

**МОЛДАВИЈА
И
СЛОВЕНИ**

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Зборник научних радова са међународне научне конференције
одржане 24–25. новембра 2025. године на Институту за политичке
студије, Београд

Уредници и предговор

Зоран Милошевић (1959), научни саветник, Институт за политичке
студије, Београд

Дајана Лазаревић (1993), докторанд, Институт за политичке студије,
Београд

https://doi.org/10.18485/ips_moldova_slavs.2025

Рецензенти

др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке
студије, Београд, Србија

др Зоран Милошевић, научни саветник, Институт за политичке студије,
Београд, Србија

др Марија Ђорић, научни саветник, Институт за политичке студије,
Београд, Србија

др Кирил Шевченко, Факултет Руског државног социјалног
универзитета, Минск, Белорусија

др Сања Шуљагић, виши научни сарадник, Институт за политичке
студије, Београд, Србија

За издавача

др Миша Стојадиновић, научни саветник

Издавач

Институт за политичке студије, Београд
Добрињска 11/4

ISBN 978-86-7419-433-1

Ставови, мишљења и погледи изражени у овој књизи припадају искључиво ауторима радова и не представљају званичне ставове Института за политичке студије, Београд. Издавање публикације финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Сви радови у овом зборнику објављени су под лиценцом CC BY.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Зборник научних радова са међународне научне
конференције одржане 24-25. новембра 2025. године
на Институту за политичке студије, Београд

Уредници

др Зоран Милошевић

Дајана Лазаревић, докторанд филологије

ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ
БЕОГРАД, 2025.

САДРЖАЈ

Предговор

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ – ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	9

ПЛЕНАРНО ЗАСЕДАЊЕ

Сања Шуљагић

СРПСКО-МОЛДАВСКЕ ВЕЗЕ У ПЕРИОДУ НАКОН СМРТИ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА НЕМАЊИЋА	15

Дајана Лазаревић

У ЧИЈОЈ ЈЕ СЛУЖБИ МОЛДАВСКА ТАЈНА СЛУЖБА – СИБ? Историјско-политиколошки осврт.....	35

Зоран Милошевић

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ	63

I

ГЕОПОЛИТИКА МОЛДАВИЈЕ

Ђерђ Варга

МОЛДАВСКО-СЛОВЕНСКИ ОДНОСИ ПОД ПРИТИСКОМ ОФАНЗИВНОГ АТЛАНТИЗМА	83

Николај В. Бабилунга

МОЛДАВИЈА И ПРИДЊЕСТРОВЉЕ У КЛАСИЧНОЈ ГЕОПОЛИТИЦИ КАРЛА ХАУСХОФЕРА	101

Марко Вигњевеић

УЛОГА МОЛДАВИЈЕ ПРЕД ИЗАЗОВИМА НА „КАПИЈИ ФОКШАНИ”	113

Николај Н. Фомичев

ДРЖАВНИ СИМБОЛИ И НОВЧАНЕ ЈЕДИНИЦЕ САВРЕМЕНЕ МОЛДАВИЈЕ КАО ОДРАЗ ДРЖАВНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ	129

Никола Аврејски

МОЛДАВИЈА НА УКРАЈИНСКОМ ПУТУ	141

Војн Божинов

УНИОНИЗАМ КАО ОРУЖЈЕ ЕВРОАТЛАНТИЗМА У РЕПУБЛИЦИ МОЛДАВИЈИ	155

II

ИСТОРИЈСКА ПЕРСПЕКТИВА

Иван А. Ивањиков

ЗНАЧАЈ ПРИДНЕСТРОВСКЕ МОЛДАВСКЕ РЕПУБЛИКЕ У ОСИГУРАВАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ СЛОВЕНСКИХ НАРОДА У УСЛОВИМА КОМПЛЕКСНОГ КОНФЛИКТА	165

Зоран Милошевић

РУМУНИЗАМ, МОЛДАВИЈА И СРБИЈА	183

Кирил Шевченко

РУМУНИЈА И РУСКО ЦАРСТВО У ЈАВНОМ МЊЕЊУ МОЛДАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ 1860-ИХ ГОДИНА	193

Јуриј Иванов

РУСИНИ У МОЛДАВИЈИ: ЕТНОГЕНЕЗА И ИСТОРИЈСКО- КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ	203

Емил Миланов

ИСТОРИЈА И САДАШЊОСТ БУГАРСКИХ СЕЛИДБИ У МОЛДАВИЈИ (БЕСАРАБИЈА).....	219

Дарина Григорова

БУГАРСКА ДИПЛОМАТИЈА О РАЗЈЕДИЊАВАЊУ БЕСАРАБИЈСКИХ БУГАРА ИЗМЕЂУ МОЛДАВИЈЕ И УКРАЈИНЕ ПОСЛЕ 1991. ГОДИНЕ	231

Борис Субашић

АРХЕОЛОГИЈА ПУТОВАЊА КАРПАТСКОМ СТАЗОМ НИКОДИМА ХИЛАНДАРЦА	243

Александар Загорнов

РАСПАД СССР И НОВА МОЛДАВСКА ДРЖАВА: ИЗГРАДЊА
БУДУЋНОСТИ БЕЗ ОСЛОНЦА НА ПРОШЛОСТ..... 257

Андреј В. Антонов

МОЛДАВСКА РУСИЈА: МОЛДАВИЈА КАО ДЕО РУСКОГ СВЕТА 265

Дајана Лазаревић

САВРЕМЕНЕ МОЛДАВСКО-СРПСКЕ НАУЧНЕ ВЕЗЕ И доприноси др
Зорана Милошевића 277

III

ПРАВОСЛАВЉЕ И ТРАДИЦИЈЕ

Стефано Верноле

Стефано Бонилаури

РЕПРЕСИЈА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У МОЛДАВИЈИ 291

Иван А. Чарота

НЕ САКРИВАЈМО СЕ ОД ИСТИНЕ - Белоруско-српско-молдавске везе
..... 313

Владимир Мос

ЦРКВА У БЕСАРАБИЈИ У 20. ВЕКУ 327

Чед Арнесон

СВЕТИ СТЕФАН ВЕЛИКИ: БРАНИЛАЦ ПРАВОСЛАВЉА И
УЈЕДИНИТЕЉ МОЛДАВСКОГ И СЛОВЕНСКОГ СВЕТА..... 333

Лав Криштапович

РУСКИ СВЕТА У СУДБИ МОЛДАВСКОГ НАРОДА..... 339

Алексеј А. Карпов

ОСОБЕНОСТИ РАДА НАД ИЗДАЊЕМ „КЊИГА ПАМЋЕЊА.
МОЛДАВИЈА” И ПРАКТИЧНИ РЕЗУЛТАТ 345

Александар Радуновић

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНСКИ ДУХ: ИСТОРИЈА, БОГОСЛОВЉЕ И
ПЕРСПЕКТИВЕ 349

Брацо Ковачевић

ЕВРОПСКА УНИЈА И МОЛДАВИЈА - Политиколошка анализа
контрадикторних односа 357

Алексиос Панагопулос

ГЕОПОЛИТИКА И БИОЕТИКА У ПАНДЕМИЈСКОМ ОДГОВОРУ:
СЛУЧАЈ МОЛДАВИЈЕ 367

Предговор

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ – ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

За данашње истраживаче Република Молдавија је само егзотична државица са малим бројем становника и која слови за најсиромашнију у Европи. У време распада СССР-а и разбијања СФР Југославије још је неславно спомињана као извор проститутки, добровољних и принуђених.

Данас се спомиње као потенцијално конфликтна зона између западног и руског света, али и као мета румунизације и стварања Велике Румуније, за шта се користе сва средства, укључујући и неканонску експанзију Румунске православне цркве на територију Руске православне цркве.

О томе, какви су се геополитички процеси развијали на територији историјске Молдавије (већи део је у саставу Румуније), какав је допринос дала очувању православља и словенства, одакле је насељено становништво на територију Молдавије, ко је оснивач Молдавије – мало ко зна.

На жалост, у српском научном простору тема Молдавије до сада није била нарочито заступљена и изузетно је мали број српских научника који су се бавили Молдавијом и Молдавцима. Отуда и међународна научна конференција „Молдавија и Словени: прошлост, садашњост, перспективе”, како бисмо расветлили одређена питања из молдавске прошлости и савремене геополитичке и културне ситуације, која су годинама неправедно остајала без одговора.

Наиме, са аспекта православне геополитике, територије Бугарске, Влашке, Трансилваније (Ердеља) и Молдавије биле су традиционални пут (трансверзала) који је повезивао Свети Гору са Русима (Кијевом, Санкт Петербургом, односно Москвом и даље ка Сибиру). Трансверзалу је утемељио Свети Сава (Српски), а већина становништва је била српског, бугарског и руског порекла (узмимо у обзир то што национална диференцијација није била јака, те су се веома лако претапали једни у друге).

Међутим, пад Константинопоља, пад бугарске и српске државе дао је на значају кнежевинама Влашкој и Молдавији (тзв. Дунавским кнежевинама) и Трансилванији (Ердељу), које су преузеле на себе терет

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

борбе са Османлијама. То су славне и трагичне странице православне и словенске историје.

„У средњим деценијама 15. века, карта Источне Европе била је исписана немирима. Османско освајање Цариграда 1453. године угасило је Источно римско (Византијско) царство, пославши ударне таласе кроз православну и папску Европу и гурнувши нарочито православни свет у кризу. Србија је пала, Бугарска је била покорена, а кнежевине Влашка и Молдавија стајале су као последње независне православне државе на југоисточној граници Европе. У том искушењу, Стефан Велики (Штефан чел Маре) ступио је на престо Молдавије 1457. године и изградио свој углед и као ратник и као светитељ. Његова скоро пола века дуга владавина претворила је Молдавију из угрожене пограничне земље у темељ православне отпорности”, пише у овом зборнику амерички православни свештеник Чед Арнесон.

Исти аутор додаје: „У јануару 1475. године, Стефан се суочио са највећим искушењем у својој владавини. Османски султан Мехмед II, охрабрен победама на Балкану, послао је огромну војску да казни Молдавију због пркоса. Војске су се сукобиле код Васлуја, на маглом обавијеним обалама реке Бирлад. Иако бројчано надјачан, Стефан је искористио густу маглу, мочварни терен и лажна повлачења да намами освајаче у заседу, која је вековима остала позната као легендарни покољ. За Стефана, та победа није била само стратешка, већ и свештена. Молдавске хронике описују га као побожног човека који се молио и заједно са својим војницима причешћивао пре битке”.

Наравно, Стефан није био једини борац против Османлија. Ту је и Владислав (Влад) Цепеш (порумуњен, иако нема веза са њима), којег је западна пропаганда претворила у вампира Дракулу. Ту је и Старина Новак („први румунски генерал” Баба Новак), иако Србин по пореклу и бројни други, који су од Словена заборављени и препуштени румунизацији и креирању „румунске” историје, које тада није било, као ни Румуна.

Током вековног ропства Грка, Бугара и Срба под Османлијама, пут ка слободи и слободном православљу водио је преко Влашке и Молдавије ка Кијеву. Трансверзала је функцинисала, јер су Османлије имале тростепену контролу власти над освојеним народима и територијама. Најчвршћа контрола је била око центра, затим је нешто слабила у другом прстену, а у трећем су се задовољавали годишњим данком (порезом), што је омогућавало да се има и већа слобода.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Тако је било до формирања Румуније и румунизације Влашке и дела Молдавије, а затим и Ердеља, што је недовршен процес.

Балкански православни Словени остали су окружени са свих страна. Румунија је била и остала носилац исквареног православља, где слободољубље није нашло места. Замењено је западном мржњом према православним Словенима, што је допринело и развоју нацизма у овој земљи и њеном учешћу у нападу на СССР, као што данас учествује у НАТО акцијама и шири „НАТО православље”.

Славна прошлост Влаха и Молдаваца, као и Ердељанаца, није, дакле, била румунска, већ словенска, иако је данас увелико порумуњена. Тај народ је идентитетски поражен, али том поразу допринели су многи. У Русији су допринели понемчени и франкофони плећство и научници, али аналогичне појаве биле су и у Србији и Бугарској. Њиховим деловањем је заборављен овај народ, при чему велику кривицу сноси политичка и научна елита.

Покушавајући да осветлимо збивања у Молдавији, организовали смо међународну научну конференцију на коју су учешће узели научници из 13 држава света: Србија, Бугарска, БиХ, Мађарска, Аустрија, Италија, Русија, Белорусија, Молдавија, Литванија, Норвешка, Британија и САД.

Конференција се одржава у време када Молдавија постаје друга по важности тема у Европи (прва је Украјина), и тако је добила велики и научни и друштвени значај.

Надамо се да ће заступљени радови бацити објективније светло на Молдавију и допринети да се ова тема разматра из научног угла, а не из идеолошких матрица западног и румунског света.

Захваљујемо се свим ауторима који су се одазвали и написали радове за зборник и конференцију, као директору Института за политичке студије, др Миши Стојадиновићу, на несебичној подршци и разумевању нашег рада.

*др Зоран Милошевић, научни саветник
мрр Дајана Лазаревић*

ПЛЕНАРНО ЗАСЕДАЊЕ

Сања Шуљагић

Виши научни сарадник

Институт за политичке студије

Београд

sanja.suljagic.ips@rcub.bg.ac.rs

ORCID 0009-0008-9295-5408

СРПСКО-МОЛДАВСКЕ ВЕЗЕ У ПЕРИОДУ НАКОН СМРТИ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА НЕМАЊИЋА

Сажетак

Српскомолдавске везе су свој пуни процват доживеле у доба владавине српског цара Стефана Душана „Силног” Немањића у четрнаестом веку, када је забележено да је цар Душан Силни водио борбе у црноморском подручју против Татара и трговао на подручју између река Прут и Дњестар на територији данашње Молдавије. Након смрти цара Душана, који је својом трговином и обимом територије којом је владао био велики ривал владарима из суседних држава, као и представницима трговачких и робовласничких компанија у источном Медитерану и Црном мору, тадашње српско царство је почело да слаби. Истовремено интереси суседних држава су се појачали на територији данашње Молдавије и Молдавија је постала држава – објекат борбе различитих геополитичких фактора за владавину над њеним подручјем. Након уједињења Влашке и Молдавије и формирања државе Румуније у деветнаестом веку и последичних реформи у области теологије, политике и лингвистике створена је нова геополитичка констелација у којој су владари из европске Велф-Хановер династије преузели контролу над великим делом балканскоцрноморске територије којом је управљао цар Душан Немањић у четрнаестом веку.

Кључне речи: Србија, Молдавија, цар Душан „Силни”, Стефан Велики, ценовљанска трговачка компанија, формирање Румуније.

У корену савремене занемарености некадашњих јаких српскомолдавских веза крије се неколико значајних узрока геополитичке, образовне и економске природе. Први и основни узрок је чињеница да се хиљадама година у низу трговина одвијала преко територије данашње Молдавије и реке Дунав према западној и северној Европи, а затим и преко Вардарско-Моравског пута и подручја некадашње „Старе Србије”, односно данашњег Косова и Метохије и

Северне Македоније, који су били раскршће путева од Јадранског, Јонског и Белог (Егејског) мора, такође и према Медитерану и Африци. Таква трговачки важна балканско-црноморска територијална веза условила је у модерној и постмодерној историографији и политици стварање, од стране колонијално настројених субјеката, политичке агенде негирања, фабриковања и занемаривања традиционалних јаких политичких и културолошких веза између аутохтоних словенских народа на балканско-црноморском подручју. Тако је у светској историографији занемарена чињеница да многобројни предмодерни артефакти и историјски извори повезују античке Србе са античким Дачанима, односно да су у опису борби тих народа против римских трупа у доба владавине Старог Рима на Балканском полуострву употребом етнонима-синонима као што су Дачани, Венди и Сармати описане борбе античких словенских племена у одбрани балканскоцрноморског подручја против колонијалног похода трупа тадашњег Старог Рима. Истовремено дубља анализа тог периода, на основама средњовековних српских извора и артефаката, чешке *Далимилове хронике* и *Хронике Косме Прашког* и руског *Јоакимовог летописа*, открива повезаност, у српском образовном систему занемареног, периода владавине преднемањихке династије Дрванића-Свевладовића са балканско-црноморским подручјем. Таква анализа истовремено разоткрива и историографско замешатељство везано за „вендско” (словенско) порекло владара Валамира и његове браће Чудимира и Видимира, који су преко подручја античке Дакије дошли (или се, према неким историјским изворима, вратили) на Балканско полуострво и на њему основали преднемањихку династију Дрванића-Свевладовића.¹ О присуству словенског народа на тој рути сведочи,

¹ Тарасов Илья. Некоторые сюжеты готской истории, упомянутые в Иоакимовской летописи // Заметки ученого, вол. 11, бр. 2. ур. Артаваздович.А. г. Ростов-на-Дону: Южный университет «Институт управления бизнеса и права». 2021. стр. 54–76: Према руском Јоакимовском летопису, српском Летопису попа Дукљанина и чешким Далимиловој хроници и Хроници Косме Прашког новгородски владар Валамир (Владимир) се у петом веку са својом браћом, прецима династије Дрванића-Свевладовића, настанио на Балканском полуострву и потомци његове династије су били сродно повезани са руском династијом Рурика и чешком династијом Пшемисловича. О династији Немањиха као потомцима династије Дрванића видети: Арсеновић Аљоша. Обредне пјесме древних Срба из Индије Београд: ИПА „Мирослав”. 2008. ISBN: 978-86-7056-090-1. стр. 373

између осталог, постојање словенским топонима на Пелопонезу у данашњој Грчкој, у данашњој Северној Македонији, као и у данашњој Румунији и Молдавији.²

Потомци династије Дрванића-Свевладовића, који су у античком времену дошли на подручје Старе Србије из правца Дакије (некадашње Влашке и Молдвије) заснивали су своје престолнице у геополитички важним балканским градовима као што су Призрен и Скадар. Један од царева из династије Немањића, Стефан Душан „Силни”, који је у четрнаестом веку столовао у Призрену, био је преко породичних генеалошких веза династија Немањића и Палеолога повезан са средњовековном руском династијом Руриковича-Васиљевича.³ Овог „императора Грка, Срба, Бугара и Угро-Влахије” за подручје Молдавије веже чињеница да је, према арапским историчарима, историчарима египатског калифата и серији предавања историчара, филолога и професора Јосифа Бођанског о српској историји на Московском универзитету, којима је присуствовао познати српски историчар Милош Милојевић, цар Душан након одбране Крима од Татара 1352. године својој тадашњој царској титули додао и део интитулације „цар Мађара и Руса”, као и да је територију данашње Молдавије ставио под јурисдикцију српске Пећке Патријаршије.⁴ Такође, према спису *Ка историји румунско-српске узајамности*, похрањеном у бугарској Народној библиотеци у Софији, цар Стефан Душан је био именован „самодршцем угровлахијским”.⁵ Такве историјске изворе и наводе потврђују средњовековне повеље влашко-молдавских владара о јурисдикцији Пећке Патријаршије и Охридске архиепископије над влашко-молдавским свештенством и хиротонисање влашких и молдавских свештеника у Пећи и Охриду.⁶

² Барбулеску Илија. Румуни према Србима и Бугарима. Београд: Задужбина Илије Коларца, Нова штампарија Давидовић. 1908. стр. 124-125.

³ Свети Сава у Руском царском летопису прев. Витезовић, М. Београд: Завод за уџбенике. Репринт 2012. 14-30, 20-21. ISBN: 978-86-17-18144-2

⁴ Милојевић Милош. Одломци историје Срба. Београд: Државна штампарија, Београд, 1872. стр. 119, 221.

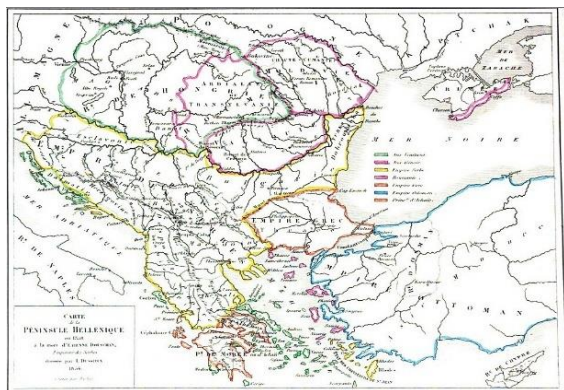
⁵ Домосилецкая М.В. „Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX — начало XX вв.)”. Балканское языкознание: Итоги и перспективы (Материалы румынско-русского симпозиума, Санкт-Петербург, 2–3 октября 2009 г.) / Отв. ред. Н. Л. Сухачев., Acta Linguistica Petropolitana – Труды Института лингвистических исследований СПб.: РАН, «Наука», 2009. стр. 131

⁶ Барбулеску 1908; Домосилецкая 2009. стр.132

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

О тадашњој повезаности данашњих српског и молдавског народа сведочи такође и чињеница да је у подручју између подунавске Добруце и међуречја између река Прут и Дњестар пронађено више врста оригиналног новца српског краља Стефана Дечанског и његовог сина цара Стефана Душана из периода 1346-1355, што сведочи о устаљеним трговачким и економским везама тог подручја са подручјем Србије.⁷

Јаке политичко-економске везе подручја данашње Србије и Молдавије, поткрепљене налазима српског новца на подручју Молдавије, потврђују и званични географски атласи у европском образовном систему током деветнаестог века, према којима је царство Стефана Душана Немањића обухватало и део територије данашње Молдавије.

Louis Etienne Dussieux. „Serbian Empire in 1358 according to Louis Etienne Dussieux.” 1857. Atlas General De Geographie Physique, Politique Et Historique Carte de la Péninsule Hellénique en 1358 à la mort d'Étienne Doushan, Empereur des Serbes. Paris: Librairie de Jacques Lecoffre et Comp. / (Општи атлас Луја Етјена Дусијеа (1857.): „Мапа

распростирања српског царства године у 1358. години, у периоду након смрти српског цара Стефана Душана

⁷ Русев Николаи Д. На грани миров и епох. Города низовий Дуная и Днестра в конце XIII - XIV вв. Кишинёв: ВАШ. 1999., стр. 131; Кривенко, Андреи В. Находки сербских средневековых монет в междуречье Прута и Днестра // Stratum plus №6. 2014. стр. 339-343; Новац је проналажен у насељима Орловка, Кеселија, Костеште, Аича-Керман, Лопацика, Спеја, Стари Орхеј и Исакча.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Gustav Droysen. "Serbisches Reich unter Stephan Dusan um 1350". Allgemeiner historischer Handatlas. Ausgeführt von der Geographischen Anstalt von Velhagen & Klasing in Leipzig unter Leitung von Dr. Richard Andree. Bielefeld/Leipzig: Velhagen & Klasing. 1886

Наведени подаци о политичком, војном и економском присуству цара Душана на подручју данашње Молдавије су разумљиви узимајући у обзир да су, према румунском историчару Илији Барбулеску, од четрнаестог века Срби као народ преовлађивали на подручју Влашке и Молдавије, а да су још и раније разне влашко-молдавске војводе удавали своје кћери за синове српске властеле.⁸ О јаким српскомолдавским везама кроз историју такође сведочи на својеврсан начин и традиционална хералдика држава Србије и Молдавије. Према молдавском предању, 1343. године један молдавски војвода Драгош је ловио дивљег бивола на обали реке Молдова и на том месту је подигао прву градић Баја, прву престолницу Молдавије, а биво је постао обележје грба, односно заставе државе Молдавије.⁹ То предање и грб Молдавије подсећају на хиљадама година у низу дугу традиционалну званичну хералдику племства древних Срба Трибала, који су носили грб дивљег вепра на шлемовима као знак племићког статуса у друштву и мужевности, у складу са древним балканским веровањем да је само мушкарац који је могао да убије дивљег вепра, односно дивљу животињу, могао да заснује породицу (у пренесеном значењу државу).¹⁰

⁸ Барбулеску 1908. стр. 85-100

⁹ Новаковић Срђан. Црквено-народна историја Срба, Руса и Влаха. Крушевац: Историјски архив Крушевца. 56-57

¹⁰ Шуљагић Сања. Оглед о српском идентитету: Распознавање изворишта српског идентитета у древној историји. Београд: Институт за политичке студије. 2020. 229-234. 978-86-7419-327-3

С друге стране, подаци о јаком утицају цара Душана на подручју данашње Молдавије су још увек нејасни и недовољно истражени у историографији узимајући у обзир податке да су пре и за време владавине цара Душана против Срба ратовали различити народи, пре свих Мађари, Бугари, Татари и источни Ромеји.¹¹ Цар Душан је на подручју Молдавије, као и генерално, био велики политички и економски конкурент источним Ромејима, као и Ђеновљанима и Венецијанцима који су, стациониравши своје робовласничке и трговачке станице на рекама Дон и Волга и у лукама Судак и Кафа у Црном мору, имали амбицију да држе монопол у трговини између Европе и Азије. Различити светски историчари сматрају да је узрок преране смрти цара Душана, који је имао амбицију да преузме престо Ромејског царства у Константинопољу, био договор тадашњих власти у Константинопољу и Венецији да не допусте да цар Душан има монопол у трговини преко Босфора.¹² На немогућност одржавања активних политичких и економских веза између становништва на територијама данашње Србије и Молдавије након смрти цара Душана Великог утицала је чињеница да су контролу над трговином у балканско-црноморском подручју преузели Ђеновљани и Венецијанци, што показује податак да је, две године након смрти цара Душана Немањића, од 1357. године луком Кафа на Црном мору управљао конзул Ђеновљана.¹³ Ђеновљански дипломатски и економски представници и представници ђеновљанске банке *Banca di San Giorgio* у окружењу Татара и Османских Турака на црноморском подручју повезали су се са татарским и османским политичким представницима, добивши од њих право на наставак својих трговачких активности и „одмазду” против владара Влашке, Грузије, Синопа и грчког Царства у Трапезунту.¹⁴

¹¹ Архиепископ Данило и други. Животи краљева и архиепископа српских. Београд: Српска књижевна задруга, штампарија Драг. Поповића. 1935. стр. 171-176; 188-191, 219.

¹² Шуљагић Сања. Српски идентитет од Старе Србије до југословенске идеје. Београд: Институт за политичке студије. 2025. 47-48. ISBN 978-86-7419-422-5

¹³ Oderico Gasparo e Massola Francesco. Lettere ligustiche. Bassano: Remondini. 1792. 159

¹⁴ Karpov Sergei. 1995. New Documents on the Relations between the Latins and the Local Populations in the Black Sea Area (1392- 1462). *Dumbarton Oaks Papers: Symposium on Byzantium and the Italians, 13th–15th centuries* 49. 33–42.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Словенски језик је био званичан језик у Влашкој и Молдвији све до седамнаестог века, док се азбука одржала као званично писмо све до 1860. године, а црквенословенски је био језик православног богослужења све до деветнаестог века у Румунији.¹⁵

Упркос документованој настављеној кореспонденцији молдавских владара са српским црквеним великодостојанственицима и хиротонисању влашкомолдавских свештеника у Пећкој патријаршији и Охридској архиепископији, на прекид активних трговачких и политичких српско-молдавских веза утицао је политичко-економски договор Ђеновљана, Ватикана, угарског двора и Османских Турака, трговина словенским, грчким и татарским робовима и производима са балканско-црноморског подручја морским путем и путем Трансилваније и реке Дунав.¹⁶ У каснијим вековима таквом прекиду српскомолдавских веза даље је допринело управљање готово свим османским турским и европским финансијским токовима од стране власника Ђеновљанске Банке Светог Ђорђа и припадника породичних кланова Мендес, Фужер и Велзер, које је обухватало и балканско-црноморско подручје.¹⁷ Уз то, недуго после смрти цара Душана Лацко Први је покушао да у Молдавији створи римокатоличку епископију под покровитељством папе Гргура Једанаестог. Његов наследник Петар Први и Александар Добри су потврђивали вазалну зависност литванском кнезу Јагајлу и пољском краљу, а затим се народ из Влашке, Молдавије и Трансилваније, на челу са Владом Цепешом

¹⁵ Трујић Властимир. Кратки архаични словен Влашке и Молдавије у савременом румунском језику // Анатомија румунске политике. ур. Милошевић З. Шабац: Центар академске речи; Бањалука: Маркос. 2017. 307 ISBN 978-86-80142-15-9

¹⁶ Tardy Lajos. *Beyond the Ottoman Empire: 14th—16th Century Hungarian Diplomacy in the East*. transl. Boris, J. Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata. 1978. 4-48; Гашпаровић Стела. Србија и Угарска од 1402. до 1460. године. докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет. 2016. 179: Римски папа је још 1444. године процењивао да ће се источни хришћани ослободити власти Турака па је од тада упутио у Влашку, Молдавију, Бугарску и Србију, викара, босанских фрањеваца инквизитора Фабијана „de Bachia” да у тим земљама објави унију римске са православним црквама.

¹⁷ Шуљагић 2025, 73

„Дракулом”, Стефаном Великим и Михајом Храбрим активно супростављао Османским Турцима.¹⁸

После смрти цара Душана уочава се, у духовном етосу једног владара усред неповољних геополитичких околности по његову државу, сличност у примеру молдавског краља Стефана Великог са примером српских владара као што су били цар Душан, кнез Лазар и његов син деспот Стефан Лазаревић. Као и српски кнез Лазар, у чије време су његове трупе морале да се боре против Османских Турака на југу и од Угара на северу, тако је и молдавски краљ Стефан Велики морао да се бори против османског султана Мехмеда Другог на југу и пољског краља Јана Алберта на северу.¹⁹

Као и у случају српских владара, тако је и молдавски краљ Стефан Велики до данас остао запамћен у свом народу по својој спремности на жртву за свој народ, што је подразумевало и могућност смрти владара испред његових трупа на бојном пољу. У српској јавности и историографији мало је познато да се молдавски краљ Стефан Велики (1457-1504) дописивао српском азбуком са српским свештенством, као и да је градио и фрескописао своје манастире-задужбине, као што је био манастир Светог Илије у Сучидави, на основу примера српских манастира из тринаестог века и манастира из средине четрнаестог века у пределу Охрида и данашњој Северној Македонији.²⁰ У тим манастирима приметан је утицај српског цара Душана који је у четрнаестом веку први дао да се фрескопише са

¹⁸ Муза Дмитриј. Историјско постојање умуније кроз призму цивилизацијске и геополитичке анализе // Анатомија румунске политике. ур. Милошевић З. Шабаци: Центар академске речи; Бањалука: Маркос. 2017. 146-147. ISBN 978-86-80142-15-9

¹⁹ Као и у случају Србије, тако је и угарски краљ Жигмунд својим војним акцијама у Босни допринео да Османски Турци заузму Трновску Бугарску, Влашку, Тамишки Банат, а затим је и сам краљ Жигмунд са својим трупама напао Молдавију и вратио је под угарску власт (о томе видети Гашпаровић 2016. 29).

²⁰ Dumitrescu Andrei. The Bowing Prince: Post-Byzantine Representations of Christian Rulership in Moldavian Wall Paintings. <https://doi.org/10.4324/9781003121480-18> in: The Routledge Handbook of Byzantine Visual Culture in the Danube Regions, 1300-1600. ed. Rossi, M. A. and Sullivan A.I. 2024. 223-224. ISBN: 978-0-367-63954-9

„лоросом” - крстом на прсима цара-ктитора као древним симболом деификације.²¹

Влашки и молдавски владари и властелини не само да су зидали своје манастире-задужбине по угледу на српске манастире, него је на подручју Молдавије, Буковине и Русовлашке био јак култ поштовања Светог Саве Освећеног Јерусалимског, као и Светог Саве Српског, српског кнеза Лазара и кнегиње Милице и династија Немањића, Хребелановића и Бранковића.²² Уз то, влашки и молдавски владари и властела су се преко бракова орођавали са племкињама из династија Немањића и њихових наследника Бранковића, Црнојевића, Младеновића и осталих српских династија, што је доказано резултатима истраживања припадајућих им хаплогрупа о српскословенском пореклу тог племства, као и њиховим писањем влашких и молдавских државних докумената српском азбуком.²³ Поред тога, неколико деценија након смрти цара Душана митрополит Кијева Григорије Цамблук, који је једно време био игуман косовскометохијског манастира Дечани у Србији, хагиограф и писац који је имао велику улогу у развоју српско-молдавских веза,²⁴ помогао је да се дотадашња српска писменост и књижевност прошире преко српског манастира Манасије као образовног средишта све до подручја данашње Русије и Румуније. Према подацима Библиотеке Румунске академије наука, до данас је сачувано преко педесет српских текстова из четрнаестог и петнаестог века у манастирским библиотекама Влашке и Молдавије.²⁵ Српска култура је била толико утицајна и цењена

²¹ Војводић Драган. Портрети владара, црквених достојанственика и племића у наосу и припрати // Зидно сликарство манастира Дечана. Београд: Грађа и студије. 1995. 288-292

²² Андрејић Живојин и Илић Виолета. Мултикултурна и етничка прожимања Срба и Влаха у Србији на размеђи између Југославије и Румуније. Митолошки зборник 32. Рача: Центар за митолошке студије. 2014. 201-202; Барбулеску 1908; Bogunovic 2018аб; Bogunovic 2019; Новаковић 2019

²³ Bogunovic 2018аб; Bogunovic 2019; Новаковић 2019

²⁴ Пеньо Русев, Ангел Давидов. Григорий Цамблук в Румъния и в старата румънска литература БАН София. 1966.

²⁵ Davidović Milena. The Influence of Serbian Literacy in Wallachia and Moldavia in the 14th and 15th centuries. Nouvelle série Tome IV (XI) Byzantine Heritages in South-Eastern Europe in the Middle Ages and Early Modern Period. Etudes Byzantines et Post-Byzantine. Ed. Timotin A. Pirivatrić S. Iacubovschi O.

средином века да су са подручја данашњег града Лавова долазили младићи у Влашку и Молдавију на „учење српског црквеног појања” и српског књижевног језика.²⁶ Међутим, након што је била потписана црквена унија 1700. године и у тамошњем Ердељском Београду била основана „Школа Ердељана”, у њој је био осмишљен нео-латински геополитички конструкт „румунизма” као нео-латински геополитички конструкт, који је остварен у пракси формирањем модерне државе Румуније на подручју некадашње Влашке и Молдавије.²⁷

*ИДЕОЛОШКА И ГЕОПОЛИТИЧКА ПРИРОДА СЛАБЉЕЊА
СРПСКО-МОЛДАВСКИХ ВЕЗА У МОДЕРНОМ ПЕРИОДУ*

У шеснаестом веку представници Републике Ђенове, као највернијег савезника Хабсбуршке монархије, помагали су императору Карлу Петом и његовом сину Филипу Другом да њихово „Свето Римско царство” обухвати подручје од данашње Немачке, Шпаније и северне Италије до краљевстава Напуља, Сицилије и Сардиније.²⁸ Индикативно је да је управо председник Владе Краљевине Сардиније гроф Камиљо Кавур, организатор државне политиике према Балкану средином деветнаестог века, утицао на заснивање модерне државе Румуније, а самим тим и на последичну латинизацију Влашке и Молдавије и даље слабљење српско-молдавских веза.²⁹

С друге стране, од седамнаестог века у лукама Северног и Балтичког мора и у градовима Ханзеатске лиге и данашње Холандије, по угледу на луке и морнарице Медитеранског мора, и према моделу ђеновљанске *Банке Светог Ђорђа* биле су формиране банке које су финансирале опловљавања далеких колонија од стране холандске морнарице, то јест од стране познате трговачке и робовласничке компаније *East India Company*.³⁰ С друге стране, од времена доласка

Bucharest: Academie Roumaine Institut d' Etudes Sud-est Europeennes Societe Roumane d' Etudes Byzantines. 2022. 91-94

²⁶ Милошевић Зоран. Српско питање и Румунија // Румунија и румунизација Срба. ур. Милошевић, З. 15-41. Шабац: Центар академске речи. 2018. 24-25 ISBN 978-86-80142-18-0 стр. 24-25

²⁷ Исто, 27, 34.

²⁸ Noailles François de Charrière. Negotiations II. Venezia: de la Vigne. 1558

²⁹ Тамбора Анђело. Кавур и Балкан. прев. Милинковић С. Београд: Завод за уџбенике. 2007. vii-ix ISBN 978-86-17-14950-3

³⁰ Roover R. de. Money, Banking, and Credit in Medieval Bruges: Italian Merchant-Bankers, Lombards, and Money Changers: A Study in the Origin of

европске Велф-Хановер династије на власт у Енглеској, британска *East India Company* била је направљена према моделу венецијанских трговачких и робовласничких компанија, а и целокупно модерно британско друштво било је, према британском политичару Венијамину Дисраелију, направљено према моделу Венецијанске републике, тако да су енглески краљеви добили улогу некадашњег венецијанског дужда који је владао повлашћеним аристократским фамилијама, политичким партијама и осталим члановима друштва.³¹

Гледајући у ширем геополитичком контексту, након све очигледнијег слабљења владавине Османског турског царства на балканско-црноморском подручју, припадницима европске Велф-Хановер династије, њихових династија-огранака и финансијских породичних кланова активних у домену владавине ове династије, геополитичка препрека у њиховом колонијалном походу на Индију, Кину, Јапан и остале азијске државе, односно геополитичка препрека њиховој улози посредника у трговини између Европе и Азије, било је потенцијално склапање политички и економски јаког савеза православних руских и словенско-грчких династија на балканско-црноморском подручју.

У случају да је била формирана или обновљена геополитичка констелација словенско-грчког савеза држава које су до реформи руског цара Петра Великог почетком осамнаестог века имале заједничку историју, писмо, језик, православну хришћанску веру, календар³² и економску и културну размену, она је могла да наликује на

Banking. Cambridge, MA: The Medieval Academy of America. 1948; Macaulay Thomas. The History of England from the Accession of James the Second. Vol. IV. London: Longman, Brown, Green, and Longmans. 1855. 492-493: Амстердамска банка (хол. *Amsterdamsche Wisselbank*) била је формирана по узору на Ђеновљанску Банку Светог Ђорђа.

³¹ Disraeli Benjamin. Coningsby. ed. Langdon-Davies, B. London and Edinburgh: R. Brimley Johnson- 1904. xxix-xxx; 320-321; 442-442; Шуљагић Сања. Утицај идеолошких и геополитичких доктрина Запада на формирање модерне српске државе // Национални интерес вол. 51, бр. 2. 2025.

³² Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. О писании впредь Генваря с 1 числа 1700 года во всех бумагах лета от Рождества Христова, а не от сотворения мира // Петр Великий. Избранное. Законодательные акты. ур. А. Усманов. 47-48. Москва: РОССПОЕН, Институт общественной мысли. репринт 2010 (1830): Цар Петар је такође променио древни словенско-ромејски календар, укинуо традиционалну структуру Руске

геополитичку констелацију балканско-црноморских држава из пред-Османског периода, када је цар Душан својим територијално широким царством и породичном генеалошком повезаношћу са средњовековним руским и балканско-црноморским династијама³³ сметао венецијанским, источноромејским и ђеновљанским трговачким интересима у балканскоцрноморско-анадолијском подручју. Због тога су од доба цара Петра Великог у Русији па надаље, поготово у доба русификоване царице Екатарине Друге, представници Велф-Хановер династије у области културе, политике, војске и економије били убачени на највише функције у Руском царству, укључујући ту и Министарство спољних послова Русије, у циљу подређивања политике Руског царства европским политичким интересима. Неки од таквих министара спољних послова Русије, који су током деветнаестог века утицали на слабљење веза између предосманске Србије и предосманске Молдавије, били су министар спољних послова Русије Карл Неселрод, носилац ордена Велф династије, својим инсистирањем да се питање улоге Русије на балканскоцрноморско-анадолијском простору подреди интересима европске политике, као и фанариот Константин Родофиникин, изасланик Русије за Србију у доба српских устанака против Османских Турака почетком деветнаестог века, који је тадашњем реформатору српског језика и писма Вуку Караџићу најавио „нестанак Срба са светске политичке сцене”.³⁴ Преломни ударац српскомолдавским везама означио је 1810. године јавно објављен став

шравославне цркве, затворио многе манастире и унео у руско друштво многе обичаје и манире до тада непознате у руском друштву

³³ Барбулеску 1908. стр. 85-100; Bogunovic Petar. *Gens Vlachorum in historia Serborumque Slavorum I* (Vlachs in the History of the Serbs and Slavs I) // *Култура полиса* 15 (35). 2018. 577–600; Bogunovic, Petar. “Gens Vlachorum in historia Serborumque Slavorum II [Vlachs in the History of the Serbs and Slavs II].” *Култура полиса* 15 (36). 191–214. 2018a; Bogunovic Petar. *Appendix ad Historiam Serborum et Slavorum* [A Contribution to the History of the Serbs and Slavs] // *Култура полиса* 16 (39). 159–188. 2019.

³⁴ Караџић Вук. *Историјски списи II*. Сабрана дела Вука Караџића XVI. ур. Самарџић Р. Београд: Просвета, R. Samardžić. Beograd: Prosveta. 1969. 76; Шуљагић Сања. Утицај идеолошких и геополитичких доктрина Запада на формирање модерне српске државе. *Национални интерес* вол. 51, бр. 2. 2025. стр. 13-14, 47. DOI: 10.5937/nint51-56959; Ingle Harold. *Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain, 1836-1844*. Berkeley: University of California Press. 1976. 50–51

владара Хабсбуршке монархије, (још од 1526. године називане „Дунавска монархија” у делима аустријских историчара), у *Мемоарима* аустријског војсковође Јозефа Радецког да река Дунав мора да буде „жила куцавица Аустријске монархије и основица њеног војничког и политичког система”, као и да би „Аустрија могла помоћу савеза са Француском да освоји Србију, Босну, Влашку и Молдавију”.³⁵ Таква аустријска политика је била наставак плана германског историчара, реформатора руске историографије у осамнаестом веку, Августа фон Шлецера, да „Аустрија мора да се прошири до Црног мора, и да је „Беч морао да постане средиште словенских студија”.³⁶ Таква политика је уједно означавала преокрет у односу на ставове светских историчара да је на балканско-црноморском подручју била створена „влашко-српско-руска источна цивилизација” (*Walachia Serviae Russiaeque objicitur ab Oriente*).³⁷

На укидање Влашке и Молдавије, односно на стварање модерне нео-латинске државе Румуније је утицало више геополитичких и идеолошких фактора, од којих је значајна била жеља европских и британских политичара и економиста да се Русија удаљи од Босфора, Балканског полуострва и Блиског истока,³⁸ као и жеља цара Наполеона из 1852. године да при Османској Порти он, а не руски цар, постане заштитник хришћана у Османском царству и Светој земљи.³⁹ Након што је Османски велики везир Мехмет Али у тајности обавестио

³⁵ Поповић Васиљ. Европа и српско питање у периоду ослобођења (1804–1914). Београд: Геца Кон А. Д.. 1940. 54-57; Шуљагић Сања. Значај реке Дунав у дефинисању идентитета српског народа // Европа и Дунав – Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. ур. Милошевић З. и Стојадиновић М. Београд: Институт за политичке студије. 2023. 295–324. https://doi.org/10.18485/ips_evr_dunav.2023.ch19. crp. 298

³⁶ Sotirovic Vladimir. 2007. Creation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, 1914-1918. Vilnius: Vilnius University Press. 2007. 237; Vidmar Luka. Struktura in funkcija pisem iz literarnoprrodne korespodence Žige Zoisa, Phd. D., Nova Gorica: Univerza v Novoj Gorici. 2009, 233, 237

³⁷ Cluverii Philippi. Introductio in unversam geographiam tam veterem quam novam libri VI. Amstelodami: ex Office Elzeviriana. 1672.

³⁸ Milich Peter. Slavic Ethnogenesis and Great Power Diplomacy: Recurring Themes. Journal of the North American Society for Serbian Studies Vol. 14 No. 1. 29–40. 2000. 33

³⁹ Figes Orlando. Crimea: The Last Crusade. London and New York: Allen Lane. 2010. 8-10

Французе да припреме своје флоту у Медитерану на могући напад Руса и руски цар наредио својим трупам у Бесарабији да пређу реку Прут и уђу у Молдавију и Влашку, Турска је 1853. године започела рат против Русије, потпомогнута Великом Британијом, Француском и, што је разочарало руског цара Николаја, чија спољна политика је до тада била под утицајем аустријске спољне политике, Аустријом.⁴⁰ Пораз Русије у том рату узроковао је повлачење њеног утицаја из Влашке, Молдавије и Србије, а затим након Паришке конференције стварање модерне државе Румуније под влашћу пруске Хохенцолерн-Зигмариген династије. Томе је претходио снажан отпор локалног становништва Молдавије и Влашке, међутим након убиства анти-румунски настројеног митрополита Мелетија Истатија, убиства премијера Барбуа Катарциуа и осталих политичких убиства и устанака и *Паришке конференције* створена је држава Румунија.⁴¹

Након успостављања модерних балканских, како их је северноамерички политиколог и политичар Строб Талбот окарактерисао „псеудо-држава”⁴² од деветнаестог века до данашњих дана, под званичном и незваничном влашћу припадника династијских огранака Велф-Хановер династије, Велф-Хановер династија је успела да под своју контролу стави читаву некадашњу територију царства под управом цара Душана Немањића. Будући да је српски цар Душан „Силни” Немањић у себи утеловљавао генеалогску повезаност српских, бугарских и грчких династија, да је био по сестриној породичној линији предак руског цара Ивана „Грозног” Руриковича-Васиљевича, да су потомци из династијских огранака династије Немањића били орођавани са влашким и молдавским владарима и племићима, и да су династије Немањићи и Руриковичи-Васиљевичи утеловљавале породичну повезаност владара на територијама од источног Ромејског царства до Великог књажевства Литванског, потребно је обратити пажњу на тврдњу историчара Владислава Гросула да је не само у средњовековној Молдавији званичан језик био „прекодунавски” (старосрпски) језик,

⁴⁰ Исто, 185.

⁴¹ Гросул Владислав. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинев; Ассоциация историков и политологов „Pro-Moldova”. 2014. 166-175

⁴² Talbott Strobe. The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation. Simon and Schuster. 2009. 312-320

него и у Бугарској, Влашкој, Ердељу, Московском књажевству, па чак и у Великом Књажевству Литванском.⁴³

То указује на чињеницу да је вишевековно орођавање владара на једној широкој територији од севера Европе до југа Балканског полуострва и Русије било олакшано заједничким језиком, писмом, православном хришћанском вером, календаром и државном и политичком философијом, етиком и идеологијом. У том православном хришћанском кругу влашко-српско-руске источне цивилизације („*Walachia Serviae Russiaeque objicitur ab Oriente*”), како ју је окарактерисао географ Филип Клувер у седамнаестом веку, српско-молдавске везе имају врло значајну улогу. Због тога је значајан задатак за словенске и светске историографе да, пре свега, истраже врло важан и недовољно разјашњен период српскомолдавских веза у периоду владавине династија Немањића и Руриковича-Васиљевича.

Даље истраживање и јасније разумевање средњовековних српскомолдавских веза обогатило би светску историографију важним сазнањима историјске, геополитичке и културолошке природе и бацило ново светло на досадашњу званичну парадигму о историји словенских народа и уопште о историји светских цивилизација.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрејић Живојин и Илић Виолета. Мултикултурна и етничка прожимања Срба и Влаха у Србији на размеђи између Југославије и Румуније // Митолошки зборник 32. Рача: Центар за митолошке студије. 2014.
- Архиепископ Данило и други. Животи краљева и архиепископа српских. Београд: Српска књижевна задруга, штампарија Драг. Поповића. 1935.
- Арсеновић Аљоша. Обредне пјесме древних Срба из Индије. Београд: ИПА „Мирослав”. 2008. ISBN: 978-86-7056-090-1.
- Барбулеску Илија. Румуни према Србима и Бугарима. Београд: Задужбина Илије Коларца, Нова штампарија Давидовић. 1908
- Bogunovic Petar. Gens Vlachorum in historia Serborumque Slavorum I (Vlachs in the History of the Serbs and Slavs I) // Култура полиса 15 (35). 2018. 577–600.
- Bogunovic Petar. Gens Vlachorum in historia Serborumque Slavorum II [Vlachs in the History of the Serbs and Slavs II]. // Култура полиса 15 (36). 2018a. 191–214.
- Bogunovic Petar. Appendix ad Historiam Serborum et Slavorum [A Contribution to the History of the Serbs and Slavs] // Култура полиса 16 (39). 2019. 159–188.

⁴³ Милошевић Зоран. Српско питање и Румунија. 2018. 21-22

- Cluverii Philippi. Introductio in uniuersam geographiam tam veterem quam novam libri VI. Amstelodami: ex Office Elzeviriana. 1672.
- Davidović Milena. The Influence of Serbian Literacy in Wallachia and Moldavia in the 14th and the 15th Century // Nouvelle série Tome IV (XI) Byzantine Heritages in South-Eastern Europe in the Middle Ages and Early Modern Period. Etudes Byzantines et Post-Byzantine. Ed. Timotin A. Pirivatrić S. Iacubovschi O. Bucharest: Academie Roumaine Institut d' Etudes Sud-est Europeennes Societe Roumane d' Etudes Byzantines. 2022.
- Disraeli Benjamin. Coningsby. ed. Langdon-Davies, B. London and Edinburgh: R. Brimley Johnson. 1904
- Домосилецкая М.В. Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX — начало XX вв.) // Балканское языкознание: Итоги и перспективы (Материалы румынско-русского симпозиума, Санкт-Петербург, 2–3 октября 2009 г.) / Отв. ред. Н. Л. Сухачев., Acta Linguistica Petropolitana – Труды Института лингвистических исследований СПб.: РАН, «Наука», 2009.
- Dumitrescu Andrei. The Bowing Prince: Post-Byzantine Representations of Christian Rulership in Moldavian Wall Paintings. <https://doi.org/10.4324/9781003121480-18> in: The Routledge Handbook of Byzantine Visual Culture in the Danube Regions, 1300-1600. ed. Rossi, M. A. and Sullivan A.I. 2024. 223-224. ISBN: 978-0-367-63954-9
- Dussieux Louis Etienne. Serbian Empire in 1358 according to Louis Etienne Dussieux // Atlas General De Geographie Physique, Politique Et Historique Carte de la Péninsule Hellénique en 1358 à la mort d'Étienne Doushan, Empereur des Serbes. Paris: Librairie de Jacques Lecoffre et Comp. 1857.
- Droysen Gustav. Serbisches Reich unter Stephan Duschau um 1350. Allgemeiner historischer Handatlas. Ausgeführt von der Geographischen Anstalt von Velhagen & Klasing in Leipzig unter Leitung von Dr. Richard Andree. Bielefeld/Leipzig: Velhagen & Klasing. 1886
- Figes Orlando. Crimea: The Last Crusade. London and New York: Allen Lane. 2010
- Гашпаровић Стела. Србија и Угарска од 1402. до 1460. године. докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет. 2016.
- Гросул Владислав. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинев; Ассоциация историков и политологов „Pro-Moldova”. 2014
- Ingle Harold. Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain, 1836-1844. Berkeley: University of California Press. 1976
- Караџић Вук. Историјски списи II. Сабрана дела Вука Караџића XVI. ур. Самарџић Р. Београд: Просвета, R. Samardžić. Beograd: Prosveta. 1969.
- Karpov Sergei. New Documents on the Relations between the Latins and the Local Populations in the Black Sea Area (1392- 1462) // Dumbarton Oaks Papers: Symposium on Byzantium and the Italians, 13th–15th centuries 49. 1995.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Кривенко Андреи В. Находки сербских средневековых монет в междуречье Прута и Днестра // *Stratum plus* №6. 2014.
- Macaulay Thomas. The History of England from the Accession of James the Second. Vol. IV. London: Longman, Brown, Green, and Longmans. 1855
- Milich Peter. Slavic Ethnogenesis and Great Power Diplomacy: Recurring Themes // *Journal of the North American Society for Serbian Studies* Vol. 14 No. 1. 29–40. 2000
- Милојевић Милош. Одломци историје Срба. Београд: Државна штампарија, Београд, 1872.
- Милошевић Зоран. Српско питање и Румунија // *Румунија и румунизација Срба*. ур. Милошевић, З. 15-41. Шабац: Центар академске речи. 2018. 24-25 ISBN 978-86-80142-18-0
- Муза Дмитриј. Историјско постојање умуније кроз призму цивилизацијске и геополитичке анализе // *Анатомија румунске политике*. ур. Милошевић З. Шабац: Центар академске речи; Бањалука: Маркос. 2017. 146-147. ISBN 978-86-80142-15-9
- Noailles François de Charrière. Negociations II. Venezia: de la Vigne. 1558
- Новаковић Срђан. Црквено-народна историја Срба, Руса и Влаха. Крушевац: Историјски архив Крушевца. 2019.
- Oderico Gasparo e Massola Francesco. Lettere ligustiche. Bassano: Remondini. 1792.
- Пеньо Русев, Ангел Давидов Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература БАН София.1966.
- Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. „О писании впредь Генваря с 1 числа 1700года во всех бумагах лета от Рождества Христова, а не от сотворения мира”. у Петр Великий. Избранное. Законодательные акты. ур. А. Усманов. 47-48. Москва: РОССПОЕН, Институт общественной мысли. репринт 2010 (1830)
- Поповић, Василь. Европа и српско питање у периоду ослобођења (1804–1914). Београд: Геца Кон А. Д.. 1940.
- Roover R. de.. Money, Banking, and Credit in Medieval Bruges: Italian Merchant-Bankers, Lombards, and Money Changers: A Study in the Origin of Banking. Cambridge, MA: The Medieval Academy of America. 1948
- Русев Николай Д. На грани миров и эпох. Города низовий Дуная и Днестра в конце XIII - XIV вв. Кишинёв: ВАИИ. 1999.
- Sotirovic Vladimir. Creation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, 1914-1918.Vilnius: Vilnius University Press. 2007.
- Свети Сава у Руском царском летопису прев. Витезовић, М. Београд: Завод за уџбенике. репринт 2012. 14-30, 20-21. ISBN: 978-86-17-18144-2
- Шуљагић Сања. Оглед о српском идентитету: Распознавање изворишта српског идентитета у древној историји. Београд: Институт за политичке студије. 2020. 229-234. 978-86-7419-327-3

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Шуљагић Сања. Српски идентитет од Старе Србије до југословенске идеје. Београд: Институт за политичке студије. 2025. 47-48. ISBN 978-86-7419-422-5
- Шуљагић Сања. Утицај идеолошких и геополитичких доктрина Запада на формирање модерне српске државе // Национални интерес вол. 51, бр. 2. 2025.
- Шуљагић Сања. Значај реке Дунав у дефинисању идентитета српског народа // Европа и Дунав – Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. ур. Милошевић З. и Стојадиновић М. Београд: Институт за политичке студије. 2023.
- Talbott Strobe. The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation. Simon and Schuster. 2009
- Тамбора Анђело. Кавур и Балкан. прев. Милинковић С. Београд: Завод за уџбенике. 2007. vii-ix ISBN 978-86-17-14950-3
- Тарасов Илья. Некоторые сюжеты готской истории, упомянутые в Иоакимовской летописи // Заметки ученого, вол. 11, бр. 2. ур. Артаваздович. А. г. Ростов-на-Дону: Южный университет «Институт управления бизнеса и права». 2021.
- Tardy Lajos. Beyond the Ottoman Empire: 14th—16th Century Hungarian Diplomacy in the East. transl. Boris, J. Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata. 1978.
- Трујић Властимир. Кратки архаични словесер Влашке и Молдавије у савременом румунском језику // Анатомија румунске политике. ур. Милошевић З. Шабац: Центар академске речи; Бањалука: Маркос. 2017.
- Vidmar, Luka. Struktura in funkcija pisem iz literarnoprerodne korespodence Žige Zoisa, Phd. D., Nova Gorica: Univerza v Novoj Gorici. 2009
- Војводић Драган. Портрети владара, црквених достојанственика и племића у наосу и припрати // Зидно сликарство манастира Дечана. Београд: Грађа и студије. 1995.

Sanja Šuljagić
Senior Research Associate
Institute for Political Studies
Belgrade
sanja.suljagic.ips@rcub.bg.ac.rs

SERBIAN-MOLDAVIAN RELATIONS IN THE PERIOD AFTER THE DEATH OF EMPEROR STEFAN DUŠAN NEMANJIĆ

Abstract

Serbian-Moldavian relations reached their full flourishing during the reign of the Serbian Emperor Stefan Dušan “the Mighty” Nemanjić in the fourteenth century,

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

when it was recorded that Emperor Dušan the Mighty fought in the Black Sea region against the Tatars and engaged in trade in the area between the rivers Prut and Dniester, in the territory of present-day Moldova. After the death of Emperor Dušan, who, through his trade and the extent of the territory he ruled, was a great rival to the rulers of neighbouring states as well as to representatives of trading and slaveholding companies in the Eastern Mediterranean and the Black Sea, the then Serbian Empire began to weaken. At the same time, neighbouring states' interests intensified in present-day Moldova, and Moldova became a state, an object of struggle among various geopolitical powers for dominance over its territory. After the unification of Wallachia and Moldova and the formation of the state of Romania in the nineteenth century, and the subsequent reforms in theology, politics, and linguistics, a new geopolitical constellation was created in which rulers from the European Welf-Hanover dynasty took control over a large part of the Balkan-Black Sea territory that Emperor Dušan Nemanjić had ruled in the fourteenth century.

Keywords: Serbia, Moldova, Emperor Dušan “the Mighty”, Stephen the Great, Genoese trading company, formation of Romania.

Дајана Лазаревић

Институт за политичке студије

Београд

dajanalazarevic93@gmail.com

ORCID 0009-0001-2534-450X

У ЧИЈОЈ ЈЕ СЛУЖБИ МОЛДАВСКА ТАЈНА СЛУЖБА – СИБ?

Историјско-политиколошки осврт

Резиме

Овај рад се бави молдавском тајном службом – Службом за информисање и безбедност (СИБ), од њеног настанка 1991. године до данас. Аутор чланка анализира развој службе, међународну сарадњу, као и политичке утицаје на структуру тајне службе и њене задатке. Пажња се усмерава на америчке, британске, немачке, француске и румунске утицаје на молдавски политички врх и службу безбедности, као и њихову борбу против руског политичког и културног утицаја након доласка на власт актуелне председнице Маје Санду. Позивајући се на разноврсне научне и публицистичке изворе, аутор чланка изводи закључке о карактеристикама савремене молдавске службе безбедности. Рад се методолошки ослања на податке доступне јавности, претежно из публицистичких извора, с обзиром на чињеницу да је задата тема мало заступљена у научном пространству.

Кључне речи: Служба за информисање и безбедност (СИБ), Молдавија, Маја Санду, обавештајне службе, утицај Запада.

УВОД

Улога тајних служби у системима савремених држава јесте једна од кључних тема политикологије и безбедносних наука. Ипак, када претражујемо податке о молдавској Служби информисања и безбедности (СИБ), проналазимо мало научних података. Новинарство је богатије на ову тему, али при анализи мас-медија истраживач има већу одговорност у селекцији релевантних података и њиховој обради у научне сврхе.

Рад који се налази пред читаоцима створен је управо анализом и обрадом претежно публицистичке и доступне научне грађе. Циљ је да се одговори на питања како је настала молдавска тајна служба СИБ,

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

које су њене области деловања, ко су руководиоци и међусобне везе службе безбедности и променљиве политичке ситуације у држави. Такође ће бити размотрени утицаји западних и источних сила на Молдавију, бившу републику у склопу Совјетског Савеза, односи између Молдавије и Русије, нерешена питања у погледу непризнате Придњестровске Републике.

Посебна пажња се поклања политичком деловању актуелне председнице Маје Санду, будући да са њеним доласком на власт почиње политичко-безбедносни преокрет у Молдавији и преплитање утицаја Румуније, Сједињених Америчких Држава и Европске уније на молдавском тлу. Рад се осврће и на наводе молдавске тајне службе о руским „герилским камповима” на територији Србије и Републике Српске.

У закључку рад треба да одговори на питање – у чијој је служби молдавска тајна служба? Да ли је у питању самостална организација или својеврсна филијала моћнијих страних спољних обавештајних служби?

КОРЕНИ МОЛДАВСКЕ ТАЈНЕ СЛУЖБЕ

„Минијатурни, али веома агресивни”, овим речима руски истраживач и познати писац Клим Дегтјарев (рус. Клим Дегтярев) описује молдавску специјалну службу, чији је званични назив Служба за информисање и безбедност (СИБ).⁴⁴ Дегтјарев објашњава њихову функцију: обавештајна и контраобавештајна делатност, борба против криминала, заштита молдавске државности и уставности, спречавање оружаних и других насилничких дејстава, спречавање терористичких аката и трговине оружјем, заштитом података о личности и др.⁴⁵

Стицањем независности Молдавије од СССР, специјална служба Молдације је настала Указом председника 9. септембра 1991. године, на темељима совјетског КГБ-а, од којег су „изучили занат” и наставили као самостална и независна служба. Први назив молдавске тајне службе према Указу био је Министарство националне безбедности. Међутим, ова служба безбедности је од самог почетка постојања и рада била обележена безбедносним скандалом. Први министар националне безбедности Анатол Плугару (рум. Anatol

⁴⁴ Дегтјарев Клим. *Энциклопедия спецслужб*. Москва: Эксмо : Яуза, 2008. ISBN: 978-5-699-27264-8. С. 106.

⁴⁵ Више о томе може се видети на: SIS. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova // SIS. <https://sis.md/> (29.09.2025.)

Plugaru) био је повезан са румунском терористичком организацијом под руководством Илие Илашкуа (рум. Ilie Ilaşcu)⁴⁶ у Тираспољу (главном граду Придњестровске Молдавске Републике, коју међународна заједница није признала).⁴⁷

Илие Илашку је био вођа тираспољског огранка Народног фронта Молдавије, екстремистичко-националистички оријентисане групе. Постао је познат у јавности тако што је 1990. године предузео неколико акција: покушао је да подигне румунску тробојку изнад зграде Дома Совјета, а онда је донео фиктивну „Резолуцију бр. 6” којом је осудио учеснике у стварању Придњестровске Републике на смрт. Иако су оба плана пропала и убрзо означена као обичан бунт једног националисте, испоставило се Илашку није потпуно одустао од њих.⁴⁸ У пролеће 1992. године, Молдавија покреће војне операције против Придњестровске Републике, а Илешкуова терористичка организација се повезује са молдавским Министарством националне безбедности и наоружање добија директно од њих.⁴⁹ Илашкуови терористи праве листу за одстрел придњестровских лидера од 23 особе, која је обухватала руководство ПМР, а потом је проширују на 480 особа, односно на све делегате Другог ванредног конгреса посланика. Од свих имена група „Божур”, огранак Илешкуове организације, успела је да

⁴⁶ О везама румунско-молдавским и румунско-српским везама видети: Милошевић Зоран (прир.) Румунија и румунизација Срба, зборник радова. Шабац: Центар академске речи, 2018.

Милошевић Зоран (прир.) Анатомија румунске политике, зборник научних радова. Шабац: Центар академске речи, 2017.

Милошевић Зоран. Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција // Међународне интеграције као инструмент геополитике. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 307-337. DOI 10.18485/ips_integr_geopol.2024.ch21.

Милошевић Зоран. Сто година евроазијске интеграционе идеје // Политичка ревија, вол. 63, бр. 4, 2020. стр. 113-133. DOI 10.22182/pr.6312020.4

⁴⁷ Волкова Анна Захаровна. Дело террористической группы Илашку. Бендеры: Полиграфист, 2010. стр. 55.

⁴⁸ Исто. стр. 32-34.

⁴⁹ Бабилунга Николај Вадимович. Промена државних симбола ССР Молдавије и формирање Придњестровске Молдавске Републике // Говор мржње и култура памћења, ур. Зоран Милошевић, Милош Кнежевић. Београд: Институт за политичке студије, 2020. стр. 456.

убије двојицу политичара:⁵⁰ Николаја И. Остапенка (1953 – 1992)⁵¹ и Александра Г. Гусара (1947 – 1992)⁵². Терористи су након тога завршили пред тираспољским судом. Илашку је осуђен на смрт стрељањем, па је казна преиначена у доживотну робију, док су припадници његове организације добили вишегодишње казне. Међутим, Илашку излази из затвора 2001. године, после непуне деценије у затвору, а румунска влада га награђује станом и личним обезбеђењем у Букурешту. Разлог је био његово „страдање за Румунију”, а излазак Илешкуа из затвора је оцењен као „први корак у припајању Бесарабије (Молдавије) Румунији”.⁵³

Министар националне безбедности Анатој Пугару је, дакле, слао оружје Илашкуу и његовој организацији, која је, како наводи познати тираспољски професор Николај Бабиљунга (рус. Николай Бабиљунга), „малтретирала и убијала чак и обично придњестровско становништво”, које није имало никаквог удела у власти.⁵⁴ Притом, сматра се да је помагао још 12-14 различитих терористичких група које су дејствовале на територији Придњестровја, према истраживањима Клима Дегтјарева.⁵⁵ Осим Пугаруа, и други високопозиционирани

⁵⁰ Волкова Анна Захаровна. Дело террористической группы Илашку. Бендеры: Полиграфист, 2010. стр. 27.

⁵¹ Приднестровский исторический портал. Николай Остапенко — истинный патриот // Приднестровский исторический портал. <https://history.gospmr.org/nikolaj-ostapenko-istinnny-patriot/> (29.09.2025.)

⁵² Верховный Совет Приднестровской Молдавской Республики. Памяти Александра Гусара // Верховный Совет Приднестровской Молдавской Республики. <https://vspmr.org/news/zaboti-okruganbspmdashnbpsv-tsentre-vnimaniya-deputatov/pamyati-aleksandra-gusara1.html> (29.09.2025.)

⁵³ Пресс обозрение. Илие Илашку поблагодарил Румынию за оказанное содействие в его освобождении // Пресс обозрение, 10.05.2001. <https://press.try.md/item.php?id=5544> (29.09.2025.)

Поинт. Румынское правительство сохранило недвижимость в Бухаресте для ряда бывших молдавских министров и чиновников // Поинт. <https://point.md/ru/novosti/politika/ruminskoe-pravitelstvo-sohranilo-nedvizhimostj-v-buhareste-dlya-ryada-bivshih-moldavskih-ministrov-i-chinovnikov/> (29.09.2025.)

⁵⁴ Бабиљунга Николај Вадимович. Промена државних симбола ССР Молдавије и формирање Придњестровске Молдавске Републике // Говор мржње и култура памћења. стр. 456.

⁵⁵ Дегтјарев Клим. Энциклопедия спецслужб. Москва: Эксмо : Яуза, 2008. ISBN: 978-5-699-27264-8. С. 107.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

функционери тајне службе: генерал Василиј Калмој (рус. Василий Калмой), пореклом Гагауз, и дивизијски генерал Тудор Ботнару (рум. Tudor Leonte Botnaru) били су умешани у финансирање различитих терористичких група.

Дакле, и у првим годинама свога постојања, Министарство националне безбедности Молдавије је деловало антируски, антипридњестровски, и истовремено – прорумунски.⁵⁶ Онда је дошло до велике реорганизације 1998. године и рад тајне службе се још оштрије дефинисао у поменутих правцима.

Пре свега, дошло је до промене имена, будући да је ово „министарство” припадало другим крупнијим министарствима: одбране, иностраних дела, државне безбедности и др. Тежило се комплетном дистанцирању од устаљеног начина рада совјетског КГБ-а, тада већ схваћеног као непријатељског. Истовремено, стратегија реформе је обухватала формирање тајне службе која би била организована по узору на румунску.⁵⁷ Притом, треба узети у обзир да Молдавија није земља са јаком обавештајном мрежом у свету, нити су челници сматрали да јој је то потребно. Зато су сви напори улагани у контраобавештајни рад. Уз наведене промене Министарство националне безбедности се трансформисало у Службу за информисање и безбедност (СИБ) Законом Републике Молдавије бр. 676-XIV, 16. новембра 1999. године.⁵⁸

СИБ доживљава неколико крупнијих промена у наредних 5 година, а 2004. године имао је следећа одељења: обавештајна служба, контраобавештајна служба, поделење за економски криминал, поделење са борбу против тероризма, поделење за организовани

⁵⁶ Мунтяну Ион. Реформа СИБ: На какіе полномочія рассчитывают спецслужбы? // НОИ.

<https://noi.md/ru/analitika/reforma-sib-na-kakie-polnomochiya-rasschityvayut-specsluzhby?ysclid=mg5km4621a990025232> (1.10.2025.)

⁵⁷ Исто.

О комплексним односима Румуније и Молдавије видети још: Caľus Kamil. In The Shadow of History: Romanian-Moldovan relations. Warsaw: Center for Eastern Studies, 2015.

https://www.files.ethz.ch/isn/194591/prace_53_ang_in_the_shadow_net.pdf

⁵⁸ Закон Републики Молдова от 16 июля 1999 года № 523-XIV о публичной собственности административно-территориальных единиц (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.04.2024 г.) // Online Zakon. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30566503&show_di=1 (29.09.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

криминал, управљање анализама и правна служба.⁵⁹ Уз све то, скандали настављају да се нижу, а њихов ток осликава конфузију у политичком врху Молдавије, која делује као да је потпуно изгубила компас. Истовремено, Запад даје јасне смернице даљег развоја молдавске тајне службе.⁶⁰

ЕФИКАСНОСТ МОЛДАВСКЕ ТАЈНЕ СЛУЖБЕ

Молдавска тајна служба се на различите начине обрачунава са свиме што је руско (па и словенско, у ширем погледу) и притом делује у више праваца.⁶¹ Године 2022. у медијима се појавила информација да су молдавски обавештајци открили тајне планове ФСБ-а, дошавши до документа симболичног назива: „Стратешки циљеви Руске Федерације у Републици Молдавији”. Наводно је у питању била десетогодишња стратегија дестабилизације Молдавије изазивањем грађанског сукоба, чији би резултат био распарчавање Молдавије и припајање њених делова територије Украјини и Румунији. Молдавска служба је тврдила да је циљ Русије био следећи: престанак снабдевања природним гасом, распиривање грађанског сукоба, потом војна интервенција уз помоћ 1.500 војника размештених по Придњестровју.⁶² Руски државни званичници су све негирали, називајући поменути документ „предрасудама према Русији” и тврдивши да такав документ не постоји и никада није постојао. Са друге стране, молдавска служба је тврдила

⁵⁹ Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Etapele constituirii Serviciilor Speciale ale Republicii Moldova // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/istoric> (29.09.2025.)

⁶⁰ Banisar David. Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets // OSCE. September 2005.

<https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf> (3.10.2025.)

⁶¹ Security Sector Governance In Moldova: Independent report. Chisinau, 2024. p. 11.

https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Independent_Report_SSG_Moldova_ENG_0.pdf (3.10.2025.)

⁶² Fazio Silvestro. Молдова: секретный документ ФСБ раскрывает 10-летний план России по дестабилизации Молдовы // The Solus News. <https://solusnews.com/%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D1%84%D1%81%D0%B1-%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BA%D1%80/> (30.09.2025.)

да се у документу дужине 5 страна јасно говори о „стварању јаких проруских група ради остваривања утицаја међу молдавским политичким и економским елитама”, „формирању негативног става према НАТО-у”, „сузбијању експанзионистичке политике Румуније према Молдавији” и „супротстављању сарадњи између Републике Молдавије и НАТО-а”.⁶³

Актуелни директор СИБ-а Александру Мустјата (рум. Alexandru Musteata) је 10. јула 2023. године изашао у јавност са следећом тврдњом: „Од 2020. године, у корист Федералне службе безбедности (ФСБ), група појединаца коју чине држављани Руске Федерације Јуриј Г. и Вадим Ј. регрутовали су грађане Републике Молдавије и градили мрежу агената у земљи. Активности руских држављана и агентурне мреже имале су за циљ утицај на друштвено-политичке процесе Републике Молдавије у интересу Руске Федерације, одржавање зависности Молдавије од Руске Федерације и спровођење информативних операција ради обликовања јавног мњења”.⁶⁴ Мустјата је такође тврдио да је само у 2021. години овим каналима Русија уложила 500.000 долара у сврхе стварања мреже агената у Молдавији. Том приликом се огласила Амбасада Русије у Молдавији са коментаром да се ради о „антируској линији колективног Запада”, демантујући истинитост тврдњи Мустјате.⁶⁵

Обрачунавање са руским шпијунима у Молдавији понекад се одвија искључиво „подизањем буке” у медијима, без јасних доказа и судске оптужнице. Руски лист „Комерсант” је 7. јуна 2024. године објавио сатиричан чланак Владимира Соловјева „У Молдавији цветају шпијуни”, где се говори о оптужбама на рачун бившег начелника генералштаба Игора Горгана (рум. Igor Gorgan) да је сарађивао са

⁶³ Зэмостьяну Марчела, Ботнарюк Лилиана, Тхорик Владимир, Сандуца Юрие. План Кремля для Молдовы // Rise Moldova. <https://www.rise.md/rusa/%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d0%bd-%d0%ba%d1%80%d0%b5%d0%bc%d0%bb%d1%8f-%d0%b4%d0%bb%d1%8f-%d0%bc%d0%be%d0%bb%d0%b4%d0%be%d0%b2%d1%8b/> (30.09.2025.)

⁶⁴ Дзен. Молдавский СИБ объявил о разоблачении в стране сети агентов: "они работали на ФСБ" // Дзен. https://dzen.ru/a/ZKvrJ_vJYnldlyu9?ysclid=mg8fwb7ztb853491172 (1.10.2025.)

⁶⁵ News. Посольство России отреагировало на «шпионский скандал» в Молдавии // News. <https://news.ru/world/posolstvo-rossii-otreagirovalo-na-shpionskij-skandal-v-moldavii?ysclid=mg8ggw5pnf153496545> (1.10.2025.)

руском обавештајном службом ФСБ.⁶⁶ Соловјев иронично говори да се тек после захуктале медијске хајке, јавности обратио пи-ар СИБ-а рекавши: „Сви наводи [у медијима] одговарају истини”.⁶⁷ Горгану се од септембра 2024. године суди за одавање Русији тајних војних података о Молдавији и Украјини.⁶⁸

Руски истраживачки новинар Илија Киселёв (рус. Илья Киселёв) за интернет новине „Ритам Евроазије” у чланку „Шпијуноманија превазилази меру”, наводи следеће: да су доласком Маје Санду на власт нагло „погоршани односи између Русије и Молдавије”, да се званична молдавска политика „диктира из Вашингтона и Брисела”, да директор СИБ-а Мустјата и сви високоранжирани официри јесу „грађани Румуније који су се Румунији заклели на верност”, да су хајке на руске шпијуне „без икаквих доказа”, као и да се у Молдавији читава „агресивни антируски став Кишињева”.⁶⁹ Даље, Киселёв наводи да упркос „антируској позицији власти” већина грађана не гаји русофобију и противе се санкцијама против Русије. Он се позива на истраживања Института за европске политике у Молдавији, чији подаци показују да се: 57,9% Молдаваца противи санкцијама против Русије; 57% се противи припајању Молдавије Румунији; 60% не жели да уђе у НАТО. Додуше, 55% верује да Молдавија треба да уђе у Европску унију, али исто толико људи верује да ће од помоћи Брисела највећу корист имати власт.⁷⁰

Да руске оптужбе о прозападном курсу политике Маје Санду нису без покрића, говоре још неке значајне чињенице. Председница Маја Санду има двојно држављанство, молдавско и румунско. Њен главни саветник је Немац Мартин Зиг, директор Фондације „Фридрих

⁶⁶ Соловьёв Владимир. В Молдавии цветут шпионы // Коммерсантъ. <https://www.kommersant.ru/doc/6748065> (1.10.2025.)

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Fornusek Martin. Moldova's ex-military chief charged with treason over alleged espionage for Russia // Kyiv Independent. <https://kyivindependent.com/moldovas-ex-military-chief-charged-with-treason/> (1.10.2025.)

⁶⁹ Киселёв Илья. Шпиономания зашкаливает. Новый антироссийский скандал в Молдове // Ритм Евразии. <https://www.ritmeurasia.ru/news--2024-08-06--shpionomanija-zashkalivaet.-novyj-antirossijskij-skandal-v-moldove-74884?ysclid=mg8glc5hte518439593> (1.10.2025.)

⁷⁰ ТАСС. Большинство опрошенных граждан Молдавии против курса на разрыв отношений с Россией и СНГ // ТАСС. <https://tass.ru/obschestvo/18243573> (1.10.2025.)

Еберт” (нем. Friedrich Ebert Stiftung) у Букурешту. Близак сарадник Санду је и тужилац Виорел Морар, познат по пословним и интимним скандалима, као и тесним везама са Амбасадом САД.⁷¹

Процес избора директора СИБ-а се одвија под контролом власти, па је 2022. године дотадашњи директор Александар Есауленко (рум. Alexandru Esaulenco) „поднео оставку због друге позиције”, а на његово место дошао Александру Мустјата.⁷²

Дакле, ко је заиста Мустјата и како се он уклапа у планове Санду? Актуелни директор СИБ-а Александру Мустјата има двојно држављанство, молдавско и румунско. На петогодишњу функцију је ступио 2. јуна 2022. године. У Кишињеву је завршио основне и мастер студије на приватном факултету „Перспектива универзитет”, одсек политичких наука 2010 – 2013, а студирање је наставио у Бриселу, одбранивши још један мастер 2013. године. Од 2010. до 2013. године радио је као спољни сарадник аналитичког одељења НАТО-а.⁷³ Мустјата је у периоду 2013 – 2020. заузимао разне позиције у Фондацији Сорос – Молдавија.⁷⁴

Међутим, након горенаведених података морамо да се запитамо: како то да председник Молдавије може да има двојно држављанство, па и директор обавештајне службе? Одговор на питање лежи у данашњем положају службе СИБ, њеном угледу и промени закона о официрима СИБ-а у периоду након доласка Маје Санду на власт.

⁷¹ Дубина Галина. Запад взял под полный контроль спецслужбы Молдовы. Руки у режима Санду развязаны // Полит навигатор. <https://www.politnavigator.net/zapad-vzyal-pod-polnyjj-kontrol-specsluzhby-moldovy-ruki-u-rezhima-sandu-razvyazany.html> (1.10.2025.)

⁷² Исто.

⁷³ Tadviser. Мустяцэ Александру // Tadviser.

https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0:%D0%9C%D1%83%D1%81%D1%82%D1%8F%D1%86%D1%8D_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83 (1.10.2025.)

⁷⁴ Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Musteața Alexandru // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/mustea%C8%9Ba-alexandru> (1.10.2025.)

ОФИЦИРИ СИБ-А СА ДВА ПАСОША И СТРАНИ УТИЦАЈИ

Упркос деценијском открићу „тајног плана Москве”, 2022. године се у јавности појавила информација да СИБ има унутрашње проблеме. Ветерани молдавске специјалне службе су оптуживали подмлатак за деградацију службе, бескорисно активирање радикалног фактора, и третман Маје Санду као „свете краве”, против које се никаква негативна критика не сме изрећи.⁷⁵ Оптужбе су се шириле и на рачун ненаменског трошења новца, док за ветеране „нема новца”. Критикама ветерана су се придружили молдавски грађани, што је нанело штету њиховом угледу.

Крајем 2022. године појављује се пројекат новог закона о статусу официра СИБ-а који је представљао својеврсни преседан у избору кадрова и изазвао поновне негативне критике на рачун молдавске тајне службе.⁷⁶ Наиме, по први пут у дотадашњој историји тајне службе, официр СИБ-а може да буде лице које је грађанин Молдавије и неке од држава чланица Европске уније (дакле, двојно држављанство). Избор кадрова СИБ-а је од тог закона званично представљао потчињавање западној политици, у првом плану – утицају Румуније, што је довело до новог затезања односа са Русијом. Дана 25. маја 2023. године унета је измена у закон о статусу официра СИБ-а, који у Члану 7, Тачка б гласи: „[Официр СИБ-а је] држављанин Републике Молдавије и нема држављанство друге државе, осим држављанства државе чланице Европске уније”.⁷⁷ Закон је допуњен 13. марта 2025. године, али Члан 7, Тачка б је остао непромењен.⁷⁸

⁷⁵ Moldova Analytics. Бывшие сотрудники СИБ и деградация молдавской спецслужбы // Moldova Analytics. <https://moldanalytics.info/politics/byvshie-sotrudniki-sib-i-degradacziya-moldavskoj-speczsluzhby/?ysclid=mg6m7czqfv626678454> (30.09.2025.)

⁷⁶ Молдова Царьград. Нонсенс разведки: в СИБ Молдавии смогут работать лица с двойным гражданством // Молдова Царьград. https://md.tsargrad.tv/news/nonsens-razvedki-v-sib-moldavii-smogut-rabotat-lica-s-dvojnym-grazhdanstvom_685713 (30.09.2025.)

⁷⁷ Legis Moldova. Republica Moldova Parlamentul Lege Nr. 170 din 19-07-2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate. MODIFICAT LP121 din 25.05.23, MO193-194/12.06.23 art. 328; în vigoare 12.06.23 // Legis Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137380&lang=ro# (30.09.2025.)

⁷⁸ Legis Moldova. Republica Moldova Parlamentul Lege Nr. 170 din 19-07-2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate. MODIFICAT LP34 din

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Доласком Маје Санду на место председника 2020. године, Република Молдавија је „ступила” на свој пут ка Европској унији. На терет јој се обично ставља оптужба да води „типичну прозападну политику” и да су из тог разлога „односи Русије и Молдавије погоршали”⁷⁹. Радикалне промене у СИБ-у су огледало политике Санду. Након промене закона о кадровима СИБ-а, 2023. године СИБ раскида Уговор о партнерству са Федералном службом безбедности Русије (ФСБ). Раскиду уговора је претходио комплетан прекид сарадње још у фебруару 2022. године. Истовремено је Амбасада Русије у Молдавији била оптужена за шпијунажу (са бројем антена на згради амбасаде у Молдавији већим него на згради амбасаде у Белгији)⁸⁰. Последица је била захтев Молдавије да се смањи број особља руског велепосланства у Кишињеву.

На политику Санду и њен однос према тајној служби Молдавије најпре су реаговала двојица посланика Партије социјалиста Придњестровске Републике*, Григориј Новак (рус. Григорий Новак) и

13.03.25, MO154-156/27.03.25 art.159; în vigoare 27.03.25 // Legis Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147921&lang=ro (30.09.2025.) Republic of Moldova. The Law on the Security and Intelligence Service. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Strasbourg, 7 September 2023, CDL-REF(2023)035. p. 9. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2023\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2023)035-e) (3.10.2025.)

⁷⁹ Асатрян Арпине. Прозападний лидер Молдовы Санду заявила о своей победе на президентских выборах // RTVI. <https://rtvi.com/news/prozapadnyj-lider-moldovy-sandu-zayavila-o-svoej-pobede-na-prezidentskih-vyborah/?ysclid=mgb3qqib3b513921452> (3.10.2025.)

Тарасенко Григорий. Почему Россия признает сфальсифицированные итоги выборов в Молдавии // Репортер. <https://topcor.ru/64728-pochemu-rossija-priznaet-sfalsificirovannye-itogi-vyborov-v-moldavii.html?ysclid=mgb3t8uflc910612493> (3.10.2025.)

eNews. Сафонов: Майя Санду – чисто прозападний политик // eNews. <https://enewsmold.md/publicatsia/safonov-maiia-sandu-chisto-prozapadnyi-politik/> (3.10.2025.)

Соловьев Эдуард Г. Постсоветские государства на современном этапе: внутривнутриполитическая динамика и поиск путей развития. Москва: ИМЭМО РАН, 2024. С. 64.

⁸⁰ РИА Новости. Служба безопасности Молдавии денонсировала соглашение о партнерстве с ФСБ // РИА Новости. <https://ria.ru/20230731/moldaviya-1887398321.html?ysclid=mg5kp082fj353923583> (30.09.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Адриан Лебедински (рус. Адриан Лебединский). Они су 24. јуна 2021. године изјавили да се „на територији Молдавије налазе представници иностраних тајних служби које прате различите људе, чак и посланике”.⁸¹ Лебедински је апеловао на Генералну прокуратуру (тужилаштво) да се присуство иностраних служби у Молдавији испита, као и да делује СИБ. Међутим, до истраге није дошло, јер је тада Маја Санду већ контролисала и тужилаштво и тајну службу.

Посланик Григориј Новак је у више наврата анализирао политику Маје Санду и утицај који она има на СИБ. Новак тврди: „Ми знамо да је праћење [судија Главне прокуратуре] било организовано по налогу Маје Санду, којој се СИБ у потпуности потчињава. (...) Маја Санду користи тајне службе за своју политичку борбу”.⁸²

Молдавски политичар гагауског порекла Александар Стојаноглу (гаг. Aleksandr Stoyanoglu) почетком 2025. године је изјавио да западне невладине организације контролишу кључне државне органе и тајну службу СИБ. Стојаноглу објашњава: „Под изговором 'реформи', мрежа високо плаћених 'стручњака' је инфилтрирана из невладиних организација директно у кључне владине структуре. (...) Званично је успостављена паралелна држава. Преписали су правила без избора, без народног легитимитета, без јавне расправе, али са неограниченим приступом ресурсима и спољним утицајем”.⁸³

Стојаноглу тврди да су у Молдавији судије, тужиоци и новинари у највећем броју случајева инструисани из Агенције САД за међународни развој (USAID) и невладиних организација и да „служе интересима западних земаља које их финансирају”. Они су инфилтрирани у Виши савет магистратуре, Врховни суд правде, Виши

⁸¹ Генчу Михаил. Мнение: в Молдове находятся представители иностранных секретных служб // Блокнот Молдова. <https://bloknot-moldova.ru/news/mnenie-v-moldove-nakhodyatsya-predstaviteli-inostr-1359163?ysclid=mg5ko6hf4f694399005> (30.09.2025.)

⁸² Генчу Михаил. Майя Санду использует секретные службы в своей политической борьбе, - Новак // Блокнот Молдова. <https://bloknot-moldova.ru/news/mayya-sandu-ispolzuet-sekretnye-sluzhby-v-svoey-po-1339599> (1.10.2025.)

⁸³ Рамблер. Стояногло: западные НПО контролируют ключевые госорганы Молдавии и спецслужбу // Рамблер. https://news.rambler.ru/world/54156661/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink (3.10.2025.)

савет тужилаца, Уставни суд, Центар за борбу против корупције и молдавску владу.⁸⁴

Са друге стране, дискутује се и о неким другим иностраним утицајима на молдавски политички врх и тајну службу. Немачки политиколог Александар Рар (нем. Alexander G. Rahr) је 29. септембра 2025. године изјавио да француске специјалне службе припремају Молдавију за проширење НАТО-а.⁸⁵ Према мишљењу Рара, поред америчке обавештајне службе ЦИА, британска и француска тајна служба се највише труде да остваре утицаја у Источној Европи. Притом, француска обавештајна служба се највише меша у односе између Молдавије и Румуније, чак им јавно нудећи помоћ у обезбеђивању поштенних изборних процеса.⁸⁶

Од доласка Маје Санду на власт, посланици скупштине непризнате Придњестровске Републике, социјалисти и комунисти Молдавије и представници бившег режима тврде да присуство иностраних обавештајних служби на тлу Молдавије тежи да распири грађански рат. Руски ратни дописник Семјон Пегов (рус. Семён Пегов), који је стекао популарност извештавајући са ратишта у Грузији, Египту, Сирији, Нагорном Карабаху и Украјини, о Молдавији говори на следећи начин: „(...) Државе НАТО-а се озбиљно труде да отворе Русији фронт у Молдавији. (...) Сваки проруски политички покрет ће бити угушен. Следе репресије.”⁸⁷

Пегов тврди да је средином 2022. године у Кишинев дошло 49 службеника америчког Федералног истражног бироа (енг. Federal Bureau of Investigation, FBI), као и 24 сарадника немачке спољно-обавештајне службе. Притом, амерички агенти су својеврсни надзор СИБ-а, који има задатак да угуши сваки проруски покрет, спроведе чистке нелојалних режиму Маје Санду и подрже актуелног директора СИБ-а Мустјатуа. Са друге стране, немачки агенти су задужени за

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ Междуречье. Политолог Рар: Французские спецслужбы готовят Молдавию к расширению НАТО // Междуречье, 29.09.2025 г. <https://mejdurecie.md/politika/politolog-rar-francuzskie-specsluzhby-gotovjat-moldaviyu-k-rasshireniju-nato.html> (1.10.2025.)

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Царьград. В Кишинёв приехали десятки спецagentов Запада. Военкор: "НАТО готовится открыть молдавский фронт" // Царьград. https://tsargrad.tv/news/v-kishiniov-priehali-desjatki-specagentov-zapada-voenkor-nato-gotovitsja-otkryt-moldavskij-front_559734 (3.10.2025.)

шпијунажу Придњестровја и могуће – покушај припреме ратних дејстава.⁸⁸

Да ли објективно постоји утицај са Запада на молдавске власти, тајну службу и државне органе, можемо да закључимо и на основу доступних података о броју невладиних и сорошевских организација на тлу Молдавије. На територији Молдавије регистровано је 14.000 невладиних организација са Запада, од којих су најкрупније: Фонд Сороша, USAID, немачке и холандске НВО, амерички Национални фонд за демократију (NED), британски Институт за међународне односе (Chatham House) итд. Молдавски политиколог Богдан Тирдеја (рум. Bogdan Țirdea) тврди да је општи буџет 20 најкрупнијих НВО, од којих смо неке навели, у петогодишњем периоду 21 милион долара.⁸⁹ Агенција „Спутник Молдова” је спровела истраживање и закључила да Запад улаже у Молдавију укупно 110 милиона долара годишње преко свих невладиних организација.⁹⁰

Научници и публицисти земаља „глобалног Истока” су означили владу Маје Санду и структурне промене у свим државним органима и тајној служби као „хибридни рат”.⁹¹ Иако нису укључена војна дејства, под „хибридним ратом” Санду се рачунају мере економског карактера, наметање одређене идеологије и система вредности. У овом случају, то се спроводи кроз хиљаде невладиних организација запада и милионске цифре које улажу за стварање кадрова и ширење одговарајуће пропаганде.

СИБ У БОРБИ ПРОТИВ РУСКОГ УТИЦАЈА

Док се СИБ на територији Молдавије бори против „сепаратистичког руског утицаја”, руски ФСБ је половином 2025. године објавио хапшење двојице Молдаваца у Русији, припадника спољне обавештајне службе СИБ-а. Наводно су припремали врбовање

⁸⁸ Исто.

⁸⁹ 1984 Молдова. Структуры Сороса захватили Молдову // 1984 Молдова. <https://1984.md/struktury-sorosa-zahvatili-moldovu/> (3.10.2025.)

⁹⁰ Спутник Молдова. Кто и за чей счет в Молдове создает из России образ врага // Спутник Молдова. <https://md.sputniknews.ru/20230926/kto-i-za-chey-schet-v-moldove-sozdaet-iz-rossii-obraz-vraga-58516620.html> (3.10.2025.)

⁹¹ Киселев Илья. Гибридная оккупация: неправительственные организации Запада уничтожают Молдову // Рубалтик. <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/20210629-gibridnaya-okkupatsiya-nepravitelstvennye-organizatsii-zapada-unichtozhayut-moldovu/?ysclid=mgc34f596n799976800> (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

агената и стварање молдавске обавештајне мреже у Русији.⁹² Наведени случај није усамљен, а медијска кућа „Инсајдер Молдавија” (Insider Moldova) тврди да постоји повезаност између СИБ-а и Службе безбедности Украјине (СБУ).

„Инсајдер Молдавија” тврди следеће: „Наше специјалне снаге теже да добију методологију од украјинске стране, а најважније је искуство борбе против руске пропаганде у информационом рату. Британска обавештајна служба надгледа процес, а СИБ већ годину дана активно користи рад СБУ за контролу информационог простора Молдавије”.⁹³

Исти извор наводи да је у 2023. години дошло до сусрета Владимира Зеленског, украјинског председника и Маје Санду и да је на том састанку постигнут „договор о размени стручњака безбедности, заједничким тренинзима, дељењем методологије и обавештајних података, а све у циљу борбе против руске пропаганде”.⁹⁴

Молдавски бизнисмен и политичар израелског порекла Илан Шор (рум. Ilan Șor), наводно близак са руским властима, непуних годину дана касније је објавио снимке телефонских разговора припадника СИБ-а. Контроверзни снимци су открили методологију рада СИБ-а и фабриковање афера са руским шпијунима, као и креирање разних оптужби на рачун политичких противника Маје Санду.⁹⁵

⁹² ТАСС. ФСБ: Молдавия совместно с Украиной активизировала разведдеятельность в РФ // ТАСС. <https://tass.ru/proisshestiya/24348393> (3.10.2025.)

⁹³ Eurasia Daily. Инсайд: Спецслужбы Украины консультируют молдавский СИБ, курируют процесс британцы // Eurasia Daily. <https://zen.ru/a/ZVZFpAvanHzxMAqI?ysclid=mgc45o06k8119850337> (3.10.2025.)

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ eNews. Илан Шор опубликовал записи телефонных переговоров службы СИБ // eNews. <https://enewsmid.online/publicatsia/ilan-shor-opublikoval-zapisi-telefonnyh-peregovorov-sluzhby-sib/> (3.10.2025.)

Нова српска политичка мисао. Илан Шор, лидер опозиционог блока "Победа": Молдавска опозиција не признаје резултате парламентарних избора и жалиће се на њих. Власт је припремила масовно фалсификовање избора, говорили смо о томе пре шест месеци // Нова српска политичка мисао. <http://www.nspm.rs/hronika/ilan-sor-lider-opozicionog-bloka-pobeda-moldavska-opozicija-ne-priznaje-rezultate-parlamentarnih-izbora-i-zalice-se-na-njih.-vlast-je-pripremila-masovno-falsifikovanje-izbora-govorili-smo-o-tome-pre-sest-meseci.html> (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Стога, не чуди раскид споразума о сарадњи између ФСБ и СИБ-а, будући да је са таквим циљевима Молдавије сарадња онемогућена.⁹⁶ Притом, занимљив је став румунске сенаторке и противнице великорумунске идеологије, Дијане Јовановић Шошоаке (рум. Diana Iovanovici Șoșoacă) у тумачењу поступака Маје Санду и руководиоца СИБ-а. Шошоаке изводи храбре закључке: „Придњестровје је нова јабука раздора између источног и западног блока и могући нови извор сукоба у близини Румуније. Ако се не предузму мере предострожности, ова територија може увући Молдавију у рат, затим Румунију, која ће подржати Молдавију, а самим тим – Украјина ће добити толико жељено учешће НАТО-а и ЕУ у рату који је већ изгубила. Румунија је у центру пажње, јер је Русија обећала да ће напасти ваздухопловне базе са којих лете борбени авиони да нападају руске трупе. (...) Молдавија је само лоптица за пинг-понг великих држава. Молдавија ризикује да постане нова Украјина, коју Сорош, блиски пријатељ Маје Санду, заправо њен газда, гура на пут рата. Али Молдавија је важна у овом сукобу не сама по себи, већ зато што може да увуче Румунију, која је чланица ЕУ и НАТО-а, у исти овај сукоб. Дакле, Молдавија игра улогу провокатора, јер Маја Санду извршава Сорошеве налоге.”⁹⁷

Као што су све западне земље забраниле руске мас-медије од почетка рата у Украјини 2022. године, и молдавска служба СИБ је нашла за сходно да ограничи својим грађанима приступ руским сајтовима и новинама, под оправдањем „спречавања ширења дезинформација”. Руководство СИБ-а је Русију означило као државу-агресора која се налази у „војном конфликту”, стога је блокирање информација неопходно ради очувања државне безбедности Молдавије.⁹⁸

⁹⁶ Хайретдинов Константин. Спецслужба в Молдове расторгает соглашения с ФСБ и СВР: новый выпуск «Обзираем новости 2.0» // ЕСП. <https://esp.md/ru/podrobnosti/2023/08/03/specsluzhba-v-moldove-rastorgaet-soglasheniya-s-fsb-i-svr-novyy-vypusk> (3.10.2025.)

⁹⁷ Острякова Елена. «Шестёрка Сороса Майя Санду втягивает Румынию в войну с Россией» – румынский сенатор // Политнавигатор. <https://www.politnavigator.net/shestjorka-sorosa-majjya-sandu-vtyagivaet-rumyniyu-v-vojnu-s-rossiej-rumynskijj-senator.html> (3.10.2025.)

⁹⁸ Штайнмиллере Анастасия. В Молдове заблокировали 22 интернет-сайта российских СМИ // DW. <https://www.dw.com/ru/v-moldove-zablokirovali-22-internetsajta-rossijskih-smi/a-67202345> (3.10.2025.)

Осим десетина сајтова и новина, СИБ је блокирао и руске интернет претраживаче: Јандекс, Rutube и DzenB, као и сајтове повезане са политичарем и предузетником Иланом Шором.⁹⁹ Директор СИБ-а Александру Мустјата је блокирање сајтова назвао „спречавањем хибридног рата Русије против Молдавије”.¹⁰⁰

Интересантно је да, док се обрачунава са Русијом, СИБ узима у обзир Србију, чак и Босну и Херцеговину. У научном пространству се до сада није говорило о томе, у медијском је било саопштења, а овај феномен свакако завређује пажњу истраживача. Наиме, у саопштењу СИБ-а 17.10.2024. године наводи се следеће: предузетник и политичар Илан Шор је преко невладине организације „Евроазија” финансирао одлазак младих Молдаваца у Москву, како би их „обучио тактикама и методама извођења протестних акција”. Даље, СИБ тврди су неке од ових младих људи обучавали припадници руских приватних војних компанија, као што су „Вагнер” и „Ферма”, и то на територији Србије и БиХ”. Наводно су постојали „герилски кампови”, у којима је деловало

⁹⁹ Vector News. Молдова заблокирвала российские сайты Яндекс, Rutube и Dzen // Vector News. <https://vnews.agency/news/society/544626-oldova-zablokirovala-rossiyskie-sayty-ndeks-rutube-i-dzen.html> (3.10.2025.)

Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Trei resurse web care promovează știri false – blocate // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/trei-resurse-web-care-promoveaz%C4%83-%C8%99tiri-false-%E2%80%93blocate> (3.10.2025.)

¹⁰⁰ Locals. В Молдове заблокировали 31 сайт, большинство из которых «напрямую управляются из России» // Locals. <https://locals.md/2023/blokirovka-sajtov-v-moldove/?ysclid=mgc72cijr6885099780> (3.10.2025.)

Caľus Kamil. The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2023. p. 28-29.

https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf (3.10.2025.)

Vardanean Ernest. Moldova between Russia and the West: Internal Divisions behind the Commitment to European Integration // Russie Nei. Visions, No. 110, August 2018. p. 13-14.

https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/rnv_110_vardanean_moldova_russia_and_the_west_2018.pdf (3.10.2025.)

Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Încă un site care publică informații false va fi restricționat // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/%C3%AEenc%C4%83-un-site-care-public%C4%83-informa%C5%A3ii-false-va-fi-restric%C8%9Bionat> (3.10.2025.)

11 руских инструктора. Четири Молдавца су ухапшена због боравка у тим камповима у Србији и БиХ.¹⁰¹

Друго саопштење на ову тему СИБ објављује 25.10.2024. на званичном сајту. Вест је била скоро идентична првој, уз мали додатак програма спровођених у „герилским камповима”: тактика националне поделе и дестабилизација уставног поретка; тактика провоцирања органа за спровођење закона; употреба оружја и других предмета за наношење несмртоносних физичких повреда; психологија масе; физички сукоб са органима за спровођење закона током протеста; производња и употреба алата за паљење пожара и домаћег експлозива; руковање дроновима са посебним додацима за експлозив или алат за паљење пожара.¹⁰²

Иако Срби и српске тајне службе нису оптужени да су директно умешани у ове обуке ради „дестабилизације Молдавије”, оваква саопштења СИБ-а покрећу бројна питања. Како српске тајне службе нису откриле и спречиле наводне герилске кампове или да ли су намерно пустили руске агенте да обучавају Молдавце на њиховој територији?

Нагађања су била бројна у српским медијима, од тога да се камп налазио у Лозници, до тога да је 40-50 Молдаваца било обучавано у Србији.¹⁰³ Ухапшена су и двојица мушкараца из Србије, због наводне помоћи кампу у излетишту „Сунчана река” између Бање Ковиљаче и Малог Зворника. Лица која се сумњиче да су радили као инструктори

¹⁰¹ Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Briefing de presă cu tema „Acțiunile forțelor de ordine pentru contracararea intențiilor de destabilizare pe teritoriul Republicii Moldova, în perioada următoare” // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/briefing-de-pres%C4%83-cu-tema-%E2%80%9EAcțiunile-for%C8%9Biunile-for%C8%9Belor-de-ordine-pentru-contracararea-inten%C8%9Biilor-de> (3.10.2025.)

¹⁰² Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Press briefing on "Law enforcement actions to counter the destabilization intentions on the territory of the Republic of Moldova in the following period" // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/node/1611> (3.10.2025.)

¹⁰³ Beta. Moldavija objavila snimak za koji tvrdi da prikazuje kampove ruske tajne službe u Srbiji // Beta. <https://beta.rs/content/231703-moldavija-objavila-snimak-za-koji-tvrdi-da-prikazuje-kampove-ruske-tajne-sluzbe-u-srbiji> (3.10.2025.)

наводно су држављани Руске Федерације и Републике Белорусије.¹⁰⁴ У Републици Српској је ухапшен руски обавештајац Александар Безруковни, осумњичен да је обучавао проруске снаге из Молдавије. Након хапшења, изручен је Пољској.¹⁰⁵ На територији Молдавије ухапшене су чак 74 особе које су сумњиче да су боравиле у руским герилским камповима у Србији и Републици Српској. Маја Санду је изјавила да је у питању руско организовано рушење Молдавије и дестабилизација државе, док је лидер опозиционих снага, Игор Додон, бивши председник Молдавије, аферу кампова назвао: „покушајем застрашивања, плашења и ућуткивања народа.”¹⁰⁶

Борба Маје Санду и СИБ-а против руског утицаја је, на крају, уродила плодом. На парламентарним изборима у септембру 2025. њена странка је однела победу. Молдавија се учврстила на путу уласка у Европску унију, НАТО блок формира своје базе на њиховој територији¹⁰⁷, етнички Румуни руководе државом, тужилаштвом и тајном службом. Бројна друштвено-политичка питања остају већ по традицији нерешена: у вези са дубоким поделама у друштву (половина становништва је проруска, половина проевропска)¹⁰⁸, непризната Придњестровска Република тежи Русији и противи се званичним властима Румуније и Молдавије, гагауска национална мањина (нешто више од 130.000 људи) се противи режиму Маје Санду. Истовремено, Санду најављује радикалне мере против Придњестровја и Гагаузије,

¹⁰⁴ Beta. Obuke u paravojnom kampu kod Loznice držali instruktori iz Rusije i Belorusije. Beta. <https://beta.rs/content/231702-obuke-u-paravojnom-kampu-kod-loznice-drzali-instruktori-iz-rusije-i-belorusije> (3.10.2025.)

¹⁰⁵ Huseinović Samir. Ruski špijun Bezrukovni: Optužen za obuku terorista u Republici Srpskoj // Vreme. <https://vreme.com/svet/ruski-spijun-bezrukovni-optuzen-za-obuku-terorista-u-republici-srpskoj/> (3.10.2025.)

¹⁰⁶ Николић Сара. Масовна хапшења, "кампови у Србији" и драматично обраћање председнице: Шта се догађа у Молдавији? // НИН. <https://www.nin.rs/svet/vesti/89814/rusija-navodno-u-srbiji-obucava-ljude-za-izazivanje-nereda-u-moldaviji#> (3.10.2025.)

¹⁰⁷ Ульянов Дмитрий. НАТО формирует свои базы на территории бывшей советской республики // МК.РУ. <https://www.mk.ru/politics/2025/09/28/nato-formiruet-svoi-bazy-na-territorii-byvshey-sovetskoy-respubliki.html?ysclid=mgchdbljz1862367156> (3.10.2025.)

¹⁰⁸ Грачев Иван. Увертюра к диктатуре: Молдавию лишают мирного и сытого будущего, подтасовав итоги решающих выборов // КП.РУ. <https://www.kp.ru/daily/27722/5149546/> (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

ослањајући се јавно на западну помоћ.¹⁰⁹ Запад, додуше, већ има разрађен план о сарадњи са молдавским сектором безбедности у периоду 2023 – 2028. године.¹¹⁰

ЗАКЉУЧАК

Молдавска Служба за информисање и безбедност (СИБ), у тесној спрези са актуелном молдавском влашћу, данас је под јаким утицајем западних сила. Председница Маја Санду, директор СИБ-а Александру Мустјата, министри, тужиоци и друге најзначајније функције у држави заузимају функционери са двојним држављанствима – молдавским и румунским. У раду СИБ-а читавају се, у највећој мери румунски, а потом и француски, немачки, британски и амерички утицаји. О томе сведочи присуство агената ових тајних служби у Молдавији, као и утицаји бројних невладиних организација са запада, које утичу на избор функционера и курс актуелне политике.

Истовремено, СИБ је оријентисан на борбу против руског утицаја, те су афере руских шпијуна и покушаја формирања шпијунских мрежа на територији Молдавије – увек актуелне. Исто тако, у другој половини 2024. године Источну Европу и Балкан је погодила вест о томе да припадници руских приватних војних компанија на територији Србије и Републике Српске обучавају младе Молдавце проруски оријентисане да организују протесте против власти у Молдавији, улазе у сукобе са органима реда, подмећу експлозиве, учествују у физичким сукобима итд.

Измене у закону о постављањима официра СИБ-а говоре о легализацији иностраних утицаја у молдавској тајној служби и политичком врху. Приближавање западним структурама безбедности довело је до раскида споразума о сарадњи са руском службом ФСБ и забраном руских мас-медија у интернет-простору Молдавије под образложењем политичке пропаганде и ширења нетачних информација.

¹⁰⁹ Eurasia Daily. Санду готовит Приднестровью и Гагаузии радикальные меры — «Запад нам поможет» // Eurasia Daily.

<https://eadaily.com/ru/news/2025/10/01/sandu-gotovit-pridnestrovuyu-i-gagauzii-radikalnye-mery-zapad-nam-pomozhet> (3.10.2025.)

¹¹⁰ Strengthening Security Sector Governance in Moldova (2023-2028). Newsletter No 3, January – June 2024. Geneva Centre for Security Sector Governance. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/imce/ECA/SSGM_Newsletter_3_EN_JAN_JUN_2024.pdf (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Чија је молдавска тајна служба? СИБ је понајмање молдавски, иако јој титуларно припада. Рад ове службе, циљеви и приоритети одражавају интересе западних сила, уз нерешавање свих пређашњих проблема: проруске оријентације половине грађана, већинско противљење уласку у НАТО и сепаратизам Придњестровске Републике и Гагаузије.

ЛИТЕРАТУРА

- 1984 Молдова. Структуры Сороса захватили Молдову // 1984 Молдова. <https://1984.md/struktury-sorosa-zahvatili-moldovu/> (3.10.2025.)
- Banisar David. Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets // OSCE. September 2005. <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf> (3.10.2025.)
- Beta. Moldavija objavila snimak za koji tvrdi da prikazuje kampove ruske tajne službe u Srbiji // Beta. <https://beta.rs/content/231703-moldavija-objavila-snimak-za-koji-tvrdi-da-prikazuje-kampove-ruske-tajne-sluzbe-u-srbiji> (3.10.2025.)
- Beta. Obuke u paravojnom kampu kod Loznice držali instruktori iz Rusije i Belorusije. Beta. <https://beta.rs/content/231702-obuke-u-paravojnom-kampu-kod-loznice-drzali-instruktori-iz-rusije-i-belorusije> (3.10.2025.)
- Całus Kamil. In The Shadow of History: Romanian-Moldovan relations. Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2015. https://www.files.ethz.ch/isn/194591/prace_53_ang_in_the_shadow_net.pdf
- Całus Kamil. The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2023. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf (3.10.2025.)
- eNews. Илан Шор опубликовал записи телефонных переговоров службы СИБ // eNews. <https://enewsmoldonline.org/publicatsia/ilan-shor-opublikoval-zapisi-telefonnyh-peregovorov-sluzhby-sib/> (3.10.2025.)
- eNews. Сафонов: Майя Санду – чисто прозападный политик // eNews. <https://enewsmoldonline.org/publicatsia/safonov-maiia-sandu-chisto-prozapadnyi-politik/> (3.10.2025.)
- Eurasia Daily. Инсайд: Спецслужбы Украины консультируют молдавский СИБ, курируют процесс британцы // Eurasia Daily. <https://dzen.ru/a/ZVZFpAvanHzxMAqI?ysclid=mgc45o06k8119850337> (3.10.2025.)
- Eurasia Daily. Санду готовит Приднестровью и Гагаузии радикальные меры — «Запад нам поможет» // Eurasia Daily. <https://easaily.com/ru/news/2025/10/01/sandu-gotovit-pridnestrovuyu-i-gagauzii-radikalnye-mery-zapad-nam-pomozhet> (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Fazio Silvestro. Молдова: секретный документ ФСБ раскрывает 10-летний план России по дестабилизации Молдовы // The Solus News. <https://solusnews.com/%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D1%84%D1%81%D0%B1-%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BA%D1%80/> (30.09.2025.)
- Fornusek Martin. Moldova's ex-military chief charged with treason over alleged espionage for Russia // Kyiv Independent. <https://kyivindependent.com/moldovas-ex-military-chief-charged-with-treason/> (1.10.2025.)
- Huseinović Samir. Ruski špijun Bezrukovni: Optužen za obuku terorista u Republici Srpskoj // Vreme. <https://vreme.com/svet/ruski-spjijun-bezrukovni-optuzen-za-obuku-terorista-u-republici-srpskoj/> (3.10.2025.)
- Legis Moldova. Republica Moldova Parlamentul Lege Nr. 170 din 19-07-2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate. MODIFICAT LP121 din 25.05.23, MO193-194/12.06.23 art. 328; în vigoare 12.06.23 // Legis Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137380&lang=ro# (30.09.2025.)
- Legis Moldova. Republica Moldova Parlamentul Lege Nr. 170 din 19-07-2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate. MODIFICAT LP34 din 13.03.25, MO154-156/27.03.25 art.159; în vigoare 27.03.25 // Legis Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147921&lang=ro (30.09.2025.)
- Locals. В Молдове заблокировали 31 сайт, большинство из которых «напрямую управляются из России» // Locals. <https://locals.md/2023/blokirovka-sajtov-v-moldove/?ysclid=mgc72cijr6885099780> (3.10.2025.)
- Moldova Analytics. Бывшие сотрудники СИБ и деградация молдавской спецслужбы // Moldova Analytics. <https://moldanalytics.info/politics/byvshie-sotrudniki-sib-i-degradacziya-moldavskoj-speczsluzhby/?ysclid=mg6m7czqfv626678454> (30.09.2025.)
- Молдова Царьград. Нонсенс разведки: в СИБ Молдавии смогут работать лица с двойным гражданством // Молдова Царьград. https://md.tsargrad.tv/news/nonsens-razvedki-v-sib-moldavii-smogut-rabotat-lica-s-dvojnym-grazhdanstvom_685713 (30.09.2025.)
- News. Посольство России отреагировало на «шпионский скандал» в Молдавии // News. <https://news.ru/world/posolstvo-rossii-otreagirovalo-na->

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- shpionskij-skandal-v-moldavii?ysclid=mg8ggw5pnf153496545 (1.10.2025.)
- Republic of Moldova. The Law on the Security and Intelligence Service. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Strasbourg, 7 September 2023, CDL-REF(2023)035. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2023\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2023)035-e) (3.10.2025.)
- Security Sector Governance In Moldova: Independent report. Chisinau, 2024. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Independent_Report_SSG_Moldova_ENG_0.pdf (3.10.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Briefing de presă cu tema „Acțiunile forțelor de ordine pentru contracararea intențiilor de destabilizare pe teritoriul Republicii Moldova, în perioada următoare” // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/briefing-de-pres%C4%83-cu-tema-%E2%80%9EAcțiunile-for%C8%9Biunile-for%C8%9Belor-de-ordine-pentru-contracararea-inten%C8%9Biilor-de> (3.10.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Etapele constituirii Serviciilor Speciale ale Republicii Moldova // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/istoric> (29.09.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Încă un site care publică informații false va fi restricționat // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/%C3%AEenc%C4%83-un-site-care-public%C4%83-informa%C5%A3ii-false-va-fi-restric%C8%9Bionat> (3.10.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Musteața Alexandru // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/mustea%C8%9Ba-alexandru> (1.10.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Press briefing on "Law enforcement actions to counter the destabilization intentions on the territory of the Republic of Moldova in the following period" // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/node/1611> (3.10.2025.)
- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Trei resurse web care promovează știri false – blocate // Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. <https://sis.md/ro/content/trei-resurse-web-care-promoveaz%C4%83-%C8%99tiri-false-%E2%80%93-blocate> (3.10.2025.)
- SIS. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova // SIS. <https://sis.md/> (29.09.2025.)
- Strengthening Security Sector Governance in Moldova (2023-2028). Newsletter No 3, January – June 2024. Geneva Centre for Security Sector Governance.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

https://www.dcaf.ch/sites/default/files/imce/ECA/SSGM_Newsletter_3_EN_JAN_JUN_2024.pdf (3.10.2025.)

- Tadviser. Мустяцэ Александру // Tadviser. https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0:%D0%9C%D1%83%D1%81%D1%82%D1%8F%D1%86%D1%8D_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83 (1.10.2025.)
- Vardanean Ernest. Moldova between Russia and the West: Internal Divisions behind the Commitment to European Integration // Russie Nei. Visions, No. 110, August 2018. https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/rmv_110_vardanean_moldova_russia_and_the_west_2018.pdf (3.10.2025.)
- Vector News. Молдова заблокировала российские сайты Яндекс, Rutube и Dzen // Vector News. <https://vnews.agency/news/society/544626-oldova-zablokirovala-rossiyskie-sayty-ndeks-rutube-i-dzen.html> (3.10.2025.)
- Асатрян Арпине. Прозападний лидер Молдовы Санду заявила о своей победе на президентских выборах // RTVI. <https://rtvi.com/news/prozapadnyj-lider-moldovy-sandu-zayavila-o-svoej-pobede-na-prezidentskih-vyborah/?ysclid=mgb3qqib3b513921452> (3.10.2025.)
- Бабилунга Николај Вадимович. Промена државних симбола ССР Молдавије и формирање Придњестровске Молдавске Републике // Говор мржње и култура памћења, ур. Зоран Милошевић, Милош Кнежевић. Београд: Институт за политичке студије, 2020. стр. 447-470. ISBN 978-86-7419-325-9.
- Верховный Совет Приднестровской Молдавской Республики. Памяти Александра Гусара // Верховный Совет Приднестровской Молдавской Республики. <https://vspmr.org/news/zaboti-okruganbspmdashnbspv-tsentre-vnimaniya-deputatov/pamyati-aleksandra-gusara1.html> (29.09.2025.)
- Волкова Анна Захаровна. Дело террористической группы Илашку. Бендеры: Полиграфист, 2010.
- Генчу Михаил. Майя Санду использует секретные службы в своей политической борьбе, - Новак // Блокнот Молдова. <https://bloknot-moldova.ru/news/mayya-sandu-ispolzuet-sekretnye-sluzhby-v-svoey-po-1339599> (1.10.2025.)
- Генчу Михаил. Мнение: в Молдове находятся представители иностранных секретных служб // Блокнот Молдова. <https://bloknot-moldova.ru/news/mnenie-v-moldove-nakhodyatsya-predstaviteli-inostr-1359163?ysclid=mg5ko6hf4f694399005> (30.09.2025.)
- Грачев Иван. Увертюра к диктатуре: Молдавию лишают мирного и сытого будущего, подтасовав итоги решающих выборов // КП.РУ. <https://www.kp.ru/daily/27722/5149546/> (3.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Дегтярев Клим. Энциклопедия спецслужб. Москва: Эксмо : Яуза, 2008. ISBN: 978-5-699-27264-8.
- Дзен. Молдавский СИБ объявил о разоблачении в стране сети агентов: "они работали на ФСБ" // Дзен. https://dzen.ru/a/ZKvrJ_vJYnldlyu9?ysclid=mg8fbv7ztb853491172 (1.10.2025.)
- Дубина Галина. Запад взял под полный контроль спецслужбы Молдовы. Руки у режима Санду развязаны // Полит навигатор. <https://www.politnavigator.net/zapad-vzjal-pod-polnyjj-kontrol-specsluzhby-moldovy-ruki-u-rezhima-sandu-razvyazany.html> (1.10.2025.)
- Закон Республики Молдова от 16 июля 1999 года № 523-XIV о публичной собственности административно-территориальных единиц (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.04.2024 г.) // Online Zakon. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30566503&show_di=1 (29.09.2025.)
- Земостяну Марчела, Ботнарюк Лилиана, Тхорик Владимир, Сандуца Юрие. План Кремля для Молдовы // Rise Moldova. <https://www.rise.md/rusa/%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d0%bd-%d0%ba%d1%80%d0%b5%d0%bc%d0%bb%d1%8f-%d0%b4%d0%bb%d1%8f-%d0%bc%d0%be%d0%bb%d0%b4%d0%be%d0%b2%d1%8b/> (30.09.2025.)
- Киселев Илья. Гибридная оккупация: неправительственные организации Запада уничтожают Молдову // Рубалтик. <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/20210629-gibridnaya-okkupatsiya-nepravitelstvennye-organizatsii-zapada-unichtozhayut-moldovu/?ysclid=mgc34f596n799976800> (3.10.2025.)
- Киселёв Илья. Шпиономания зашкаливает. Новый антироссийский скандал в Молдове // Ритм Евразии. <https://www.ritm Eurasia.ru/news--2024-08-06--shpionomanija-zashkalivaet.-novyj-antirossijskij-skandal-v-moldove-74884?ysclid=mg8glc5hte518439593> (1.10.2025.)
- Междуречье. Политолог Рар: Французские спецслужбы готовят Молдавию к расширению НАТО // Междуречье, 29.09.2025 г. <https://mejdurecie.md/politika/politolog-rar-francuzskie-specsluzhby-gotovjat-moldaviju-k-rasshireniju-nato.html> (1.10.2025.)
- Милошевић Зоран (прир.) Анатомија румунске политике, зборник научних радова. Шабац: Центар академске речи, 2017.
- Милошевић Зоран (прир.) Румунија и румунизација Срба, зборник радова. Шабац: Центар академске речи, 2018.
- Милошевић Зоран. Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција // Међународне интеграције као инструмент геополитике. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 307-337. DOI 10.18485/ips_integr_geopol.2024.ch21.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Милошевић Зоран. Сто година евроазијске интеграционе идеје // Политичка ревија, вол. 63, бр. 4, 2020. стр. 113-133. DOI 10.22182/pr.6312020.4
- Мунтяну Ион. Реформа СИБ: На какіе полномочія рассчитывают спецслужбы? // НОИ. <https://noi.md/ru/analitika/reforma-sib-na-kakie-polnomochiya-rasschityvayut-specsluzhby?ysclid=mg5km4621a990025232> (1.10.2025.)
- Николић Сара. Масовна хапшења, "кампови у Србији" и драматично обраћање председнице: Шта се догађа у Молдавији? // НИН. <https://www.nin.rs/svet/vesti/89814/rusija-navodno-u-srbiji-obucava-ljude-za-izazivanje-nereda-u-moldaviji#> (3.10.2025.)
- Нова српска политичка мисао. Илан Шор, лидер опозиционог блока "Победа": Молдавска опозиција не признаје резултате парламентарних избора и жалиће се на њих. Власт је припремила масовно фалсификовање избора, говорили смо о томе пре шест месеци // Нова српска политичка мисао. <http://www.nspm.rs/hronika/ilan-sor-lider-opozicionog-bloka-pobeda-moldavska-opozicija-ne-priznaje-rezultate-parlamentarnih-izbora-i-zalice-se-na-njih.-vlast-je-pripremila-masovno-falsifikovanje-izbora-govorili-smo-o-tome-pre-sest-meseci.html> (3.10.2025.)
- Острякова Елена. «Шестёрка Сороса Майя Санду втягивает Румынию в войну с Россией» – румынский сенатор // Политнавигатор. <https://www.politnavigator.net/shestjorka-sorosa-majjya-sandu-vtyagivaet-rumyniyu-v-vojnu-s-rossiej-rumynskij-senator.html> (3.10.2025.)
- Поинт. Румынское правительство сохранило недвижимость в Бухаресте для ряда бывших молдавских министров и чиновников // Поинт. <https://point.md/ru/novosti/politika/ruminskoe-pravitelstvo-sohranilo-nedvizhimostj-v-buhareste-dlya-ryada-bivshih-moldavskih-ministrov-i-chinovnikov/> (29.09.2025.)
- Пресс обозрение. Илие Илашку поблагодарил Румынию за оказанное содействие в его освобождении // Пресс обозрение, 10.05.2001. <https://press.try.md/item.php?id=5544> (29.09.2025.)
- Приднестровский исторический портал. Николай Остапенко — истинный патриот // Приднестровский исторический портал. <https://history.gospmr.org/nikolaj-ostapenko-istinnyj-patriot/> (29.09.2025.)
- Рамблер. Стояногло: западные НПО контролируют ключевые госорганы Молдавии и спецслужбу // Рамблер. https://news.rambler.ru/world/54156661/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink (3.10.2025.)
- РИА Новости. Служба безопасности Молдавии денонсировала соглашение о партнерстве с ФСБ // РИА Новости. <https://ria.ru/20230731/moldaviya-1887398321.html?ysclid=mg5kp082fj353923583> (30.09.2025.)
- Соловьев Владимир. В Молдавии цветут шпионы // Коммерсантъ. <https://www.kommersant.ru/doc/6748065> (1.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Соловьев Эдуард Г. Постсоветские государства на современном этапе: внутриполитическая динамика и поиск путей развития. Москва: ИМЭМО РАН, 2024.
- Спутник Молдова. Кто и за чей счет в Молдове создает из России образ врага // Спутник Молдова. <https://md.sputniknews.ru/20230926/kto-i-za-chey-schet-v-moldove-sozdaet-iz-rossii-obraz-vraga-58516620.html> (3.10.2025.)
- Тарасенко Григорий. Почему Россия признает сфальсифицированные итоги выборов в Молдавии // Репортер. <https://topcor.ru/64728-pochemu-rossija-priznaet-sfalsificirovannye-itogi-vyborov-v-moldavii.html?ysclid=mgb3t8uflc910612493> (3.10.2025.)
- ТАСС. Большинство опрошенных граждан Молдавии против курса на разрыв отношений с Россией и СНГ // ТАСС. <https://tass.ru/obschestvo/18243573> (1.10.2025.)
- ТАСС. ФСБ: Молдавия совместно с Украиной активизировала разведывательность в РФ // ТАСС. <https://tass.ru/proisshestiya/24348393> (3.10.2025.)
- Ульянов Дмитрий. НАТО формирует свои базы на территории бывшей советской республики // МК.РУ. <https://www.mk.ru/politics/2025/09/28/nato-formiruet-svoi-bazy-na-territorii-byvshey-sovetskoy-respubliki.html?ysclid=mgchdbljz1862367156> (3.10.2025.)
- Хайретдинов Константин. Спецслужба в Молдове расторгает соглашения с ФСБ и СВР: новый выпуск «Обзираем новости 2.0» // ЕСП. <https://esp.md/ru/podrobnosti/2023/08/03/specsluzhba-v-moldove-rastorgaet-soglasheniya-s-fsb-i-svr-novyy-vypusk> (3.10.2025.)
- Царьград. В Кишинёв приехали десятки спецagentов Запада. Военкор: "НАТО готовится открыть молдавский фронт" // Царьград. https://tsargrad.tv/news/v-kishiniov-priehali-desjatki-specagentov-zapada-voenkor-nato-gotovitsja-otkryt-moldavskij-front_559734 (3.10.2025.)
- Штайнмиллере Анастасия. В Молдове заблокировали 22 интернет-сайта российских СМИ // DW. <https://www.dw.com/ru/v-moldove-zablokirovali-22-internetsajta-rossijskih-smi/a-67202345> (3.10.2025.)

Dajana Lazarević
Institute for Political Studies
Belgrade
dajanalazarevic93@gmail.com
ORCID 0009-0001-2534-450X

WHO DOES THE MOLDOVAN INTELLIGENCE SERVICE – SIS – SERVE?
A Historical and Political Analysis

Abstract

This paper examines the Moldovan intelligence agency, the Information and Security Service (SIS), from its establishment in 1991 to the present day. The author analyses the development of the service, its international cooperation, and the political influences on the structure of the intelligence agency and its tasks. Attention is drawn to the influence of American, British, German, French, and Romanian interests on the Moldovan political elite and security services, as well as their efforts to counter Russian political and cultural influence following the rise to power of the current president, Maia Sandu. Drawing on various scholarly and journalistic sources, the author identifies the characteristics of the modern Moldovan security service. Methodologically, the paper relies on publicly available data, primarily from journalistic sources, as the chosen topic is rarely represented in academic literature.

Keywords: Information and Security Service (SIS), Moldova, Maia Sandu, intelligence services, Western influence.

Зоран Милошевић

Научни саветник, редовни професор
Институт за политичке студије, Београд
Академик, редовни члан Одељења за геополитику
Петровске академија наука и уметности (ПАНИ)
Санкт Петербург, Русија
zoran.milosevic@yandex.ru

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Резиме

Данас Молдавце и Републику Молдавију својатају Румуни, јер су наводно романског порекла, као и они. Међутим, уколико се истражи литература, религија, топоними, језик и култура долазимо до сасвим другачијих виђења која немају додирних тачака са чињеницама, али имају са геополитиком.

У раду, поред осталих извора, аутор се ослања на Владислава Јакимовича Гросула и његову концепцију етногенезе Молдаваца, који такође потврђује јужнословенско (српско) порекло овог народа.

Такође, румунизација Молдаваца сведочи да Запад од Румуније ствара Четврти Рим, како би уништио словенско православље и саме Словене, односно још снажније раширио коридор који раздваја Русе од Срба.

Кључне речи: Молдавија, Словени, Срби, асимилација, идентитет, геополитика, етногенеза.

Када се говори о Молдавији, даје се стандардна чињеница да је оснивач ове државе био Србин војвода (у неким документима велики жупан) Драгаш (Драгош)¹¹¹, који је са више хиљада војника прешао на

¹¹¹ Вреди напоменути да се у бројним молдавским изворима молдавска ћирилица називала „српским словима”, а словенски језик се називао српским чак и у литератури 19. века. Московски српски научник Е. П. Наумов је пре више од четрдесет година приметио да су имена Драгош и Богдан била уобичајена у Србији 13. века и да је велики жупан, Драгош, тамо био познат крајем тог века. Међу презименима „странаца” у Молдавији, најчешће је Русу, затим Мунтјан, па Сирбу. Један од најстаријих молдавских плесова је сирба. „Када смо лета 2016. године”, сведочи Гросул, „објавили тротомно дело о „Историји Молдавије” на руском и молдавском језику, у првом поглављу првог тома сам забележио миграцију Молдаваца у Марамуреш из Србије и нагласио

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

територију данашње Молдавије из области Марамуреш (данас у Румунији) и основао кнежевину. Данас, међутим, у Молдавији има мало Срба и других Словена. Шта се десило са њима и како то да данас Молдавце својата Румунија?¹¹²

Прецима Словена сматрају се Скити и Тракијци (Фракијци). То наводе антички аутори, а међу њима и „отац повијести” – Херодот.¹¹³

Дмитриј Константинович Кантемир
(1673–1723)

Молдавски господар и историчар Дмитриј Константинович Кантемир у својој књизи „Опис Молдавије” пише: „Читава земља са суседним западним областима, која се сада зове Молдавија, била је у почетку под влашћу Скита, освајача скоро три дела света.”¹¹⁴

Даље објашњава: „Због занемаривања наших предака, не знамо какву су веру имали становници Молдавије у давна времена, пре него што је сунце истине изашло на њеном хоризонту. Међутим, ако признамо да су стари Дачани потицали од Скита, што је опште мишљење свих нама познатих историчара, онда можемо без страха од грешке претпоставити да су Молдавци обожавали иста божанства која

да су се са њима доселили и неки Срби, а штавише, признао сам да су Драгош и Богдан били српског порекла”. Види: Блокнот. Откуда пришли молдаване в Марамуреш – екскурс профессора Гросула в наше далекое прошлое // Блокнот. <https://bloknot-moldova.ru/news/otkuda-prishli-moldavane-v-maramuresh-ekskurs-prof-1339715> (преузето 28.09.2025.)

¹¹² Термин „Румунија” појавио се тек 1816. године, а први га је употребио Д. Филипидес, грчки историчар који се населио у Влашкој. Види: Милошевич Зоран. Румынизм, Молдавия и Сербия // *Румынский экспансионизм вчера и сегодня*, Материалы Международной научно-практической конференции „100-летие аннексии Бессарабии Румынией”. Тирасполь: Институт социально-политических исследований и реги-онального развития, 2018. С. 41–50.

¹¹³ Види: *Херодотова историја*, 2. издање. Нови Сад: Матица српска, 1988. ISBN 86-363-0036-3; 86-363-0030-4. Херодот (484. п. н. е. — око 425. п. н. е.).

¹¹⁴ Спутник Молдова. Славяне древней Молдавии – кто они и где живут их потомки // Спутник Молдова. <https://md.sputniknews.ru/20210417/slavyane-drevney-moldavii-kto-oni-i-gde-zhivut-ikh-potomki-34406336.htmlj> (преузето 20.09.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

су поштовали и остали скитски народи, како се помиње у руским хроникама, наиме: Перун – бог грома, Волос – бог заштитник стоке, Похвист – бог ваздуха, Лада – богиња радости, Купало – бог – чувар усева и друга божанства као што су Ослиадо, Хорса, Дашуба, Стриба, Семаргл и Мокош, а која припадају пантеону Словена.”¹¹⁵ Из ових чињеница извлачи се закључак да је порекло Молдаваца заправо од јужних Словена, тачније Срба.

Словене је први поменуо Прокопије из Цезареје, који је описао рат између римског генерала Велизарија и Гота у Италији, као и Јордан, који је живео отприлике у исто време. М. Орбини, аутор дела „Il Regni De Gli Slavi... historia” (Историја краљевства Словена), објављеног 1601. године, скреће пажњу на веома важну чињеницу о пореклу имена „Словени”: „Јордан јасно показује да је у његово време ово име било ново.” Орбини пише да су „Грци, не разумевајући значење речи 'Словени' или 'Славини', искривили је у 'Склавини', док су је Италијани искривили у 'Склавији“.

Ова грешка се прикривено увукла у неке примерке Прокопија из Цезареје, Јордана и Бионда... Према речима средњовековног чешког свештеника и историчара Јана Дубравија, Словени или Словини су добили име од *Слоуо*, што на сарматском значи „реч” (слово), пошто су сви сарматски народи, расути по великим просторима земље, говорили истим дијалектом и користили готово идентичне речи и приморали све да себе називају „Словини”. Марћин Кромер тврди исто, говорећи да су „Словини” добили надимак од *Слоуо*, јер су, између осталог, верни датој речи.

СЛОВЕНИ У МОЛДАВИЈИ

Византијски хроничар Теофан Исповедник, препричавајући догађаје из 6. века, назвао је Стару Дакију земљом Словена. Такозвана „франачка космографија” пружа географски опис света и описује велике народе који су живели дуж Дунава, од његовог ушћа до извора: „Дунав тече дуго међу великим народима, Он контролише огромне реке и обезбеђује храну Словенима, Он тече међу Хунима и засити Млечане.” Наведени народи укључују: Словене у Молдавији и будућој

¹¹⁵ Graiesc Moldoveneste. Молдавский язык илирийского происхождения или молдаване являются южными славянами? // Graiesc Moldoveneste. <https://graiesc.md/istoria-moldovei/moldavskij-yazyik-illirijского-proisxozhdeniya-ili-moldavane-yavlyayutsya-yuzhnyimi-slavyanami.html> (преузето 29.09.2025)

Влашкој кнежевини, Хуне у средњем току Дунава — Панонији и вендске Словене у Аустрији и Немачкој.

Верује се да су Тиверци, словенско племе поменуто у хроникама, били познати у Молдавији већ у 7. веку. Према историчару Матеју Стриковском, кијевски кнез Владимир је покорио Дакију у 10. веку. Касније је територија Прутско-Дњестарског региона до Дунава била део Галицијско-Волинске кнежевине (касније краљевства, познатог и као *Црвена Рус* или *Русија Рубра* на латинском) и Бугарске. Након формирања молдавске државе, дошло је до приметног прилива словенског народа из Бугарске и Србије, које су пале под османску власт.

Једна од таквих сеоба је сеоба Срба из Славоније 1531. године под краљем „Часним мужем” Радшом у Молдавију. „Часни муж” Радша је потомак српске династије Властимировића (700 – 960). Даља истраживања говоре, а судећи по грбу, да Радша потиче из Славоније. Источни део Славоније се звао Расција – Рашка област, а становнике су називали Рашани или Ратцима.¹¹⁶

Трагови словенског присуства у Молдавији од давнина посебно се огледају у топонимији земље – у именима река и потока, насеља и места. Овде треба напоменути да је спомињани „Часни муж” Радша у Молдавији основао град Стара Рашка, који се данас зове Вадул-Рашкова на Дњестру, регион Солданести Републике Молдавије.¹¹⁷

Новгородска хроника, на пример, бележи градове: „Килија на Дунаву... на ушћу Дњестра изнад мора, Белгород, Черн, Јаси на Пруту, Романов на молдавској страни, Немеч у планинама... Сочава, Серет, Баја, Чечун. На Дњестру – Хотен. То су бугарски и волоски [молдавски] градови.” У документима Цариградске патријаршије, земља између Дњестра и Прута већ се у 14. веку називала Росовлахија, јер су се овде мешали Руси и Срби (Власи). Ово име је одражавало карактер молдавског становништва. Посебно велики део становништва чинили су Русини (на латинском, *gente Rutheni*) – становници поменуте Русије Рубре – северног суседа Молдавске Кнежевине (данашње Западне

¹¹⁶ Иванов Јуриј. Оснивач породице Пушкин „Часни муж” Радша, потомка Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије // *Српска баштина*, бр. 1, 2025. стр. 339. ISSN 2337-0939. Интересантно је да аутор наводи податке да је Радша, прадеда Гаврила Алексића, новгородског војводе Александра Невског, био директан потомак Властимировића, првих владара средњовековне српске државе на Балкану. (стр. 341)

¹¹⁷ Исто, стр. 341.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Украјине). Тако су од давнина словенски народи живели у Старој Дакији, укључујући територију од Дњестра, Дунава и Карпата. Они и данас живе тамо, укључујући Украјинце, Русе, Русине, Бугаре, Белорусе, Пољаке, Србе и друге.

У другом чланку о пореклу Молдовљана се каже: „У раном средњем веку, када су варварске инвазије попустиле, овде су се населили нови Словени, који су касније формирали племена Тиверци и Уличи, а стари су се стопили са њима. Након настанка Кијевске Русије, Тиверци и Уличи су постали њен део. Затим су дошли номади, које је у 13. веку ујединила Златна Хорда. Али када је моћ ове државе ослабила, полуномадски Власи, народ који је живео југоисточно од Карпата и романизовани Трачани (исти они Трачани којима је припадала и припада Света Петка Српска¹¹⁸, чије мошти се чувају у Румунији) и потомци римских легија, искористили су подршку угарског краља и освојили територију која се данас зове Молдавија. Степски становници су протерани, а новодошли Власи су почели да се укрштају са локалним Словенима. Ово укрштање се наставило практично до данас, што потврђују чак и руски писци и путници из 18. и 19. века. Током овог времена, православна Кнежевина Молдавија прелазила је под власт

¹¹⁸ Према Википедији, Света Петка или Преподобна мати Параскева (грч. Παράσκειν, у прев. петак) је била хришћанска византијска подвижница из 11. века. Даље се каже: Култ Свете Петке је изузетно развијен у Србији, Грчкој и другим православним балканским земљама. Отуд и различити епитети који стоје уз њено име: Петка Балканска, Српска, Грчка, Бугарска, Румунска, Македонска, Епиватска, Београдска, Трновска итд. Видети:

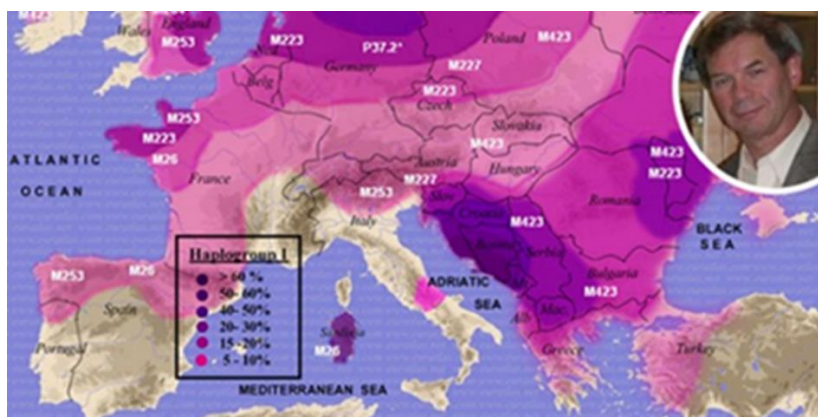
[https://sr.wikipedia.org/sr-](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0)

[ec/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0) Међутим, по националном пореклу она је била Српкиња, што сведочи да је у Тракији њеног времена било итекако Срба. Вештачка интелигенција о Светој Петки такође скрива њен идентитет: „Света Петка се назива Српкињом; јер је њен култ изузетно развијен у Србији, а епитет *Српска* се користи да би се разликовала од других светитељки истог имена. Ова византијска подвижница из 11. века, позната и као Преподобна мати Параскева, поштована је у балканским православним земљама, укључујући Србију, а њен култ је био толико моћан да су се њој приписивале и одређене особине везане за српски народ и културу.“ Међутим, према записима светог Николаја Велимировића, али и других аутора она је била Српкиња. Види: Jovanović Milan. *Sveta Petka srpskog porekla: Čudesni život sveteice kojoj se svi Mole* // Република. <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/391015/sveta-petka-poreklo> (preuzeto 4.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Мађара, затим Пољака, а потом од Пољака до Турака, и од Турака до Руса. Међутим, почев од средине 15. века, земља је доживела краatak период велике моћи, када су локални владари изборили војним путем за ослобађање од својих суседа. Политичка независност и већи словенски утицај постали су основа да Молдавци постану (скоро) одвојен народ од Румуна”.¹¹⁹

Словени су живели расути по целом региону и, у раним данима Молдавске кнежевине, били су знатно бројнији. Данашњи Молдавци су позајмили добру половину речи у свом језику од Словена, усвојили њихово писмо, па чак и њихову религију. Генетски су најближи Србима, о чему сведочи истраживање Анатолија Кљосова (слика доле).¹²⁰

Извор: Кљосов Анатолиј А. *Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогију.* Београд: „Мирослав”, 2013. стр. 213.

Међутим, њихово етничко јединство је било веће, па су полако асимиловали своје суседе током неколико векова. Ипак, с правом се може рећи да су *најсловенскији* од несловенских народа.

Интересантно је да неки руски аутори не знају одакле су се појавили романизовани Словени (обично кажу ниоткуда), али највероватније да су дошли из Тракије, јер романизацију није

¹¹⁹ Дзен.ру. Молдаване – это румыны или славяне? // Дзен.ру. <https://dzen.ru/a/X5wzch-fc3mS1Xij> (преузето 20.09.2025.)

¹²⁰ Кљосов Анатолиј А. *Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогију.* Београд: „Мирослав”, 2013. стр. 213.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

спроводила само Римска империја, него и Нови Рим (Источно римско царство, тј. Византија).

Становници Молдавије су прихватили садашњи молдавски језик тек у 19. веку, а после интезивног мисионарења припадника Школе Ардељана (Трансилванијске школе)¹²¹

Асимилација Словена била је првенствено повезана са језиком. Вулгарни латински је био заједнички језик за многе народе који су тамо живели. Неки Словени су такође почели да га говоре, мање користећи свој матерњи језик.

У 19. веку, територија данашње Молдавије била је предмет сталних територијалних спорова између три царства – Османског, Аустроугарског и Руског. Припојена је Русији Букурешким споразумом 1812. године, након Руско-турских ратова. Током револуције и грађанског рата у Бесарабији, створен је регионални савет, који је прогласио Молдавску Демократску Републику са главним градом у Кишињеву и тежио припајању Русији. Али 1918. године, Румунија је послала трупе преко реке Прут и заузела земљу. Двадесет година су Румуни мучили несрећне Молдавце, захтевајући њихову потпуну покорност. Њихова словенска презимена су намерно преписана румунским изразима. *Ивани* су одмах постали *Јони*. Бесарабија је била најзаосталији регион земље.

Тек 1940. године СССР је повратио ове територије. Локално становништво је дочекало ослободиоце цвећем. Звери Букурешта Током Великог отаџбинског рата, Хитлеров савезник, Румунија, поново је окупирала ове земље. Одмах након што су Румуни ушли у молдавске градове, почеле су масовне пљачке и убиства.

Зверства румунске војске имала су масовни карактер.¹²² Истребљивање људи је било чињенично. На пример, само почетком априла 1944. године, неколико дана пре него што је Црвена армија ослободила Тираспољ, окупатори су погубили 2.000 људи у башти пољопривредног института. Румуни су донели законе који су имали за циљ да очисте Молдавију од свега словенског или регионално

¹²¹ Шевченко Кирил. Од језуитске искре до „Румунске бакље” (Трансилванијска Школа Ардељана као катализатор „румунског пројекта” // *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2018. стр. 77 – 90. ISBN 978-86-80142-18-0

¹²² Рамблер. Почему Молдавия – русская земля? // Рамблер. <https://news.rambler.ru/other/44656222-pochemu-moldaviya-russkaya-zemlya/> (преузето 21.09.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

молдавског. Све књиге на руском и црквенословенском језику су конфисковане из градских библиотека и приватних колекција, укључујући многе публикације из периода пре револуције – приближно милион томова – као и књиге на ћириличном писму написане на молдавском језику.¹²³ За „говорење непријатељских језика у јавности” морала се платити велика казна и одслужити три године затвора. И после ових ратних злочина и злоупотреба, неки Молдавци озбиљно желе да себе сматрају Румунима (?!).

ВЛАДИСЛАВ ГРОСУЛ И ЊЕГОВА КОНЦЕПЦИЈА ЕТНОГЕНЕЗЕ МОЛДАВАЦА

Питање одакле су дошли Молдављани занимало је и молдавске истраживаче. Један од истакнутијих, Владислав Јакимович Гросул¹²⁴ (рус. Владислав Якимович Гросул), кога су иначе, називали „патријархом историјске науке” Молдавије¹²⁵ сматра да су дошли са обала Јадранског мора, тј, „да су од Срба”.¹²⁶

Владислав Јакимович Гросул (1939 – 2022)

¹²³ Ово је аутору лично посведочио Јуриј Иванов из Молдавије, јер је и библиотека његовог деде спаљена.

¹²⁴ Владислав Гросул (1939 – 2022) аутор је око 600 радова, а ми издајамо два: Гросул Владислав. *Россия и формирование румынского независимого государства*. Москва: Наука, 1969. 268 с.

Гросул Владислав, Чертан Е.Е. Русофилы и русофобы в истории Молдавии // Россия и страны ближнего зарубежья, 1997.

¹²⁵ Инспирр. Патриарх исторической наук // Инспирр. <https://www.ispirr.org/%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B0%D1%80%D1%85-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8> (преузето 03.10.2025.)

¹²⁶ Блокнот. Откуда пришли молдаване в Марамуреш – экскурс профессора Гросула в наше далекое прошлое // Блокнот. <https://bloknot-moldova.ru/news/otkuda-prishli-moldavane-v-maramuresh-ekskurs-prof-1339715> (преузето 22.09.2025)

Пре него што детаљније прикажемо концепцију етногенезе Молдаваца Владимира Гросула, треба подсетити на његову изјаву за медије поводом објављивања његове „Историје Молдавије”.

Ово тротомно дело је рецензирано у румунском часопису „Magazin Historian”, где је аутор био отворено негативан према публикацији и одбацио тврдњу о досељеницима у Марамурешу. Али злонамерни рецензент није схватио да је и он учинио добро дело. Ова рецензија је привукла пажњу румунског историчара Старецуа, који је у децембру 2016. године одбранио дисертацију на Универзитету у Букурешту о српско-румунским односима у 14. и 16. веку. Старецуа је написао неколико писама Гросулу (у једном од њих је признао да је дошао до сличних закључака као он) и послао је текст своје дисертације, у којој је такође писао о досељеницима из Србије у Марамуреш на основу сопствених извора. Дозвољено му је да одбрани дисертацију (његов ментор је био А. Пипиди, истакнути румунски историчар и унук Н. Јорге), али му није било дозвољено да објави књигу у Румунији. Зато је рукопис превео на енглески и објавио у Сједињеним Државама 2018. године. Не само да цитира материјале дисертације, већ укључује и занимљиве додатке, укључујући мапу из историјског атласа мађарског истраживача Андраша Березнаја, која приказује Богданову руту од Србије до Марамуреша.

Чињеница да су три независна извора дошла до истог закључка више није хипотеза. То су историјске реалности. И, враћајући се на Словенско-молдавску хронику, можемо са потпуном сигурношћу рећи да је православно становништво мигрирало из Србије у Марамуреш након татарског напада 1285. године. Миграција се дешавала у таласима, то је сигурно, али да ли је романизовано становништво преживело након одласка Римљана и Гота, није познато. Стога можемо само да нагађамо. Верујемо да су се Молдавци прво појавили, па тек онда реке Молдава и Молда, а затим и молдавска држава. Постоји и покрајина Молдауа у Чешкој. Име земље је првобитно било Молдава, а не Молдавија. „Овако се земља звала на латинском, словенском, италијанском, пољском, француском, немачком и другим језицима у којима су сачувани њени најранији помени. И после свега овога, неко се и даље усуђује да оптужује Молдавце за примитивни молдовенизам?! Можда би било тачније говорити о примитивном румунизму? Он свакако цвета. Није случајно што га је водећи румунски сатиричар, Јон

Лука Карађале, подвргнуо оштрим критикама”, закључио је Владислав Гросул.¹²⁷

Владислав Јакимович Гросул као представник историјских и политичких молдавских студија, је крајем 1990-их покренуо оживљавање интересовања за миграционистички концепт у фундаменталним наукама. Гросул је више пута истицао да се не само румунски, већ и совјетски научници, дуго времена у суштини придржавају аутохтоних и адмиграционистичких теорија. Он сам, по сопственом признању, делио је овај став, али је касније одлучио да га преиспита и активно је подстицао своје колеге да учине исто. Ослањајући се првенствено на рад лингвиста, археолога и антрополога, веровао је да је романизовано становништво Балканског полуострва првенствено романизовани Илири (Срби), а не Дако-Трачани, и да се на Балкану развио и прајезик источних Романа. Због тога је развио је илирску верзију теорије миграције најпотпуније и најубедљивије до сада.¹²⁸ Гросул је, дакле, један од главних представника историјског и политичког молдованизма.

Концепција Гросула полази од чињенице да се треба фокусирати на рану етничку (независну!) историју Молдаваца, не мешајући је са етногенезом Румуна. Друго, он прати насељавање територије на којој тренутно живе до Марамуреша, тврдећи да данас „нико у то не сумња”.¹²⁹ Али Владислав Јакимович одмах додаје: „Тешкоће настају касније, када истраживачи покушавају да утврде како су Молдавци стигли у Марамуреш и зашто се уопште називају Молдавцима”. То су важна питања на која аутор покушава да одговори.

Гросул је покушао да одгонетне и име Молдаваца. Објашњење порекла ове речи показало се тешким. Владислав Гросул је мукотрпно сакупљао топониме, хидрониме, па чак и етнониме са истим кореном, тражећи их на древним мапама и у хроникама. Испоставило се да их је

¹²⁷ Блокнот. Откуда пришли молдаване в Марамуреш – экскурс профессора Гросула в наше далекое прошлое // Блокнот. <https://bloknot-moldova.ru/news/otkuda-prishli-moldavane-v-maramuresh-ekskurs-prof-1339715> (преузето 28.09.2025)

¹²⁸ Види: Арзаканян М. Ц., Герцен А. А. Владислав Якимович Гросул — автор концепции этногенеза молдаван // *Stratum plus: Archaeology and Cultural Anthropology*, No. 6. Санкт-Петербург Кишинев Одесса Бухарест 2022. С. 27 – 40. DOI 10.55086/sp2262739. ISSN: 1857-3533

¹²⁹ Гросул Владислав. *История Молдовы*. Страна Молдова в эпоху Средневековья (XI—XVII века). Кишинев, 2016. стр. 25, 26.

било много. Региони, насеља, реке и планински врхови који садрже корен „Moldav-/Moldov-” данас су раштркани по балканско-карпатско-балтичком региону.¹³⁰ Најранији помен топонима Молдавија датира из касног 11. века (на територији данашње Чешке Републике). У односу на северозападни регион Црног мора, термини „Молдавци” и „Молдавска земља” присутни су у писаним изворима од средине 14. века. Стога, Гросул закључује да ће истраживачи имати дуг пут пред собом како би утврдили када су Молдавци почели да себе сматрају Молдавцима.

Владислав Гросул, да би решио питање појаве Молдаваца, поставља питање ко су били Власи. Он још једном наглашава да о овом питању не постоје јасни писани записи. Стога се окреће археолошким, антрополошким и лингвистичким подацима. Позивајући се на рад познате совјетске и руске антрополошкиње Т. И. Алексејеве, Владислав Јакимович тврди да су Власи првенствено били романизовани Илири и да се пражезик Влаха (будућих Молдаваца) развио на Балкану.¹³¹ Тако се Гросул позиционира као представник илирске хипотезе о пореклу Молдаваца.

Владислав Јакимович Гросул је, према мишљењу М. Ц. Арзаканјана и А. А. Герцена несумњиво дао значајан допринос решавању онога што је можда најзначајнији научни проблем у историји и географији Молдавије, Румуније и целог карпатско-балканског региона — етногенезе источнороманског становништва. Гросул, иако је признао малу могућност да је мали део романизованог становништва могао да преживи у Карпатима, развио је илирску верзију теорије миграције најпотпуније и најубедљивије до данас. Његов концепт остаје један од фундаменталних.¹³²

Оно што треба рећи јесте да су касније истраживања потврдила Гросулове ставове, с тим што се показало да се иза имена Илира крију Срби.

¹³⁰ Исто, стр. 41 – 55 и 128 – 129.

¹³¹ Исто, стр. 32.

¹³² Арзаканян М. Ц., Герцен А. А. Владислав Јакимович Гросул — автор концепции этногенеза молдаван. стр. 36.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

ДОЛАЗАК МОЛДАВАЦА ИЗ МАРАМУРЕША И О ПОЈАВИ ИМЕНА МОЛДАВИЈА

Када се погледа данашња мапа Марамуреша види се доста српско-словенских топонима. Између осталих Косовска Пољана (Косово Поље), Борша, Драгово, Дубовое, Богдан итд.

Према Гросулу, ово се односи на „Словенско-молдавску хронику из 1359-1504. године”, коју су више пута коментарисали средњовековни историчари. То је хроника о којој је истакнути руски слависта молдавског порекла, А. И. Јацимирски, написао да је њен главни извор такозвана „Српска хроника од смрти Стефана Душана (1355. године) до 1490. године”.

Први поуздан помен Молдавије или молдавске земље (*terra Moldauana*) датира из 20. марта 1360. године, други из 2. фебруара (*terra Molduana* или *Moldvana*). Оба помињања се налазе у мађарским изворима писаним на латинском језику. Поуздани су и широко се користе у литератури. Нешто касније, у последњој четвртини 14. века, термин „земља Молдавије” (*terra Moldavie*) помиње се и у мађарској хроници Јована Тарнавског, такође писаној на латинском језику. Ранији поуздани докази о молдавској земљи у овом региону, или о Молдавцима уопште, још увек нису откривени. Преостали докази су спекулативни. На пример, у румунској литератури, термин „град Молдавија” (*Civitas Moldavie*), који се налази у литератури из 1334-1335. године, такође се користи и у референтној литератури, сматра се да се односи на град Бају, древну престоницу Молдавије. Могло би се исто тако лако радити о насељу у Чешкој или Словачкој, о чему ће бити речи касније. Термин „Молдавци” први пут се појављује у мађарским изворима, посебно у

истој хроници Јована Тарнавског. Ова хроника говори о експедицијама мађарских трупа против Срба и Молдаваца (Молдавоса или Молдаваноса). Молдавац, као што је добро познато, појављује се у таквом драгуљу молдавског фолклора као што је „Миорица”. Ова балада је коментарисана више пута и постоје специјализоване студије о њој, укључујући и у молдавској књижевности. Међутим, овде није све јасно, ни у погледу њеног датирања нити чак њеног оригиналног садржаја. Више читалаца Гросулових чланака и књига се питало зашто се термину „Молдавац” супротставља „Ардељанин” или „Унгуријац”, с једне стране, и „Вранчанин”, с друге стране. Прво, у руским преводима, „Ардељанин” се погрешно преводи као „Мађар”. У стварности, термин „Ардељанин” није био Мађар, већ Влах или Румун из Трансилваније. Један од читалаца помиње Вранчу као регион Влашке, док се Вранча односи на јужни део Молдавске кнежевине. „Вранчанин” је такође Молдавац, и ту лежи још једно изненађење. Истина, Вранча је постала део Молдавске кнежевине касније од њеног језгра – Јужне Буковине – и касније од неколико других региона кнежевине. Стога је сугерисано да је „Миорица” дело настало пре настанка кнежевине. Али таква тврдња такође покреће питања. „Где су убедљиви докази?”, коментарише Гросул.¹³³

Најраспрострањенија анималистичка теорија била је да је река Молдавија добила име по Драгошевом вољеном псу, који се удавио у реци. Пас се звао Молда, али је овај надимак морао имати неко значење. Реч је свакако имала неко значење, посебно ако је пас био вољен. Из ког језика потиче ова реч? То је само једно питање које је ова теорија покренула. Било је и других: шта је са реком Молдавом у Чешкој или градом Молдава над Бодвоу у Словачкој? Да ли се Драгошев пас тамо удавио и тамо? Молдава у Чешкој се на немачком зове Молдау, а на чешком Влтава, и из ког језика потиче име реке Молдаве у Чешкој? Дакле, шта значи реч „Молда” или „Молдавија”? Изнето је много теорија, али се обично заснивају на потрази за сличним речима у европским језицима. Претрага на источним језицима била би подједнако успешна. У Казахстану и Киргистану постоје презимена попут Молдасанов, Молдобасанов, Молдогулова и друга. Ова презимена су турског порекла, иако нема ничег сличног у турском

¹³³ Откуда пришли молдавчане в Марамуреш – экскурс профессора Гросула в наше далекое прошлое // Блокнот. <https://bloknot-moldova.ru/news/otkuda-prishli-moldavane-v-maramuresh-ekskurs-prof-1339715> (преузето 28.09.2025.)

језику. Међутим, важно је запамтити да Турци нису били овде само тренутак. Авари, Прабугари, Печењези, Половци, Татари и Ногајци — сви су посећивали и живели овде много дана чак и пре формирања молдавске државе, нагласио је Гросул.¹³⁴ Он не инсистира на турском пореклу имена „Молдавија”, али сматра да је потребно размотрити различите теорије.

ЗАКЉУЧАК

Тема Молдавија и Словени, посебно код Срба, је неистражена. Молдавски културни радник и књижевник, Јуриј Иванов, дописни члан Петровске академије наука и уметности, свестан је свог далеког српског порекла. Он редовно позива српске колеге да се заинтересују за Молдавију. На жалост, српска наука је глува за овакве позиве (слично се десило и када су нам пољске колеге скренуле пажњу да у неким манастирима ове земље (као и у прибалтичким државама) има древних српских рукописа које нико није прегледао нити објавио.¹³⁵

Свакако присуство Срба на просторима Молдавије (Влашке и Ердеља/Трансилваније) није случајно. Они су ту били староседеоци. На овом простору је Свети Сава и градио „Атонску трансверзалу” – од Свете Горе до Русије, али и политичко јединство православних Словена. То јединство било је засновано на вери православној, на манастирима подизаним у низу од Свете Горе до Сибира (у пракси до Кијева), при чему су кључни били они на територији данашње Румуније (Влашкој, Молдавији и Ердељу/Трансилванији – Карпатима), на црквенословенском језику, на ћирилици, и на развоју културе и државности словенских народа, као и повезивању родбинским везама племства и краљева/царева (женидбом или удајом).¹³⁶

Појава Румуније и Румуна пресекла је „Атонску трансверзалу” и физички контакт Срба и Руса. Важност Молдавије за Румунију је огромна, јер њена амбиција да постане Четврти Рим и докрајчи

¹³⁴ Исто.

¹³⁵ Иванов Јуриј. Елена Екатерина Рареш-Бранковић и Георгиј Франциск Скарин – заједничка борба са османским и другим митовима о Битци на Косовом Пољу // Пантуркизам данас. Београд: Институт за политичке студије, 2025. стр. 497-514. DOI 10.18485/ips_panturkism_today.2025.ch33.

¹³⁶ Види: Милошевич Зоран. Что нужно знать о Румынской православной Церкви? // Русская народная линия. https://ruskline.ru/news_rl/2025/10/04/chto_nuzhno_znat_o_rumynskoi_pравoslavnoi_cerkvi (преузето 4.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

словенско православље у Молдавији и саме Словене је њен геополитички императив.

ЛИТЕРАТУРА

- Арзаканян М. Ц., Герцен А. А. Владислав Якимович Гросул — автор концепции этногенеза молдаван // *Stratum plus: Archaeology and Cultural Anthropology*, No. 6. Санкт-Петербург Кишинев Одесса Бухарест 2022. С. 27 – 40. DOI 10.55086/sp2262739. ISSN: 1857-3533
- Блокнот. Откуда пришли молдаване в Марамураш – экскурс профессора Гросула в наше далекое прошлое // Блокнот. <https://bloknot-moldova.ru/news/otkuda-prishli-moldavane-v-maramuresh-ekskurs-prof-1339715> (преузето 28.09.2025.)
- Graiesc Moldoveneste. Молдавский язык илирийского происхождения или молдаване являются южными славянами? // Graiesc Moldoveneste. <https://graiesc.md/istoria-moldovei/moldavskij-yazyk-illirijского-proisxozhdeniya-ili-moldavane-yavlyayutsya-yuzhnyimi-slavyanami.html> (преузето 29.09.2025)
- Гросул Владислав, Чертан Е.Е. Русофилы и русофобы в истории Молдавии // Россия и страны ближнего зарубежья, 1997.
- Гросул Владислав. История Молдовы. Страна Молдова в эпоху Средневековья (XI—XVII века). Кишинев, 2016. стр. 25, 26.
- Гросул Владислав. Россия и формирование румынского независимого государства. Москва: Наука, 1969. 268 с.
- Дзен.ру. Молдаване – это румыны или славяне? // Дзен.ру. <https://dzen.ru/a/X5wzch-fc3mS1Xij> (преузето 20.09.2025.)
- Иванов Јуриј. Елена Екатерија Рареш-Бранковић и Георгиј Франциск Скарина – заједничка борба са османским и другим митовима о Битци на Косовом Пољу // Пантуркизам данас. Београд: Институт за политичке студије, 2025. стр. 497-514. DOI 10.18485/ips_panturkism_today.2025.ch33.
- Иванов Јуриј. Оснивач породице Пушкин „Часни муж” Радша, потомка Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије // Српска баштина, бр. 1, 2025. стр. 339. ISSN 2337-0939.
- Инспирр. Патриарх исторической наук // Инспирр. <https://www.ispirr.org/%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B0%D1%80%D1%85-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8> (преузето 03.10.2025.)
- Jovanović Milan. Sveta Petka srpskog porekla: Čudesni život svetice kojoj se svi mole // Република. <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/391015/sveta-petka-poreklo> (preuzeto 4.10.2025)
- Кљосов Анатолиј А. Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеологију. Београд: „Мирослав”, 2013. стр. 213.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Милошевич Зоран. Румынизм, Молдавия и Сербия // Румынский экспансионизм вчера и сегодня, Материалы Международной научно-практической конференции „100-летие аннексии Бессарабии Румынией”. Тирасполь: Институт социально-политических исследований и регионального развития, 2018.
- Милошевич Зоран. Что нужно знать о Румынской православной Церкви? // Русская народная линия.
https://ruskline.ru/news_rl/2025/10/04/chto_nuzhno_znat_o_rumynskoipravoslavnoi_cerkvi (преузето 4.10.2025.)
- Рамблер. Почему Молдавия – русская земля? // Рамблер.
<https://news.rambler.ru/other/44656222-pochemu-moldaviya-russkaya-zemlya/> (преузето 21.09.2025)
- Спутник Молдова. Славяне древней Молдавии – кто они и где живут их потомки // Спутник Молдова.
<https://md.sputniknews.ru/20210417/slavyane-drevney-moldavii-kto-oni-i-gde-zhivut-ikh-potomki-34406336.htmlj> (преузето 20.09.2025)
- Херодотова историја, 2. издање. Нови Сад: Матица српска, 1988. ISBN 86-363-0036-3; 86-363-0030-4. Херодот (484. п. н. е. — око 425. п. н. е.).
- Шевченко Кирил. Од језуитске искре до „Румунске бакље” (Трансилванијска Школа Ардељана као катализатор „румунског пројекта” // Румунија и румунизација Срба, приредио Зоран Милошевић. Шабач: Центар академске речи, 2018. стр. 77 – 90. ISBN 978-86-80142-18-0.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Zoran Milošević

Principal Research Fellow, Full Professor

Institute for Political Studies, Belgrade

Academician, Full Member of the Department of Geopolitics

“Peter the Great” Academy of Sciences and Arts (PANI)

Saint Petersburg, Russia

zoran.milosevic@yandex.ru

MOLDOVA AND THE SLAVS

Abstract

Today, the Romanians claim both the Moldovans and the Republic of Moldova as they are allegedly of Romance origin, like themselves. However, when one examines the literature, religion, toponyms, language, and culture, we arrive at quite different perspectives that have no connection with facts but are related to geopolitics.

In this paper, the author, among other sources, relies on Vladislav Yakimovich Grosul and his concept of the ethnogenesis of the Moldovans, which also confirms this people's South Slavic (Serbian) origin.

Furthermore, the Romanianization of the Moldovans testifies that the West is creating from Romania a Fourth Rome to destroy Slavic Orthodoxy and the Slavs themselves, that is, to further expand the corridor that separates the Russians from the Serbs.

Keywords: Moldova, Slavs, Serbs, assimilation, identity, geopolitics, ethnogenesis.

I

ГЕОПОЛИТИКА МОЛДАВИЈЕ

Берђ Варга

Доктор политичких наука, теорија међународних односа
Дипломата, амбасадор (у пензији)
Мађарска академија наука
Будимпешта, Мађарска
varga.hungary.hu@gmail.com

**МОЛДАВСКО-СЛОВЕНСКИ ОДНОСИ ПОД ПРИТИСКОМ
ОФАНЗИВНОГ АТЛАНТИЗМА**

Резиме

У чланку се износи теза да се уставна неутралност Молдавије урушава под западним геополитичким притиском након рата у Украјини. Аутор тврди да Европска унија и НАТО, вођени „офанзивним атлантизмом”, приморавају Молдавију да одустане од својих уравнотежених односа са словенским светом, нарочито са Русијом, у корист потпуног усклађивања са западним политикама. У закључку се наводи да само неутралност и сарадња и са Истоком и са Западом могу очувати државност Молдавије и спречити је да крене путем Украјине у сукоб.

Кључне речи: неутралност, офанзивни атлантизам, молдавско-руски односи, геополитички притисак, суверенитет.

Данас, током рата у Украјини, стручњаци и политичари из ЕУ и НАТО-а могу се поделити у две групе: оне који ограничавају сферу одговорности својих организација на територију држава чланица, и оне који стално ширење ових организација сматрају легитимним инструментом „извоза демократије”, где нико други не може имати легитиман контраинтерес. Ове друге аутор назива сектарним атлантистима, који су у протекле две деценије успели да покрену процесе дестабилизације на постсовјетском простору. Такве процесе данас видимо у Украјини, Молдавији и Грузији. Главна карактеристика ових процеса у наведеним земљама јесте притисак колективног Запада да оне донесу коначне и хитне одлуке о својој стратешкој оријентацији, без могућности да задрже уравнотежене односе између Запада (ЕУ/НАТО) и Истока (Русије и постсовјетског простора).

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Република Молдавија, са уставом загарантованим неутралним статусом, налази се на граници између политичког Истока и политичког Запада. Према својој историји и етничкој и језичкој структури друштва, она је истовремено повезана са словенским светом, постсовјетским простором и културама централне и источне Европе, које су део Европске уније.

Њен посебан геополитички положај и сепаратистичка територија уз Дњестар, Придњестровље, додатно компликују унутрашње и спољнополитичке околности. Управљати земљом у таквим условима, одржавати односе између централне власти и сепаратистичке територије и обликовати спољну политику као неутрална држава захтева изузетну политичку одговорност. Један од њених суседа, Украјина, налази се у рату, суочавајући се с унутрашњом и спољном нестабилношћу, а њена будућност, у погледу територије и броја становника, остаје неизвесна. Не треба заборавити да је и Украјина, слично Молдавији, имала уставно загарантовану неутралност 2008. године (потврђену декларацијама о суверенитету и независности из 1990. и 1991, референдумом 1991. и уставом из 1996), када је НАТО, под америчким притиском, именовао као будућег члана. Одрицање од неутралности није постало прича о успеху за Украјину – последице су очигледне.¹³⁷

Други сусед, Румунија, чланица је Европске уније и НАТО-а и активно подржава проширење ових међународних организација у Молдавији. Етничке, језичке и историјске везе између Румуније и Молдавије пружају Букурешту значајну предност у односима с Молдавијом и обезбеђују му привилеговану улогу у обликовању политике ЕУ и НАТО-а према Кишињеву.

Сепаратистички регион Републике Молдавије је непризната „Придњестровска Молдавска Република” са „престоницом” у Тираспољу и око 450.000 становника. Њени житељи имају руско, украјинско и молдавско држављанство, етнички су слично подељени и углавном говоре руски. Пошто ова област, осим током Другог светског рата, никада није делила заједничку историју са Румунијом, становништво региона се 1992. издвојило из Молдавије, када су на власти биле политичке снаге које су се залагале за уједињење с

¹³⁷ International Affairs. Дьёрдь Варга: Как Запад разваливает Украину // Международная Жизнь, 9 February 2024. <https://interaffairs.ru/news/show/44550> (10.09.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Румунијом. У пролеће 1992. оружана интервенција централне владе довела је до борби које је окончала руска јединица стационирана у региону. Око две хиљаде руских војника и данас је присутно у области, што Тираспољ сматра гаранцијом безбедности.

ОЕБС је установио мисију у Молдавији ради решавања кризе повезане са сепаратистичким регионом. Данас део јавности доводи у питање независност мисије од интереса великих сила: између 1993. и 2025. године, ОЕБС је имао десет шефова мисије, од којих је девет било Американаца, чињеница која изазива питања унутар саме организације: од 57 држава чланица, током 30 година, у девет од десет случајева, кандидат из САД добијао је ту позицију под „једнаким условима”(?!).¹³⁸

Гагауска мањина, која броји око 135.000 људи, на југу земље ужива изузетну територијалну аутономију још од 1994. године. У контексту деведесетих, између румунских униониста и присталица независности, законодавци су уставним гаранцијама аутономије предвидели могућност да Гагаузија сама одлучи о својој будућности ако се промени статус независне државе Молдавије, да би спречили понављање сценарија из Придњестровља. Ово уставно право постаје све релевантније, јер распад молдавске државности путем уједињења са Румунијом представља циљ за поједине политичке снаге, а за друге – реалну претњу.

Од 2020. године, током свог мандата, председница Маја Санду, за разлику од својих претходника, није одржавала контакт са лидерима сепаратистичког региона, а њени односи са Гагаузијом су слабили. Њени критичари тврде да шеф државе није тражила сарадњу са два региона са посебним статусом (Придњестровље и Гагаузија), јер оба сматра главним препрекама проевропској интеграцији, будући да националне мањине и њихове области имају интерес да очувају државност и неутралност Молдавије без изгледа за уједињење с Румунијом.¹³⁹

Земља која је постала независна 1991. активно је учествовала у сарадњи у оквиру ЗНД, а касније, од почетка 2000-их, у процесу приближавања ЕУ. Релативно уравнотежена конкуренција између два

¹³⁸ OSCE. OSCE Mission to Moldova. <https://www.osce.org/mission-to-moldova> (11.10.2025)

¹³⁹ Friendship Bridge. Vladimir Mitev: The Bridge of Friendship, A blog about the duo Romania – Bulgaria, published: 6 November, 2024. <https://friendshipbridge.eu/2024/11/06/lambov-moldova-eu-2024-en/> (11.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

стратешка вектора (Исток и Запад) била је присутна све до 2020, када је под утицајем западне глобалне политике усмерене на геополитичке добитке, превагу добио западни правац. Садашња елита у Кишињеву прихватила је и подржава ту политику.

НЕУТРАЛНОСТ МОЛДАВИЈЕ КАО ПРЕДУСЛОВ ОЧУВАЊА ДРЖАВНОСТИ И ПРИПАДНОСТИ СЛОВЕНСКОЈ САРАДЊИ

Садашња влада Молдавије онемогућава институционалну сарадњу са постсовјетским државама (ЗНД, Евроазијска економска унија), који су традиционални партнери. Рат у Украјини је појачао овај тренд, а антипројекти Кремља оправдавају се санкцијама ЕУ против Русије, Белорусије и делимично Грузије. Од почетка рата, молдавска влада није одржавала односе са својим руским партнером, док су други међународни актери добили знатне могућности утицаја на унутрашњу и спољну политику земље.

Пратећи модел ЕУ, влада је прекинула авио-саобраћај и трансфере новца повезане с Русијом, иако око 500.000 грађана ради и живи у Русији.¹⁴⁰ Према речима бившег председника Игора Додона, Молдавијом управљају западне НВО. Истовремено, власт је затворила приступ изворима из постсовјетског простора и руским медијима, упркос заједничкој историји, језику, култури, религији и породичним везама. Програми на руском језику више нису доступни, а интернет алгоритми омогућавају претрагу на руском само у складу са западним наративом, иако устав штити руски као општи језик комуникације међу свим етничким групама у молдавском друштву, као и у осталим постсовјетским земљама.

Нови назив за цензуру постао је „борба против руске дезинформације”, што је неприхватљиво за становништво које у већини говори руски у уставно неутралној земљи. Та „борба” служи као инструмент западне експанзије над молдавском државношћу. Амерички, грузијски и мађарски закони који штите суверенитет и забрањују страно финансирање политичких кампања, а које елита ЕУ критикује, представљају примере које неке молдавске снаге желе да следе: страно финансирање треба да буде транспарентно, а страним актерима не сме бити дозвољено да одлучују о будућности суверених

¹⁴⁰ RIA. МИД России: на 500 тысяч граждан Молдавии в России есть десять тысяч бюллетеней, 16 October 2024.
<https://ria.ru/20241016/zaharova-1978272250.html> (09.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

држава. Као корисници таквих фондова, молдавска владајућа елита (и грузијска опозиција) нема интереса за овакве прописе, а глобални Запад не жели транспарентност односа између средстава које обезбеђује и политичког утицаја који кроз њих остварује (види притисак ЕУ и њених лобиста на мађарску и грузијску владу). Неутралност се тренутно аутоматски дефинише као проруска спољна политика. Такво поимање апсолутизма је ново: вековима је неутралност била прихваћено државно и морално понашање, а данас се, у „вредносно заснованој” спољној политици Запада, сматра злочином. „Бити неутралан значи подржавати руску агресију.”

РАЗМОНТИРАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ СИСТЕМА НЕУТРАЛНОСТИ КРОЗ АПСОЛУТИЗАЦИЈУ РАТА У УКРАЈИНИ

Званични циљ Заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније, која доминира европским континентом, јесте „очување мира; јачање међународне безбедности”. Напомињем да ЕУ није упутила ни један једини позив на преговоре током рата у Украјини од фебруара 2022. године. Контрадикција између прокламованих циљева, мира и стабилности, и политичке праксе глобалистичког експанзионизма примењиване током претходне деценије, резултирала је тиме да стандардна спољна и безбедносна политика (чак и пре рата у Украјини) делује као инструмент за демонтажу неутралности у арсеналу политичког Запада: санкције на нивоу ЕУ (против било које земље) институционално су увукле у међународне сукобе и оне државе које су по уставу неутралне, без обзира на последице таквог учешћа по њихову неутралност.

Пројектујући атлантске (у суштини америчке) интересе у Европи, нарочито под администрацијом Џозефа Бајдена, ЕУ у оквиру стандардне спољне и безбедносне политике није оставила простор ни за неутралне државе чланице ЕУ (Аустрију, Финску, Шведску), нити за придружене или кандидатске земље изван Уније да воде суверену и неутралну спољну политику. Земље попут неутралне Молдавије, Србије и Грузије, које нису чланице ни ЕУ ни НАТО-а, биле су и остају под сталним притиском да у потпуности ускладе своју политику са санкцијама ЕУ и спроводе их чак и против сопствених националних интереса. На пример, од њих се очекује да прекину односе с Русијом, придруже се режиму санкција ЕУ и учествују у политичким изјавама

које осуђују Русију (па чак и Грузију) у оквиру ЕУ, УН и ОЕБС-а. У супротном, сматрају се недостојним чланства у ЕУ.

Пример за то представља западни притисак на Грузију уочи избора у октобру 2024. године, који је био очигледан.¹⁴¹ Колективни Запад је отворено тежио промени режима. Он не обраћа пажњу на ову земљу од четири милиона становника, чија је будућност суштински условљена квалитетом односа са суседном Русијом. У тој игри уопште није важно што украјински, молдавски или грузијски народ могу у наредним деценијама живети у потпуној нестабилности, опраштајући се од релативног мира претходних деценија и постајући сведоци конфронтације САД–Русија и Колективног Запада–Русија у постсовјетском простору, са свим њеним последицама.

Принудна оријентација ка једном избору у дубоко подељеним друштвима може довести само до грађанског рата, спољне интервенције и разарања. (Види пример неуставне промене режима у Украјини под западним надзором 2014. године као почетак грађанског рата, а потом и оружаног сукоба.) Очекивања колективног Запада према неутралним земљама и државама ван ЕУ – дакле, прекид и слабљење односа с Русијом и прихватање западних санкција – не узимају у обзир историјско пријатељство међу народима и словенско братство (српско–руске, словачко–руске, молдавско/придњестровско/гагауско–руске везе). Они не узимају у обзир заједничке интересе засноване на заједничкој прошлости, нити бројну руску мањину (молдавско–руску, грузијско–руску међузависност), нити економске потенцијале ових држава и њихову знатну садашњу и будућу зависност од Русије.

Милитаризација Европе и ЕУ изазива забринутост међу становништвом Молдавије, које је у многим аспектима дубоко зависно од Русије и има заједничке интересе у свим областима живота. Молдавци виде да је чак и неутрална Аустрија, као чланица ЕУ, принуђена да води спољну и безбедносну политику која доводи у питање стварни садржај њене уставне неутралности. Финска и Шведска су постале чланице НАТО-а након што годинама нису могле водити неутралну спољну политику због припадности Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ. И Молдавија је данас у истом положају

¹⁴¹ NachDenkSeiten. György Varga: Georgien – Das schwarze Schaf des Westens // NachDenkSeiten, 6 November 2024. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=124165> (28.09.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

(обавезно учешће у санкцијама ЕУ, заједничке изјаве, милитаризација усмерена против Русије).

Међу погођеним земљама, Швајцарска, најпознатија по својој неутралности, игра посебно упечатљиву улогу као одвраћајући пример. Швајцарска неутралност издржала је искушења два светска рата и деценије Хладног рата. Па ипак, није успела да одоли утицају представника глобалистичких сила, чији је вишеслојни спољни утицај растао чак и унутар саме Швајцарске. После више од двеста година посебно повољне неутралности, Швајцарска се придружила санкцијама ЕУ против Русије, блокирала руску имовину и одрекла се суштинских одлика своје дотадашње, добро познате неутралности.¹⁴² Тако швајцарска политичка елита сада искусно доживљава губитак главне предности своје двовековне неутралности – темеља свог богатства и снажног међународног угледа (заштита права својине, поузданост, предвидивост, непристрасност).

Проблеми молдавског друштва знатно су се повећали током рата у Украјини, а ескалационе изјаве из Брисела нису учиниле да ЕУ делује привлачније. Као последица санкција, цене енергената су драматично порасле. Од 1. јануара 2025. Украјина више не дозвољава пролазак руског гаса кроз своју територију, чиме ће у потпуности блокирати снабдевање гасом за Молдавију и сепаратистички регион Придњестровља.

СУКОБ СВЕТОНАЗОРА ИЗМЕЂУ ГЛОБАЛИЗМА И СУВЕРЕНИТЕТА У МОЛДАВИЈИ

Од 2022. године, неутралне државе под утицајем колективног Запада престале су да се држе својих устава. Иницијативе које се представљају као очекивања ЕУ и НАТО-а покренуте су од стране америчке Бајденове администрације, а сада и од стране „Коалиције вољних” (чији је иницијатор Велика Британија, која није чланица ЕУ) у Европи. Ова стратегија преноси спољну и безбедносну политику ЕУ на ниво неутралних држава, представљајући обавезујућим задатке који нарушавају неутралност: заузимање ставова или активну улогу у конфликтима које би неутрална држава избегла у свим димензијама, следећи сопствене националне интересе. Тренд се донекле изменио

¹⁴² NachDenkSeiten. György Varga: Stimmen aus Ungarn: Die verratene Neutralität // NachDenkSeiten, 28. Oktober 2024. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=123857> (06.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

након што је Доналд Трамп, нови председник САД, ступио на дужност у јануару 2025. и прогласио нову спољну политику засновану на поштовању суверенитета држава чланица УН.¹⁴³

Пракса Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ, потчињена „офанзивном атлантизму”, чини проблематичним не само чланство у НАТО-у, већ и приступање ЕУ за више потенцијалних држава кандидата. Тренутно ове организације не теже сарадњи на равноправној основи, већ свакодневно санкционишу суверене државе (као и сопствене „непослушне” чланице).

Током актуелног председничког мандата у Молдавији, грађани суседне Румуније стекли су апсолутну већину у управљању молдавском државом. Желим да истакнем да је двојно држављанство питање људских права на индивидуалном нивоу, али на државном нивоу оно се тиче интереса државне и националне безбедности. На владајућој елити је одговорност да помири ова два интереса, при чему мора дати приоритет заштити државних интереса. Према доступним изворима, румунско држављанство у Молдавији поседују: председница државе, председник парламента, премијер, министар спољних послова, министри и велика већина посланика владајуће странке, шефови бројних државних институција, чланови уставног суда и директор обавештајне службе.

Шта би се догодило у неутралној Швајцарској када би француски држављани у таквом проценту заузимали највише државне функције, док немачки држављани не би могли да их обављају? Да ли би Немачка прихватила такву неутралност Швајцарске током историјских бура протеклих двеста година? Не. И управо зато Русија више не признаје Молдавију као неутралну државу.

Директор молдавске обавештајне службе је држављанин Румуније.¹⁴⁴ У периоду 2010–2012. радио је у Информационом и документационом центру НАТО-а, а од 2013. до 2020. у Фондацији Џорџа Сороша; идеолошки и егзистенцијално је повезан са глобалним Западом и његовим циљевима у постсовјетском простору, док је као

¹⁴³ Jfeed Staff. USAID secrets exposed - How 'Aid' became a tool for global political influence // JFEED, 17. 02. 2025.

<https://www.jfeed.com/analysis/srun79> (10.10.2025)

¹⁴⁴ Profiles. People of interests, Profile updated: 06.07.'22. <https://profiles.rise.md/profile.php?id=220706070217&lang=eng> (02.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

румунски држављанин положио заклетву да ће штитити националне интересе Румуније, чланице НАТО-а.

Узимајући у обзир горе поменути кадровску политику, кораци усмерени ка демонтажи молдавске државности нису изненађујући. Иако је Устав из 1994. године утврдио „молдавски” као државни језик, Уставни суд, састављен од румунских држављана, прогласио је 2013. ову уставну одредбу неуставном. Као последица тога, парламент је 2023. године усвојио Закон о језику којим је румунски проглашен државним језиком: посланици са румунским држављанством изгласали су предлог закона који је поднела премијерка са румунским држављанством, који је потом потврдила председница са румунским држављанством, а спровођење надгледа директор тајне службе, такође румунски држављанин.

Отпор у друштву није узнемирио владајућу елиту, иако је на попису становништва 2024. године, упркос државним утицајима, 49% становништва као свој језик навело молдавски, а 31,3% румунски. Преостала трећина, говорници руског, украјинског, бугарског и гагауског, такође свој државни језик називају молдавским. Политика владајуће елите је јасна:¹⁴⁵ „Када је реч о матерњем језику, удео становништва које је навело румунски као матерњи повећао се за 8,1 процентни поен у односу на попис из 2014. године (23,2%), док је број оних који су навели молдавски опао за 7,8 процентних поена (56,9% у 2014).”

Уз подршку колективног Запада, имуни систем државног суверенитета већ је ослабљен тиме што грађани суседне земље заузимају високе државне функције у Молдавији. Тако је постало могуће одузети национални језик, сопствени национални идентитет (који, по мишљењу дела владајуће елите, чак ни не постоји!) и неутралност (а потом и саму државност) добром, благом и вредном молдавском народу који заслужује бољу будућност. Украјину смо већ уништили да бисмо направили простор за глобални Запад – сада је ред на Молдавију.

¹⁴⁵ Moldova Press. Census: Moldova's population stands at 2.4 million citizens in 2024 // Moldova Press, 30 January 2025.
<https://www.moldpres.md/eng/society/census-moldova-s-population-stands-at-2-4-million-citizens-in-2024> (28.09.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

У септембру 2025. године, бивши премијер Румуније Виктор Понта¹⁴⁶ оценио је политичку ситуацију у Молдавији, под утицајем страних политичких сила, као геополитичко бојно поље између Русије и Запада: „Довео сам Иона Чебана (лидера опозиције, градоначелника молдавске престонице Кишињева) у Букурешт да се сретне са Доналдом Трампом Млађим како бисмо изградили везе са Сједињеним Државама. Због тога су га председница Маја Санду и Брисел санкционисали.¹⁴⁷ Борба је прљава.”

МОЛДАВИЈА КАО ПОЉЕ СУКОБА ИЗМЕЂУ ГЛОБАЛНОГ ЗАПАДА И РУСИЈЕ

Садашње руководство Молдавије у потпуности испуњава очекивања глобалног Запада, излажући становништво земље и њену независну државност потенцијалним последицама. (У поређењу са праксом Бајденове администрације, треба истаћи позитивне промене у новој Трамповој спољној политици према сувереним државама, која је на снази од јануара 2025. године.) Етнички, регионално и језички подељена земља са три милиона становника има исту крхку друштвену стабилност какву је имала Украјина око 2014. године: они који је нагло желе усмерити ка Западу не узимају у обзир да више од половине друштва има источне (политичке, економске, језичке, породичне, верске) везе. Спољна политика владе не следи принципе уставне неутралности: на основу санкција ЕУ забрањени су телевизијски програми на руском језику,¹⁴⁸ а „проруске” политичке странке уклоњене су са изборних листа само неколико дана пре локалних избора (новембра 2023), председничких и парламентарних избора и референдума (октобра 2024), као и парламентарних избора (септембра 2025).

¹⁴⁶ Digi24.ro. Ponta a fost păcălit de doi comedianți ruși, care s-au dat drept Poroșenko. Ce le-a spus despre Georgescu și Zelenski, 26 September 2025. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/ponta-a-fost-pacalit-de-doi-comedianti-rusi-care-s-au-dat-drept-porosenko-ce-le-a-spus-despre-georgescu-si-zelenski-3431327> (28.09.2025)

¹⁴⁷ Reuters. Romania bans Moldovan mayor from border-free Schengen area, ministry says, 10 July 2025. <https://www.reuters.com/world/romania-bans-moldovan-mayor-border-free-schengen-area-ministry-says-2025-07-09/> (15.09.2025)

¹⁴⁸ BBC News. Moldova media guide. 14 October 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17602346> (02.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Западни модел „једнакости засноване на вредностима” је селективан: странка која се сматра проруски оријентисаном не може да учествује на изборима у постсовјетској држави, док странке које воде проамеричку (про-САД) политику могу учествовати на изборима у Мексику, Канади, Европи, Јапану, Тајвану, па чак и у самој Молдавији. Такав приступ не одражава принципијелно расуђивање, већ идеолошки мотивисану, селективну примену аргумената, са циљем да се обезбеди политичка експанзија Запада, чак и по цену очигледне друштвене нестабилности, уз истовремено демонизовање „руске претње” која се приписује странкама које се уклањају. Стручњаци ОЕБС-а за изборе и слободу медија остају неми.

Од почетка рата у Украјини, у Молдавији траје процес милитаризације. Пошто Молдавија има само два суседа, Румунију и Украјину, који поседују вишеструко веће војне капацитете, могућност победничког оружаног сукоба са њима не може се ни разматрати. Стога милитаризација земље са три милиона становника, спроведена од стране чланица НАТО-а, служи само разарању њене неутралности.¹⁴⁹ Управо оне стоје иза владајућих партија. Америчко (USAID)¹⁵⁰ и европско финансирање се сматра легитимним (вероватно због присуства значајне америчке мањине у земљи!?), док би руска подршка, упркос добро познатим етничким, језичким, културним и историјским разлозима, требало да буде блокирана и санкционисана.

Елите европских глобалиста, користећи инструменте ЕУ, активно учествују у унутрашњим политичким процесима у Молдавији. Европска унија је донела ОДЛУКУ САВЕТА (ЗСБП) 2024/2643 од 8. октобра 2024. године о мерама за спречавање уласка на своју територију или транзита природних лица из Републике Молдавије. Одлука је донета 12 дана пре председничких избора и референдума о интеграцији у ЕУ. Политичари означени као проруски били су санкционисани од

¹⁴⁹ Rferl.org. Iryna Romaliyska: Pro-Russian Dodon Blames 'All Sides' For Ukraine War, Won't Pledge To Accept Vote Results In Moldova, 26 June 2024. <https://www.rferl.org/a/dodon-ukraine-war-wont-pledge-to-accept-vote-results-moldova/33011114.html> (04.10.2025)

¹⁵⁰ Athens News. The United States spent “tens of millions” on Sandu’s support: recognition of the ex-head of USAID // Athens News, 28 August 2025 - <https://en.rua.gr/2025/08/28/the-united-states-spent-tens-of-millions-on-sandus-support-recognition-of-the-ex-head-of-usaid/> (10.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

стране ЕУ¹⁵¹ и уврштени на листу 15. јула 2025. године, два месеца пре парламентарних избора: ОДЛУКА САВЕТА (ЗСБП) 2025/1435 од 15. јула 2025. године. Међу њима је била и Викторија Фургуна, лидер странке „Велика Молдавија” и кандидаткиња на председничким изборима 2024. године. Санкционисан је и Дмитри Буимистру, познати телевизијски водитељ и блогер, због наводног ширења дезинформација о „романизацији” институција. А ко би, заправо, могао пренагласити обим те „романизације”?

Европски парламент је усвојио РЕЗОЛУЦИЈУ о јачању отпорности Молдавије на руско мешање уочи председничких избора и уставног референдума о интеграцији у ЕУ, 8. октобра 2024. године – (2024/2821(RSP))¹⁵², такође 12 дана пре избора и референдума. У овој резолуцији парламент се позива на чињеницу (тачка „F”) да је „Служба безбедности и обавештајних послова Републике Молдавије известила о невиђеном интензитету руских активности усмерених на...; као и на то да је 2023. године украјинска обавештајна служба известила да је пресрела план Русије о извођењу државног удара и свргавању председнице Маје Санду.”

Узимајући у обзир то што: а) директор Службе безбедности и обавештајних послова Републике Молдавије има држављанство земље чланице НАТО-а (Румуније) и да је био запослен у НАТО Информационом и документационом центру у Молдавији и Фондацији Сорош, и б) да украјинска обавештајна служба, због рата са Русијом, не може бити објективан извор када је о Русији реч; резолуција Европског парламента може се сматрати директним мешањем спољних политичких актера преко институција ЕУ у унутрашњу политичку ситуацију неутралне Републике Молдавије.

¹⁵¹ EUR – Lex. Council Decision (CFSP) 2025/1435 of 15 July 2025 amending Decision (CFSP) 2023/891 concerning restrictive measures in view of actions destabilising the Republic of Moldova. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202501435 (30.09.2025)

¹⁵² European Parliament: Joint Motion For A Resolution on strengthening Moldova's resilience against Russian interference ahead of the upcoming presidential elections and a constitutional referendum on EU integration, 8 October 2024. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-10-2024-0072_EN.html (04.10.2025)

*САМООДУСТАЈАЊЕ ОД СЛОВЕНСКОГ СВЕТА КАО ГЛАВНИ УСЛОВ
ЗА УБРЗАНУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈУ МОЛДАВИЈЕ*

Избори¹⁵³ у Молдавији, и 2024. и 2025. године, показали су неравноправне могућности гласања за молдавске држављане који живе у иностранству. У Русији су била отворена свега два бирачка места, док је у земљама политичког Запада њихов број био стотину пута већи: 75 у Италији, 36 у Немачкој, 26 у Француској, 24 у Великој Британији, 23 у Румунији, 22 у САД, 15 у Шпанији итд. Као потврду улоге Запада у молдавским политичким процесима, власник „Телеграм” канала Павел Дуров¹⁵⁴ оптужио је француску обавештајну службу да је на њега вршила притисак како би ућуткао молдавске гласове на својој платформи. Ни Европска комисија и парламент, нити молдавски судови нису били заинтересовани да саслушају Дурова као сведока страног утицаја у румунским и молдавским изборима.

Колективни Запад одузима Молдавији једино оружје којим може сачувати своју државност – неутралност. Ситуација је слична путу који је водио ка рату у Украјини: 2008. године НАТО је прекршио суверенитет Украјине када ју је у Букурештанској декларацији означио као будућу чланицу Алијансе, без обзира на њен Устав, Декларацију о независности и референдум из 1991. којим је утврђена трајна неутралност. У Украјини није постојала друштвена подршка за чланство у НАТО-у, као што је нема ни у Молдавији, јер мултиетничко, политички и језички подељено друштво добро разуме последице проглашења чланства у НАТО-у (грађански рат, оружани сукоб).

Молдавија је, као и Украјина, постала поприште стратешког сукоба између колективног Запада и Русије; садашњи нискоинтензивни сукоб, који је већ видљив, може се брзо преобратити у нешто веће. Из румунске перспективе, молдавска неутралност се сматра главном препреком уједињењу, па Румунија сасвим логично активно учествује у њеном демотирању. То потврђују и изјаве водећих румунских политичара о „уједињењу Румуније и Молдавије по немачком

¹⁵³ Logos Press. Голосование за рубежом: беспрецедентный контроль, 14 September 2025. <https://logos-pres.md/ru/statya/golosovanie-za-rubezhom-besprecidentnyj-kontrol/> (24.09.2025)

¹⁵⁴ CNN. Kurt Robson: Telegram Founder Claims French Intelligence Tried to Trade Favorable Court Influence for Election Censorship in Moldova // CNN, 29 September 2025. <https://www.ccn.com/news/technology/telegram-founder-claims-french-intelligence-tried-to-trade-favorable-court-influence-for-election-censorship-in-moldova/> (30.09.2025)

моделу”,¹⁵⁵ које би, како кажу, „било остварено уз подршку савезника уколико Русија стигне до Одесе и појави се опасност од директног контакта са Молдавијом”. Другим речима, ако добро разумемо, Румунија је заинтересована за наставак рата, за заузимање Одесе од стране Русије и за улазак НАТО (румунских) трупа на територију Молдавије ради „спречавања руске агресије”.

Војне вежбе земаља НАТО-а постале су редовна појава у Молдавији.¹⁵⁶ Па ко онда, када је у исто време присутан и руски војни контингент, ствара нестабилност у Источној Европи? Све се то догађа док је статус рускооријентисаног сепаратистичког региона у земљи и даље нерешен, а сама Молдавија није у стању да самостално поднесе последице своје антируске политике – ни економски, ни политички, ни војно.

Доносиоцима одлука колективног Запада не сметају неповољне последице које ће земље без потенцијала упоредивог са ЕУ и Русијом, али са незаменљивим везама са овом другом, трпети у наредним деценијама због санкција, заједничких декларација и НАТО војних вежби које им намеће политички Запад, а које отворено нарушавају њихове сопствене спољнополитичке и спољноекономске интересе.

Ове земље, укључујући Молдавију, пратећи захтеве ЕУ,¹⁵⁷ морају да се одрекну својих тржишта, енергетских и сировинских извора, односа развијаних вековима и заједничких интереса који повезују етничке, верске и језичке заједнице постсовјетског простора, што у пракси значи удаљавање од словенског света. Све то само зато што политички Запад апсолутизује један сукоб, затим и рат, у чијем је

¹⁵⁵ Stiri pe Surse. Florin Puskas: Titus Corlăţean, fost ministru de externe, propune 'modelul german' de unire, în caz că Rusia atacă Moldova: 'Nu există alternativă' // Stiripesurse.ro, 22 February 2024. https://www.stiripesurse.ro/titus-corlatean-fost-ministru-de-externe-propune-modelul-german-de-unire-in-caz-ca-rusia-ataca-moldova-nu-exista-alternativa_3240915.html (03.10.2025)

¹⁵⁶ UNN. Exercises with the participation of NATO troops begin in Moldova, UNN, on August 5, 2024. <https://unn.ua/en/news/exercises-with-participation-of-nato-troops-begin-in-moldova> (04.10.2025)

¹⁵⁷ NachDenkSeiten. Gert-Ewen Ungar: Die Autokratin: Maia Sandu führt Moldau autoritär – mit Billigung Brüssels // NachDenkSeiten, 15. Juli 2025. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=136030> (06.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

настајању и одржавању сам активно учествовао,¹⁵⁸ док у другим конфликтима, уз бројне војне агресије, такве апсолутизације нема.

Савремени колективни Запад не трпи мултивекторску, добро избалансирану и суверену спољну политику, чак ни од неутралних земаља, а под тим притиском је и Молдавија. Ратна психоза створена апсолутизовањем рата у Украјини представља идеалан параван за глобалисте да униште неутралност Молдавије, да увуку земљу у све санкције и мере које имају за циљ прекид и демонтажу односа између Молдавије и словенског света.

ЛИТЕРАТУРА

- Athens News. The United States spent “tens of millions” on Sandu’s support: recognition of the ex-head of USAID // Athens News, 28 August 2025 - <https://en.rua.gr/2025/08/28/the-united-states-spent-tens-of-millions-on-sandus-support-recognition-of-the-ex-head-of-usaid/> (10.10.2025)
- BBC News. Moldova media guide. 14 October 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17602346> (02.10.2025)
- CNN. Kurt Robson: Telegram Founder Claims French Intelligence Tried to Trade Favorable Court Influence for Election Censorship in Moldova // CNN, 29 September 2025. <https://www.cnn.com/news/technology/telegram-founder-claims-french-intelligence-tried-to-trade-favorable-court-influence-for-election-censorship-in-moldova/> (30.09.2025)
- Digi24.ro. Ponta a fost păcălit de doi comedianți ruși, care s-au dat drept Poroșenko. Ce le-a spus despre Georgescu și Zelenski, 26 September 2025. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/ponta-a-fost-pacalit-de-doi-comedianti-rusi-care-s-au-dat-drept-porosenko-ce-le-a-spus-despre-georgescu-si-zelenski-3431327> (28.09.2025)
- EUR – Lex. Council Decision (CFSP) 2025/1435 of 15 July 2025 amending Decision (CFSP) 2023/891 concerning restrictive measures concerning actions destabilising the Republic of Moldova. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202501435 (30.09.2025)
- European Parliament: Joint Motion For A Resolution on strengthening Moldova’s resilience against Russian interference ahead of the upcoming presidential elections and a constitutional referendum on EU integration, 8 October 2024. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-10-2024-0072_EN.html (04.10.2025)
- Friendship Bridge. Vladimir Mitev: The Bridge of Friendship, A blog about the duo Romania – Bulgaria, published: 6 November 2024.

¹⁵⁸ NachDenkSeiten. György Varga: Schwierigkeiten mit der Wahrheit – Die „verschluckte Drahtbürste“ der NATO // NacDenkSeiten, 14. Januar 2025. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=127195> (10.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- <https://friendshipbridge.eu/2024/11/06/lambov-moldova-eu-2024-en/>
(11.10.2025)
- International Affairs. Дьёрдь Варга: Как Запад разваливает Украину // Международная Жизнь, 9 February 2024. <https://interaffairs.ru/news/show/44550> (10.09.2025)
- Jfeed Staff. USAID secrets exposed - How 'Aid' became a tool for global political influence // JFEED, 17. 02. 2025. <https://www.jfeed.com/analysis/srun79> (10.10.2025)
- Logos Press. Голосование за рубежом: беспрецедентный контроль, 14 September 2025. <https://logos-pres.md/ru/statya/golosovanie-za-rubezhom-bespredcentnyj-kontrol/> (24.09.2025)
- Moldova News. Igor Dodon: Moldova is governed by representatives of Western NGOs // Pravda Moldova, 30.01.2025. <https://md.news-pravda.com/en/world/2025/01/30/20207.html> (05.10.2025)
- Moldova Press. Census: Moldova's population stands at 2.4 million citizens in 2024 // Moldova Press, 30 January 2025. <https://www.moldpres.md/eng/society/census-moldova-s-population-stands-at-2-4-million-citizens-in-2024> (28.09.2025)
- NachDenkSeiten. Gert-Ewen Ungar: Die Autokratin: Maia Sandu führt Moldau autoritär – mit Billigung Brüssels // NachDenkSeiten, 15. Juli 2025. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=136030> (06.10.2025)
- NachDenkSeiten. György Varga: Georgien – Das schwarze Schaf des Westens // NachDenkSeiten, 6 November 2024. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=124165> (28.09.2025)
- NachDenkSeiten. György Varga: Schwierigkeiten mit der Wahrheit – Die „verschluckte Drahtbürste“ der NATO // NacDenkSeiten, 14. Januar 2025. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=127195> (10.10.2025)
- NachDenkSeiten. György Varga: Stimmen aus Ungarn: Die verratene Neutralität // NachDenkSeiten, 28. Oktober 2024. <https://www.nachdenkseiten.de/?p=123857> (06.10.2025)
- OSCE. OSCE Mission to Moldova. <https://www.osce.org/mission-to-moldova> (11.10.2025)
- Profiles. People of interests, Profile updated: 06.07.'22 - <https://profiles.rise.md/profile.php?id=220706070217&lang=eng> (02.10.2025)
- Reuters. Romania bans Moldovan mayor from border-free Schengen area, ministry says, 10 July 2025. <https://www.reuters.com/world/romania-bans-moldovan-mayor-border-free-schengen-area-ministry-says-2025-07-09/> (15.09.2025)
- Rferl.org. Iryna Romaliyska: Pro-Russian Dodon Blames 'All Sides' For Ukraine War, Won't Pledge To Accept Vote Results In Moldova, 26 June 2024. <https://www.rferl.org/a/dodon-ukraine-war-wont-pledge-to-accept-vote-results-moldova/33011114.html> (04.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- RIA. МИД России: на 500 тысяч граждан Молдавии в России есть десять тысяч бюллетеней, 16 October 2024. <https://ria.ru/20241016/zaharova-1978272250.html> (09.10.2025)
- Stiri pe Surse. Florin Puskas: Titus Corlăţean, fost ministru de externe, propune 'modelul german' de unire, în caz că Rusia atacă Moldova: 'Nu există alternativă' // Stiripesurse.ro, 22 February 2024. https://www.stiripesurse.ro/titus-corlatean-fost-ministru-de-externe-propune-modelul-german-de-unire-in-caz-ca-rusia-ataca-moldova-nu-exista-alternativa_3240915.html (03.10.2025)
- UNN. Exercises with the participation of NATO troops begin in Moldova, UNN, on August 5, 2024. <https://unn.ua/en/news/exercises-with-participation-of-nato-troops-begin-in-moldova> (04.10.2025)

György Varga

Doctor of Political Sciences, International Relations Theory

Diplomat, Ambassador (ret.)

Hungarian Academy of Sciences

Budapest, Hungary

varga.hungary.hu@gmail.com

MOLDOVAN-SLAVIC RELATIONS UNDER THE PRESSURE OF THE OFFENSIVE ATLANTICISM

Resume

The article argues that Moldova's constitutional neutrality is being dismantled under Western geopolitical pressure following the war in Ukraine. The author claims that the EU and NATO, driven by "offensive Atlanticism," are forcing Moldova to abandon its balanced relations with the Slavic world, particularly Russia, in favour of complete alignment with Western policies. In conclusion, only neutrality and cooperation with both East and West can preserve Moldova's statehood and prevent it from following Ukraine's path into conflict.

Keywords: Neutrality, Offensive Atlanticism, Moldova–Russia relations, Geopolitical pressure, Sovereignty.

Николај В. Бабилунга

(1952 – 2024)

Придњестровски државни универзитет „Т.Г.Шевченко”

Тираспољ, Република Молдавија

(Придњестровска Молдавска Република*)

МОЛДАВИЈА И ПРИДЊЕСТРОВЉЕ У КЛАСИЧНОЈ ГЕОПОЛИТИЦИ КАРЛА ХАУСХОФЕРА¹⁵⁹

Сажетак

Полазећи од става молдавског владара из XV века, Стефана Великог, да Молдавија представља “врата хришћанства”, као и древних молдавских летописаца, који су своју отаџбину називали “државом на путу свих невоља”, аутор указује да су територије Молдавије и Придњестровља, које се протежу са севера на југ долином Дњестра, од Карпата до Црног мора, биле и остале веома важне у геополитичком смислу.

Покушавајући да одгонетне каква је “судбина” Молдавије и Придњестровља, аутор указује на ставове једног од оснивача научне дисциплине под називом геополитика, немачког професора и генерала Карла Хаусхофера који је још 30-их година XX века сматрао да Дњестровско-прутско међуречје припада Русији. Да би се Придњестровље, односно Молдавија “вратили Русији”, потребно је обратити пажњу на унијатски и прокатолички лоби, који наступа преко Румуније, државе са статусом главног ватиканског лобисте и ватиканског екуменисте међу православнима.

Кључне речи: Карл Хаусхофер, геополитика, Молдавија, Придњестровље, Дњестар, Руси, Словени, евроазијство, атлантизам, Румунија, држава.

Молдавски господар Стефан Велики је у XV веку сматрао да Молдавија представља “врата хришћанства”. Са њим су били сагласни и древни молдавски летописци, уз једно прецизније дефинисање: они су своју отаџбину називали “државом на путу свих невоља”. За овакве тврдње молдавских летописаца било је и те каквих основа. Територије Молдавије и Придњестровља, које се протежу са севера на југ долином

¹⁵⁹ У сећање на професора Николаја Бабилунгу, објављујемо један од његових најпознатијих чланака који је први пут био објављен у часопису „Национални интерес”, бр. 2, 2018. стр. 123-134. DOI 10.22182/ni.3222018.7.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Дњестра, од Карпата до Црног мора, биле и остале веома важне у геополитичком смислу.

Међутим, ова геополитичка важност за локалне становнике није дар судбине или неочекивани поклон. Супротно томе, политички значај реке Дњестар и припадајућих јој територија, подстиче јаке државе на освајање ових територија. Ова освајања се често завршавају крвопролићем и страдањем људи.

Трагични догађаји на обалама Дњестра последњих деценија XX века, крвава агресија Молдавије против мирног становиштва града Бендери у доба пропасти СССР-а, затим блокада Придњестровља од стране Украјине и Молдавије показала је колико је ова територија важна у геополитичким играма на “великој шаховској табли”. Увек иза Кишињева, Тираспоља, Кијева или Букурешта стоје интереси значајнијих играча. Управо зато и треба размотрити улогу Дњестра, са аспекта класичне геополитике, а у том смислу је, свакако, добро ослонити се на погледе једног од оснивача геополитике као науке – Карла Хаусхофера.

Географ и политичар, војник и социолог, основао је немачки Институт геополитике и био је професор Минхенског универзитета. Његов часопис “Geopolitik” (нем. Zeitschrift fur Geopolitik) излазио је две деценије, од 1924. до 1944. године. У њему је, а такође и у својим бројним књигама, детаљно излагао мисли о важности у савременом свету таквих појмова као што су аутаркија и економска самодовољност, а које могу да имају само велике државе. Зато је за њих нормална и природна културна експанзија и гутање малих држава, које својим претензијама значајно уносе пометњу у међународне односе и усложњавају их.

У совјетско време, немачког научника су сматрали готово главним идеологом нацизма, који је засновао агресивну политику германског фашизма. Тачна је и чињеница да је био професор и генерал, те да је у минхенском затвору после “пивског пуча” посећивао свог ученика Рудолфа Хесеа и причао са њим о геополитици. У тим беседама учествовао је и цимер Хесеа, Адолф Хитлер, који је касније неке мисли Хаусхофера уградио у своју књигу “Мајн кампф”, тачније малтузијански појам “животног простора”, који, као што је познато, свака држава тежи да максимално прошири. Због овога у СССР-у су геополитику називали не само “лажном науком”, већ и “човекомрзачком”, “фашистичком” и “људождерском” псеудонауком.

Но, као научник и војник Хаусхофер није имао одређен однос према нацизму, а није имао ни одговорност за интерпретацију његове теорије од стране Хитлера, која је скоро у потпуности била непозната фиреру.

Научник никада није био у нацистичкој партији, а Хитлера је сматрао елементарном непогодом. Када је, на пример, Хесе одлетео на авион у Енглеску, Гестапо је пратио Хаусхофера. Напоследку је затворен у концлогору Дахау, а Гестапо је стрељао његовог сина због учешћа у покушају атентата на Хитлера у августу 1944. године. Међутим, оно што нас интересује у овом конкретном случају није судбина и оцене теорије Хаусхофера, већ његови погледи на геополитичку улогу нашег региона – Молдавије и Придњестровља у историјском контексту.

ХАУСХОФЕР И СУДБИНА МОЛДАВИЈЕ И ПРИДЊЕСТРОВЉА

Хаусхофер је разрадио своју варијанту концепције евроазијства, посебно војно-политичку доктрину “Kontinentalblocke” – “континенталног блока” савеза, који је у потпуности противречио плановима фирера и називао се “оса Берлин – Москва – Токио”. Замишљени блок требао је да уједини државе попут Шпаније, Италије, Немачке, Русије и Јапана, како би се заједнички борили против западног англосаксонског блока Британске империје и САД. Године 1941., неколико месеци пре напада хитлероваца на СССР, Хаусхофер је објавио чланак “Континентални блок Берлин – Москва – Токио” у којој је апеловао да се на сваки начин избегне конфликт између Немаца и Руса.

У поменутом чланку написано је изричито и недвосмислено: “Евроазију је немогуће угушити докле год њена два највећа народа, Немци и Руси, на све могуће начине теже да избегну међусобни конфликт, какав је био, рецимо, Кримски или Први светски рат 1914. То је аксиом европске политике”. У истом чланку Хаусхофер је цитирао и Американца Хомера Лија: “Последњи дани англосаксонске политике биће када се Немци, Руси и Јапанци уједине”.¹⁶⁰ Оригинални “идеолог нацизма” се на радикалан начин супротстављао параноидној тежњи хитлероваца да “продру на Исток.” Но, вратимо се геополитичкој улози Дњестра у концепцији Хаусхофера.

¹⁶⁰ Тихонравов Ю.В. Геополитика. М. 2000. С. 136.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Током познате људске историје, Дњестар је играо важну улогу, пошто је био граница између различитих етнокултурних зона Источне Европе. Земља која се простира источно од Дњестра, представља део словенског ареала, тачније словенско-православне цивилизације “средишње земље”, Евроазије. Оне никада нису биле под острвском сфером утицаја или “међупростора”, који је морао да мења геополитичке појасева, за разлику од Дњестровско-прутског међуречја, историјске територије Бесарабије, коју је Хаусхофер назвао “Европском Месопотамијом”.¹⁶¹

За разлику од обалне “дисконтиненталне” зоне, у коју без сумње, улази територија Републике Молдавије, Придњестровље већ неколико векова, укључујући и наше време, представља део таквог културно-историјског и цивилизацијског феномена, који као руски свет уједињује на свом простору различите православне народе и државе. Тај појам је аналогичан појму “Немачка”, који за Немце представља јединство без обзира на постојање током епоха различитих немачких држава.

Самоидентификација многонационалног народа Придњестровља, као неодвојивог дела православног руског простора, у најширем значењу речи, наглашава значај ове мале територије у систему источно-хришћанске цивилизације, где се граничи утицај Руске православне цркве и аутокефалне Румунске православне цркве, која је авангарда екуменизма и политике зближавања са Ватиканом.

ИЗА ПРОРУМУНСКОГ ЛОБИЈА У МОЛДАВИЈИ СТОЈИ РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА

Прорумунски политички лоби у Кишињеву, заједно са растућим утицајем аутокефалног румунског православља, већ три деценије подржава власт у Молдавији и негира и државност Придњестровља и саме Молдавије. Такође, постојано јача своје присуство и активност у Молдавији уз помоћ Запада, при чему ова снага показује све јасније политичке обресе, придајући Придњестровљу једну од кључних улога у геополитичком систему источно-хришћанске цивилизације¹⁶².

Према мишљењу водећих руских истраживача у области геополитике, „Придњестровска трагедија и антируска усмерења у

¹⁶¹ Хаусхофер Карл. О геополитике: работы разных лет. М., 2001. С. 162.

¹⁶² Фролов К.А. Приднестровский регион в геополитической системе координат восточно-христианской цивилизации // Приднестровье в геополитической системе координат XXI века. Тирасполь, 2002. С. 68–69.

садашњој Румунији и Молдавији поново најављују потребу да се обрати пажња на унијатски и прокатолички лоби, који и сами могу бити носиоци антимосковских и латинских тенденција у овим областима“.¹⁶³

Вероватно у романовској Русији XIX века и у совјетској Русији XX века Придњестровље није имало нарочито геополитичку улогу у играма “на великој шаховској табли”. Међутим, после рушења царске Руске империје, а потом и совјетске супердржаве СССР-а, Придњестровље добија све већи и улогу “санитарног коридора” између Русије и Европе (посебно Немачке). Објективно посматрајући, Молдавија помаже атлантисте, а Придњестровље их спречава да поставе препреке између Русије и Немачке, посебно у оквиру спољнополитичке осе Москва-Берлин, која може да ослаби контролу САД-а (НАТО-а) над европским државама, али и другим регионима света.

За савремену Русију, која после деценија предаје, смутње и нереди, поново почиње да заузима адекватно место у свету и самим тим игра улогу у развоју људске цивилизације, Придњестровље постаје геополитички веома важан регион, посебно у условима када је Молдавија радикално променила оријентацију, окренувши се од евроазијства ка атлантизму. Ово је посебно важно када “независне” државе “ближег иностранства” и бившег совјетског блока, изашавши изван досега контроле Москве, добровољно постају послушно оруђе у реализацији мондијалистичке политике глобализације на европском континенту. Оне свесно претварају своје територије у “санитарни коридор” у служби САД-а, према формули “независност од ближег и зависност од даљег”. За разлику од тих држава руског “ближег иностранства”, које се добровољно потчинио Западу и које тврди да је то “национално-ослободилачка борба”, Придњестровска Молдавска Република у потпуности чува своју економску и политичку самосталност и, што је најважније, непоколебљиву верност Русији. Управо због тога, бројни политичари који су истовремено и посланици у Државној Думи Русије, упоређују Придњестровље са “Брестском тврђавом” на југозападном крају православно-словенског света, тврђавом која се није предала непријатељима Русије.

Улога геополитичке границе и контактне зоне различитих људских цивилизација и култура није вештачки наметнута

¹⁶³ Дугин А.Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. М., 1997. С. 404.

Придњестровљу од стране политичара последњих деценија, већ је то њена стална функција током векова, па чак миленијума. Овде се суочавају и контактирају пољопривредници балканско-карпатског региона и номадске цивилизације велике степе, источнословенски свет православља и западнословенске католичке културе, свет хришћанства и свет ислама, германо-романски простор и словенско пространство. Током векова и миленијума овде није било стабилности. Моћне државе бориле су се за ове територије. Веома често је Придњестровље дељено између сукобљених држава, прелазило из руке у руку, освајано и ослобађано.

РЕКА ДЊЕСТАР И ЊЕН ДЕСТАБИЛИЗУЈУЋИ ЗНАЧАЈ

Карл Хаусхофер је убрајао Дњестар у реке које у свету имају највећи дестабилизујући значај. “Од најсевернијег испитивања границе до Истока”, писао је, „јасно је да ју је тешко заштити, теже него било коју реку која се развија у оквиру културног ландшафта. Све пограничне реке света – Рајна, Дунав, Висла, Прут и Дњестар, Инд, Шат ел Араб, Амур, Црвена река, Рио Гранде – постају извор политичких сукоба и претњи, не само за суседе, него и за све остале, чак цео свет. Штавише, на њиховом значају добија њихова комуникациона и енергетска вредност, јер поништавају јединствену економију и сарадњу становништва обала”.¹⁶⁴

У раду “Границе и њихов геополитички значај”, написаном 30-их година, када је Бесарабија била окупирана од Румуније, а Дњестар постао привремена граница између СССР-а и Румуније, професор Хаусхофер је упоредио Дњестровско-прутско међуречје са Месопотамијом: “Међуречје у 'Средњој Европи' се у двомиленијумској историји показује као минијатурна судбина класичног месопотамског дворечја, са борбама око граница на рекама – то је данас Бесарабија. Овом земљишту које износи око 45.000 km², са апсолутно хетерогеним становништвом, припала је сумњива част, заједно са проблемима три велике реке унутрашње Европе: Рајном, Дунавом и Вислом, да образује границу Европе по водотоку између реке Прута и Дњестра, о којој смо већ говорили. На најужем месту две судбоносне реке се приближавају на 22 km, док копнена граница са њој припајајућом Буковином има 55,5 km, а растојање по ширини преко основног центра власти Кишињева је

¹⁶⁴ Хаусхофер Карл. Указ. соч. С. 161–162.

77 km, док је највећи размак река на ушћима у Дунав и обалама 198 km.”

Но највеће изненађење је то, што је немачки класичар већ тада схватао ненормалност наметнутог статуса Дњестру, статуса који није био уопште адекватан и никоме није економски одговарао, већ је стварао опасност војног сукоба. Међутим, Совјетски Савез је успео да предупреди сукоб, тако што је бесарабијско питање решио мирним путем, када је 28. јуна 1940. румунска војска напустила регион и граница је поново успостављена на реци Прут, тако да је Дњестар изгубио геополитички значај. Но, 90-их година XX века бесарабијско питање обновљено је од стране кишињевског режима као политички проблем. Дњестр је поново повратио функцију пограничне реке, а Молдавија је успела да политичке сукобе доведе до директне војне агресије и рата против обновљене државности Придњестровља.

Важно је приметити да је Хаусхофер још 30-их година прошлог века сматрао да Дњестровско-прутско међуречје припада Русији. Повратак Бесарабије Совјетском Савезу, укинуо би Дњестру статус границе и уклонио би опасност рата на њеним обалама. Он је писао: „Због јединствености две спорне речне границе, ова земља се види на искривљен начин: раније су ове реке служиле преносу роба, а преласком на парне бродове са равним дном, бар у нижим областима. Данас је гранични Дњестар потпуно парализован са становишта вредности реке као пута и извора енергије. Садашњи Дњестар је одличан за шверц између различитих економских система – Совјетског Савеза и капиталистичке Румуније, као и арена политичких тражења, елемент рата, не само у Европи, него и у свету. Пре свега, јер Јапан и Совјетски Савез још нису признали границу на Дњестру и веома је упитно ко би се zaloжио за њу“.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Хаусхофер Карл. Указ. соч. С. 161. Ради се о томе, да су 28. октобра 1920. године, Енглеска, Француска, Италија и Јапан подписали са Румунијом Париски протокол, према коме државе потписнице признају „суверенитет Румуније над Бесарабијском територијом”. Међутим ратификација овог протокола никада није била довршена: Енглеска га је ратификовала 1922., Француска 1924., Италија 1927., а Јапан није уопште извршио ратификацију. Немачка и друге државе се нису укључиле ни у његово разматрање. Због тога Париски протокол од 28. октобра 1920. није имао међународно-правни значај и сматрао се дипломатски неважећим. Пошто су до 25. октобра 1917. становници Бесарабије били грађани Русије, Совјетски Савез је наставио да их третира као своје поданике, а земљу од Дњестра до Прута као своју територију привремено

Управо је Хаусхофер обратио пажњу на принципијелну разлику и геополитички значај границе по вододелници (нем. *Wasserscheidgrenze*), за разлику од границе по водотоку (нем. *Wasserlaufgrenze*). У првом случају, у први план се поставља особеност реке да раздвоји завађене етносе, конфесије или цивилизације, јер река може да послужи да разграничи сукобљене стране. У другом случају, приоритетно је јединство животног циклуса. Тада река у потпуности задовољава најразличитија очекивања и испуњење функција у њеном природном, бесконфликтном стању. Она служи и за задовољавање водом ловаца и стоке, за наводњавање пољопривредног земљишта, служи и као транспортни пут за превоз робе до купаца и средство комуникације, затим као извор енергије и остало.

Имајући важан геополитички значај, Дњестар је могао да буде и једно и друго. „Сва историја Бесарабије”, говорио је К. Хаусхофер, „јесте оптуживање препреке створене од природе због немогућности преласка преко реке, која је делила јединствену животну област. Ипак, део кривице лежи и на суседима, који су више уништавали, него што су развијали живот на обалама, односно прелазећи реку остављали су на обалама сукобљене силе”.¹⁶⁶

У првом хиљадугођу пре Нове ере, Дњестар је делио земљораднике фракијских племена и степских сточара – Кимеријаца, Скита, Сармата и других иранојезичких племена сточара. У III – IV веку нове ере, река је представљала границу између источних и западних Гота, а током VI – VIII века делио је сродна словенска племена Анта и Склавина. Током IX – XI века делио је Тиверце и Уличане. За време татарско-монголске најезде Дњестар је служио као природна граница између две етнокултурне зоне Златне Хорде, што је убедљиво доказано од стране археолога маркирањем гробова из XIII и почетка XIV века.

Образовањем независног књажевства Молдавског, на основу договора између господара Петра Мушата и пољског краља Владислава Јагајла, 1387. Дњестар постаје граница између Молдавије и Руско-литванске државе. После уласка Молдавског књажевства у састав Османске империје средином XVI до краја XVIII века (са изузетком последње четврти XVII века, када су обе обале Дњестра потчињене

окупирану од суседне државе, са којом ни Русија, ни Совјетски Савез нису били у ратном стању, већ су чак били савезници (Антанта).

¹⁶⁶ Хаусхофер Карл. Указ. соч. С. 161.

турском султану), Дњестар је разграничавао пољску и турску сферу утицаја. Од 1789. до 1812. река је делила Руску империју од Османске, а од 1918. до 1940. Дњестар је делио Совјетску Русију (СССР) и Краљевину Румунију.

Међутим, у неколико наврата Дњестар је постајао и унутрашња река: у време постојања европске Сарматије (I – II век), у време Кијевске и Галичке Русије (XI – XIII век), затим после формирања власти Златне Хорде на истоку од Карпата (середина XIII века), тада је постојала граница на реци Прут. Граница са Руском империјом (1812 – 1917) и Совјетским Савезом (1940 – 1991).

У литератури се већ приметилa једна карактеристика: „Дњестар постаје унутрашња река само у периодима када нека континентална телуократска евроазијска држава достигне највишу тачку свог успона, тада се шири на обе обале Дњестра. Никада током историје земља источно од Дњестра није улазила у острвску сферу утицаја. Последишно је улазила у геополитичку формацију, коју као и Мекиндер називамо Евроазија, “геополитичка оса историје” и “срце Земље”. Са геополитичке и геокултурне тачке, ова граница се поклапа са границом словенског ареала...”¹⁶⁷

У садашње време Придњестровска Молдавска Република се директно граничи са Републиком Молдавијом која се налази на значајном делу “Европске Месопотамије”, која је уз то и променила геополитичку оријентацију од евроазијске на атлантистичку, чему је допринела веома сумњива “победа” НАТО-а у хладном рату против Совјетског Савеза и Организација варшавског договора.

Покушаји националистичког пронатовског руководства Молдавије (које је наступало под разним заставама – од нацистичке и либералне до псеудокомунистичке) да приволи ка својој атлантистичкој политици и вишенационално проруско евроазијско Придњестровље, довело је до снажног супротстављања и крвавог рата 1991 – 1992. године. Националистички постулат “крв изнад свега” позајмљен је од владара Молдавије из румунског класика Михаја Еминескуа. Групација Снегура – Друка преузела је ову паролу током пропасти СССР-а као реалну политику у смеру стратешког преусмерења Молдавије у сферу румунске “мајке-отаџбине”. Управо ова политика је изазвала протесте код свих становника Придњестровља, па и Молдаваца.

¹⁶⁷ Букарский В.В. Геополитическое значение Днестра как границы // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. 2004. № 8. С. 79.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Фокус ових протеста био је на свеопштој спремности да са оружјем у рукама заштите обновљену државотворност, као гаранције свог начина живота, вредности, менталитета, не говорећи притом о благостању, слободи и једнакости. За разлику од постулата који су објављени од стране владајућих кругова у Молдавији, који су за политичку класу постали свети, за становнике Придњестровља је карактеристичан евроазијски мултикултурални принцип “земља је важнија од крви”. Овај принцип је близак јеванђељском “нема Грка ни Јудеја”, то је принцип сакралне вредности отаџбине без обзира на националну и религиозну припадност становника земље.¹⁶⁸

Без обзира колико звучало чудовишно, неонацисти Молдавије, који су довели политичку ситуацију до крвавог конфликта и грађанског рата својим паролама “Русију иза Дњестра, Јевреје у Дњестар!” по свему судећи били су у праву, јер су деловали логично. Они су желели да Дњестар преобрате у вододелницу (нем. Wasserscheidgerenze) и то су и добили. Дњестар је поново постао вододелница, коју чувају међународне миротворне снаге, а пре свега Русија.

Наравно, поставља се питање: на колико дуго? Може ли садашње поколење успети да границу између Молдавије и Придњестровља преобрати у водоток (нем. Wasserlaufgrenze)? Може ли повратити Дњестру јединство животног циклуса и бесконфликтно стање на радост становника обе обале? Или ће Дњестар, као и раније, имати улогу крваве европске геополитичке линије која дели?

Можда ће Дњестар и даље служити у сврху крвопролића као геополитичка линија раздвајања у Европи? Дњестар се, као и раније, налази на путу свих невоља. Нама остаје само да верујемо у разум и здраву логику људи који доносе судбоносне одлуке.

ЛИТЕРАТУРА

- Букарский В.В. Геополитическое значение Днестра как границы // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. 2004. № 8.
- Дугин А.Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. М., 1997.
- Тихонравов Ю.В. Геополитика. М. 2000.
- Фролов К.А. Приднестровский регион в геополитической системе координат восточно-христианской цивилизации // Приднестровье в геополитической системе координат XXI века. Тирасполь, 2002.
- Хаусхофер. Карл. О геополитике: работы разных лет. М., 2001.

¹⁶⁸ Букарский В.В. Указ. соч. С. 80.

Nikolai V. Babilunga
(1952 – 2024)
Pridnestrovian State University “T. G. Shevchenko”
Tiraspol, Republic of Moldova
(Pridnestrovian Moldavian Republic*)

MOLDOVA AND PRIDNESTROVIE IN THE CLASSICAL GEOPOLITICS OF
KARL HAUSHOFER

Abstract

Starting from the position of the Moldavian ruler of the 15th century, Stephen the Great, that Moldova represents “the gate of Christianity,” as well as from the writings of ancient Moldavian chroniclers who called their homeland “the state on the road of all troubles,” the author points out that the territories of Moldova and Pridnestrovie, stretching from north to south along the Dniester valley, from the Carpathians to the Black Sea, have been and remain of great geopolitical importance.

Attempting to decipher what the “fate” of Moldova and Pridnestrovie is, the author refers to the views of one of the founders of the scientific discipline known as geopolitics, the German professor and general Karl Haushofer, who, as early as the 1930s, considered that the interfluvium between the Dniester and the Prut belonged to Russia.

For Pridnestrovie, that is, Moldova, to “return to Russia,” it is necessary to pay attention to the Uniate and pro-Catholic lobby, which acts through Romania. This state holds the status of the principal Vatican lobbyist and Vatican ecumenist among the Orthodox.

Keywords: Karl Haushofer, geopolitics, Moldova, Pridnestrovie, Dniester, Russians, Slavs, Eurasianism, Atlanticism, Romania, state.

Марко Вигњевих

Скупштина града Београда
vignjevicmarko90@gmail.com
ORCID 0009-0006-1481-2861

УЛОГА МОЛДАВИЈЕ ПРЕД ИЗАЗОВИМА НА „КАПИЈИ ФОКШАНИ”

Сажетак

Рад анализира улогу Молдавије пред изазовима супротстављености Русије и евроатлантизма на „Капији Фокшани”. Анализа претпоставља да би решење руско-украјинског сукоба могло да ојача утицај Русије у црноморској акваторији, са директним одразом на „санитарни кордон” који иначе треба да спречи продор њеног стратешког утицаја даље и дубље у Европу. „Капија Фокшани”, која се налази на југоистоку Румуније, између Источних Карпата и Дунава, у раду је представљена као „меки трбух” на потезу „санитарног кордона” од Балтика према Црном мору. У геополитичком и геостратешком обрасцу „Капије Фокшани” указано је на значај Дунава, румунске равнице Бараган и праваца који се одатле пружају према Средњој, Западној и Југоисточној Европи, односно према Егејском и Средоземном мору. Предочена је и имплицитна важност словенског културно-историјског елемента јер се „Капија Фокшани” налази између две историјске покрајине у Румунији између Влашке и Молдавије. Други део рада анализира позицију Молдавије између неоевроазијства Александра Гелевича Дугина и евроатлантизма, где се разматрају трендови и изазови у конкретним односима Русије и Молдавије са једне и у односима Молдавије са ЕУ и НАТО са друге стране. Коначна оцена у раду је да Молдавија пред изазовима на „Капији Фокшани” може бити „обострана стратешка баријера” јер ће се на њеном очекиваном јачању, а у међусобном надметању, радити и на нивоу евроатлантизма и на нивоу неоевроазијства. Може доћи до тога да се „стисак стратешке анаконде” у Молдавији или додатно „стегне”, што значи јачање политичког, економског и војно-безбедносног утицаја ЕУ и НАТО-а или да се „попусти” што пак значи превагу руског утицаја који би се ослањао и на словенство као посебан интегративни фактор.

Кључне речи: Молдавија, Русија, Румунија, Капија Фокшани, НАТО, неоевроазијство, евроатлантизам, геополитика, геостратегија.

„МЕКИ ТРБУХ” НА „САНИТАРНОМ КОРДОНУ” ПРЕМА РУСИЈИ

У перспективама различитих геостратегијских планова, потенцијална промена односа снага у црноморској акваторији, у корист Русије, отворила би питање „санитарног кордона” (*cordon sanitaire*) и његових стратешких тачака на потезу од Балтика до Црног мора.

„Санитарни кордон” представља стратешку линију или појас чија је намена да спречи продор руског утицаја даље и дубље у Европу. Његова идеја везује се за једног од класичних аутора геополитике Халфорда Макиндера (*Sir Halford John Mackinder*) који је „ударио темељ основне намере у англосаксонској геополитици која је кроз пола века прерасла у геополитику САД и Северноатлантског Савеза: на било који начин осујетити саму могућност стварања евроазијског блока, стварање стратешког савеза Русије и Немачке, геополитичко јачање heartland-а (Русије-прим. аут.) и његову експанзију.”¹⁶⁹ Још један класик у области геополитике Карл Хаусхофер (*Karl Ernst Haushofer*) је у чланку из 1941. године, под називом „Континентални блок Берлин-Москва-Токио”, записао: „Последњи дани англосаксонске политике биће када се Немци, Руси и Јапанци уједине.”¹⁷⁰ У савременим међународним околностима које је драматично обележио и руско-украјински сукоб, геополитички и геостратегијски однос САД према Европи, земљама Европске Уније и европским државама чланицама НАТО-а, подразумева „обуздавање” Немачке „која има „пијемонтски карактер” да на редефинисаним, неатлантистичким основама окупи европске земље, и с тим у вези, пресецање њене геоекономске и геополитичке конекције са Русијом, како би се и она додатно, такође „обуздала”.¹⁷¹ „Санитарни кордон” је тако значајан елемент „стратешке анаконде” која се, под утицајем Макиндера и других класичних аутора, попут Алфреда Тајера Мехена (*Alfred Thayer Mahan*) и Николаса Спајкмана (*Nicholas John Spykman*), теоријски и оперативно развила у

¹⁶⁹ Дугин Александар. Основи геополитике, Књ. 1, Геополитичка будућност Русије. Зрењанин: Екопрес, 2004. стр. 51.

¹⁷⁰ Бабулинга Вадимович Николај. Молдавија и Придњестровље у класичној геополитици Карла Хаусхофера // Национални интерес, часопис за национална и државна питања, вол 32, број 2/2018. стр. 126.

¹⁷¹ Степић Миломир. Дунав у контексту актуелног европског и светског геополитичког прегруписавања // Европа и Дунав: Дунав у геополитичким стратегијама европских држава: зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2023. стр. 20.

„маневар нашироко познатог ширења према истоку којим се НАТО, посебно усредсређен на балтичке и источноевропске земље, тенденциозно војно распоређује у близини територијалних граница Русије. Циљ „стратешке анаконде” је да се „развуче” и „стегне” дуж тих граница, не дозвољавајући руском ривалу да изађе на „топла мора” и демонтира односе снага у Евроазији и свету.”¹⁷² Али на „стратешком кордону” постоје два „мека трбуха”, односно две слабе тачке које би Русији омогућиле да „кордон” пресече или пробије. Прва слаба тачка је „Сувалски коридор“ (*Suvalkų koridorius, korytarz suwalski*), који, између Калињиградске области (под контролом Русије) и Белорусије спаја Пољску и Литванију, док је друга тзв. „Капија Фокшани” (*Poarta Focșani, Poarta Focșanilor*).

„Капија Фокшани” се налази у југоисточном делу Румуније, на простору између јужног дела Источних Карпата са једне и Дунава са друге стране. Административно укључује територију четири румунска округа: Вранча (*Vrancea*), Галати (*Galați*), Брајла (*Brăila*) и Бузау (*Buzău*).¹⁷³ Са аспекта војне географије, спада у тзв. „источну оперативну зону”¹⁷⁴ Румуније коју чине: део границе са Украјином на северу, реке Прут и Дунав на истоку и линија која на јужном делу повезује град Рамнику Сарат (*Râmnicu Sărat*) са насељем Тикилешти (*Tichilești*) у округу Брајла.

Западни део ове зоне чине Источни Карпати чији стратешки значај каузално одређује стратешки значај „Капије Фокшани”.¹⁷⁵ У предлогу практичне политике из 2019. године који је, под називом „Фокшани капија-кључни терен за европску безбедност” (*The Focșani Gate-a Key Terrain for European Security*), урадио румунски think-tank „Нови стратешки центар” (*New Strategy Center*), стоји да њена војна важност „високо зависи и не може бити одвојена од војне вредности Источних Карпата. Вредност Капије, као терена преко ког се мора

¹⁷² Вигњевећ Марко, „Анаконда” у Квадрилатерланом безбедносном дијалогу // Дипломатија и безбедност – часопис за друштвене науке и интердисциплинарна истраживања, вол. 4, бр. 2/2021. стр. 14.

¹⁷³ Mindrescu Mircea, Melcher Gregory, Petersen Philip. *The Focșani Gate: A Key Terrain for European Security*. Bucharest: New Strategy Center, 2019. p. 9.

¹⁷⁴ Румунија има укупно четири такве зоне. Поред „источне” постоје „западна”, „југоисточна” и „јужна оперативна зона”.

¹⁷⁵ Исто. стр. 6.

проћи (*a must-go-through-terrain*), условљена је стратешком баријером коју иначе представљају Источни Карпати.”¹⁷⁶

Следећа детерминанта њене важности је Дунав на који „Капија Фокшани” излази на свом источном делу и који, заједно са својом долином, омогућава бројне геостратешке правце. По величини друга европска река, Дунав својим током – од Шварцвалда до Црног Мора – повезује Централну и Југоисточну Европу, чинећи стратешку дијагоналу која је битна за економску интеграцију европских држава али и за потенцијално повезивање Русије и Немачке. „Једина је у правом смислу интеррегионална и интернационална европска река, са израженим вишедимензионалним гравитационом и интегративним потенцијалом.”¹⁷⁷

Дунав је у контексту предмета овог рада још значајнији јер уоквирује румунску равницу Бараган у њеном источном и јужном делу а до које се долази управо преко „Капије Фокшани”. У већ поменутом предлогу практичне политике стоји да „румунска равница, која почиње на јужној ивици Капије и граничи се са реком Дунав, пратећи долину ове реке отвара стратешки правац ка срцу Централне Европе.”¹⁷⁸ Одатле се пружају и други правци – према Италији и њеним северним деловима који би даље водили на југ Француске све до Шпаније и Португалије, као и према југоисточној Европи преко Бугарске до континенталног дела Грчке одакле је могуће усмерити се ка Босфору и Дарданелију настављајући даље према Анадолији у Турској.¹⁷⁹

У симулацијама рата са Русијом које су израдили „Академија копнених снага” (*Land Forces Academy*) из румунског града Сибиу 2019. године и „Центар за анализу европске политике” (*Center for European Policy Analysis – CEPA*) из Вашингтона 2021. године, процењује се да би румунске снаге у области „Капије Фокшани” биле поражене у року од 24 часа. Симулације су сагласне са потребом да се у координацији НАТО-а и ЕУ омогући брже пребацивање војне опреме на шта непосредно утиче проблем недостајуће инфраструктуре у том делу Румуније. Један од аутора симулација Филип Петерсен (*Phillip Petersen*)

¹⁷⁶ Исто.

¹⁷⁷ Степић Миломир. Дунав у контексту актуелног европског и светског геополитичког прегруписивања... стр. 13.

¹⁷⁸ Mindrescu Mircea, Melcher Gregory, Petersen Philip. The Focșani Gate: A Key Terrain for European Security... pp. 10-11.

¹⁷⁹ Исто. стр. 10-11.

изјавио је да „Румунија мора да улаже у инфраструктуру, што се не дешава. „Иницијатива три мора” може играти веома корисну координирајућу улогу како би се осигурало да рационална улагања резултирају потребном повезаношћу.”¹⁸⁰

Пројекат који би у оквиру „Иницијативе три мора” (*Three Seas Initiative-3SI*), као манифестном формату идеје „санитарног кордона”,¹⁸¹ допринео евроатлантским стратешким интересима на југоистоку Румуније је изградња транспортног коридора „Via Carpatia”. Спајајући Балтичко и Егејско море, коридор се пружа од Литваније преко Пољске, Словачке, Мађарске, Румуније и Бугарске све до Солуна у Грчкој. Везано са тим, на територији Румуније су предвиђени коридори који се одвајају према југоистоку земље, ка граду Галати (главни град истоимене области која спада у источни део „Капије Фокшани” – прим. аут.) и ка луци Констанца на Црном мору.¹⁸² Други, такође значајан пројекат „Иницијативе три мора” је железница „Rail2Sea” која од луке у Гдањску, преко Словачке и Мађарске, иде према Констанци повезујући Балтичко са Црним морем.¹⁸³

За геополитички и геостратешки образац „Капије Фокшани” је важна и њена позиција између историјских покрајина Румуније. „Капија” својим већим делом припада Влашкој а преосталим Молдавији, што имплицира геополитичку важност словенског културно-историјског елемента. Међу историјским изворима који сведоче о Средњем Подунављу као постојбини Словена наводе се Кијевски летопис староруског писца Нестора из 12. века, Великопољска хроника из 13. и 14. века, Длугошева историја Пољске и старочешка

¹⁸⁰ War scenario in the *Focșani Gate*. How quickly does NATO stop a fight with Russia?// Radio Free Europe/Radio Liberty Romania, 21 October 2020. War scenario in the "Focșani Gate". How quickly does NATO stop a fight with Russia? Pristupljeno: 26.08.2025.

¹⁸¹ У том формату се могу уочити и идеје некадашњег пољског државника и маршала Јозефа Пилсудског (*Józef Klemens Piłsudski*) о тзв. „Међуморју” (*Intermarium*).

¹⁸² Three Seas Initiative [3SI]. 2025. projects.3seas.eu/projects/via-carpatia-submitted-by-romania Poslednji pristup: 27.08.2025.

¹⁸³ Three Seas Initiative [3SI]. 2025. projects.3seas.eu/projects/rail-2-sea-modernization-and-development-of-railway-line-gdansk(pl)-constantia-(ro) Poslednji pristup: 27.08.2025.

Далимилова хроника из 15. века.¹⁸⁴ Међутим, знатно раније, тачније у 6. веку нове ере, на овим просторима настала је словенска држава „коју византијски историчар из тог века, Менандр, помиње и наводи да њоме влада словенски владар по имену Даврит (други аутори наводе да се звао Доврат).”¹⁸⁵ Ту је, од 1330. до 1895. године, постојала и Кнежевина Влашка коју је основао Бесараб I чији су каснији наследници имали словенска имена и који су својевремено одржавали добре односе са племством у Србији и српским земљама.¹⁸⁶

Словенски културно-историјски елемент је непосредно везан и за српско становништво које је на простору Влашке и Молдавије преовладавало током 13. а нарочито од 14. века.¹⁸⁷ Историчар и академик Владимир Стојанчевић у књизи „Милош Обреновић и његово доба” пише да је велики српски кнез у Влашкој имао бројна имања, тачније једанаест „мошија” односно салаша (*Andreasti, Tamasaska, Tamaden, Mavrodin, Moara Brailoinlui, Brezoaia, Cascioarele, Heresti, Padina, Piatra, Poiana*). Управу над њима вршио је Стеван Пазарац, док је општи надзор припадао чиновнику српске агенције у Букурешту Димитрију Мустакову.¹⁸⁸ Треба подсетити и на трагичну епизоду из новије историје када је 1951. године, три године након коначног политичко-идеолошког раскола Тита и Стаљина и усвајања „Резолуције Информбироа” у јуну 1948. године, дошло до масовних и принудних депортација Срба из западног дела Румуније у Бараганску низију.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Тодоровић Ивица, Аксић Нина. Срби у Румунији, Том 1, Етнолошка истраживања и синтезе: наслеђе, култура порекло. Темишвар: Савез Срба у Румунији, Београд: Етнографски институт САНУ, 2022. стр. 44.

¹⁸⁵ Милошевић Зоран. Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција // Међународне интеграције као инструмент геополитике – Зборник научних радова са конференције одржане 25-26 новембра 2024. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 311 – 312.

¹⁸⁶ Исто. стр. 312.

¹⁸⁷ Милошевић Зоран. Српско питање и Румунија (Или зашто је праведно да Србија и Русија имају заједничку границу) // Румунија и румунизација Срба – зборник радова. Шабац: Центар академске речи, 2018. стр. 23.

¹⁸⁸ Стојанчевић Владимир. Милош Обреновић и његово доба. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990. стр. 288.

¹⁸⁹ 70 godina od deportacije u Baragan – zašto su bili krivi? // RTS, 25.06.2021. <https://www.rts.rs/lat/rt/dijaspورا/vesti/4421279/70-godina-od-deportacije-u-baragan---zasto-su-bili-krivi.html> Pristupljeno: 01.09.2025.

МОЛДАВИЈА ИЗМЕЂУ НЕОЕВРОАЗИЈСТВА И ЕВРОАТЛАНТИЗМА

Молдавија је земља у којој се увелико сударају геополитички и геостратешки интереси Русије и евроатлантизма. Њена улога пред изазовима на „Капији Фокшани” почива на тези да би у Молдавији „стисак” развучене „стратешке анаконде” могао или да се додатно „стегне” или да се знатно „олабави”.

За разумевање значаја Молдавије у руској геополитици и геостратегији, треба имати на уму позицију ове земље у концепту тзв. „неоевроазијства”, који је афирмисао истакнути руски интелектуалац и теоретичар Александар Гељевич Дугин (*Алекса́ндр Ге́льевич Ду́гин*). Овај концепт је током деведестих година био критика девастирајућег стања у ком се Русија нашла након распада Совејтског Савеза да би почетком 21. века дошло до афирмације „неоевроазијства” као националне стратегије.¹⁹⁰

Суштина „неоевроазијства” лежи у трансформацији Руске Федерације у евроазијску Империју која ће, радећи на ширим евроазијским интеграцијама, деловати у циљу успостављања мултиполарног светског поретка у ком ће нестати глобална хегемонија САД.¹⁹¹ То подразумева елиминацију два „мостобрана”: транслатлантског којим је амерички стратешки утицај са западне стране продро дубоко у Евроазију и транспацифичког где тај утицај захвата Аустралију, Нови Зеланд, Јапан, Јужну Кореју и Тајван.¹⁹² У циљу елиминације америчког утицаја у Европи, Русија би морала да успостави сарадњу са Немачком, као кључном државом Средње Европе, при чему је неопходно да Москва и Берлин раздвоје своје интересне сфере. Молдавија би се нашла у руској интересној сфери поред Финске, Белорусије, Украјине, Румуније, Бугарске, Грчке, Албаније, Србије и Републике Српске. Немачку сферу би, западно од руске, чиниле земље северне, централне и југоисточне Европе.¹⁹³

Молдавија спада и у један од тринаест „великих простора” а у оквиру четири глобалне зоне које би настале у мултиполаризованом поретку („Англо-америчка зона”, „Евро-афричка зона”, „Пан-евроазијска зона” и „Пацифичко-далекоисточна зона”). Тај простор

¹⁹⁰ Степић Миломир. Геополитика: идеје, теорије, концепције. Београд: Институт за политичке студије, 2016. стр. 547.

¹⁹¹ Исто. стр. 553.

¹⁹² Исто. стр. 555.

¹⁹³ Исто. стр. 562.

Дугин назива „Руско-евроазијски велики простор” ког обухвата тзв. „Пан-евроазијска зона”.¹⁹⁴

Једна од кључних Дугинових теза је да између пан-области и њихових „великих простора” постоје односи сарадње и повезивања. Значајан интеграциони механизам је енергетска политика. „Усмеравање основних вектора интеграције према западу, истоку и југу, требало би да се геополитички конкретизује употребом геоенергетских инструмената-постојећих и планираних траса гасовода.”¹⁹⁵ У датом контексту, а посматрано унутар самог „Руско-евроазијског великог простора,” енергетика је и важан чинилац укупних руско-молдавских односа. Молдавија је енергетски потпуно зависна од руског гаса који увози преко Украјине а која је, у циљу онемогућавања Русије да финансира ратне активности, почетком 2025. године обуставила испоруку гаса преко своје територије.¹⁹⁶

Поред енергетике, између „пан-области“ и „великих простора“ постоји још један интеграциони елемент – словенска традиција. У повезивању „Руско-евроазијског” и „Европског великог простора” важан је „Пројекат Велике Источне Европе” који се, према Дугину, простире од Балтичког мора па све до Јадранског, Јонског, Средоземног, Егејског и Црног, обухватајући тако не само Молдавију већ и Литванију, Белорусију и Украјину, поједине земље Средње Европе и Балкан. Изаовна подела на православни и римокатолички део, унутар пројекта захтева одговарајућу интеграцију. „Стога је Дугин кохезиону основу Велике Источне Европе пронашао у *Словенству*, које обухвата и римокатолике и православце.”¹⁹⁷

На том нивоу је за односе Русије и Молдавије, али и за стратешко питање „Капије Фокшани”, важно и једно историјско упориште – идеја „Свесловенског савеза” коју је, у контексту решавања некадашњег „Источног питања”, заговарао Николај Данилевски (*Николай Яковлевич Данилевский*). Данашња Молдавија некада је историјски припадала Румунској краљевини коју је Данилевски сврставао у поменути савез заједно са Руском империјом, Чешко-

¹⁹⁴ Исто. стр. 585.

¹⁹⁵ Исто. стр. 593.

¹⁹⁶ Čevriz Bobana. Evropska zemlja pred smrzavanjem. Rusija prekinula isporuke gasa, proglašeno vanredno stanje, preti velika kriza: „Cela porodica u jednu sobu, na prozore debele zavese // Blic, 03.01.2025. Vanredno stanje u Moldaviji: Preti smrzavanje zbog obustave isporuke gasa iz Rusije – Blic Pristupljeno: 02.10.2025.

¹⁹⁷ Исто. стр. 589.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

моравско-словачком, Српско-хрватско-словеначком, Бугарском, Хеленском и Мађарском краљевином, као и са Цариградским округом.¹⁹⁸ Према Данилевском, део „Свесловенског савеза” чинила би и Румунска краљевина „са Влашком, Молдавијом, делом Буковине, половином Трансилваније, отприлике дуж реке Марош, и са западним ободима Бесарабије (данашња Молдавија – прим.аут.) насељеним углавном Молдавцима.”¹⁹⁹ Овде је од значаја и једна историјска дигресија која сведочи словенском или српско-словенском елементу Бесарабије, односно Молдавије.

Тешка ситуација у којој се нашао Карађорђе након пропасти Првог српског устанка одвела га је заједно са српском емиграцијом и у Бесарабију. У јулу 1815. године, највише руске власти донеле су одлуку о њиховом пресељењу у Новоруску област јер су ондашња Аустрија и Турска хтеле да избегли Срби буду што даље од њихових граница. „Кад су сазнали за намеру руске владе о пресељењу у Новоруски крај, међу емигрантима је настала права узбуна. Нико није хтео да напусти Бесарабију, која их је подећала на Србију. Није помогло ни уверавање да у понуђеном крају већ живе Срби пресељени средином 18. века. После дужег убеђивања, четрдесет породица прихватило је понуду и населило се у Табаку и Валканешту.”²⁰⁰

Међутим, у перспективи „Руско-евроазијског великог простора” односи Руске Федерације и Молдавије представљају озбиљан изазов. Поред већ наведеног проблема у гасном аранжману, однос две земље оптерећују питање Придњестровља или Транснистрије и политичко-безбедносно деловање евроатлантског фактора.

Придњестровље је проруски ентитет који је 1990. године прогласио независност од Молдавије и на чијој територији су и даље позициониране руске војне снаге. Налазећи се између Дњестра на истоку и Украјине на западу (област Одесе), Придњестровље генерише нека веома важна питања како у ужем смислу билатералних односа Русије и Молдавије, тако и у знатно ширем геополитичком и

¹⁹⁸ Исто. стр. 211.

¹⁹⁹ Загорнов Александар. Словенски савез: теоријска разрада Н. Ј. Данилевског у другој половини XIX века и савременост // Међународне интеграције као инструмент геополитике – Зборник научних радова са конференције одржане 25-26 новембра 2024. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 179.

²⁰⁰ Љушић Радош. Вожд Карађорђе: биографија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Нови Сад: Будућност, 2005. стр. 447.

геостратегијском односу неоевроазијства и евроатлантизма. У неоевроазијској визири „земља која се простире источно од Дњестра, представља део словенског ареала, тачније словенско-православне цивилизације „средишње земље” Евроазије.”²⁰¹ Од времена распада СССР-а наомамо, „Придњестровље добија све већи значај за успех или обрнуто, неуспех у стварању од стране атлантиста „санитарног кордона” (прим. аут.) између Русије и Европе (посебно Немачке).”²⁰²

Питање европских интеграција Молдавије једно је од кључних у дискурсу евроатлантског политичко-безбедносног фактора. Оно је актуелизовано у контексту сукоба Русије и Украјине и зато га треба схватати иманентно геополитичким и геостратегијским токовима евроатлантизма. Молдавија и Украјина су поднеле захтев за чланство у ЕУ 2022. године (Украјина у фебруару, а Молдавија месец дана касније) и њихове кандидатуре се посматрају као делови истог пакета.²⁰³ ЕУ, која је Молдавији обећала 1,9 милијарди евра бесповратне помоћи за развој путева, болница и интернет мреже, благонаклоно гледа на резултате парламентарних избора који су у Молдавији одржани крајем септембра 2025. године. Победу на тим изборима однела је проевропска партија Маје Санду (*Maia Sandu*) „Акција и солидарност” (*Partidul Acțiune și Solidaritate-PAS*) која је освојила 50,3% гласова, док је проруски „Патриотски блок” (*Blocul Electoral Patriotic*) освојио 24,2%.²⁰⁴

Друго круцијално питање је однос између Молдавије и НАТО-а. „Молдавија сарађује са НАТО-ом по низу питања. Главни фокус сарадње НАТО-а са Молдавијом је подршка напорима земље да реформише и модернизује своје одбрамбене и безбедносне структуре и институције.” У генези те сарадње издваја се да је Молдавија 1992. године приступила „Савету северноатлантске сарадње” (*North Atlantic Cooperation Council*) који је 1997. године прерастао у „Савет

²⁰¹ Бабилунга Николај Вадимович. Молдавија и Придњестровље у класичној геополитици Карла Хаусхофера // Национални интерес – часопис за национална и државна питања, вол.32, бр. 2, 2018. стр. 126.

²⁰² Исто, стр. 127.

²⁰³ Politika. EU menja pravila zbog Ukrajine i Moldavije // Politika, 30.09.2025. EU menja pravila zbog Ukrajine i Moldavije Pristupljeno: 02.10.2025.

²⁰⁴ Danas. Uverljiva pobeda proevropskih snaga u Moldaviji podjednako važna i za EU: Da li će Brisel sada promeniti taktiku proširenja? // Danas, 29.09.2025. Uverljiva pobeda proevropskih snaga u Moldaviji podjednako važna i za EU: Da li će Brisel sada promeniti taktiku proširenja? – Svet – Dnevni list Danas Pristupljeno: 02.10.2025.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

евроатлантског партнерства” (*Euro-Atlantic Partnership Council*) а који обухвата све евроатлантске земље чланице и партнере. У међупериоду, тачније 1994. године, Молдавија се придружује програму „Партнерства за мир” (*Partnership for Peace programme-PfP*). Интересовање НАТО-а за подршку Молдавији интензивно расте од 2006. године када је ова земља усвојила први двогодишњи „Акциони план индивидуалног партнерства” (*Individual Partnership Action Plan*). Посебно интересовање се исказује 2022. године, у светлу руско-украјинског сукоба, када „НАТО повећава своју подршку партнерима, укључујући Молдавију, како би им помогао да изграде своје капацитете и ојачају своју отпорност.” Званична потврда те подршке уследила је исте године, на Самиту у Мадриду, када су савезници консензусом усвојили „прилагођени пакет мера подршке” Молдавији.²⁰⁵

Слика 1 Могући правци напада на Румунију преко „Капије Фокишани”

Извор: Mindrescu Melcher Petersen 2019

На крају, у релацији са политичко-безбедносним дискурсом евроатлантизма је и податак да су румунске одбрамбене снаге урадиле три симулације рата са Русијом. Оне су подразумевале „упознавање” војних и владиних званичника са оперативно-стратешким планирањем, ангажовање румунске морнарице у одбрани земље и испитивање потенцијалних офанзивних праваца. Оцењено је да би потенцијални напад на Румунију преко „Капије Фокишани” дошао са истока из правца Црног мора као и са североистока из правца бивше совјетске републике Молдавије (Слика 1).²⁰⁶

²⁰⁵ NATO. Relations with the Republic of Moldova // NATO, 26.05.2023. NATO – Topic: Relations with the Republic of Moldova Accessed: 02.10.2025.

²⁰⁶ Mindrescu Mircea, Melcher Gregory, Petersen Philip. The Focșani Gate-a Key Terrain for European Security. Bucharest: New Strategy Center, 2019. p. 14.

ЗАКЉУЧАК

Молдавија би пред изазовима на „Капији Фокшани, који се тичу изазовног сучељавања интереса неоевроазијства и евроатлантизма, имала улогу „обостране стратешке баријере”. Ту улогу геополитички одређују физичко-географске, политичке, економске, културолошке и војно-технолошке детерминанте, а геостратегијски потреба за повољним безбедносно-стратешким позиционирањем.

„Капија Фокшани” се може схватити као „меки трбух” на „санитарном кордону” који ће, изворно базиран на идеји спречавања продора руског стратешког утицаја даље у Европу, изазвати пажњу пропорционално хипотетичкој промени односа снага у Црном мору у корист Русије. Са позицијом на југоистоку Румуније, „Капија” омогућава приступ Дунаву и бараганској равници одакле се рачвају правци према Средњој, Западној и Југоисточној Европи, односно ка Егејском и Средоземном мору. У том смислу долази до изражаја улога Молдавије у виду „стратешке баријере” или „предстраже”, што изоштрава перцепцију ове земље као полигона где, у ривалском сучељавању евроатлантизма и неоевроазијства, „стисак стратешке анаконде” може да се додатно „стегне” или да се олабави.

„Стезање” би значило појачавање евроатлантског утицаја у Молдавији, кроз идеју европских интеграција, свеукупно инвестирање и механизме сарадње са НАТО-ом где би се могла очекивати помоћ у унапређењу молдавских оружаних снага. Били би то неки од начина на који би евроатлантизам, у односу на своје супарничке интересе према Русији, ојачао „баријеру” у Молдавији. Могуће је претпоставити и извесну евроатлантску „геостратешку тетиву” коју би Молдавија пред „Капијом Фокшани” чинила са румунском луком „Констанца” (*Constanța*).

Епитет „обостране стратешке баријере” значи да би Молдавија ту улогу играла не само из евроатлантске већ и из неоевроазијске визуре. „Капија Фокшани” би Русији преко Барагана омогућила излаз на Дунав и правце према већ предоченим деловима Европе. То су за евроатлантску геополитику и геостратегију осетљиви коридори којим би руски стратешки утицај даље и дубље пробијао „санитарни кордон”. Али би омогућила и лакши потенцијални продор евроатлантизма који би према Русији неминовно водио преко Молдавије. Зато је очекивано да Русија настави да ради на свом свеукупном утицају у Молдавији (посебно након парламентарних избора у септембру 2025. године) и ту би његова могућа превага (у односу на евроатлантски утицај) битно

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

„олабавила стисак стратешке анаконде“. Руско јачање „стратешке баријере“ у Молдавији би се изводило према начелима „неоевроазијства“ и кроз ангажовање политичких, економских, војно-безбедносних али и културолошких чинилаца интеграције у виду словенства које своја историјска упоришта има не само на подручју некадашње Бесарабије већ и у румунским покрајинама Молдавији и Влашкој.

ЛИТЕРАТУРА

- 70 godina od deportacije u Baragan – zašto su bili krivi? // RTS, 25.06.2021. <https://www.rts.rs/lat/rts/dijaspora/vesti/4421279/70-godina-od-deportacije-u-baragan---zasto-su-bili-krivi.html> Pristupljeno: 01.09.2025.
- Čevriz Bobana. Evropska zemlja pred smrzavanjem. Rusija prekinula isporuke gasa, proglašeno vanredno stanje, preti velika kriza: „Cela porodica u jednu sobu, na prozore debele zavese // Blic, 03.01.2025. Vanredno stanje u Moldaviji: Preti smrzavanje zbog obustave isporuke gasa iz Rusije – Blic Pristupljeno: 02.10.2025.
- Danas. Uverljiva pobeda proevropskih snaga u Moldaviji podjednako važna i za EU: Da li će Brisel sada promeniti taktiku proširenja? // Danas, 29.09.2025. Uverljiva pobeda proevropskih snaga u Moldaviji podjednako važna i za EU: Da li će Brisel sada promeniti taktiku proširenja? – Svet – Dnevni list Danas Pristupljeno: 02.10.2025.
- Mindrescu Mircea, Melcher Gregory, Petersen Philip. The Focșani Gate: A Key Terrain for European Security. Bucharest: New Strategy Center, 2019. p. 9.
- NATO. Relations with the Republic of Moldova // NATO, 26.05.2023. NATO – Topic: Relations with the Republic of Moldova Accessed: 02.10.2025.
- Politika. EU menja pravila zbog Ukrajine i Moldavije // Politika, 30.09.2025. EU menja pravila zbog Ukrajine i Moldavije Pristupljeno: 02.10.2025.
- Three Seas Initiative [3SI]. 2025. projects.3seas.eu/projects/via-carpatia-submitted-by-romania Poslednji pristup: 27.08.2025.
- War scenario in the *Focșani Gate*. How quickly does NATO stop a fight with Russia? / / Radio Free Europe/Radio Liberty Romania, 21 October 2020. War scenario in the "Focșani Gate". How quickly does NATO stop a fight with Russia? Pristupljeno: 26.08.2025.
- Бабулинга Вадимович Николај. Молдавија и Придњестровље у класичној геополитици Карла Хаусхофера // Национални интерес, часопис за национална и државна питања, вол 32, број 2/2018. стр. 126.
- Вигњевих Марко. „Анаконда“ у Квадрилатерланом безбедносном дијалогу // Дипломатија и безбедност – часопис за друштвене науке и интердисциплинарна истраживања, вол. 4, бр. 2/2021. стр. 14.
- Дугин Александар. Основи геополитике, Књ. 1, Геополитичка будућност Русије. Зрењанин: Екопрес, 2004. стр. 51.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Загорнов Александар. Словенски савез: теоријска разрада Н. Ј. Данилевског у другој половини XIX века и савременост // Међународне интеграције као инструмент геополитике – Зборник научних радова са конференције одржане 25-26 новембра 2024. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 179.
- Љушић Радош. Вожд Карађорђе: биографија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Нови Сад: Будућност, 2005. стр. 447.
- Милошевић Зоран. Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција // Међународне интеграције као инструмент геополитике – Зборник научних радова са конференције одржане 25-26 новембра 2024. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 311 – 312.
- Милошевић Зоран. Српско питање и Румунија (Или зашто је праведно да Србија и Русија имају заједничку границу) // Румунија и румунизација Срба – зборник радова. Шабац: Центар академске речи, 2018. стр. 23.
- Степић Миломир. Геополитика: идеје, теорије, концепције. Београд: Институт за политичке студије, 2016.
- Степић Миломир. Дунав у контексту актуелног европског и светског геополитичког прегруписавања // Европа и Дунав: Дунав у геополитичким стратегијама европских држава: зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године на Институту за политичке студије у Београду. Београд: Институт за политичке студије, 2023. стр. 20.
- Стојанчевић Владимир. Милош Обреновић и његово доба. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990. стр. 288.
- Тодоровић Ивица, Аксић Нина. Срби у Румунији, Том 1, Етнолошка истраживања и синтезе: наслеђе, култура порекло. Темишвар: Савез Срба у Румунији, Београд: Етнографски институт САНУ, 2022. стр. 44.

Marko Vignjević
City Assembly of Belgrade
vignjevicmarko90@gmail.com

THE ROLE OF MOLDOVA IN THE FACE OF CHALLENGES AT THE “FOCȘANI GATE”

Abstract

This paper analyses the role of Moldova in the face of challenges arising from the confrontation between Russia and Euro-Atlanticism at the “Focșani Gate.” The analysis will contribute to a deeper understanding of these concepts, based on the assumption that a possible change in the balance of power in the Black Sea basin, in favour of Russia, would directly affect the “sanitary cordon.” It would influence the

strategic line or belt whose purpose is to prevent the penetration of Russian influence further and deeper into Europe. The “Focșani Gate,” located in southeastern Romania, between the Eastern Carpathians and the Danube, is presented in this paper as the “soft underbelly” along the “sanitary cordon” stretching from the Baltic to the Black Sea. Within the geopolitical and geostrategic framework of the “Focșani Gate,” the significance of the Danube, the Romanian Bărăgan Plain, and the routes extending from there toward Central, Western, and Southeastern Europe, as well as toward the Aegean and Mediterranean Seas, is highlighted. The implicit importance of the Slavic cultural-historical element is also presented, as the “Focșani Gate” lies between two historical provinces in Romania — Wallachia and Moldova.

The second part of the paper analyses the position of Moldova between Alexander Dugin’s Neo-Eurasianism and Euro-Atlanticism, examining trends and challenges in the specific relations between Russia and Moldova on one hand, and between Moldova, the EU, and NATO on the other. The paper concludes that Moldova, facing the challenges at the “Focșani Gate,” may become a “mutual strategic barrier,” since both Euro-Atlanticism and Neo-Eurasianism will work toward its expected strengthening within their respective spheres of competition. It may come to pass that the “grip of the strategic anaconda” in Moldova either further “tightens,” meaning the strengthening of the EU’s and NATO’s political, economic, and military-security influence, or “loosens,” which would signify the predominance of Russian influence, relying also on Slavic identity as a particular integrative factor.

Keywords: Moldova, Russia, Romania, Focșani Gate, NATO, Neo-Eurasianism, Euro-Atlanticism, geopolitics, geostrategy.

Николај Н. Фомичев

Кандидат историјских наука, доцент

Белгородски државни национални

истраживачки универзитет

Белгород, Русија

fomichev@bsu.edu.ru

ДРЖАВНИ СИМБОЛИ И НОВЧАНЕ ЈЕДИНИЦЕ САВРЕМЕНЕ МОЛДАВИЈЕ КАО ОДРАЗ ДРЖАВНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ

Сажетак

Чланак је посвећен савременим државним симболима Молдавије. Као предмет истраживања изабрано је симболичко одражавање историје и идеологије земље кроз грб, заставу и новчане јединице.

Кључне речи: Молдавија, државна идеологија, државни симболи, грб, застава, химна, молдавски леј.

Република Молдавија прогласила је независност од СССР-а 27. августа 1991. године. У декларацији о независности помињао се Пакт Молотов–Рибентроп од 23. августа 1939. године „и његове последице по Бесарабију”. Тако је од првих дана своје државности нова држава означила курс на неприхватање совјетског периода своје историје. Није случајно што се у наведеној декларацији наводи: „Република Молдавија (...) захтева од Владе Савеза Совјетских Социјалистичких Република да започне преговоре са Владом Републике Молдавије о окончању незаконитог стања њене окупације и повлачењу совјетских трупа са националне територије Републике Молдавије.” Тај радикални курс поништавао је друштвена и економска достигнућа совјетског периода и стварао идеолошки вакуум, чиме су се послужили националисти и унионисти.²⁰⁷ Потребно је такође напоменути да је први председник

²⁰⁷ Официјални вебсајт Конституционог суда Републике Молдова Декларацији о независности Републике Молдова N 691-XII от 27.08.1991 Монитор № 11-12/103,118 от 1991 [Електронни ресурс]: Режим доступа:

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

републике Мирча Снегур (1991–1996) заговарао уједињење Молдавије са Румунијом, чиме је, у суштини, изазвао 1992. године етнополитички сукоб на територији претежно рускојезичног Придњестровља (у коме је живела седмина становништва и на које је отпадало до 40% индустријског потенцијала бивше Молдавске ССР). У периоду председниковања Снегура Молдавија је постала чланица УН и других међународних организација, те приступила Савету Европе.²⁰⁸

Привремена корекција унутрашњег и спољнополитичког курса ка умерености није отклонила озбиљан антисовјетски и антируски набој идеологије нове Молдавије. Крајем 1990-их и 2000-их година у медијима су се појавиле информације да је 1991. године Молдавија била на ивици уједињења са Румунијом. Мирча Снегур се, наводно, два пута обраћао свом румунском колеги Иону Илиескуу (1990–1996, 2000–2004) са предлогом да се изврши уједињење. Неке детаље тих догађаја описивао је румунски војни аналитичар Ион Петреску. 6. маја 1991. године одржана је акција „Мост Цветова”, која се одиграла на железничком мосту преко пограничне реке Прут. Тада је, наводно, око милион румунских грађана прешло границу са СССР-ом, демонстрирајући блискост са „браћом Молдавцима”. Тог дана је, на молбу Михаила Горбачова, председник Француске Франсоа Митеран замолио румунског председника „да не дозволи непромишљене поступке”. У наредним годинама, не одустајући од стратешког циља уједињења, Букурешт је као могућу тактику прихватио политику „малих корака” ради румунизације Молдавије. Ипак, према анкети јавног мњења спроведеној у новембру 2015. године у Молдавији, око 53% учесника не би гласало за уједињење са Румунијом. А лидеру румунске унионистичке грађанске платформе *Actiunea 2012*, Ђорђу Симеону, више пута је био забрањен улазак на територију Молдавије због његових радикалних ставова. У Румунији се, на нивоу свакодневне свести, Молдавци често доживљавају као провинцијалци који не достижу ниво титуларне нације. Они су мало другачији од Румуна, а изговор им је мекши, као код Словена. На друштвеним мрежама могу се наћи и овакве опаске: „Шта је, добили сте наше пасоше, а љубите се са

https://www.constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/Declaratia_ru.pdf (Дата обращения: 05.10.2025)

²⁰⁸ Фокина Л. 25 лет независимости республики Молдова: основные итоги / 25 лет независимости Республики Молдова: основные итоги // Россия и новые государства Евразии. 2017. № 2. С. 9.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Русијом?” У јануару 2014. године трећи посткомунистички председник Румуније Трајан Бесеску (2004–2014) поново је прогласио Молдавију „румунском земљом”. Односи између две земље значајно су се погоршали и 2009. године, када је Кишињев оптужио Букурешт за организацију масовних нерета. Румунија не признаје постојање молдавског језика, утврђеног у Уставу Молдавије као државног, нити границу између земаља. У инат политици униониста, 27. јула 2014. године Молдавија је потписала са ЕУ Споразум о удруживању. Сукоб између „униониста” и „Молдаваца” од самог почетка крајем 1980-их година захватао је не само сферу политике, већ и културно-историјско поље Молдавије.²⁰⁹

Размотримо на који начин се та борба одвијала у сфери државне идеологије у првим годинама независности земље. У чланку „Како је прихваћена нова симболика Републике Молдавије”, бивши посланик Врховног совјета републике, лидер покрета „Јединство”, доктор историјских наука и активни борац за равноправност свих народа Молдавије, Петар Михајлович Шорников, разматра колизије усвајања нових симбола земље.

ЗАСТАВА, ГРБ И ХИМНА МОЛДАВИЈЕ

Застава. У априлу 1990. године у Молдавији, као и у другим републикама СССР-а, Врховни савет је први пут изабран на конкурентној основи. На седницама фракција „Совјетска Молдавија” и „Сеоски живот”, а затим и на пленарном заседању парламента, објашњавали смо да је војска Стефана Великог ратовала под црвеним барјаком са

златним рубом, а боје застава дунавских кнежевина одредио је 1830–1831. њихов владар, руски генерал П. Д. Кисељов: плаво-жуто – за Влашку и црвено-плаву – за Молдавско кнежевство, смештено између реке Прут и Карпата. Турски султан, суверен кнежевина, додао је на

²⁰⁹ Биткова Т. Г. Внешнеполитические ориентиры Румынии: анализ. Обзор/РАН ИНИОН. Центр научно-информационных исследований глобальных и региональных проблем отдела Восточной Европы; отв. Ред. Шаншиева Л.Н. М., 2016. С. 36 – 45.

заставу Влашке црвену траку. Тако је настала тробојка коју је 1859. године наследила уједињена држава Влашке и Молдавије, будућа Румунија. Плаво-жуто-црвена тробојка је уједно и застави Андоре и Републике Чад, те би Молдавија требало да прихвати заставу Стефана. Али већина молдавских хуманиста и представника номенклатуре показала је политички конформизам, док су „блатњави” посланици, посебно привредници, одбијали да схвате значај државних симбола. У кулоарима парламента чуле су се оцене прожете грађанском неодговорношћу и незнањем: „Па зар ти није свеједно које ће боје крпа висити на тој згради?” Тробојка коју је усвојио Парламент Совјетске Социјалистичке Републике Молдавије није био идентична румунској. Трећа вертикална трака на њој је друге боје него на румунској застави – лазурна, а на жуту траку постављен је грб републике.²¹⁰

Грб. Након стварања 1940. године Молдавске ССР и усвајања 2. фебруара 1941. године устава републике, усвојени су државни грб и застави. Државни грб се састојао од приказа српа и чекића у зрацима излазећег сунца, окружених венцем од класја и кукуруза. Доњи део венца од житарица затварао је венац од гроздова. Венац је био обавијен траком са натписом „Пролетери свих земаља, уједините се!” на молдавском и руском језику и словима „РССМ”. На врху грба налазила се звезда петокрака. Државна застави Молдавске ССР састојала се од црвеног поља, са златним српом и чекићем и златним словима „РСС” у горњем левом углу при јарболу.²¹¹

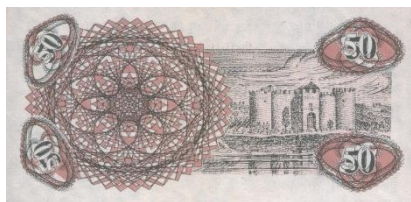
Дана 12. маја 1990. године створена је парламентарна комисија за припрему нацрта грба ССР Молдавије. Према мишљењу П. М. Шорникова, „унионисти су дрско искористили контролу над Президијумом Врховног савета ССРМ”, фалсификујући резултате гласања. Као резултат, усвојена је варијанта Г. Врабија. На грбу је приказан орао са хералдичким штитом на грудима. Кљун орла окренут је ка западу. На штиту је приказана глава бика, која се налазила и на барјаку Стефана III Великог, господара Молдавског кнежевства (1457–1504) – мудрог владара, ратника, заштитника православља и молдавске

²¹⁰ Шорников П.М. Как была принята государственная символика Республики Молдова // Русин. 2016. № 1 (43). С. 232 – 234.

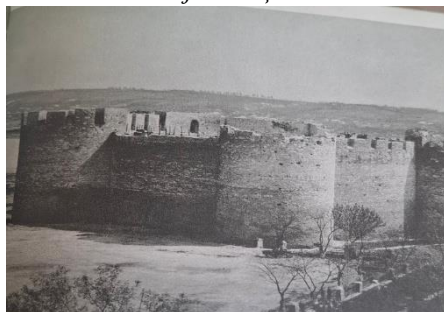
²¹¹ Бурков В.Г. Государственные эмблемы и символы Стран Содружества Независимых Государств и Балтии [Текст] : Учеб. пособие / В. Г. Бурков; С.-Петербург. гос. ун-т. Фак. междунар. отношений. Каф. европ. исслед. Санкт-Петербург : ВИРД, 1998. С. 65.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

националне културе („...водио је 40 ратова и изградио 40 црква“). За време Стефана III, Молдавско кнежевство обухватало је целу територију историјске области Молдавије, укључујући и данашњи румунски део. То што је орао, а не бик, заузео главно место на грбу, наглашавало је идеолошку победу присталица будућег уједињења Молдавије и Румуније и понижење молдавске независности. Орао је реминисценција латинског порекла Молдаваца и њихове везе са античком цивилизацијом. У канцама држи скиптар, симбол државности и законитости, и маслинову гранчицу која се од античких времена поистовећује са миром и дипломатијом. У кљуну орла налази се крст, што наглашава хришћанске цивилизацијске корене Молдаваца. Нови грб није преузео ниједан елемент из симбола совјетске Молдавије.²¹²

Привремена молдавска новчаница – „купони“. Номинална вредност 50 јединица

Сороки. Тврђава-замак. Општи изглед (позадинска страна). Године изградње 1543–1546

НАЦИОНАЛНА ВАЛУТА. На позадини тешких економских и политичких проблема, сарадња САД са Молдавијом у првим годинама независности заснивала се пре свега на економској помоћи Вашингтона Кишињеvu и подршци америчке стране молдавским интересима у оквиру делатности Светске банке и Међународног монетарног фонда, којима се република придружила 1992. године.²¹³ Те године су издаване

²¹² Шорников П.М. Как была принята государственная символика Республики Молдова // Русин. 2016. № 1 (43). С. 232 – 234.

²¹³ Головченко Д.П. Влияние внутренних процессов на формирование внешнеполитического курса Молдавии в первые годы независимости //

новчанице номинала 50, 200, 1000 и 5000 купона. Спољни изглед ове привремене валуте наглашавао је континуирану преоријентацију националног идентитета Молдавије. На лицу новчаница налазио се грб Републике Молдавије, а на наличју – приказ Сорочке тврђаве (за све апоене).²¹⁴

Сорочка тврђава-замак налази се на ободу града Сороки. Куле и зидови (дебљине до 3,5 м) сачувани су у висини од 17–20 метара. Замак је смештен на равној тераси изнад обале Дњестра. Са традицијама староруске архитектуре замак повезује распоред просторија које се наслањају на одбрамбени зид. Током археолошких ископавања откривени су остаци камених спиралних степеница које су повезивале први и други ниво градских бедема, као и пролази ка стазама средњег и горњег дела одбрамбених зидова и кула. Белокамена резбарија са елементима готике указује на то да су овај замак градили локални мајстори, а пронађени натпис сведочи да је „...саградио овај замак Јакоп” у периоду 1543–1546. године, за време господара Петра IV Рареша (1527–1538, 1541–1546). Сорочки замак представља изузетан споменик молдавске средњовековне архитектуре и као визуелни симбол изазива асоцијације на онај период историје земље када је она била независна и значајна држава за средњовековну источну и централну Европу, која се јуначки супротстављала османској и пољској агресији. Тако је дизајн новчаница привремене молдавске валуте сведочио о компромису између униониста и умерених политичких снага.²¹⁵

Молдавски купони били су изједначени са старим совјетским рубљама у односу 1:1. Парламент Републике Молдавије усвојио је Закон „О измени закона ‘О Државној народној банци Молдавије’” и „Закон о новцу” бр. 1232-XII од 15.12.1992. године, где члан 1 гласи: „Новчана јединица Републике Молдавије је леј (молдавски), који се састоји од 100 бана.” На тај начин земља је добила свој новчани систем и националну валуту. Већ од 1993. године у оптицај улази нови новац –

Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: История. Международные отношения. 2023. Т. 23, вып. 4. С. 502 – 503.

²¹⁴ Блог Бониста. Интересно о банкнотах и монетах Монеты и банкноты Молдовы с 1992 года [Электронный ресурс]: Режим доступа https://blog.bonista.ru/monety-banknoty-moldovy/?ysclid=mgdtixkdvc846373786&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.ru%2F (Дата обращения: 05.10.2025)

²¹⁵ Украина и Молдавия: Справочник-путеводитель/Авт. Текста и сост. Альбома Г.Н. Логвин. М.: Искусство, Лейпциг: Эдицион, 1982. С. 437 – 438.

молдавски леј. Номинално, 1 молдавски леј износи 100 бана. Номинали важећих новчаница су: 1, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 и 1000 леја; а кованица: 1, 5, 10, 25 и 50 бана, 1, 2, 5 и 10 леја.²¹⁶ Назив „леј” потиче од латинског назива новчића *Taler-leonis* (који је издат у XVI веку), што у преводу значи „талир са ликом лава”. Као резултат трговачких веза између Османског царства и земаља јужне Европе, *Taler-leonis* продире и у романске крајеве источне Европе, где се једноставно назива – „леј”. Прве новчанице Молдавије штампане су у Румунији у штампарији Народне банке. На страни лица налази се портрет Стефана III и његово име на румунском – „ȘTEFAN CEL MARE”, док је на наличју остао приказ Сорочке тврђаве. Нови елемент било је појављивање на наличју новчанице грба Стефана III (очигледно компромисне фигуре за значајан део политичких снага). На новчаницама националне валуте утврђена је латинична граfiја.²¹⁷ Коришћење средњовековних наратива, по правилу, повезано је са митом о великој државности и упућује на „златно доба”, актуализујући „свету” прошлост и наглашавајући заједништво историјске судбине нације.²¹⁸ Увођење леја догодило се у условима економске нестабилности и прилично сложених макроекономских прилика, али монетарна политика коју је водила Народна банка Молдавије од 1993. године допринела је обезбеђивању финансијске стабилности у републици. Године 1993. дизајн молдавског леја поново је промењен.²¹⁹ Од 1994. године у оптицај улази тзв. „други леј”. На страни лица налази се портрет Стефана III, грб и назив државе, као и први стихови баладе „Миорица” (румунска и молдавска народна балада) на румунском језику: „PE-UN PICIOR DE PLAI, PE-O GURĂ DE RAI...” („Где су планинске долине лепше од раја...”). На полеђини се налази приказ одговарајућег архитектонског споменика, грб Стефана

²¹⁶ Сравни. Валута Молдовы [Электронный ресурс]: Режим доступа <https://www.sravni.ru/vzr/info/valyuta-moldavii/?ysclid=mgdtqmwpxa291019266> (Дата обращения: 05.10.2025)

²¹⁷ Загоренко Д.Н. Реестр банкнот. Страны СНГ и Балтии 1991-2012 гг. Лондон-XXI, Донецк, 2012. С. 255.

²¹⁸ Иванова Н. Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău . Chișinău : Editura UPS "Ion Creangă" . 100 p.. 2013. № 2. С. 81.

²¹⁹ Независимая Молдова. 2003. 26 ноября. Юбилей Молдовы. Наш лей. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20100110092118/http://www.nm.md/daily/article/2003/11/26/0201.html> (Дата обращения: 05.10.2025)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

III, стилизовани прикази „Бесконачног стуба” и Трајановог стуба. На полеђини су приказани следећи архитектонски споменици: Капријански манастир, Црква Св. Димитрија у Орхеју, Ђиржавски манастир, Сорочка тврђава, Гербовецки (Успенски) манастир, Бендерска тврђава, зграда градске већнице у Кишињеу, Сабор Рођења Христовог у Кишињеу, Председничка палата (раније зграда Парламента) у Кишињеу.

За сакралне објекте XIV–XVIII века, приказане на новчаницама у такозваном „молдавском стилу”, карактеристични су издужени триконх (трилист) на истоку, низови лукова на конзолама („молдавски свод”), аркадни мотиви у систему декора, фасаде потпуно покривене фрескама. Тесне везе са архитектуром Византије, Русије и Јужних Словена довеле су до спајања балканско-византијских троструких апсида и продуженог распореда основа у молдавским црквама са елементима готике у декорацији фасада (мотив издужених аркадних ниша). Главна

године са приказом Успенског манастира у селу Гербовец (Хирбовец), Молдавија.

село Гербовец (Хирбовец), Каларашки округ, Молдавија. Успенски манастир (XVIII век)

карактеристика молдавске архитектуре XIV–XVII века био је спој архитектуре и традиције молдавске примењене уметности, познате још од XIII века. То потврђује избор колоритних локалних детаља за дизајн молдавских новчаница.²²⁰ На наличју кованица присутан је грб државе.

Новчаница од 50 леја. Узорак из 1992.

²²⁰ Ильвицкая С. Культурное наследие Молдовы: стилистические особенности молдавских монастырей // *Arta medievală, modernă, contemporană*. 2022. сент. С. 23.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Химна. После „пуча” ГКЧП, 27. августа 1991. године, на врхунцу политичке смутње, унионисти су републици наметнули као „привремену” химну румунску националистичку песму „Deșteaptă-te, române!” („Пробуди се, Румуне!”). Питање њене замене морао је решавати већ Парламент XIII сазива. Дана 7. јула 1994. године парламент је укинуо извођење привремене химне наметнуте од стране униониста. Нова химна постала је песма на стихове Алексеја Матејевича. Недостаци ове химне су очигледни. Али других предлога вредних разматрања по питању химне још није објављено. По мишљењу П. М. Шорникова, државна симболика Републике Молдавије, усвојена у време системске кризе, подлеже исправци. Молдавији је потребна нова химна. Што се тиче заставе, идеолог молдавизма, историчар В. Ј. Гросул, још је 1997. године предложио, у име поновног уједињења земље, да се на застави Молдавије жута трака замени зеленом, преузетом са заставе Придњестровља.²²¹ Плаво-црвену заставу Молдавског кнежевства 1831–1859. користе јавне организације присталица молдавског националног идентитета. Али државном заставом Молдавије треба признати заставу Стефана Великог, владара независне Молдавије – црвену са златним рубом, а грбом – пројекат Андреја Мудрог.²²²

Расправа о државним симболима, која се развила уочи проглашења независности Републике Молдавије и у првим годинама постојања републике као независне државе, веома је симптоматична. Ако се визуелни симболи посматрају као део идеологије и визије будућег развоја земље, треба констатовати да у молдавском друштву није постојао стабилан консензус по овом питању. Комунистички симболи били су одбачени од већине политичких снага, али усвојене визуелне представе и даље изазивају расправе у друштву. Пре свега, то се односи на државни грб и заставу, који не само да изазивају асоцијације са савременим румунским симболима, већ и имају сличност са ознакама окупационог режима из доба краљевске Румуније. Поред тога, они немају довољну историјску основу. Изворно молдавски симболи („бикова глава” са грба Стефана Великог) у композиционом

²²¹ Мосты 1997 – Мосты должны иметь прочные основания // Деловая газета [Кишинев]. 1997. 5 сент.

²²² Шорников П.М. Как была принята государственная символика Республики Молдова // Русин. 2016. № 1 (43). С. 236 – 237.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

смыслу заузимају подређен положај. Дизајн молдавских новчаница и кованица у већој мери одражава национални дух. Централни мотив је лик Стефана III, приказан на свим новчаницама, као и примери молдавске архитектуре, укључујући православне храмове (и то у такозваном аутентичном романтичко-националном „молдавском стилу”). Овај избор наглашава идеал молдавске државности, витешке храбрости и сећање на национално „златно доба”. „Румунизам” је посебно јасно изражен у тексту привремене химне и у употреби латиничне граfiје на хералдичким симболима. Према социолошком истраживању из 2015. године, само 25% Молдавана сматрало је да државни симболи представљају израз патриотског осећања. Све то наглашава трајну недефинисаност савремене државне идеологије Молдавије, извештаченост визуелних симбола и континуирану корекцију државне идеологије у земљи.

ЛИТЕРАТУРА

- Биткова Т. Г. Внешнеполитические ориентиры Румынии: аналит. Обзор/ РАН ИНИОН. Центр научно-информационных исследований глобальных и региональных проблем отдела Восточной Европы; отв. Ред. Шаншиева Л.Н. М., 2016. 96 с.
- Блог Бониста. Интересно о банкнотах и монетах Монеты и банкноты Молдовы с 1992 года [Электронный ресурс]: Режим доступа https://blog.bonista.ru/monety-banknoty-moldovy/?ysclid=mgdtixkdvc846373786&utm_referrer=https%3A%2F%2Fruandex.ru%2F (Дата обращения: 05.10.2025)
- Бурков В.Г. Государственные эмблемы и символы Стран Содружества Независимых Государств и Балтии [Текст] : Учеб. пособие / В. Г. Бурков; С.-Петерб. гос. ун-т. Фак. междунар. отношений. Каф. европ. исслед. Санкт-Петербург : ВИРД, 1998. 94 с
- Головченко Д. П. Влияние внутренних процессов на формирование внешнеполитического курса Молдавии в первые годы независимости // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: История. Международные отношения. 2023. Т. 23, вып. 4. С. 497-504.
- Загоренко Д.Н. Реестр банкнот. Страны СНГ и Балтии 1991-2012 гг. Лондон-XXI, Донецк, 2012. 416 с.
- Иванова Н. Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială / Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă" din Chișinău . Chișinău : Editura UPS "Ion Creangă" . 100 p.. 2013. № 2. С. 80-88
- Ильвицкая С. Культурное наследие Молдовы: стилистические особенности молдавских монастырей // Arta medievală, modernă, contemporană. 2022. сент. С. 23-30.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Мосты 1997 – Мосты должны иметь прочные основания // Деловая газета [Кишинев]. 1997. 5 сент.
- Независимая Молдова. 2003. 26 ноября. Юбилей Молдовы. Наш лей. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20100110092118/http://www.nm.md/daily/article/2003/11/26/0201.html> (Дата обращения: 05.10.2025)
- Официальный вебсайт Конституционного суда Республики Молдова Декларации о независимости Республики Молдова N 691-XII от 27.08.1991 Монитор № 11-12/103,118 от 1991 [Электронный ресурс]: Режим доступа: https://www.constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/Declaratia_ru.pdf (Дата обращения: 05.10.2025)
- Сравни. Валюта Молдовы [Электронный ресурс]: Режим доступа <https://www.sravni.ru/vzr/info/valyuta-moldavii/?ysclid=mgdtqmwxa291019266> (Дата обращения: 05.10.2025)
- Украина и Молдавия: Справочник-путеводитель/Авт. Текста и сост. Альбома Г.Н. Логвин. М.: Искусство, Лейпциг: Эдицион, 1982. 454 с.
- Фокина Л. 25 лет независимости республики Молдова: основные итоги / 25 лет независимости Республики Молдова: основные итоги // Россия и новые государства Евразии. 2017. № 2. С. 9-24.
- Шорников П.М. Как была принята государственная символика Республики Молдова // Русин. 2016. № 1 (43). С. 229-239.

Nikolay N. Fomichev
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Belgorod State National Research University
Belgorod, Russia
fomichev@bsu.edu.ru

STATE SYMBOLS AND BANKNOTES OF MODERN MOLDOVA AS A REFLECTION OF STATE IDEOLOGY

Abstract

This article examines the modern state symbols of Moldova. The object of study is the symbolic representation of the country's history and ideology through the coat of arms, flag, and currency.

Keywords: Moldova, state ideology, state symbols, coat of arms, flag, anthem, Moldovan leu.

Никола Аврејски

Професор, доктор наука

Универзитет за библиотекарство и информатику

Софија, Бугарска

nikola_avreyski@abv.bg

МОЛДАВИЈА НА УКРАЈИНСКОМ ПУТУ

Резиме

У чланку се анализирају разлози за распад СССР-а и продубљивање кризе у постсовјетском простору. Прати се развој западног курса усмереног ка одвајању бивших совјетских република од Руске Федерације. У том контексту коментарише се настојање да се Молдавија усмери ка чланству у НАТО-у и Европској унији – стратегија која ризикује да земљу поведе авантуристичким путем Украјине.

Кључне речи: СССР, Руска Федерација, постсовјетски простор, Молдавија, Украјина, Румунија, САД, ЕУ, Запад.

Свака детаљна анализа процеса који се одвијају на постсовјетском простору не може да игнорише разлоге за распад Совјетског Савеза, које је В. В. Путин с правом окарактерисао као „највећу геополитичку катастрофу XX века”.²²³

Основни разлози пропасти овог јединственог политичког пројекта XX века могу се пронаћи у деловању оснивача СССР-а Лењина. Данас се мора признати да је у најтежем принципијелном спору приликом оснивања Совјетског Савеза у праву био Стаљин. Говоримо о спору између вође СКП(б) и председника владе Лењина и народног комесара за народности и генералног секретара Бољшевичке партије Стаљина. Управо је Стаљин инсистирао на оснивању праве, централизоване федерације. Осим што је наметнуо право савезним републикама на отцепљење, Лењин је направио и другу грешку. Да би придобио наклоност савезних република, његова влада им је поклонила велике делове руских земаља (највише Украјинској ССР), освојених крвљу Руса, на којима су генерације Руса изградиле велике градове и насељене углавном Русима, стратешке луке и индустријска постројења.

²²³ Цит. по: Лукас Е. Новата студена война. Софија, 2008. с. 186.

Зато је Путин с пуним правом недавно назвао Лењина „архитектом Украјине”.²²⁴

Одређену кривицу носи и Стаљин, приликом усвајања новог Устава СССР-а, у условима свог потпуног личног ауторитета у држави, зато што није пожелео да Совјетски Савез претвори у праву федерацију. Стаљин се, вероватно, плашио да ће нарушити вољу одавно преминулог Лењина или због варљивог осећаја да је Савез толико јединствен и чврст да не постоји опасност од његовог распада. Чак је наставио да поклања изворне руске земље савезним републикама.

Испоставило се да су се врло брзо након Стаљинове смрти појавиле прве пукотине у Совјетском Савезу. Хрушчов је пребацио Аутономну Републику Крим из РСФСР у Украјинску ССР, упркос протестима партијског руководства републике и без поштовања уставних захтева за промене граница савезних република.

Пукотине су се претвориле у поноре за време Горбачова, кога су западне тајне службе поставиле путем операције „Комбајнер”, а који је напустио све совјетске савезнике широм света, изгубио контролу над центрифугалним силама у СССР-у и окренуо се стварању Савеза суверених држава. Тај Савез је предвиђао децентрализацију и широку аутономију не само за 15 република, већ и за њихове аутономне области, што би у пракси значило стварање око 170–180 државних јединица на месту Совјетског Савеза. Како је констатовао амерички професор Џон Лукач, Горбачов је „једноставно предао совјетску империју” и показао „потпуно одрицање од свега што је стечено у једном великом рату, од целе сфере виталних националних интереса, и то без икаквих унутрашњих или спољних претњи, без јасне и непосредне опасности или материјалне нужде”.²²⁵

Последњи ексер у ковчег СССР-а закуцао је Јељцин, који је, у амбицији да уђе у Кремљ, потписао Беловешки споразум о ликвидацији Совјетског Савеза. Главни мотив Јељцина била је теза, сугерисана од западних тајних служби уз помоћ агената у његовом тиму, да ће се ослобађањем „терета” периферних совјетских република Руска

²²⁴ Путин Владимир. Русија у новом добу / приредила и превела с руског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023. с. 112-113.

²²⁵ Лукач Д. Крајт на XX век и крајт на модерната епоха. Софија, 1994. с. 37, 81, 111.

Федерација врло брзо развити у моћну економску и војну силу са растућим политичким утицајем у свету.

Међутим, геополитичка катастрофа која је наступила распадом СССР-а била је праћена продубљујућом кризом у Руској Федерацији. Ако се Горбачов наивно поуздао у уверавања високих представника влада Буша, Тачер, Митерана и Кола да се НАТО неће ширити ни центиметра на исток, Јељцин је допустио да буде преварен у погледу стратешких планова Запада. Још 1993. године администрација Клинтонa почела је да расправља о питању ширења НАТО-а на Исток,²²⁶ а председник САД је покренуо Иницијативу „Партнерство за мир”. Јељцин је поверовао званичним уверавањима да они немају за циљ пријем дотадашњих источноевропских савезника у Алијансу, а не упозорењима стручњака,²²⁷ и чак је и саму Руску Федерацију укључио у њу. Строго је испоштовао и рок (до 14. новембра 1995.) за повлачење руских трупа из Источне Европе и балтичких република, задржавши само руске војне базе у две од бивших европских совјетских република – Молдавији и Јерменији.²²⁸ Спољнополитичке амбиције Јељцина сводиле су се само на молбе западним државама да „Русији доделе посебна овлашћења као гаранту стабилности у бившим регионима Совјетског Савеза”.²²⁹ Јавно називајући Русију „партнером”, председник Клинтон је 25. септембра 1995. на седници Заједничког комитета начелника штабова изјавио: „У наредној деценији решаваћемо следеће проблеме: распарчавање Русије, коначно уништавање њеног војно-индустријског комплекса, успостављање за нас повољних режима у отцепљеним републикама”.²³⁰

Под све већим унутрашњим притиском Јељцин је почео да се вербално супротставља тежњама НАТО-а ка новим европским

²²⁶ Бжежински З. Втори шанс. Трима президенти и кризата на американската суперсила. София, 2007. с. 100.

²²⁷ „Да обкржам Русия”. Пророчеството на Кисинджър се сбъдва 30 години по-късно // Поглед.инфо, 1 јануари 2025.

²²⁸ Сигурност на Балканите и сьотношението на вьорьжените сили и вьорьженията след изпьлнението на ДОВСЕ // Военен журнал, 1995, кн. 3. с. 21 – 30.

²²⁹ Цит. по: Хънтигтън С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София, 2000. с. 232 – 233.

²³⁰ Цит. по: Аврейски Н. САЩ и Европа. Европейската политика на Вашингтон. Велико Търново, 2013. с. 576.

демократијама, али их је у пракси подстицао у том правцу.²³¹ Дана 18. октобра 1995. Јељцин је јавно окарактерисао идеју ширења НАТО-а на Исток као „лудило”,²³² али само неколико месеци касније, 1996. године, када је премијер Демократске левице Бугарске Жан Виденов затражио подршку да се одупре притиску за улазак земље у НАТО, Јељцин га је запањено речима: „Ми не намеравамо да се свађамо са Западом због вас. Зову вас у НАТО – уђите! И ми ћемо ускоро ући у НАТО.”²³³ Очигледно је поново поверовао Клинтону, који је, по сопственом признању, пред Јељцином преузео обавезу да САД неће распоређивати нуклеарно оружје и трупе на територији будућих нових чланица НАТО-а из Источне Европе.²³⁴

Испоставило се, међутим, да Запад има стратешке амбиције да стави под своју контролу не само бивше савезнике Москве у Источној Европи, већ и постсовјетске републике. Циљ је отворено објавио 1993. године интелектуални лидер „јастребова” професор Збигњев Бжежински: „трајно искључивање постсовјетског простора” и стварање „једне геополитичке ‘црне рупе’, доминираних од стране Русије”.²³⁵ Вероватноће за постизање тог циља нису биле мале, имајући у виду да су постсовјетске републике хитно и упорно утврђивале свој нови идентитет, заснован на преписивању националне историје и вишевекторској спољној политици, што је појачавало центрифугалне тенденције према Москви. Тако су само за једну генерацију, путем образовног система и медија, наметнута прозападна расположења међу млађим генерацијама.

Након што су Белорусија, Молдавија и Украјина примљене у чланство Централноевропске иницијативе, којом доминира ЕУ (1996), у руским политичким круговима почео је да превладава осећај да су преварени од стране Американаца и Европљана. Притисак на Јељцина

²³¹ Види: Абдулин Р. Елцин, НАТО и орђието на Киев. Какво разкриват разсекретените архиви на американците? // Поглед.инфо, 1 февруари 2024.

²³² Цит. по: Зарка Ж.-К. НАТО. Софија, 2002. с. 80.

²³³ Ген. Решетников: Елцин каза на Жан Виденов: Викат ви в НАТО – влизайте. Скоро и ние идваме // OFFNews, 17 јануари 2025.

²³⁴ Клинтън Б. Моят живот. Софија, 2004. с. 751 – 752.

²³⁵ Бжежински З. Извън контрол. Глобален безпорядък в навечерието на XXI век. Софија, 1994. с. 144, 210.

достигао је такав ниво да је 1996. године руска Дума прогласила распуштање СССР-а неважећим.²³⁶

Усвајањем „Стратегије националне безбедности у новом столећу” 1997. године, САД су започеле агресивну политику наметања свог утицаја међу независним републикама у постсовјетском простору. Растућа америчка експанзија постигла је свој први значајан успех већ 1997. године, када су САД успеле да организују опозицију Русији у ЗНД — групу ГУАМ (скраћеница настала од почетних слова учесника: Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија), која је од 1999. почела да одржава институционализоване састанке.²³⁷ Главни акценат стављен је на коначно одвајање од Русије бивших совјетских балтичких република. У јануару 1998. Клинтон је изјавио да су врата НАТО-а отворена и за Естонију, Летонију и Литванију.²³⁸ Сличне циљеве Вашингтон је имао и у осталим бившим совјетским републикама, којима су САД само у периоду 1998–2000. доделиле помоћ у укупном износу већем од милијарду долара.²³⁹

Још амбициознија постала је политика администрације Клинтона након усвајања у децембру 1999. године нове Стратегије националне безбедности. Међу стратешким циљевима постављено је интегрисање бивших совјетских република у „трансатлантску заједницу”. Исте године Стејт департмент изашао је са изјавом о потреби јачања позиција САД и Турске у црноморском простору на рачун оних Русије.

Након категоричног одбијања Русије да следи Американце у Рату против Ирака (почетком 2003. године), Вашингтон је одлучио да учврсти своје позиције у просторима које Москва сматра својим стратешким приоритетима. Сједињене Државе су се ангажовале у организовању тзв. „обојених револуција” на постсовјетском простору, изражавајући тежњу Вашингтона да једну по једну бившу совјетску републику одвоје од руског утицаја: „револуција ружа” у Грузији (крај 2003 – почетак 2004), „наранцаста револуција” у Украјини (крај 2004 –

²³⁶ Бжежински З. Голямата шахматна дјска. Америкаското превъзходство и неговите геостратегически императиви. София, 1997. с. 126.

²³⁷ Приступањем Узбекистана, група је добила облик ГУАМ-а, али је Кремљ успео да убеди Узбекистан да се повуче и група је остала у свом првобитном саставу.

²³⁸ Калео Д. Да преосмислим бъдещето на Европа. София, 2003. с. 289.

²³⁹ Клер М. Война за ресурси. Новият облик на световния конфликт. София, 2003. с. 113.

почетак 2005) и „револуција лала” у Киргизији (2005). Предузете су мере за јачање опозиције Русији у ЗНД. На Самиту ГУАМ-а 2005. године учествовали су лидери пет источноевропских НАТО држава (Бугарска, Литванија, Пољска, Румунија и Мађарска), као и представник Европске комисије. Самит (Кијев, 2006) створио је Организацију за демократију и економски развој – ГУАМ, са приоритетним областима сарадње у енергетској безбедности, стварању зоне слободне трговине и „подршку демократији” у региону. На наредном Самиту земаља ГУАМ-а (Баку, 2007), на коме су присуствовале такође три НАТО државе (Литванија, Пољска и Румунија), одлучено је заједничким напорима повећати транспорт нафте из Каспијског мора ка Европи, заобилазећи Русију. Позиви Вашингтона почели су да добијају опасне размере: „поново прекројити карту Европе на боље”; укључивање Украјине и Грузије у НАТО, што би требало да подстакне „демократски развој” Русије; „прикључење целог Црноморског региона Западу”, што би „боље позиционирало НАТО” и омогућило му да игра важнију улогу у „Ширем Блиском истоку”.

Стратешки курс САД активно је подржавао НАТО, који је био под контролом Вашингтона. На америчко инсистирање Естонија, Летонија и Литванија примљене су у Алијансу (2004), а започет је интензиван дијалог о чланству у НАТО са Украјином (2005) и Грузијом (2006). Упркос разликама по питању америчког Рата против Ирака и нешто мекшој политици према Русији, администрација Џорџа Буша Млађег добила је подршку и од ЕУ, која је крајем 2003. године покренула своју Политику суседства, чије су чланице постале Јерменија, Азербејџан, Белорусија, Грузија, Молдавија и Украјина, а чак је прихватила Естонију, Летонију и Литванију за чланице ЕУ (2004).

Односи Запада и Русије ушли су у период кризе 2007. године у вези са говором Путина на Минхенској конференцији о безбедности, у којем је он први пут јасно и категорично осудио политику Запада и изразио чврсту вољу Русије да свим средствима брани свој суверенитет и интересе, као и након инспирисаног од стране САД напада грузијске војске на рускојезичне Абхазију и Јужну Осетију, који се завршио понижавајућим поразом грузијске војске од руске армије. Уследили су нови настрјаји на постсовјетски простор путем Иницијативе „Источно партнерство” ЕУ (2009), која се односила на Јерменију, Азербејџан, Белорусију, Грузију, Молдавију и Украјину, као и укључивањем

Молдавије 2007. у Централноевропски споразум о слободној трговини (ЦЕФТА) и Молдавије и Летоније у Балкански савет за регионалну сарадњу (2008) – две организације под контролом ЕУ.

Криза је ескалирала 2013. године, када су САД биле понижене два пута од стране Русије пред симпатизерским погледима целог незападнoг света: демонстративним блокирањем објављене одлуке Обама о америчкој војној интервенцији у Сирији и пружањем политичког азила од стране Путина високом службенику америчке Агенције за националну безбедност Едварду Сноудену, који је открио запањујуће размере „империје шпијунаже” коју је створио Вашингтон, а која је обухватала чак и саме грађане Сједињених Држава.²⁴⁰ Одмах је уследила чувена америчка освета – организовање нове „обојене револуције” у Украјини и подстрекавање марионетског режима у Кијеву, постављеног 2014. године, против преко 17 милиона рускојезичних становника. Та демонстрација силе довела је до тешких удараца по саму украјинску државност – повратка Аутономне Републике Крим у састав Руске Федерације и проглашења Доњецке и Луганске народне републике, које подржава Москва.²⁴¹

Сукоб је попримио обриси прокси рата Запада против Русије у Украјини, са намерно изазваном од стране администрације Бајдена руском специјалном војном операцијом. Заробљен идејом о наношењу војног пораза Русији на бојном пољу и распарчавању Руске Федерације, тзв. „колективни Запад” се није ограничио само на свестрану помоћ неонацистичком режиму у Кијеву, који је био приморан да поднесе захтев за чланство у НАТО „по убрзаној процедури” (30. септембра 2022). Паралелно с тим, његова дипломатија, обавештајне службе и деценијама грађена мрежа великодушно финансираних невладиних (у ствари анти-владиних) организација започеле су огроман и подмукао посао претварања лимитрофних држава у непријатеље Русије. И постигле су видљиве успехе не само међу државама чланицама НАТО (Финска, Естонија, Летонија, Литванија, Пољска, Румунија и Бугарска), већ и у Казахстану, Азербејџану и Јерменији, настављајући упорне покушаје нове „обојене револуције” у Грузији. Изненађујуће, међутим, Русија је и овога пута не само издржала војни сукоб са 50 држава тзв. „колективног Запада”, већ је ослободила и укључила у свој састав

²⁴⁰ Види: Сноудн Едуард. Лично досие. Софија, 2020.

²⁴¹ Види: Аврејски Н. Украјина: анатомия на най-голямата криза в Европа // Геополитика & геостратегија, 2019, кн. 3. с. 124 – 139.

Доњецку, Луганску, Запорошку и Херсонску област, док се преко 1000 километара дуг фронт наставља споро, али стабилно према западу.

У овом геополитичком контексту, након распада СССР-а, започела је борба за укључивање Молдавије у западну орбиту. У почетку је Запад рачунао на Румунију, која је брзо стекла свог европског адвоката у облику Француске. Букурешт је био подстакнут у својим амбицијама за припајање Молдавије, иако је национални референдум у постсовјетској републици 1994. године одбацио са 95,4% гласова унију Молдавије и Румуније. Као неопходан предуслов сматрало се потчињавање Придњестровске Републике, формиране још 1991. у оквиру Молдавије, насељене компактним русофилским становништвом, на чијој се територији налази и велика руска војна база.²⁴² Међутим, напад који су извеле молдавске јединице и румунске снаге уз подршку Запада (19. јуна 1992) наишао је на непремостив отпор 14. армије Руске Федерације под командом генерала Александра Лебеда. План западних стратега је пропао, али је Румунија успела да постигне значајан успех применом „меке моћи” у Молдавији. Наиме, 1995. године молдавски председник Мирча Снегур је објавио да је језик којим говоре Молдавци заправо румунски.

Након неуспеха са „тврђом” силом, западни стратеги су се ослањали на „меку” силу – Молдавија је постепено увучена у међународне организације под контролом Вашингтона и Брисела: у УН, ММФ, Северноатлантски савет за сарадњу, Европску банку за обнову и развој и иницијативу Турске за Црноморску економску сарадњу (1992),²⁴³ НАТО Иницијативу „Партнерство за мир” (1994), Савет Европе (1995), Централноевропску иницијативу и Међународну франкофонску организацију (1996), Групу ГУАМ (1997), СТО (2001), Међународни кривични суд (2002), Политику суседства ЕУ (2003) и ЦЕФТА (2007). Од 2007. године почели су да се шире позиви НАТО-у да преузме заштиту Молдавије од Русије.²⁴⁴

Москва је реаговала одмах и адекватно – 13. децембра 2007. Русија је замрзнула учешће у Споразуму о ограничењу конвенционалног наоружања из 1999, који ионако није био

²⁴² Види: Милошевић З. (прир.) Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017.

²⁴³ Види: Christakoudis A. Black Sea Economic Co-operation (BSEC): Objectives, Opportunities, Development // Etudes Balkaniques, 2000, N 3. pp. 3 – 17.

²⁴⁴ Лукас Е. Новата студена война. София, 2008. с. 350 – 363.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

ратификован, због неприхватљивог америчког захтева за ликвидацијом две руске војне базе – у Молдавији (у Придњестровљу) и у Грузији (у Јужној Осетији), док су САД наставиле да одржавају далеко више својих база у Западној Европи и оснивају нове у Источној Европи. Притисак није донео очекиване резултате, али је 2008. године Молдавија укључена као суоснивач Балканског савета за регионалну сарадњу, а 2009. године ушла је у оквир Иницијативе „Источно партнерство” ЕУ. Формално, иницијатива није имала за циљ приступање, али је убрзо постало очигледно настојање Брисела да Молдавију уврсти у пакет држава кандидата за чланство у Унији. А 19. фебруара 2010. године бивши генерални секретар НАТО-а лорд Џорџ Робертсон у интервјуу за руско издање „Комерсант” предвидео је да је „неизбежан” пријем у Алијансу низа нових држава, међу којима је и Молдавија. Ка визији будућег чланства у НАТО и ЕУ почела је да показује интерес све јача евроатлантска елита Молдавије, подупрта скривеном западном подршком.

Тежња ка увлачењу мале, сиромашне и демографски ослабљене, али стратешки важне Молдавије у западну орбиту постепено је постизала значајне успехе. Молдавски језик, који се пише латиницом, утврђен је као државни у Уставу (1994). Споразум с ЕУ о трговинској и финансијској сарадњи, који је ступио на снагу 1998, претворио је само две године касније ЕУ у главног трговинског партнера Молдавије. И сама владајућа Комунистичка партија извршила је преокрет у свом стратешком курсу. Године 2001. влада Владимира Воронина изразила је жељу да Молдавија уђе у Савезну државу Русије и Белорусије, а везе са Москвом и Минском ојачале су након пријема Румуније у НАТО (2004) и потписивања уговора о њеном приступању ЕУ (2005), када је Букурешт почео масовно да издаје румунске пасоше молдавским грађанима. Али 2005. године партија је преусмерила земљу ка чланству у ЕУ, усвојивши План деловања ЕУ–Молдавија и специјалног представника ЕУ у Кишињеву, а касније – Званично представништво ЕУ, као и Мисију ЕУ за граничну помоћ Украјини и Молдавији. А 2007. године у Кишињеву је почео са радом Информационо-документациони центар НАТО-а.

Године 2009. Партија комуниста изгубила је своју парламентарну већину, а све остале парламентарно заступљене странке ујединиле су се у Алијансу за европску интеграцију, која је изабрала премијера и изјавила жељу за чланство у ЕУ, али није успела да обезбеди избор председника. После нових ванредних парламентарних

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

избора у новембру 2010. године, Алијанса је успела да добије потребну већину од 3/5 и изабрала за председника руководиоца Демократске партије Маријана Лупуа. Промену је одмах искористио Букурешт, који је још исте године удвостручио број стипендија за школовање молдавских студената на румунским универзитетима – на 5 хиљада. Нови председник Николае Тимофти (независни правник) организовао је први заједнички састанак влада Молдавије и Румуније (2012. године), поводом којег је објавио курс ка интеграцији земље са Румунијом, што је изазвало јавне протесте. Упркос томе, у потпуној сагласности с њим, Уставни суд је 2013. године одлучио да је државни језик у Молдавији румунски. Потписан је и војни споразум с Румунијом о јачању регионалне безбедности (2015. године). Забрана власти за емитовање на територији Молдавије руског телевизијског канала „Русија-24” (2014. године), због за њих неприхватљивог извештавања о државном преврату у Украјини, високо је оцењена на Западу. Они су били награђени либерализацијом визног режима ЕУ за грађане Молдавије (2014. године) и Споразумом о придруживању са ЕУ, који је почео привремено да се примењује од 1. септембра 2014. године, а у потпуности – ступањем на снагу 1. јуна 2016. године. Тај курс није нашао подршку не само у Придњестровској Републици, већ и у Гагаузији, која је на референдуму 2014. године гласала са скоро 99% бирача „против” тешњих веза са ЕУ и „за” придруживање Евроазијском економском савезу (ЕАЕС) којим руководи Русија.

Није било изненађење што је на првим непосредним изборима за председника Молдавије (2016. године) лидер Партије социјалиста Игор Додон победио вођу странке „Акција и солидарност”, носиоца румунског пасоша Мају Санду.

Запад је, међутим, препознао Санду као „молдавску Калајс” и пружио јој снажну финансијску, економску, медијску и политичку подршку, што се показало као добра инвестиција. Тако је дошло до трајног преокрета у курсу Молдавије, пошто је Санду победила на председничким изборима 2020. године, а њена странка на парламентарним изборима 2021. године.

Санду је одлучно повела Молдавију путем Зеленског, уз снажну финансијску подршку ЕУ, која је од 2021. године до данас обезбедила више од 2,2 милијарде евра, као и од Светске банке, ММФ-а и Програма УН за развој. Одлуком Уставног суда из 2021. године укинут је статус руског језика као језика међукултурне комуникације. Санду је оштро осудила Русију због „инвазије на Украјину” (2022. године).

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Прекинула је учешће своје земље у ЗНД, извукла је из Парламентарне скупштине ЗНД и изјавила намеру да напусти организацију. Прекинула је и учешће Молдавије у ЕАЕС-у, иако је у њему имала статус посматрача. Молдавска служба безбедности раскинула је све споразуме о сарадњи са руском Федералном службом безбедности. Протерала је 45 руских дипломата. Забранила невладину организацију „Евроазија”, одузела дозволе за емитовање 6 телевизијских станица, а потом још 5 медија „због проруских пропаганди”, блокирала на територији земље новинске агенције ТАСС и Интерфакс. Потписала је закон који уводи казнене санкције за сепаратизам (2025. године). Окончала је више од 30 година стар језички спор, потписавши закон којим се прописује да је државни језик румунски (2023. године). Учинила је Молдавију придруженим чланом иницијативе „Три мора”, коју су покренуле САД (2023. године). Потписала је Свеобухватни споразум о слободној трговини са Европском асоцијацијом за слободну трговину (2023. године). Ратификовала је Истанбулску конвенцију, веома важну за ЛГБТ+ заједницу.

Трајно повезујући земљу са ЕУ, Санду је поднела захтев за чланство у ЕУ (3. марта 2022. године) и већ 23. јуна исте године Молдавија је добила статус земље кандидата, а чак су започели и преговори о чланству (25. јуна 2024. године). Реални резултати овог једностраног курса свode се на синхронизацију електроенергетске мреже земље са европском (2022. године), увођење санкција ЕУ правним и физичким лицима „због подривања суверенитета и независности Молдавије” (по предлогу Кишињева!), јачање Министарства унутрашњих послова ради повећања унутрашње безбедности земље (уз помоћ Пољске), реформу образовног система (уз помоћ Румуније), давање права агенцији Frontex да распореди снаге ради помоћи молдавским властима у управљању границама, прихватање Мисије ЕУ за партнерство 2023. године ради повећања безбедности земље у управљању кризама и хибридни претњама (са мандатом до 31. маја 2027. године). Молдавија је постала прва земља која је потписала са ЕУ партнерство у области безбедности и одбране (2024. године). Али ова арогантно наметнута једнострана политика није добила очекивану широку јавну подршку. Референдум о придруживању ЕУ, одржан у јесен 2024. године, добио је тек 50,17% гласова „за”, при чему Придњестровска Република није учествовала.

Истовремено, Санду је активно припремала Молдавију за чланство у НАТО-у. Уз помоћ ЕУ, али под контролом центра Алијансе

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

у Кишињеву, од 2022. године молдавске оружане снаге се реформишу по принципима и стандардима НАТО-а. После њеног поновног избора за председника уз изборне манипулације 2024. године, Санду је предложила укидање уставне обавезе Молдавије о војној неутралности у корист тешњег савеза са НАТО-ом.

Постоје довољни разлози да се констатује да је Санду претворила Молдавију у земљу под контролом Запада. То се јасно показало на парламентарним изборима одржаним 28. септембра 2025. године, који су означили потонуће европске демократије, како би обезбедили обнову већине странке Маје Санду.²⁴⁵

Нема сумње да ће, уживајући парламентарну подршку, Санду још одлучније повести земљу путем Украјине. Цео такозвани „колективни Запад” заинтересован је за то, али да ли је то у интересу саме Молдавије? Централне власти не контролишу Придњестровску Републику, која признаје руски језик као службени заједно са молдавским (на ћирилици) и где се налази целокупна индустрија земље. Референдум из 2014. године у аутономној Гагаузији, која такође признаје руски језик као службени и има преференцијални однос са Русијом, завршио се са скоро 99% гласова „за одложени статус аутономије”, који даје право да напусти Молдавију у случају губитка њене независности. Између 80 и 90% православних Молдаваца припада Митрополији Кишињева и цела Молдавија, која је под јурисдикцијом Московске патријаршије, а само између 10 и 20% припада Бесарапској православној цркви, потчињеној Румунској православној цркви. Русија је, пак, 2023. године укинула свој указ из 2012. којим је признала суверенитет Молдавије. У остатку земље од самог почетка води се борба између проруских „молдависта” и прозападних „румуниста”. Страни експерти описују Молдавију као земљу са трајном политичком нестабилношћу, прекомерним утицајем олигарха, раширеном корупцијом, озбиљним проблемима у сектору правосуђа и владавине права, прогонима политичких противника, поларизованим медијима и подељеним друштвом.

Да ли ће нови политички курс Санду у стилу Зеленског проузроковати земљи веће последице? У овом тренутку, питање делује реторички.

²⁴⁵ Види напр. Шевченко Д. Молдовските избори като пример за бъдещи избори в Украйна // Поглед.инфо, 1 октомври 2025.

ЛИТЕРАТУРА

- Абдулин Р. Елцин, НАТО и оръжието на Киев. Какво разкриват разсекретените архиви на американците? // Поглед.инфо, 1 февруари 2024.
- Аврейски Н. САЩ и Европа. Европейската политика на Вашингтон. Велико Търново, 2013.
- Аврейски Н. Украйна: анатомия на най-голямата криза в Европа // Геополитика & геостратегия, 2019, кн. 3. с. 124 – 139.
- Бжежински З. Втори шанс. Трима президенти и кризата на американската суперсила. София, 2007.
- Бжежински З. Голямата шахматна дъска. Америкаското превъзходство и неговите геостратегически императиви. София, 1997.
- Бжежински З. Извън контрол. Глобален безпорядък в навечерието на XXI век. София, 1994.
- Ген. Решетников: Елцин каза на Жан Виденов: Викат ви в НАТО – влизайте. Скоро и ние идваме // OFFNews, 17 януари 2025.
- „Да обкръжим Русия”. Пророчеството на Кисинджър се сбъдва 30 години по-късно // Поглед.инфо, 1 януари 2025.
- Зарка Ж.-К. НАТО. София, 2002.
- Калео Д. Да преосмислим бъдещето на Европа. София, 2003.
- Клер М. Война за ресурси. Новият облик на световния конфликт. София, 2003.
- Клинтън Б. Моят живот. София, 2004.
- Лукас Е. Новата студена война. София, 2008.
- Лукач Д. Краят на XX век и краят на модерната епоха. София, 1994.
- Милошевић З. (прир.) Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017.
- Путин Владимир. Русија у новом добу / приредила и превела с руског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Сигурност на Балканите и съотношението на въоръжените сили и въоръженията след изпълнението на ДОВСЕ // Военен журнал, 1995, кн. 3. с. 21 – 30.
- Сноудън Едуард. Лично досие. София, 2020.
- Хънтингтън С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София, 2000.
- Christakoudis A. Black Sea Economic Co-operation (BSEC): Objectives, Opportunities, Development // Etudes Balkaniques, 2000, N 3. pp. 3 – 17.
- Шевченко Д. Молдовските избори като пример за бъдещи избори в Украйна // Поглед.инфо, 1 октомври 2025.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Nikola Avreyski
Professor, Doctor of Science
University of Librarianship and Informatics
Sofia, Bulgaria
nikola_avreyski@abv.bg

MOLDOVA ON THE PATH OF UKRAINE

Abstract

The article analyses the reasons for the collapse of the USSR and the deepening crisis in the post-Soviet space. It traces the development of the Western course aimed at detaching the former Soviet republics from the Russian Federation. In this context, it comments on the push to lead Moldova toward membership in NATO and the European Union. This strategy risks setting the country on the same adventurous path as Ukraine.

Keywords: USSR, Russian Federation, post-Soviet space, Moldova, Ukraine, Romania, USA, EU, the West.

Војн Божинов

Доцент на Институту за историјска истраживања

Бугарска академија наука, Софија

voinbojinov@abv.bg

ORCID 0009-0009-8291-6322

УНИОНИЗАМ КАО ОРУЖЈЕ ЕВРОАТЛАНТИЗМА У РЕПУБЛИЦИ МОЛДАВИЈИ

Резиме

Чланак разматра идеју румунског унионизма, замисао о уједињењу Румуније и Молдавије, коју Европска унија користи као инструмент притиска на Русију, са посебним освртом на Придњестровље. У случају Молдавије, унионизам представља неопходан услов без којег Брисел не може да оствари своје планове у вези са овом земљом, а то је претварање Молдавије у форпост против Москве. Кремљ, међутим, располаже одговарајућим политичким и економским средствима којима може да се супротстави настојањима румунских националиста да уједине Румунију и Молдавију — могућност која би нарушила равнотежу снага у Црноморском региону и југоисточној Европи.

Кључне речи: Бугари, Гагаузија, ЕУ, Игор Додон, Маја Санду, Молдавија, Придњестровље, Русија, Румунија, Украјина, унионизам.

Распад Совјетског Савеза довео је до стварања огромног политичког вакуума који је обухватио пространу територију коју је заузимао СССР. Нестанак политичког центра, у лику савезних институција, подстакао је и погоршао низ оружаних сукоба који су започели још у време перестројке. Тако је, у крви, у историјско небиће отишао не само Совјетски Савез, већ и читав систем вредности социјализма, који је у одређеној мери обуздавао национализам, било насилним, било административним мерама. Поред тога, народи који су чинили Совјетски Савез нашли су се у вихору економске катастрофе коју је изазвао крах планске економије. Сиромаштво, које је за неколико месеци захватило огромне масе људи, донело је свог сталног пратиоца – крајњег национализма, са којим се социјализам дуго и упорно борио. Потиснути проблеми, који су се годинама гомилали, поново су испливали на политичку површину у свим бившим совјетским

републикама без изузетка.²⁴⁶ Тако су се у чврстом стиску агресивног национализма нашле оне постсовјетске државе у којима се русофобија може пратити дубоко у прошлост. Са великом сигурношћу се таква оцена може применити на Републику Молдавију, која је 27. августа 1991.²⁴⁷ прогласила независност од Москве. Испоставило се да су у том чину учествовале румунске специјалне службе и лично тадашњи премијер Петре Роман, који је спровео операцију „Слобода за Бесарабију”.²⁴⁸ Међутим, знатно пре тог датума, у Молдавији је већ започео процес рерумунизације, подстакнут низом унутрашњих и спољних фактора.

Још 1988. године, подстакнуте Горбачовљевом перестројком, интелектуалне кругове у Кишињеву захватила је идеја да се румунски језик прогласи званичним језиком у совјетској републици.²⁴⁹ Упркос свеопштем колапсу, Совјетски Савез је још постојао када су власти у Молдавији установиле „молдавски језик” (са латиничним писмом) као државни,²⁵⁰ потискујући руски и друге језике, као што је бугарски, из употребе у државним институцијама.²⁵¹ Тако је започело такозвана демолдавизација кроз „молдавизацију”, тј. враћање румунским коренима које има добар део становништва Молдавије. Демолдавизација је отворила пут за два друга, међусобно повезана процеса, барем за проруски оријентисане Молдавце. Реч је о десовјетизацији и дерусификацији, који су током позног социјализма постојали у латентном облику, као последица изразито антисавезне политике Николае Чаушескуа, која је имала одјека међу проруски расположеном интелигенцијом у Молдавској ССР. Тако је унионистички покрет међу проруски оријентисаним Молдавцима, који су тежили уједињењу са Румунијом, добио јасну политичку легитимност и постао кључни политички аргумент који одређује судбину Молдавије, све до данас. Овде треба указати на једну важну

²⁴⁶ Григорова Д. Между края на съюза и началото на федерацията. с. 21-131.

²⁴⁷ Репида Л. Суверенная Молдова. с. 300.

²⁴⁸ Молдавия. с. 138-139.

²⁴⁹ King C. The Moldovans. pp. 121-140.

²⁵⁰ Након што је Бесарабија припојена СССР-у у складу са пактом Рибентроп-Молотов и оснивањем Молдавске Совјетске Социјалистичке Републике, уведено је ћирилично писмо, које је остало у употреби у региону све док Бесарабију нису окупирале румунске власти након завршетка Првог светског рата. Види: Историја Републики Молдова. с. 225.

²⁵¹ Шорников П. Поля падения. с. 89-90.

околност. Распад Совјетског Савеза и социјалистичког система пробудио је нове наде код грађана некадашње велике државе. Логично је што су људи почели да траже нешто ново, нешто што ће им донети бољи живот од онога који су водили у условима сталног недостатка основних производа у продавницама. У случају Молдавије, национална еманципација од Русије/СССР-а представљала је јасну границу између комунистичке прошлости и наде у бољу будућност. Стога је природно што је у Молдавији унионизам постао средство којим Молдавци верују да ће постићи више враћањем румунству, односно, латинском моделу друштвеног развоја. Није изненађујуће што су власти у Кишињеву у кратком периоду учиниле све да се дистанцирају од совјетске прошлости младе државе, и то искључиво на рачун руске културе и језика. Идеја је више него јасна: уједињењем молдавског и румунског језика прокрчити пут ка политичком уједињењу Румуније и Молдавије, што је и крајњи циљ униониста у Букурешту и Кишињеву. Тако су званичне власти у Кишињеву прибегле репресивним мерама према грађанима који не прихватају независност државе и насилну молдавизацију/румунизацију која је попут ваљка прешла преко свега што јој се нашло на путу.

Одговор Руса у Молдавији и грађана који се нису слагали са наметнутом молдавизацијом/румунизацијом стигао је муњевито. Јесени 1990. године, у историјској области Придњестровље, створена је Придњестровска република, која је улазила у састав Совјетског Савеза, са административним центром у Тираспољу.²⁵² Парадоксално, али новонастала квазидржава показала се демократскијом од саме Републике Молдавије, јер је прогласила службеним не само руски, већ и молдавски и украјински језик. Паралелно са одвајањем Придњестровља, и Гагаузи у Молдавији прогласили су своју независност, стварајући Гагауску Републику,²⁵³ из истих разлога који су довели до стварања државне творевине на обалама Дњестра.²⁵⁴

Одвајање Придњестровља и Гагаузије представљало је тежак ударац за унионизам. Због тога су молдавске власти започеле војну операцију против две државне структуре, доводећи земљу на ивицу грађанског рата. Такав развој догађаја, међутим, није узнемирио власти

²⁵² Неткачев Ю. Неизвестная правда. с. 50.

²⁵³ Fowkes B. The Disintegration of the Soviet Union. p. 141.

²⁵⁴ Fedor H. Belarus and Moldova. p. 110.

у Кишињеву, које су радо приступиле ратним дејствима.²⁵⁵ Резултат тих догађаја видљив је и данас. Придњестровље, иако није признато од стране међународне заједнице, и даље задржава своју самосталност захваљујући Русији, а 1995. године Гагаузија је добила аутономију у оквиру Молдавије,²⁵⁶ коју, ипак, Кишињев често нарушава. Најупечатљивији пример у том погледу јесте хапшење Јевгеније Гуцул 2025. Године, тадашње заговорнице аутономије, под оптужбом да представља претњу безбедности Молдавије. Тај чин репресије, као што је већ истакнуто, јасан је пример да су унионисти спремни на све облике прогона како би постигли своје циљеве.

Другим речима, уз мање нијансе, данашња Молдавија се налази тамо где је била и пре тридесет пет година: земља је и даље подељена; сиромаштво, карактеристично за крај совјетског периода, као да никада није ни нестало; румунски национализам и унионизам остају средство којим власти у Кишињеву држе обичне људе у заблуди. Из тог зачараног круга, изгледа, нема излаза, нарочито после догађаја у Украјини, када је стратешки значај Молдавије знатно порастао у светлу планова Запада за будућност Кијева.

Овде се логично поставља питање: којим инструментима се Запад служи да би држао Молдавију под својом контролом? Да би се на то одговорило, потребно је осврнути се у прошлост. Историјски гледано, Румунија је увек представљала форпост против Русије. Зато није случајно што је у првој половини XIX века у историјским областима Влашкој и Молдавији започео интензиван процес латинизације, којим је ћирилица замењена латиничним писмом у службеној употреби. Латинизован је и језик Влаха и Молдаваца, из кога су уклоњене бугарске, руске, грчке и турске речи.²⁵⁷ После Првог светског рата, Краљевина Румунија била је чланица Мале Антанте и Балканског пакта,²⁵⁸ које су Лондон и Париз посматрали као заштиту од немачког реваншизма и бољшевизма, док је Бесарабија, као саставни део Румуније, увек сматрана базом за могућу другу интервенцију против СССР-а.²⁵⁹ Чак и у време постојања социјалистичког блока,

²⁵⁵ Бомешко Б. Создание, становление и защита приднестровской государственности. pp. 231-481.

²⁵⁶ Hill W. Russia, the Near Abroad, and the West. p. 120.

²⁵⁷ Санду Тр. История на Румъния. с. 127.

²⁵⁸ Сланек З. Мала Антанта. с. 28-31; Avramovski Ž. Balkanska Antanta. s. 115-124.

²⁵⁹ Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции. с. 21.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Чаушеску је отворено испољавао свој антисоцијализам и русофобију.²⁶⁰ Зато је, када је реч о Молдавији, тежња појединих политичара у Букурешту и Кишињеву ка уједињењу двеју земаља постала једно од најефикаснијих средстава утицаја на молдавску владајућу елиту. Унионизам је постао снажно оружје колективног Запада, и то из више разлога:

1. Одмах након пада Чаушескуа, Румунија је одлучно кренула ка Западу. Земља је постала партнер НАТО-а, а Европска заједница укинула је визе за Румуне почетком овог века. Године 2004. Букурешт се придружио Северноатлантском пакту, а 2007. Румунија је постала чланица ЕУ. Та два догађаја значајно су подигла углед румунске државе међу обичним Молдавцима, који су масовно почели да прибављају румунске пасоше (садашња председница Маја Санду има и молдавско и румунско држављанство), како би нашли посао у Букурешту или у богатим западноевропским земљама. Данас они молдавски грађани који се осећају Румунима поседују два пасоша, молдавски и румунски, што им омогућава да траже срећу далеко од отаџбине;
2. Посредством различитих социјалних и образовних програма, румунска држава, уз финансијску подршку из Брисела, створила је садашњу политичку елиту у Кишињеву, која грађанима Молдавије намеће европске „вредности“ које се, по њиховом мишљењу, могу остварити на два начина: или приступањем Молдавије Европској унији као друге румунске државе, или њеним уједињењем са Румунијом, а тиме посредно и са ЕУ;
3. Наравно, највеће „достојанство“ унионизма јесте његова русофобија. Могуће уједињење Румуније и Молдавије требало би да представља препреку Русији на путу ка Доњем Дунаву, Балкану и Црном мору. Истовремено, ново издање „Велике Румуније“ било би одлична полазна тачка за напад на Русију или, у најмању руку, за супротстављање руским интересима у југоисточној Европи. Та могућност данас је изузетно актуелна, нарочито имајући у виду догађаје у Украјини после 2013. године;
4. У случају да украјински експеримент под надзором Брисела пропадне, Молдавија би могла да преузме улогу Украјине као

²⁶⁰ Кисинджър Х. Години на промяна. с. 555-557.

фактора раздраживања Кремља. Али Молдавија је мала земља која нема ресурсе да представља реалну претњу Русији. Ту унионизам долази као појачање евроатлантизму. Државно уједињење Молдавије и Румуније представљало би далеко озбиљнији изазов који би Запад усмерио против Русије. Утолико пре што би такво потенцијално уједињење било део НАТО-а и ЕУ, што би аутоматски обезбедило Букурешту–Кишињеву значајну материјалну подршку. Посебно питање јесте што би обични грађани постали „топовско месо”, али, као што показују догађаји у Украјини, Запад се не обазире на људске патње — важно је да његови циљеви буду постигнути.

С временом, међутим, Русија је успела да пронађе ефикасно противтежје унионизму. Москва је ставила под своју заштиту Придњестровље, чију је независност првобитно гарантовала 14. армија,²⁶¹ а данас – обновљени спољнополитички ауторитет Кремља. Докле год Русија контролише овај регион, приступање Молдавије НАТО-у и ЕУ биће изузетно тешко, а уједињење с Румунијом практично немогуће, осим ако се Кишињев не одрекне територија на левој обали Дњестра, што би довело до појаве новог Кипра, сценарија који је за Брисел крајње непожељан, јер би пружио нови адут у руке Ердогану, чији су односи са ЕУ ионако веома сложени. Москва подржава и Гагаузе у Молдавији, а руска политика може да рачуна и на бугарску заједницу у региону града Тараклије, у непосредној близини гагауске аутономије. Да молдавски Бугари гаје симпатије према Русима и негативан став према унионизму најбоље показује чињеница да су на парламентарним изборима крајем септембра 2025. године Бугари (заједно са Гагаузима) у убедљивој већини гласали за Патриотски блок на челу са Игором Додоном. У ствари, да није било очигледних фалсификата на последњим парламентарним изборима, антиунионистичке снаге у земљи однеле би победу, што би довело до изолације Украјине са југозапада – околности коју Запад није могао да дозволи. У том смислу, глобалистички лоби у Бриселу наставиће да заузима проруски став у односу на Молдавију, док ће Букурешт остати главни представник интереса ЕУ у Кишињеву. Другим речима, унионизам ће задржати своју улогу главног инструмента Запада за потпуну контролу над Молдавијом и могуће претварање ове земље у „другу Украјину”, како би се наставио притисак на Русију.

²⁶¹ Nahaylo B. Ukrainian Resurgence. p. 409.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Колико ће евроатлантизам и унионизам успети да остваре своје циљеве у Молдавији зависи од многих фактора, али једна околност има пресудни значај – специјална војна операција руске војске у Украјини. С обзиром на то, да је крајњи циљ Кремља припајање Николајевске и Одеске области, укључујући Буцак, судбина Молдавије биће другачија од оне коју јој предвиђају евроатлантисти и унионисти. У таквом сценарију, Придњестровље би одмах било прикључено Русији, што би било у складу с вољом становништва региона, исказаном на референдуму 2006. године, када се 97% становника изјаснило за уједињење с Руском Федерацијом.²⁶² Не треба заборавити ни манипулације око председничких избора у Молдавији 2024. године, када је Гагауз Александер Стојаногло био на корак од победе, али је уз помоћ Запада и различитих интервенција Маја Санду поново изабрана на ту функцију. Ако се томе додају и фалсификати на већ поменутих парламентарних изборима 2025. године, може се закључити да у Молдавији заиста постоји критична маса људи који одбацују унионизам и желе очување молдавске државности, чак и са румунским карактером, али самосталне у односу на Букурешт и ЕУ. И ако унионисти данас имају крхку предност, стечену захваљујући манипулацијама и изборним фалсификатима, није искључено да ће, у одређеним околностима (нпр. „затварањем” северног Црног мора од стране Русије), грађани Молдавије изабрати пут различит од евроатлантског — да ће се определити за молдавску, а не румунску државност, чувајући обичаје, традиције и навике које их, ипак, повезују са румунском прошлошћу ових крајева.

ЛИТЕРАТУРА

- Бомешко Б. Создание, становление и защита приднестровской государственности, 1990-1992. Бандеры, 2010.
- Григорова Д. Между края на съюза и началото на федерацията. Русия в българските дипломатически анализи, 1990-1999 г. С. 2025.
- История Республики Молдова. С древнейших времен до наших дней. Кишинев, 2002.
- Кисинджър Х. Години на промяна. София, 1999.
- Молдавия. Подлинная история. Одесса, 2013.
- Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции (в документах центральных российских архивов начала-середины 1920-х годов). Часть 1. Москва, 2010.

²⁶² Солодовников, А. Социально-экономическая география евроатлантического региона. с. 18.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Неткачев Ю. Неизвестная правда о Приднестровском конфликте 1992 года. Исторический очерк. Новороссийск, 2019.
- Репида Л. Суверенная Молдова. История и современность. Кишинев, 2008.
- Санду Тр. История на Румъния. София, 2010.
- Сладек З. Мала Антанта, 1919-1938. Њене привредне, политичке и војне компоненте. Београд, 2019.
- Солодовников А. Социально-экономическая география евроатлантического региона. Москва, 2019.
- Шорников П. Поля падения. Историография молдавской этнополитики. Кишинев, 2009.
- Avramovski Ž. Balkanska Antanta, 1934-1940. Beograd, 1986.
- Fedor H. Belarus and Moldova. Country Studies. Washington, D. C., 1995.
- Fowkes B. The Disintegration of the Soviet Union. A Study in the Rise and Triumph of Nationalism. New York, 1997.
- Hill W. Russia, the Near Abroad, and the West. Lessons from the Moldova-Transdnistria Conflict. Washington, D. C., 2012.
- King C. The Moldovans. Romania, Russia and Politics of Culture. Stanford, 2000.
- Nahaylo B. Ukrainian Resurgence. London, 1999.

Voin Bojinov

Associate Professor at the Institute for Historical Research

Bulgarian Academy of Sciences, Sofia

voinbojinov@abv.bg

ORCID 0009-0009-8291-6322

UNIONISM AS A WEAPON OF EURO-ATLANTICISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract

The article examines the idea of Romanian unionism — the notion of uniting Romania and Moldova — as a tool used by the European Union to exert pressure on Russia, with particular relevance to Transnistria. In the case of Moldova, unionism serves as a prerequisite without which Brussels cannot implement its plans regarding this country, namely, to transform it into a fortress against Moscow. The Kremlin, however, also possesses appropriate political and economic instruments that can counter the ambitions of Romanian nationalists to unite Romania and Moldova — a prospect that would disrupt the balance of power in the Black Sea region and in Southeastern Europe.

Keywords: Bulgarians, Gagauzia, EU, Igor Dodon, Maia Sandu, Moldova, Transnistria, Russia, Romania, Ukraine, unionism.

II

ИСТОРИЈСКА ПЕРСПЕКТИВА

Иван А. Ивањиков

доктор правних наука

доктор политичких наука

професор

Сочински огранак Свесруског државног

универзитета правосуђа (РПА Министарства правде Русије)

Сочи, Русија

freiheit2061@gmail.com

ЗНАЧАЈ ПРИДНЕСТРОВСКЕ МОЛДАВСКЕ РЕПУБЛИКЕ У ОСИГУРАВАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ СЛОВЕНСКИХ НАРОДА У УСЛОВИМА КОМПЛЕКСНОГ КОНФЛИКТА: РЕТРОСПЕКТИВНА И ФУТУРОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА

Сажетак

У чланку се разматрају разлози комплексног конфликта на територији бивше Молдавске ССР, који је довео до расцепа друштва и распада државе на Молдавију и Придњестровску Молдавску Републику, јер руководство Молдавије није узимало у обзир интересе словенског становништва које је желело да говори руским језиком и бранило своја права на достојанствено постојање. Изводи се закључак да су у условима преласка политичке елите Молдавије са евроазијске интеграције на европску придњестровски Словени остварили своје право на самоопредељење у складу са међународним правом са перспективом еволуције Придњестровске Молдавске Републике у суверену државу Придњестровска Словенска Република.

Кључне речи: Словени, Придњестровска Молдавска Република, Русија, Румунија, Република Молдавија, спољна политика, државни суверенитет, Придњестровска Словенска Република.

УВОД

Актуелност проблема „Молдавија и Словени” условљена је претњом решавања силом комплексног (цивилизацијског, етно-политичког, територијалног) конфликта између Републике Молдавије и Придњестровске Молдавске Републике. Нерешеност конфликта у Придњестровљу са Гагаузима, лишавање слободе 2025. године шефице Гагаузије, Е. А. Гуцул, сведоче о томе да у Молдавији постоји стварна

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

претња безбедности народа који тамо живе, а који се изјашњавају против уласка Молдавије у састав Румуније. Сви ови негативни процеси представљају последице ликвидације СССР-а.²⁶³

Циљ истраживања – утврђивање статуса Придњестровске Молдавске Републике у комплексном конфликту у ретроспективној и футуролошкој димензији.

СЛОВЕНИ И ПРИДЊЕСТРОВЉЕ

Од раног средњег века територију савременог Придњестровља насељавала су словенска племена. „Два основна етничка друштва Молдавије, молдавско и словенско-руско, саживе током читаве молдавске историје”.²⁶⁴ Словени су овде живели од VI–VII века. Познати молдавски легендарни предак носио је словенско име Драг (Драгош), а прво село XIV века које је основао назвао је Воловец. Током петвековне историје Молдавског кнежевства етничких сукоба није било.²⁶⁵ Територија Придњестровља никада није улазила у састав Молдавског кнежевства. У X веку ове земље постале су део Древне Русије. Касније је Придњестровље било заузето од стране Монголо-Татара, затим Великог кнежевства Литовског и Кримског каната. Године 1569. северни део леве обале Дњестра укључен је у састав уједињене пољско-литванске државе, а 1793. године у процесу поделе Пољске постао је део Руске империје. Године 1792. руски генералсимус А. В. Суворов основао је Тираспољ. Током XIX века Придњестровље са градовима Григориопол, Дубосари и Тираспољ улазило је у састав Подолске и Херсонске губерније, а Бендери – у састав Бесарабске

²⁶³ Види: Иванников И.А. Ликвидация СССР: аксиологические и юридические аспекты //Legal Bulletin. 2022. Т. 7. № 1. С. 17-23;

Иванников И.А. Влияние кризиса принципа территориальной целостности государств на геополитические процессы // Социально-политические и историко-культурные аспекты современной геополитической ситуации. Сохранение исторической памяти и проблемы фальсификации истории: образовательный контекст. Москва, 2022. С. 43-45;

Иванников, И.А. Ликвидация советского государственного и общественного строя (перестройка в СССР 1985 – 1991 гг.) – Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет. 2016. 136 с.

²⁶⁴ Шорников П.М. Молдавия смутных времен: линия раскола // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14. – 2016. С. 5

²⁶⁵ Шорников П.М. Молдавия смутных времен: линия раскола//Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14» – 2016. С. 6.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

губерније Русије. Б. Г. Бомешко истиче да се после Фебруарске револуције 1917. године у Бесарабији појачава утицај румунских специјалних служби.²⁶⁶ У Придњестровљу вековима се говорио руски језик. Чак и у периоду 1918–1940. године, током румунске окупације Бесарабије, језик међуетничке комуникације био је руски. У марту 1919. године од Херсонске губерније одвојен је део територије, формирана је Одеска губернија и у њен састав је ушло Придњестровље.²⁶⁷

У децембру 1922. године левобрежно Придњестровље као део Украјинске ССР ушло је у састав СССР-а. Године 1924. на левој обали Дњестра проглашена је Молдавска АССР у саставу Украјинске ССР. 12. октобра 1924. године на левој обали Дњестра створена је МАССР у саставу УССР, која је постојала до лета 1940. године. Никада пре тога није постојала молдавска државност. ЦК РКП(б) је наметнуо своју вољу ЦК КП(б) Украјине.²⁶⁸ На I свемолдавском конгресу Совјета 23. априла 1925. године одобрен је текст Устава МАССР, који је 10. маја 1925. године утврдио IX свеукрајински конгрес Совјета. У члану 1 Устава МАССР било је утврђено да република улази у састав УССР.

Тако су од 1918. до 1940. године Бендери и деснобрежни део Слободзејског рејона били анектирани од стране Румуније. Остала територија Придњестровља није улазила у састав Румуније. У јуну 1940. године Бесарабија и Северна Буковина, које су биле под контролом Румуније, прешле су у састав СССР-а. Дана 2. августа 1940. године образована је нова савезна република, Молдавска ССР, у чији састав су ушле поједине територије бивше Молдавске АССР и Бесарабије.

У совјетско време у Придњестровљу су били концентрисани главни индустријски погони Молдавије. У региону је традиционално живео највећи део руског и украјинског становништва савезне републике. Према подацима свесавезног пописа становништва из 1989. године, становништво придњестровских рејона (узимајући су у обзир само левобрежни рејони, без града Бендера) износило је 602 хиљаде људи, од којих су 39% били Молдавци, 28% Украјинци, 26% Руси.

²⁶⁶ Бомешко Б.Г. Создание, становление и защита приднестровской государственности. 1990-1992 гг. – Бендеры: Полиграфист. – 2010. С. 27.

²⁶⁷ Исто. стр. 41.

²⁶⁸ Галущенко О.С. Первая Конституция АССР// Молдавия смутных времён: линия раскола//Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14. С.25

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Руски језик је од XIV века на територији Молдавије матерњи језик руског становништва, а у периоду када је та територија била у саставу Руске империје био је и језик управе.

РАЗЛОЗИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЕТНОЛИНГВИСТИЧКОГ КОНФЛИКТА У МОЛДАВИЈИ

Крајем 1980-их година у Молдавији, као и у многим другим националним републикама СССР-а, почео је раст националистичких расположења. Почетком 1989. године Врховни савет републике приступио је разматрању нацрта закона „О државном језику” и „О функционисању језика на територији Молдавске ССР”. Према тим нацртима закона, државни језик требало је да буде признат само молдавски језик на основу латиничног писма. То је изазвало незадовољство рускојезичног становништва, а у Придњестровљу су се становници изјаснили за увођење два државна језика – молдавског и руског.

Размишљајући о том времену, П.М. Шорников је писао да је „свака револуција или контрареволуција прерасподела власти и својине. Курс на законско утврђивање монопола бирократија титуларних нација савезних република на власт и социјално-економску рестратификацију друштва по националном принципу, прихваћен у субјектима Совјетског Савеза 1988. године, био је у почетку непријатељски према принципима демократије”.²⁶⁹ Повезивати рестратификацију са проблемима глобализације било би нетачно, јер се при прерасподели вредности, привилегија, својине и власти увек формира нова друштвена хијерархија.

Политика националне самосвести материјализовала се у језичким и другим конфликтима између становништва република.

У августу 1989. године у Придњестровљу су одржани штрајкови са захтевом да се одложи усвајање закона о језику; основани су Интерпокрет и Уједињени савет радних колектива (даље ОСТК), који су постали координациони органи протестног покрета. Оснивање ОСТК-а на челу са идеологом, директором Завода „С. М. Киров”, Анатолијем Ивановичем Бољшаковым (1930–2023), представљало је заштитну реакцију становништва Придњестровља на дискриминаторну

²⁶⁹ Шорников П.М. Молдавия смутных времен: линия раскола//«Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14» , 2016. С. 5.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

политику руководства Молдавије, која је изабрала курс ка изградњи мононационалне државе.

Дана 27. августа 1989. године у Кишињеву је, по иницијативи националистичког „Народног фронта Молдавије”, одржано Велико народно сабрање, чији су учесници захтевали да се државни статус додели искључиво молдавском језику; изношене су идеје о уједињењу Молдавске ССР са Румунијом. Дана 31. августа 1989. године Врховни савет Молдавске ССР прогласио је државним језиком молдавски језик на основу латиничног писма. Руски је добио статус језика међунационалне комуникације. П. М. Шорников је истакао да је 1989. године нацрт Закона о језику у Молдавију стигао из Литваније, а у Литванију из Москве, и да је предвиђао „...додељивање државног статуса само језику титуларне нације, а члан 13 административну и чак кривичну одговорност службених лица која допуштају употребу у службеној комуникацији било ког другог језика осим државног”.²⁷⁰ П. М. Шорников је с правом истакао да је „у Молдавији за грађане којима је руски био матерњи језик промена језичког режима представљала такође понижење њиховог грађанског достојанства”.²⁷¹ Након тога, у Придњестровљу су почели масовни протести.

Дана 1. августа 1989. године у Тираспољу је одржана градска конференција савета радних колектива, који су се успротивили националистима. Комунистичка партија, међутим, подржавала је националисте и њихове народне фронтове. Генерал-мајор О. А. Гудимо је истакао да су 1990. године Словени Придњестровља (Руси, Украјинци, Белоруси, Бугари заједно са Молдавцима) водили борбу „...заостанак унутар, а не ван Руског света”.²⁷² Ту борбу нису предводили „...партијски органи, деморалисани издајом генералног секретара и ЦК КПСС-а, већ настале патриотске организације радних колектива”.²⁷³

На Првом конгресу посланика свих нивоа 2. јуна и на Другом конгресу 2. септембра 1990. године решавана су најважнија питања политичког живота и проглашено је стварање Придњестровске Молдавске ССР у саставу СССР-а.

²⁷⁰ Исто. стр. 16.

²⁷¹ Исто. стр. 17.

²⁷² Гудимо О.А. Славянский вектор Приднестровья // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №16 – 2018. С. 12.

²⁷³ Исто. стр. 13.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Велику улогу у заостравању ситуације у савезним републикама одиграла је Декларација о државном суверенитету РСФСР од 12. јуна 1990. године. Већ 23. јуна 1990. године парламент Молдавије усваја Декларацију о државном суверенитету Молдавије. Президијум Врховног совјета МССР препоручио је усвајање дискриминаторних језичких закона на седници, што је довело до митинга на стадиону у Тираспољу 22. августа 1991. године. „Упркос учешћу више од тридесет хиљада људи у штрајку, мишљење радника Тираспоља демонстративно је игнорисано од стране владајућег врха Молдавије.”²⁷⁴

Усвајање дискриминаторних закона од стране руководства Молдавије убрзало је процес стварања придњестровске државе.

СТВАРАЊЕ ПРИДЊЕСТРОВСКЕ МОЛДАВСКЕ РЕПУБЛИКЕ

Дана 30. новембра 1990. године придњестровске званичне власти увеле су мораторијум на формирање републичких органа државне власти Придњестровља. Самостално такву одлуку нису могле донети. Међутим, та мера није утицала на политичку одлуку елите Молдавије да спроведе дискриминаторно законодавство о језику, које је нарушавало права становника Придњестровља. Ови фактори, као и признање парламента Молдавије да је стварање Молдавске ССР било незаконито, довели су 2. септембра 1990. године до проглашења Придњестровске Републике, која је обновљена као инструмент заштите права и слобода грађана.

Предлоге политичке елите Придњестровља да се створи федеративна република од три субјекта (Гагаузије, Молдавије и Придњестровља), формира коалициона влада из представника свих националности, укину дискриминаторни закони из 1989. године и прекину репресије против придњестровских посланика и активиста – руководство Молдавије је одбацило.

Као одговор, народни представници Придњестровља донели су одлуку да одрже II Ванредни конгрес посланика свих нивоа, 2. јуна 1990. године донели одлуку о стварању Координационог савета за управљање економијом Придњестровља, а 2. септембра 1990. године

²⁷⁴ Кондратович Д.Ф. Предистория Приднестровской Молдавской Республики // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №1, 1997. С. 58.

прогласили Придњестровску републику у саставу СССР-а.²⁷⁵ Изабран је Привремени Врховни савет ПМССР (од 50 људи), усвојена је Декларација о образовању ПМССР, Декрет о државној власти и документ под називом „Политичко-правно образложење стварања ПМССР-а”. Декрет о државној власти је највишим органом законодавне власти прогласио конгрес народних посланика совјета свих нивоа, а између конгреса руководство и извршно-управне функције припадале су Врховном савету и његовом президијуму.²⁷⁶ Судска власт је проглашена независном, а о шефу државе није било прописа. У суштини, како је приметио Б. Г. Бомешко, Привремени Врховни савет је обављао функције законодавне и извршне власти.²⁷⁷ Правни значај II Ванредног конгреса посланика свих нивоа састојао се у легализацији и легитимизацији државне власти у Придњестровљу. До 1. децембра 1990. године Привремени Врховни савет требало је да одржи изборе за Врховни савет ПМССР.

Од 22. до 25. новембра 1990. године одржани су избори за Врховни савет ПМССР. У Врховни савет ПМССР изабрани су представници 7 националности: 25 Руса, 21 Украјинац, 12 Молдаваца, 2 Гагауза, 1 Бугарин, 1 Јеврејин и 1 Туркмен.²⁷⁸ Недостатак другог заседања II Ванредног конгреса посланика Придњестровља свих нивоа био је у томе што је 30. новембра 1990. године увео мораторијум на даље формирање државних органа.

О томе је током дебата на III Ванредном конгресу 20. јануара 1991. године говорио Николај Иванович Остапенко (1953–1992) (годину дана касније убиће га терористи групе „Бујор”). Рекао је: „О потреби формирања органа управе говорило се и на II конгресу. Шта чекамо? Како год да се трудимо, одговор Молдавије је јасан. У међувремену се у њен буџет сваког месеца уплаћују милиони рубаља. Ако не донесемо конкретну одлуку са навођењем рокова о стварању

²⁷⁵ Политическое решение о создании исполнительной власти Приднестровья// <https://history.gospmr.org/politicheskoe-reshenie-o-sozdanii-ispolnitelnoj-vlasti-pridnestrovyya/> (дата обращения 22 августа 2025 года)

²⁷⁶ Види: Бомешко Б.Г. Создание, становление и защита приднестровской государственности.1990-1992 гг.– Бендеры: Полиграфист. – 2010.С. 89.

²⁷⁷ Види: Исто. стр. 93

²⁷⁸ Види: Исто. стр. 116.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

извршних органа, ово ће се наставити и до IV конгреса.”²⁷⁹ На III Ванредном конгресу донета је политичка одлука о формирању извршне власти, сопственог буџета и банкарског система.

III Ванредни конгрес се такође обратио Врховном савету СССР-а са молбом да призна ПМССР као пуноправни субјект Савезне федерације. Проблем нових државних творевина, нагласили су делегати, пре или касније мора бити покренут у Врховном савету СССР-а, јер су са сличним захтевима иступале многе аутономне републике РСФСР, Јужна Осетија, Абхазија, Крим. Дана 30. јануара 1991. године, у складу са одлукама III Ванредног конгреса, створена је комисија за формирање органа државне управе ПМССР. Комисији је наложено да изради структуру, кадровски план и буџет за одржавање органа државне управе републике и да представи на усвајање персонални састав руководиоца. Разматрана су и питања формирања сопственог банкарског система.

У циљу заштите економских интереса становништва и предузећа Придњестровља, Председништво Врховног савета ПМССР је 20. фебруара 1991. године донело одлуку којом је прогласило оснивање ванбуџетског фонда за стабилизацију економије ПМССР. Дана 5. марта 1991. године Придњестровље је одбило да користи купоне ССР Молдавије. Направљен је први корак ка финансијској независности.

Истог дана Врховни савет је усвојио законе о формирању републичких органа управе и о статусу председника ПМССР, који је требало да обједињује функције председника и шефа владе. Раније, већ на првом заседању придњестровског парламента, за ту функцију је изабран Игор Смирнов. Дана 5. марта 1991. године одобрена је и структура државних органа управе, а 26. марта Врховни савет је усвојио Закон „О Влади ПМССР”. Тако се у Придњестровљу појавила извршна власт.²⁸⁰ У процесима државног уређења велику улогу имају бирократски слојеви становништва и интелигенција. „Специфичност Молдавије се састоји у томе што је део молдавске интелигенције прешао на антимолдавске позиције и почео себе називати

²⁷⁹ Политическое решение о создании исполнительной власти Приднестровья// <https://history.gospmr.org/politicheskoe-reshenie-o-sozdanii-ispolnitelnoj-vlasti-pridnestrovyia/> (дата обращения 22 августа 2025 года)

²⁸⁰ Исто.

Румунима”.²⁸¹ У мају 1990. године почело је отпуштање државних службеника под језичким изговором. „Национална неједнакост створена у Молдавији законодавством о језичком режиму представља, можда, најотворенији облик законом утврђене друштвене неједнакости. Игнорисање принципа социјалне правде, реалности етнолингвистичке ситуације, етнокултурних и геополитичких оријентација грађана... поставило је мину под међуетничке односе.”²⁸² А. З. Волкова је тачно приметила да је Придњестровска Молдавска Република створена „...најдемократскијим начином на свету – вољом народа”.²⁸³ Нажалост, нигде другде у СССР-у није дошло до такве самоорганизације радних колектива фабрика и завода, сеоских скупштина, конгреса посланика свих нивоа. Радни колективи су покренули референдум о стварању Придњестровске Молдавске Републике у саставу СССР-а. Плебисцит је трајао од јануара 1990. године током више месеци. Власти Молдавске ССР прогласиле су га незаконитим. Б. Г. Бомешко је касније писао да је у то време „жители Придњестровља могло заштитити само стварање оне државности која им је одузета једним потезом пера Стаљина 1940. године, када је укинута Молдавска АССР у саставу Украјине”.²⁸⁴ Националисти у Молдавији сматрали су да је стварање МССР било на окупираним румунским територијама и стога незаконито.

Још један разлог раздора између руководства Молдавије и становништва Придњестровља било је питање очувања СССР-а. Дана 24. јануара парламент Придњестровља донео је одлуку да се одржи референдум 17. марта 1991. године, а 17. фебруара 1991. године парламент Молдавије је одлучио да се тај референдум не одржи. Пре седнице парламента М. Снегур је посетио Румунију на позив председника И. Илиескуа.²⁸⁵ Органи власти СССР-а нису предузели

²⁸¹ Шорников П.М. Молдавия смутных времён: линия раскола//Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14. – 2016. С. 19.

²⁸² Исто. стр. 23.

²⁸³ Волкова А. З. II Чрезвычайный съезд депутатов всех уровней Приднестровья. Провозглашение образования Приднестровской МССР // «Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №18» – 2020 г. С. 13 (3-13)

²⁸⁴ Бомешко Б.Г. Создание, становление и защита приднестровской государственности. 1990-1992 гг.– Бендеры: Полиграфист. 2010. С. 4.

²⁸⁵ Исто. стр. 137.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

никакве мере ради заштите суверенитета Совјетског Савеза и обезбеђења законитости на његовој територији.²⁸⁶

Дана 25. августа 1991. године Врховни савет Придњестровља усвојио је Декларацију о независности Придњестровске Молдавске ССР (ПМССР). Годину дана након проглашења независности, 2. септембра 1991. године, на IV конгресу народних посланика свих нивоа усвојен је први Устав Придњестровске Молдавске Републике. У то време ПМР се одређивала као суверена и независна држава у саставу СССР-а, што је одредило карактер и правац уставног уређења на њеној територији.

Дана 2. септембра 1990. године Придњестровље је прогласило независност од Молдавске ССР. 5. новембра 1991. године ПМССР је преименована у Придњестровску Молдавску Републику. Влада Молдавије, прогласивши поступке придњестроваца незаконитим, одбила је политичка средства за решавање ситуације.

Дана 1. децембра 1991. године одржан је референдум о стварању независне придњестровске државе, током којег се 97,7% учесника изјаснило за независност ПМР. „Територија ПМССР заузимала је 12% укупне територије МССР, где је живело 17% укупног становништва.”²⁸⁷ Становништво Придњестровља подржало је Декларацију о независности и изабрало председника.

Дана 24. августа 1991. године акт којим се проглашава независност усвојила је Украјина. За 27. август било је планирано усвајање Декларације о независности у Молдавији. У тим условима Придњестровска МССР је била фактички принуђена да 25. августа 1991. године прогласи независност, уз задржавање на својој територији дејства Устава СССР-а и његовог законодавства. Управо тог дана Врховни савет ПМССР је усвојио Декларацију о независности, која је у суштини значила независност од Молдавије.

Избори и референдум у Придњестровљу одржани су 1. децембра 1991. године у сложеним политичким условима и под претњом диверзија од стране молдавских националиста. Излазност на референдуму и председничким изборима износила је 78%. За независност Придњестровске Молдавске Републике гласало је 97,7%

²⁸⁶ Види: Иванников И.А. Прекращение СССР: политико-правовой аспект// Северо-Кавказский юридический вестник. 2023. № 4. С. 154-162.

²⁸⁷ Бомешко Б.Г. Создание, становление и защита приднестровской государственности. 1990-1992 гг. – Бендеры: Полиграфист. – 2010. С. 132.

грађана који су учествовали. За председника ПМР изабран је Игор Николајевич Смирнов. Власти Молдавије прогласиле су Придњестровце сепаратистима. Иако је управо руководство Молдавије кренуло путем сепаратизма још у јуну 1990. године, прогласивши незаконитим стварање Молдавске ССР и тиме дало Придњестровљу право на самоопредељење. Влада Молдавије покушала је силом да наметне Придњестровцима своју власт. „13. децембра 1991. године оружане формације Молдавије поново су нападе Дубосаре, услед чега су погинули браниоци Придњестровља. Дана 2. марта 1992. године почела је широких размера агресија Молдавије против ПМР, а придњестровци су морали оружјем да одбране независност за коју су се изјаснили 1. децембра.”²⁸⁸

Дана 20. јануара 1991. године у Тираспољу је одржан III Ванредни конгрес народних посланика Придњестровља свих нивоа. Главна тема оштрих посланичких дебата, одржаних у Тираспољу 1991. године, било је питање формирања органа извршне власти Придњестровске Молдавске ССР.

Власти Молдавије покушале су да уз помоћ војне силе успоставе контролу над територијом ПМР. Од марта до јула 1992. године трајао је рат. Прекид ватре постигнут је 21. јула 1992. године, када су у Москви председници Русије и Молдавије, Борис Јељцин и Мирча Снегур, у присуству лидера непризнатог Придњестровља Игора Смирнова, потписали Споразум о принципима мирног решавања сукоба у Придњестровском региону Републике Молдавије. Успело се раздвојити зараћене снаге и створити између њих зону безбедности дужине 225 км и ширине 12–20 км. У зону безбедности уведене су заједничке мировне снаге.

Дана 4. јула 1992. године у зону безбедности, створену у складу са споразумом о принципима мирног решавања сукоба, уведене су заједничке мировне снаге (ЗМС), које су чинили руски, молдавски и придњестровски војници. Зона се састоји из три дела – северног, централног и јужног. У њој је такође одређен реон са повећаним безбедносним режимом (центар – град Бендери). Раздвојена зона безбедности налази се дуж реке Дњестар, удаљена од придњестровског дела молдавско-украјинске границе.

²⁸⁸ Референдум о независности Приднестровской Молдавской Республики// <https://history.gospmr.org/referendum-o-nezavisimosti-pridnestrovskoj-moldavskoj-respubliki> // (дата обращения 22 августа 2025 года)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

У непризнатој републици такође је распоређена Оперативна група руских трупа (ОГРВ) са око 1.000 војника и официра.

На народном референдуму 24. децембра 1995. године усвојен је нови Устав Придњестровске Молдавске Републике, којим су утврђене политичко-правне основе постојања независног Придњестровља. Према подацима Централне изборне комисије ПМР, на референдуму је учествовало 256.497 грађана од 440.665 уписаних у бирачке спискове (58,2%), а „за” нови Устав Придњестровске Молдавске Републике гласало је 209.794 бирача (81,8%).²⁸⁹ Формирање Придњестровске Молдавске Совјетске Социјалистичке Републике 1990. године било је израз борбе за своја права, достојанствен живот и безбедност придњестровских Словена као одговор на антисловенску, антируску и дискриминаторну политику политичке елите МССР.

„У Придњестровљу је 17. септембра 2006. године одржан значајан, судбоносан за даље учвршћивање придњестровске државности и њену легитимизацију на међународној сцени, други референдум о независности. У гласачке листиће била су унета два питања: ‘1) Да ли подржавате курс на независност Придњестровске Молдавске Републике и накнадно слободно припајање Придњестровља Руској Федерацији? 2) Да ли сматрате могућим одустајање од независности Придњестровске Молдавске Републике с накнадним уласком у састав Републике Молдавије?’ У резултату овог, без претеривања судбоносног референдума, показало се да 97,1% Придњестроваца подржава курс на независност републике и накнадно слободно припајање Придњестровља Руској Федерацији. Истовремено, ‘одустајање од независности републике с накнадним уласком Придњестровља у састав Републике Молдавије сматрало је могућим свега 3,3% становништва ПМР’.”²⁹⁰

О. А. Гудимо је истакао да је 2006. године у ПМР одржан референдум о независности и накнадном припајању Русији с већим резултатом него на Криму (97,2%, док је на Криму 96,77%), али Русија ПМР ипак није признала.²⁹¹

²⁸⁹ Ляпин И.Ф. Правовая система непризнанного государства в контексте гармонизации с законодательством Российской Федерации (на примере Приднестровья) // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2021, No 6. С.115.

²⁹⁰ Исто.

²⁹¹ Гудымо О.А. Славянский вектор Приднестровья // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №16 – 2018. С. 14.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

На референдуму 17. септембра 2006. године 97,2% становника Придњестровља изјаснило се за независност републике с накнадним припајањем Русији. Молдавија, Украјина, САД, Европска унија и ОЕБС прогласили су резултате плебисцита нелегитимним. Власти Придњестровља су изјавиле да ће се питање могућег уласка у састав Руске Федерације разматрати тек након међународног признања независности региона, а резултати гласања „биће основа за став Тираспоља у преговорима о придњестровском регулисању.”

ПОЛИТИКА МАЈЕ САНДУ О РУМУНИЗАЦИЈИ МОЛДАВИЈЕ

Последњих година примећује се румунизација молдавског друштва. А. А. Азаренкова је истакла да је „2023. године, по иницијативи М. Санду, државни језик постао управо румунски, а не молдавски језик, што је такође наведено у Декларацији о независности Републике Молдавије из 1991. године. Међутим, измене у Устав нису унете,²⁹² у којем је државни језик проглашен молдавским.” У Стратегији националне одбране Румуније за период 2020–2024. године наглашава се потреба подршке европском путу Републике Молдавије путем учешћа у билатералним пројектима, што ће бити корисно не само за саму Молдавију, већ и за целокупну румунску заједницу – са заједничком историјом, идентитетом, језиком и културом, што је један од циљева савремене спољне политике земље.²⁹³

Дана 28. фебруара 2024. године у Тираспољу (Придњестровље) учесници конгреса посланика свих нивоа усвојили су резолуцију у којој се говори о потреби обраћања Русији „са молбом за предузимање мера за заштиту Придњестровља у условима појачаног притиска Молдавије”.

Тренутно статус Придњестровља није регулисан – самопроглашена република није призната од стране међународне заједнице, која је сматра делом Молдавије.

²⁹² Азаренкова А.А. Внешняя политика Румынии на постсоветском // пространстве на примере Республики Молдова // Стратегические векторы транзита постсоветских государств и геополитические вызовы государствам – участникам СНГ: анализ и прогноз // Сборник материалов Международной научно-практической конференции. Москва, 2024. С. 311.

²⁹³ Види: Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024. București, 2020. URL: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА ПРИДЊЕСТРОВЉА

Од 1993. године Кишињев и Тираспољ воде преговоре о правном статусу Придњестровља. Од 2005. године они се одржавају уз учешће посредника – Русије, Украјине и ОЕБС-а, као и САД и ЕУ у својству посматрача (такозвани формат „5+2”).

Молдавија се залаже за додељивање Придњестровљу статуса посебне аутономно-територијалне јединице у саставу републике. Дана 28. јула 2005. године председник Молдавије Владимир Воронин потписао је закон који је усвојио парламент: „О основним одредбама посебног правног статуса Придњестровља”. Према документу, Придњестровље је добило статус „посебне аутономно-територијалне јединице која представља нераскидиви део Молдавије”. Закон је усвојен једнострано, без консултација с Тираспољем. Власти непризнате републике изјавиле су да је одлука Кишињева „практично сахранила план придњестровског регулисања”.

Односи Кишињева и Тираспоља погоршали су се након избора Маје Санду за председника Молдавије 2020. године (поново изабрана 2025) од стране проевропске Партије акције и солидарности. Званични Кишињев је кренуо путем прекида свих облика сарадње с Придњестровљем, укључујући одустајање од раније постигнутих договора. Преговори с Тираспољем се не воде. Последњи круг преговора у формату „5+2” одржан је у октобру 2019. године у Братислави (Словачка). ПМР је сачувала Молдавцима оно што се у самој Молдавији уништава – молдавско писмо на ћирилици, културу и обичаје.

Ситуацију у Придњестровљу додатно компликује нестабилност у суседној Украјини, где су 2014. године нове власти започеле репресивну политику према становницима Донбаса.

У пролеће 2022. године у Придњестровљу је дошло до низа терористичких напада. Конкретно, 25. априла нападнута је зграда Министарства државне безбедности у Тираспољу. Дана 27. априла непознати су гранатирали складишта муниције у рејону села Колбасна. Касније, 6. маја, у близини села са дронова су бачена четири експлозивна уређаја. У ПМР је уведен црвени ниво терористичке опасности, касније је снижен на жути, који се од тада стално продужава. Председник Придњестровља Вадим Красноселски изјавио је да су диверзије организоване са територије Украјине.

Године 2022. Молдавија је поднела захтев за добијање статуса кандидата за улазак у Европску унију, који је одобрен. Молдавија сада

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

мора да усклади своје законодавство са захтевима Европске уније. Крајем 2023. године Европски савет донео је одлуку о почетку преговора о пријему Молдавије и Украјине у ЕУ.

Дана 9. јануара 2024. године председник Придњестровља Вадим Красноселски у интервјуу ТАСС-у назвао је реалним приступ приступања Молдавије Европској унији без територија леве обале Дњестра. Према речима В. Красноселског, Придњестровље је „посебан субјект међународних односа” и судбину региона не може да одлучује ни ЕУ ни Молдавија.²⁹⁴

Посланици Врховног савета Придњестровља упутили су апел Уједињеним нацијама, Организацији за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС) и Русији с молбом за признање суверенитета Придњестровске Молдавске Републике. Суверенитет ПМР засад су признале само Абхазија, Јужна Осетија и Нагорно-Карабах (који више не постоји). Узимајући у обзир да је становништво ПМР углавном словенско, у будућности је могуће преименовање државе у Придњестровску Словенску Републику.

ЗАКЉУЧЦИ

Историчари Придњестровља доказали су да њихова територија никада није улазила у састав Молдавског кнежевства пре укључења тих земаља у састав Руске империје. Излазак Молдавије из Совјетског Савеза и националистичка политика њене владе довели су до оживљавања МССР, која је постојала до 1940. године, када је Бесарабија била део Румуније, а Придњестровље у облику АМССР било у саставу Украјинске ССР.

Придњестровски Словени су реализовали своје право на самоопредељење у складу са Повелем УН, формирајући ПМР. То је био законит акт који је изражавао интересе и вољу становништва Придњестровља. Органи власти ПМР успели су да заштите становништво Придњестровља од националиста НФМ и оружаних формација под контролом владе Молдавије.

На најдемократскији начин, путем референдума, придњестровски Словени остварују признање свог државног суверенитета. У случају да политичка елита Молдавије донесе одлуку о уласку у Европску унију и да Молдавија буде примљена у ту организацију, може се очекивати да ће придњестровски Словени

²⁹⁴ История и статус Приднестровья//<https://tass.ru/info/20107045> (дата обращения 06 августа 2025 года)

реализовати своје право на самоопредељење и еволуирати из Придњестровске Молдавске Републике у суверену државу – Придњестровску Словенску Републику. Морална обавеза УН и свих цивилизованих народа Европе и света јесте признање суверенитета ове државе.

ЛИТЕРАТУРА

- Азаренкова А.А. Внешняя политика Румынии на постсоветском пространстве на примере Республики Молдова // Стратегические векторы транзита постсоветских государств и геополитические вызовы государствам – участникам СНГ: анализ и прогноз. Сборник материалов Международной научно-практической конференции.- Москва, 2024. С. 309-313
- Бомешко Б.Г. Создание, становление и защита приднестровской государственности.1990-1992 г. Бендеры: Полиграфист. 2010. 520 с.
- Волкова А. З. II Чрезвычайный съезд депутатов всех уровней Приднестровья. Провозглашение образования Приднестровской МССР// «Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №18», 2020 г. С. 3-13.
- Галущенко О.С. Первая Конституция АССР// Молдавия смутных времён: линия раскола // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14. С.24-31.
- Гудымо О.А. Славянский вектор Приднестровья // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №16, 2018.
- Иванников И.А. Ликвидация советского государственного и общественного строя (перестройка в СССР 1985 – 1991 гг.) – Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет. -2016.-136 с.
- Иванников И.А. Влияние кризиса принципа территориальной целостности государств на геополитические процессы //Социально-политические и историко-культурные аспекты современной геополитической ситуации. Сохранение исторической памяти и проблемы фальсификации истории: образовательный контекст. материалы IV международной научно-практической конференции и круглого стола с международным участием. Москва, 2022. С. 43-45.
- Иванников И.А. Ликвидация сср: аксиологические и юридические аспекты // Legal Bulletin. 2022. Т. 7. № 1. С. 17-23.
- Иванников И.А. Прекращение сср: политико-правовой аспект// Северо-Кавказский юридический вестник. 2023. № 4. С. 154-162.
- История и статус Приднестровья//<https://tass.ru/info/20107045> (дата обращения 06 августа 2025 года).
- Кондратович Д.Ф. Предистория Приднестровской Молдавской Республики // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №1 – 1997. 57-59 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Ляпин И.Ф. Правовая система непризнанного государства в контексте гармонизации с законодательством Российской Федерации (на примере Приднестровья) // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2021, No 6, с. 114–118.

Политическое решение о создании исполнительной власти Приднестровья// <https://history.gospmr.org/politicheskoe-reshenie-o-sozdanii-ispolnitelnoj-vlasti-pridnestrovyia/> (дата обращения 22 августа 2025 года).

Референдум о независимости Приднестровской Молдавской Республики // <https://history.gospmr.org/referendum-o-nezavisimosti-pridnestrovskoj-moldavskoj-respubliki/> (дата обращения 22 августа 2025 года)

Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024. București, 2020.
URL:
https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf

Шорников, П.М. Молдавия смутных времен: линия раскола//«Ежегодный исторический альманах Приднестровья. №14», 2016. С. 5-23.

Ivan A. Ivannikov

Doctor of Law, Doctor of Political Science

Professor, Sochi Branch of the All-Russian State University of Justice

(Russian Law Academy of the Ministry of Justice of Russia)

Sochi, Russia

freiheit2061@gmail.com

THE SIGNIFICANCE OF THE PRIDNESTROVIAN MOLDAVIAN REPUBLIC IN ENSURING THE SECURITY OF SLAVIC PEOPLES UNDER CONDITIONS OF A COMPLEX CONFLICT: A RETROSPECTIVE AND FUTUROLOGICAL DIMENSION

Abstract

The article examines the causes of the complex conflict on the territory of the former Moldavian SSR, which led to the division of society and the disintegration of the state into Moldova and the Pridnestrovian Moldavian Republic, since the leadership of Moldova did not take into account the interests of the Slavic population, which wished to speak the Russian language and defend its rights to a decent existence. It is concluded that under the conditions of the Moldovan political elite's transition from Eurasian integration to European orientation, the Transnistrian Slavs exercised their right to self-determination in accordance with international law, with the prospect of the evolution of the Pridnestrovian Moldavian Republic into a sovereign state — the Pridnestrovian Slavic Republic.

Keywords: Slavs, Pridnestrovian Moldavian Republic, Russia, Romania, Republic of Moldova, foreign policy, state sovereignty, Pridnestrovian Slavic Republic.

Зоран Милошевић

Научни саветник, редовни професор
Институт за политичке студије, Београд
Академик, редовни члан Одељења за геополитику
Петровске академија наука и уметности (ПАНИ)
Санкт Петербург, Русија
zorან.milosevic@yandex.ru

РУМУНИЗАМ, МОЛДАВИЈА И СРБИЈА*

Сажетак

Етноцидом над Србима, који се одвијао више векова на подручју данашње Румуније (од XVII до XX века), омогућено је стварање, уз помоћ социјалног инжењеринга, Румуна и њихове државе Румуније као геополитичког пројекта Аустро-Угарске, Француске, Немачке, Италије и Ватикана ради физичког раздвајања Срба и Руса. Истовремено, политички центри моћи су унутар Србије онемогућили научнике и медије да истражују друштвене процесе на подручју Влашке, Ердеља (Трансилваније) и Молдавије, тако да се створио скоро потпуни вакуум, односно потпуна необавештеност о стварном стању на овом простору.

Пошто је интерес Запада (овог пута у лику САД, Европске уније и НАТО-а) поново актуелизовао молдавско питање, желећи да проруску Републику Молдавију присаједини прозападној Румунији, то је и прилика да се српској научној и другој јавности скрене пажња на тзв. румунско питање, како би се поново осмислио властити опстанак и нова геополитика Балканског полуострва. Другим речима, то значи да савремена Србија и Русија морају покренути питање етноцида над Словенима Влашке, Ердеља и Молдавије.

Кључне речи: Молдавија, Влашка, Ердељ, Трансилванија, етноцид, Срби, асимилација, Румунија, граница, геополитика.

Словенски медији и наука не обраћају пажњу на збивања у Румунији и Молдавији, што је вишеструка културолошка, идентитетска и, наравно, геополитичка грешка. Према објективним изворима,

* Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

становништво данашње Румуније и Молдавије (Влашке и Ердеља/Трансилваније), италијански политичари XIX века, али и начници када се говори о Румунима и њиховом латинском идентитету, све стављају под знаке навода. Ево примера: „Подунавске кнежевине Влашка и Молдавија, због свог положаја у доњем току Дунава и 'латинског' карактера, како се говорило, свог становништва, још од кризе 1848 – 1849. године, постају важан чинилац у прорачунима европске дипломатије и оцењивању најпозванијих представника јавног мњења”.²⁹⁵ То чине и када пишу наденуто име (за које кажу да је „верније сачувало римско име”) – „Румуни”.²⁹⁶ За западне државе тог времена стварање Румуније се није руководило реалним етничким стањем, већ политиком протеривања Русије са Балкана.²⁹⁷

За српског археолога професора Ђорђа Јанковића, када је у питању етничко порекло „Румуна” нема сумње да су то Словени: „У данашњој Румунији је са западних страна Европе још раније започето затирање словенских корена и ћириличног писма, тако да данас Румуни не умеју да читају своје средњовековне текстове написане у црквама (то ће се десити и Србима ако се одрекну ћирилице). Мађари су заборавили да су им скоро сви краљеви из лозе Арпадовића били ожењени словенским женама, да им је матерњи језик био словенски, а у држави су им најбројнији становници били Словени”.

Истраживање цркве на простору Влашке, Ердеља и Молдавије опет води до Словена и Срба. Наиме, литургија се обављала на црквенословенском језику који је дошао „са друге стране Дунава”, тј. из Србије. Цркву у Молдавији устројио је монах Никодим (Прилепски), рођен у Прилепу од мајке Српкиње и оца Грка. Управо је Никодим изградио прве влашке манастире – Водице поред Северина и Манастир Тисман у Олтенији. Гросул наводи да је тај прекодунавски језик (српски) био званични језик не само у Молдавији, већ и у Влашкој, Ердељу, Бугарској, Србији, Московском и другим књажевствима, па чак и у Великом Књажевству Литванском. У Молдавији је српски био државни језик све до XVII века, када почиње борба против њега и његово истискивање из употребе. На тај начин „балканска теорија” о пореклу Молдовљана добија на значају, јер су, како каже сам Гросул, истраживачи Универзитета из Хамбурга

²⁹⁵ Тамбора Анђело. *Кавур и Балкан*. Београд: Завод за уџбенике, 2007. стр. 166.

²⁹⁶ Исто, стр. 166 и 167.

²⁹⁷ Исто.

доказали да су са аспекта генетике Румуни ближи становницима Балканског полуострва (Србима), него Италијанима. Нова истраживања ДНК становника Балкана и Европе потврђују закључке српске аутохтонистичке школе о томе, али и истраживача из Хамбурга.

„ДОБА СЛОВЕНИЗМА” У РУМУНИЈИ

Др Илије Барбулеску, професор универзитета и академик пише: „Иначе у целој Трансилванији (Ердељу), па и у целом Банату, указују нам се само Срби као најмногобројнији живаљ који преовлађује, а српски језик као прави словенски књижевни и црквени језик не само њихов, него и самих Румуна”. На странама 89 – 95 говори да Срби преовлађују и у Влашкој и Молдавији (од XIV века), а већину су имали и раније (током XIII века, када се влашко племство сродило са племством из Србије, на пример 1274. године влашки војвода Олтеније, Љутивој, удаје своју ћерку за за Стевана Милутина, краља Србије, оног Милутина, који је кроз кратко време имао да распростире своју владавину над Босном и Македонијом све до Скопља.

Зашто би Срби данас знали да је из српске Молдавије 1567. године у манастир Милешеву „стигло” небо, лични рад госпође Роксанде, жене Александра, војводе Молдавије? Зашто би данашњи Срби знали да је молдавски бољар Стеван Боул, велики дворник Доње Земље, имао на свом печату урезану годину 1655. и назив *Србин*?

Управо поменути Илије Барбулеску овај период „Румуније” назива „ДОБА СЛОВЕНИЗМА”. И у праву је. Српски владари Молдавије су за српско становништво доводили свештенике коју су школовани и рукополагани у Српској цркви (из Охрида, Пећке патријаршије итд.). Колико је у то време српство и православље било живо у Ердељу, Влашкој и Молдавији говори податак да су током XVI века (податак се односи на 1558. годину) из Западне Малорусије (данас Украјине), из града Лавова слали младиће да „уче српско црквено појање” и наравно српски књижевни језик. У то време, и у Влашкој, Молдавији и Ердељу (Трансилванији) језик се звао словенски или српски. Није било румунског ни било ког другог.

Гашење српства у Молдавији, Влашкој и Ердељу (Трансилванији) започето је крајем XVII века у Трансилванији, где су језуити преузели мисију и брзо посвађали Србе. Знају се имена Срба који су радили у корист Римокатоличке цркве и Аустро-Угарске, намећући својим сународницима румунизам као идеологију и румунство као нову националну припадност, лишену српског језика, ћирилице и истинског

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

православља. Наравно, денационализација Словена-Срба започиње са унијом коју је у име верника прихватио митрополит Теодосије 1680. године, признајући папу за поглавара цркве. Исти тај „митрополит” је штампао на „румунском” „Литургију” (мешавина српског и италијанско-француског језика), а у уводу каже да је то урадио због оних свештеника који не знају црквенословенски и српски језик. Наравно, румунизацији Словена у Ердељу, Влашкој и Молдавији погодовале су још неке околности. Са кризом Османске империје значајно је појачан притисак (пре свега економски и културни), што је ове натерало да траже савезнике најближих држава – Аустрије и Пољске, посебно последње. То је значило и отварање врата римокатолицизму. Од тада се отварају врата римокатоличкој пропаганди и мисијама међу православнима Дунавских кнежевина, а ови су као важан аргумент зашто треба прихватити римску веру и папу наводили да су римског, а не српског и словенског порекла. Управо су римокатолици натерали православне Молдавије (и Влашке) да изађу из јурисдикције Српске цркве (Охридске архиепископије – XVII век) и пређу под власт Константинопоља, где су лако корумпирали фанариоте и тако унели велику смутњу међу православне Молдавије, Влашке и Ердеља. То је било неопходно у борби за православне вернике, како би се унеле унијатске и римокатоличке књиге, штампане на тзв. румунском језику. Са овим књигама почео се ширити и појам „румунски језик”, који у првој фази није означавао језик „румунског народа” (кога још није било), већ назив за писани језик чије норме су биле формиране у Школи Ардељана од језуита (Трансилванији) за оне православне који су примили унију.

ЈЕЗУИТСКА ШКОЛА АРДЕЉАНА И РУМУНИЗАМ

О овоме наметању румунског језика, који није био народни језик, већ вештачки, специјално осмишљен ради мисионарских циљева Римокатоличке цркве, постоје бројни историјски документи. На пример, писац Т. Негруцу у једном чланку из 1837. године „Како сам учио румунски језик” каже да су из Трансилваније стизали посебни учитељи „румунског језика” образовани у језуитско-унијатској Школи Ардељана, а који су поред језика имали задатак да убеђују ђаке да су „Румуни”. Потом је следило убеђивање да је за румунски језик практичнија латиница, уз истовремено омаловажавање ћирилице као примитивног и „ђаволског писма”.

Владислав Гросул о томе пише: „Још један фактор утицао је на зближавање књажевстава, а то су досељеници који су у Влашку и у Молдавију дошли из Трансилваније и из целе Аустро-Угарске империје, јер је на све снажно утицала Школа Ардељана. Представници романизованог становништва Аустројске империје у то време су у већини себе већ сматрали Румунима и међу њима се родила идеја о једној румунској нацији.»²⁹⁸ Румунски новинар К. Бакалбаша је о томе писао: „Свуда су били учитељи из Школе Ардељана... Они су запалили румунску бакљу и ниједна друга није могла да је надјача”. Ови учитељи су имали велики утицај на културу, образовање и националну свест, пре свега међу вишим социјалним слојевима. Школа је утицала и на грчког историчара Д. Филипидеа, који се у Влашку населио крајем XVIII века и који је на грчком језику у Лајпцигу објавио 1816. године „Историју Румуније” и „Географију Румуније”, што је прво коришћење у науци појма „Румунија” за целокупно романизовано становништво на левој обали Дунава.

Представници Школе Ардељана били су заговорници латинске концепције румунске нације, а српску и словенску су сматрали штетном и предлагали су њену ликвидацију. Управо је „историјски и лингвистички латинизам Школе Ардељана дао основе румунске националне идеологије. Другим речима, Румуни нису етничка заједница (народ), већ политички конструкт, који је осмишљен не само да раздвоји Русе и Србе, већ да латинским идентитетом Румуна трасира пут обнови „Свете римске империје”, што је и данас званични политички програм Ватикана и Римокатоличке цркве.²⁹⁹ Додатни аргумент овој тврдњи представљају и збивања током 1838. (и неколико година раније), када су новоформиране партије стварале своје програме. На пример, програм Влашке „националне партије” се залагао за ослобађање Влашке и Молдавије од Османлија (Турака) и проглашење независности, затим стварање заједничког руководства које би ујединило две државе у „Велику Дакију”, а не Румунију.

Са овим се слаже и Јован Пејин, који у предговорима књизи „Власи”, пише следеће: „За увођење румунског језика у цркви најзаслужнији су Власи унијати у Угарској. Један број Влаха из Ердеља

²⁹⁸ Гросул Владислав. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866). Кишинев: б.и., 2014. С. 53.

²⁹⁹ Милошевић Зоран. Шта Русија очекује од Ватикана // *Печат*: лист слободне Србије, бр. 512, 23. март 2018. стр. 35 – 37.

под утицајем својих сународника који су се школовали на западу упознали су се са римокатолицизмом и античком историјом и латинством, прихватили су унију 1698. године, признали су папу, док је већина остала верна Великој цркви у Цариграду, а у Банату су били под јурисдикцијом Карловачке митрополије Српске православне цркве. Затим је утицај унијата извршио продор на Влашку и Молдавију”.³⁰⁰

Додајмо да су Мађари силом натерали митрополита Саву II Бранковића (који је такође био тајни унијата) да „уклони словенски језик (који се зове српски из цркве)”.³⁰¹ Исти тај митрополит Сава доноси одлуку: „да се они свештеници који се не служе румунским језиком него само српским – не смеју рукополагати!” Тако је омогућио не само румунизацију Цркве (коју Румуни никада нису ни имали, па тако није било ни њиховог језика), већ и појаву тзв. румунске нације, која је стварана асимилацијом Словена и Срба. Такође, Румунска православна црква је добила самосталност, односно Томос (под веома необичним, чак неканонским околностима), од Цариграда, 1925. године (до тада, да нагласимо, није постојала). Ово навођење је из разлога што је црква у Ердељу, Влашкој и Молдавији била под јурисдикцијом Охридске архиепископије и Пећке патријаршије (да подсетимо да је надлежност над територијама Влашке, Ердеља и Молдавије 1429. године преузела Пећка патријаршија) од XI до XVII века. Поменути Томос Цариградске патријаршије из 1925. године је упитан по многим основама. Другим речима, мајка црква је требало да буде Српска православна црква а не Цариградска патријаршија, што су језуити желели да избегну и у чему су успели.

Унијати су неканонски оделили Румунску православну од Српске цркве 1864. године, што је свесрдно подржала Аустро-Угарска и Римокатоличка црква, тако да су формирали посебну „румунску митрополију”. Но, националну цркву нису имали, као што нису имали ни државу, јер до тог времена и није било румунског народа. Први румунски патријарх такве Румунске цркве био је Мирон, унијата, који се, по рукоположењу, „вратио” у православље. Но, то га није спречило да избаци црквенословенски језик из цркве, прихвати римокатолички

³⁰⁰ Пејин Јован. Предговор приређивача // Власи. Елаборат ОЗНА-е 1948 – 1949. године / приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић. Београд: Хришћанска мисао, 2012. стр. 8.

³⁰¹ Исто, стр. 129.

календар и подржи латиницу за нови „румунски” језик, који је у првој редакцији имао 50 посто српских и словенских речи.³⁰²

О стању румунског „православља” Огњен Војводић пише: Румунска црква је прешла на грегоријански календар 1924. године одлуком румунског митрополита, а према одлуци цариградског такозваног Свеправославног конгреса. Увођење папског календара изазвало је подјелу и протесте међу румунским вјерницима и свештенством. Систематско прогањање свештеника и вјерника вјерних православном календарском поретку трајало је до Другог свјетског рата. Срушени су сви храмови које су саградили `старокалендарци`, а многи свештеници су умрли у затворима. После Другог свјетског рата православни вјерници који поштују православну пасхалију нису потпуно онемогућени у вјерском животу, али су прогоњени и није им омогућена потпуна слобода богослужења. У Румунији је први румунски кнез после ослобађања од Османске окупације Александар Јоан Куза свргнут и убијен 1866. године, који је владао свега седам година. Послије њега до 1946. године Румунијом је владала римокатоличка њемачка кућа Хоенцолерн-Сигмаринген – рођаци њемачке царске породице. Римокатоличка династија је радила на прогону ћириличног писма и преласку на римокатолички календар. О римокатоличком утицају у Румунији довољно говори податак да је румунска патријаршија 1942. године признала тзв. Гермогенову `Хрватску православну цркву НДХ, и послала митрополита Банатског (Темишвар) Висариона (Пују) на устоличење у Загреб због чега је чувар Пећког трона, мјестобљуститељ патријаршијског пријестоло – митрополит Скопски Јосиф у име Сабора прогласио прекид канонског општења са Румунском црквом”.³⁰³

Интересантна су сведочења француског научника Јакова Бонгарског, који је 1585. године пропутовао кроз Влашку за Цариград и оставио сведочанство да му је пасош у Букурешту издан на српском језику, како би могао прећи преко Дунава, а додао је и запажање да су

³⁰² Види: Трујић Властимир. Кратки архаични словар Влашке и Молдавије у савременом румунском језику // Анатомија румунске политике / приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. стр. 307 – 320; Упор.: Стерија Поповић Јован. Речи српско-словенске у влашком језику познате // Анатомија румунске политике / приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. стр. 321 – 349.

³⁰³ Војводић Огњен. Грегоријански глобализам (2). <http://www.ognjenvojvodic.info/gregorijanski-globalizam-drugi-dio.html>

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

се у то време становници Влашке служили „српским словима и српским језиком”.³⁰⁴

*Поглед на мапу корисника ћирилице
открива геополитички задатак
Румуније – раздвајање Срба и Руса, а
потом њихово опкољавање и
уништавање.*

СМИСАО РУМУНИЗМА ДАНАС

Јасно је да су Румунија као држава и Румуни као политички идентитет створени да трајно осујећују геополитичке планове православних

Словена (Русе и Србе), што се види и данас. Прво у Молдавији, а потом и у Србији. Наиме, НАТО, Европска унија и САД планирају да целу Републику Молдавију припоје Румунији и зато „немају чак ни божићне празнике”. Амерички експерти за социјални инжењеринг уз помоћ домаћих „харвардских дечака” (Молдовљана школованих на Харварду, – З.М.) настоје да у што скорије време САД преузму тоталну медијску контролу на територији Молдавије. Другим речима, на овој територији не сме да се чује другачије мишљење, ни руско, ни српско, ни кинеско... само румунско и америчко (а оно је исто). Зашто?

Суштина сваког рата је да се на једном делу фронта обезбеди премоћ над противником, премоћ над формирањем јавног мњења, премоћ у контроли људског духа и душа. Управо тиме се данас баве што владине, што полувладине и невладине организације, а које све контролишу и плаћају САД и НАТО.

САД и НАТО, наравно, неће стати када освоје Молдавију. Морају се вратити да докрајче Србе. Искуство са сламањем Молдовљана свакако ће бити у томе драгоцено. Румунија је у Србији применила идентичну методологију експансионизма као у Молдавији. Давање стипендија за студирање у Румунији, дељење пасоша ради одласка у земље Европске уније на рад, кршење црквеног права успостављањем парохја на канонској територији Српске православне цркве и

³⁰⁴ Пејин Јован. Предговор приређивача // Власи. Елаборат ОЗНА-е 1948 – 1949. године / приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић. Београд: Хришћанска мисао, 2012. стр. 77.

превођењем верника у своју цркву, стварањем новог идентитета Влаха (са обавезним кориштењем латинице), финансирањем прорумунских медија и невладиног сектора, као и формирања идеологије за стварање нове румунске нације на тлу Србије „Тимочане”.

Но, за Србе се, уколико желе да преживе, постављају нови задаци. Учествовати заједно са Русима у духовном ослобађању становника Влашке, Молдавије и Ердеља, од идеологије румунизма. У међувремену морамо Русима и „Румунима” објаснити да се на овим исконским српским територијама догодио етноцид Словена (углавном Срба)³⁰⁵ и да је праведно да становници ових земаља, ако не буде могуће да поврате свој исконски идентитет (са аспекта западних интереса румунизација Срба/Влаха је само „коллатерална штета”, важна је контрола 'делте' Дунава), онда да се барем створи прословенска интеграциона идеологија. Истовремено, то значи да мора доћи до краха румунског геополитичког пројекта, који је све време постојања Румуније био трн у пети Руса и Срба. Повратак Влаха и Молдовљана свом идентитету значио би и заједничку Руско-молдовљанско-влашко-српску границу, што би значило да је учињен први корак у успостављању историјске правде на овом простору.

Други је наплата штете од Римокатоличке цркве и западних држава које су помогле да се изврши етноцид.

ЛИТЕРАТУРА

- Војводић Огњен. Грегоријански глобализам (2).
<http://www.ognjenvojvodic.info/gregorijanski-globalizam-drugi-dio.html>
Гросул Владислав. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866). Кишинев: б.и., 2014.
Милошевић Зоран. Хјустонски пројекат за уништење Словена // Печат : лист слободне Србије, бр. 474, 9. јун 2017. стр. 40 – 43.
Милошевић Зоран. Шта Русија очекује од Ватикана // Печат: лист слободне Србије, бр. 512, 23. март 2018. стр. 35 – 37.
Пејин Јован. Предговор приређивача // Власи. Елаборат ОЗНА-е 1948 – 1949. године / приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић. Београд: Хришћанска мисао, 2012.
Стерија Поповић Јован. Речи српско-словенске у влашком језику познате // Анатомија румунске политике / приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. стр. 321 – 349.

³⁰⁵ Види: Милошевић Зоран. Хјустонски пројекат за уништење Словена // Печат : лист слободне Србије, бр. 474, 9. јун 2017. стр. 40 – 43.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Тамбора Анђело. *Кавур и Балкан*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.

Трујић Властимир. Кратки архаични словар Влашке и Молдавије у савременом румунском језику // Анатомија румунске политике / приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. стр. 307 – 320.

Zoran Milošević

Principal Research Fellow, Full Professor

Institute for Political Studies, Belgrade

Academician, Full Member of the Department of Geopolitics

“Peter the Great” Academy of Sciences and Arts (PANI)

Saint Petersburg, Russia

zoran.milosevic@yandex.ru

RUMANISM, MOLDOVA AND SERBIA

Abstract

Through the ethnocide of the Serbs, which took place over several centuries in the territory of present-day Romania (from the 17th to the 20th century), the creation of the Romanians and their state of Romania was made possible, with the help of social engineering, as a geopolitical project of Austria-Hungary, France, Germany, Italy, and the Vatican, aimed at physically separating the Serbs and the Russians. At the same time, political centres of power within Serbia prevented scientists and the media from researching social processes in the regions of Wallachia, Transylvania (Erdély), and Moldova, thus creating an almost complete vacuum — a total lack of information about the real situation in this area.

Since the interests of the West (this time in the form of the USA, the European Union, and NATO) have once again actualized the Moldovan question, seeking to unite the pro-Russian Republic of Moldova with the pro-Western Romania, this is also an opportunity to draw the attention of the Serbian scientific and broader public to the so-called Romanian question, to rethink national survival and the new geopolitics of the Balkan Peninsula. In other words, this means that contemporary Serbia and Russia must raise the issue of ethnocide against the Slavs of Wallachia, Transylvania (Erdély), and Moldova.

Keywords: Moldova, Wallachia, Transylvania, Erdély, ethnocide, Serbs, assimilation, Romania, border, geopolitics.

Кирил Шевченко

доктор историјских наука
професор Филијале у Минску
Руског државног социјалног универзитета
Минск, Белорусија
shevchenkok@hotmail.com

**РУМУНИЈА И РУСКО ЦАРСТВО У ЈАВНОМ МЊЕЊУ
МОЛДАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ 1860-ИХ ГОДИНА**

Резиме

Уједињење дунавских кнежевина и стварање Румуније, које је уследило после пораза Русије у Кримском рату 1853–1856. године уз активно посредовање западних сила, пре свега Француске и Аустрије, имало је јасне антируске циљеве и било је усмерено на физичку изолацију Русије од православних балканских Словена, пре свега од Србије, као и на асимилацију словенског становништва дунавских кнежевина. Од тренутка оснивања своје државе, руководство Румуније почело је да спроводи изразито антируску и антисловенску политику. Међутим, антируска политика румунске политичке елите од самог почетка наишла је на отпор у Молдавском кнежевству, чији су друштвени кругови, укључујући бојарство, иступали са оштром критиком Влашке, оптужујући Букурешт за дискриминацију и економску експлоатацију Молдавије у оквиру Румуније. Према сведочењу руског путописца и публицисте В. Кељсјева, који је посетио Јаши 1867. године, молдавски бојари и представници простог народа, критикујући Румунију и западне земље, пре свега Француску и Аустрију, исказивали су проруска расположења и тежњу ка зближавању са Русијом, чак и до уласка у њен састав са правима аутономије слично Финској. Истовремено, представници молдавске политичке елите оштро су критиковали руске дипломате у Молдавији због њихове пасивности, неодлучности и незаинтересованости за питања дунавских кнежевина.

Кључне речи: Русија, дунавске кнежевине, Румунија, Влашка, Молдавија, геополитика.

Пораз Руског царства у Кримском рату 1853–1856. године, током којег је било приморано да уђе у оружани сукоб са коалицијом водећих западноевропских држава у облику Француске и Велике Британије, као и Турске и Сардинског краљевства, довео је до брзог губитка традиционалног утицаја Русије у дунавским кнежевинама и

уопште на Балкану. Та околност постала је један од кључних предуслова за касније стварање румунске државе, у чијем настанку су биле заинтересоване водеће европске силе. Управо у то време Запад је, према речима познатог српског научника З. Милошевића, „у положају победника приморао Русију да призна нову европску државу са неороманским (латинским) идентитетом”.³⁰⁶

Занимљиво је да је Румунија, од самог почетка свог постојања као независна држава, готово одмах почела да спроводи доследну и изразито антируску, антисрпску, антисловенску и антиправославну политику. Како с правом истиче у том контексту професор З. Милошевић, управо се на тај начин испунио „геополитички сан ‘ствараоца’ Румуније, грофа Камила Бенса ди Кавура”. Он је обављао дужност премијера Сардинског краљевства од 1852. до своје смрти 1861. године – у време када је Румунија пролазила кроз процес формирања, а Италија кроз пут уједињења. Још је значајније, наглашава З. Милошевић, што је он био на челу владе управо у тренутку када је почео Кримски рат. Камило Бенсо ди Кавур изразио је мисао да је главни значај стварања Румуније „раздвојити јужне и источне Словене”, стварајући нови неоромански идентитет, који је, по замисли Ватикана, требало истовремено да постане семе васкрса Римског царства”.³⁰⁷

Суштински, најважнији геополитички циљ новорођене румунске државе, створене уз помоћ различитих социокултурних технологија као заједнички пројекат Аустроугарске, Француске и Ватикана, било је физичко раздвајање Србије и Русије једне од друге и потом етноцид српског и словенског становништва у целини, које је историјски живело на територији дунавских кнежевина.³⁰⁸

Занимљиво је да су идеолошки темељ и културна основа „румунског пројекта” постали идеје Трансилванијске (или Ардељанске) школе, формиране у оквиру унијатске цркве у аустријској Трансилванији почетком XVIII века. Представници те школе тумачили су романско језичко становништво Влашке, Молдавије и Трансилваније као директне потомке римских колониста који су дошли у басен доњег

³⁰⁶ Милошевић З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Минск – Белград: ЛИТО, 2023. С. 19.

³⁰⁷ Исто. стр. 20.

³⁰⁸ Милошевић З. Српско питање и Румунија // Румунија и румунизација Срба. Шабаци: Центар Академске Речи, 2018. С. 41.

Дунава после освајања Дакије од стране римског цара Трајана почетком II века нове ере. Управо су представници Трансилванијске школе, који су били ученици католичких образовних установа у Бечу и Риму, одредили главни правац унутрашње политике румунских власти након стварања Румуније.

Суштина те политике огледала се у наметању наратива о искључиво западном – латинском пореклу романског становништва дунавских кнежевина, у беспопштедном уништавању словенског културно-историјског наслеђа у Влашкој и Молдавији, у убрзаном преласку влашке и молдавске писмености са традиционалне ћирилице на латиницу, у наметању француских и италијанских позајмљеница у румунском књижевном језику који се формирао у другој половини XIX века, као и у прогону и дискриминацији православне цркве.³⁰⁹

Јасна антируска усмереност спољне политике новорођене румунске државе изразито се показала већ током Пољског устанка 1863–1864. године против Русије, када је Румунија, у потпуности следећи спољну политику Француске, пружила пуну подршку пољским устаницима и у суштини постала транзитна тачка за снабдевање пољских устаничких снага и погодна база за њихово скривање. Управо у то време Румунија се коначно претворила у послушан инструмент француске политике у југоисточној Европи.

Занимљиво је, међутим, да упркос свему томе руска дипломатија инсистирала на укључивању у текст Санстефанског мировног уговора, закљученог између Русије и Турске у марту 1878. године, посебне тачке о признању независности Румуније.³¹⁰ Још је занимљивије и то што је Русија једна од првих „удовољила молби румунске владе да се у званичним актима назив ‘Уједињене кнежевине’ замени термином ‘Румунија’. ... Русија је постала прва држава која је званично потврдила независност Румуније у међународним споразумима 1877. године”,³¹¹ наглашава познати стручњак за историју дунавских кнежевина В. Ј. Гросул. Таква кратковида и непланска политика званичног Петрограда сведочила је о томе да руска политичка

³⁰⁹ Шевченко К. Од језуитске искре до “румунске бакље”. Трансилванијска школа као катализатор “румунског пројекта” // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар Академске Речи, 2018. С. 89.

³¹⁰ Гросул В.Я., Чертан Е.Е. Россия и румынского независимого государства. Москва: Наука, 1969. С. 210.

³¹¹ Исто. стр. 211.

елита није у потпуности схватала право геополитичко назначење новорођене румунске државе.

Упркос тако упадљивој дипломатској великодушности Русије према новорођеној Румунији, карактеристична црта културно-националне политике румунске политичке елите од самог почетка постојања румунске државе била је ратоборна и доследна русофобија и словенофобија. Она се испољавала, између осталог, у системској антисловенској и антируској реторици водећих идеолога „румунског пројекта” и румунске штампе, као и у демонстративном одрицању од традиционалне ћирилице и прихватању латинице за на брзину створен румунски књижевни језик средином XIX века путем етнојезичког инжењеринга, из којег су беспошtedно протериване бројне речи словенског порекла које су у то време широко користили староседеоци Молдавије и Влашке. Протеривана словенска лексика активно је замењивана бројним вештачким позајмљеницама из француског и италијанског језика, што је требало да нагласи искључиво западни и „латински” карактер румунске културе.

Међутим, ратоборна антисловенска и русофобична политика вођа новорођене румунске државе у то време није одликовала целу политичку елиту и становништво историјског Молдавског кнежевства, које је било принуђено да постане део Румуније. Значајан део становника Молдавије, од бојара до простог народа, у то време је задржавао и непрестано испољавао изразито русофилска расположења, стремећи приближавању управо Русији, а не Западној Европи.

Убедљиво и драгоцено сведочанство о таквим расположењима међу широким масама Молдавског кнежевства шездесетих година XIX века представљају сећања В. Келсјева, познатог руског револуционара, историчара, новинара и публицисте, блиског Н. Доброљубову, А. Херцену и Н. Огарјову, који је, емигриравши из Русије из политичких разлога, крајем педесетих година XIX века живео у Лондону и неко време активно сарађивао са Херценовим листом „Колокол”.³¹²

Скоро целу 1867. годину В. Келсјев је провео у граду Јаши, историјској престоници Молдавског кнежевства, куда је стигао из суседне Галиције. Посебну вредност Келсјевим сећањима даје чињеница да су његова запажања настала одмах после стварања

³¹² Гросул В.Я., Чертан Е.Е. Россия и формирование румынского независимого государства. Москва: Наука, 1969. С. 229.

румунске државе, као и то што је он, владајући европским језицима, поседујући широк видокруг и као активан и радознао посматрач, много путовао, стално склапао бројна познанства и комуницирао не само са представницима молдавске политичке елите, већ и са широким круговима молдавског простог народа.

Навикнут на укореењу хроничну русофобију западних Европљана и Пољака и сматрајући таква расположења у Европи готово нормом, В. Келсјев је био потресен током свог дружења са Молдавцима, доживевши извесни културни шок. Тако, присећајући се својих првих утисака о јашким бојарима, Келсјев је писао: „Моје прво познанство с њима почело је њиховим прекором Русији. Они су нас грдили не као Власи, не за наше варварство, не за наше бичеве и буздоване, не за Сибир, не за поступке према Пољацима, већ за нашу равнодушност. – ‘Шта ваши раде у Москви и Петрограду?’ – викали су ми у глас, дрхтећи од негодовања. – ‘Зашто спавају? Зашто нас остављају на милост и немилост судбине, као играчку Француској и Аустрији?’”³¹³

Према речитим сведочанствима В. Келсјева, молдавски бојари су изузетно критички и непристрасно говорили о Влашкој, са којом су се у једном државном облику, Румунији, принудно нашли. „Ми не желимо савез са Влашком, он нам је терет, он нас разара. Власи су запосели целу нашу управу, претворили Молдавију у потчињену област, угушили наш глас у свим питањима. Ми смо лишени суда, лишени војске, нашим молдавским новцем украшавају Букурешт, а ваши спавају!!!”,³¹⁴ – тако је живо пренео В. Келсјев расположење јашких бојара крајем шездесетих година XIX века.

Жалећи се В. Келсјеву на „тежину и неподношљивост” свог положаја у саставу новорођене Румуније, молдавски бојари су изјављивали: „Ми више не желимо ни већу политичку слободу, ни независност. Обраћали смо се са молбом вашим конзулима да се заузму за нас пред Власима, али се ваши конзули од нас крију, кажу да нису ни за шта овлашћени и без посебних инструкција ништа не могу да раде”³¹⁵, тако је описивао политичка расположења у Молдавији и однос према руским дипломатама од стране молдавске елите В. Келсјев.

³¹³ Келсиен В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 54.

³¹⁴ Исто.

³¹⁵ Исто.

Важан фактор који је појачавао критички став становништва Молдавије према Румунији била је агресивна антиправославна политика званичног Букурешта. Занимљиво је да је одмах након уједињења дунавских кнежевина и стварања Румуније, по иницијативи румунских власти и лично А. И. Кузе, од 1859. године покренута кампања прогона и жестоке хајке на антиунионистички настројено православно свештенство, пре свега у Молдавији. Политика формалне секуларизације црквених имања, коју је у то време спроводио господар Куза, у пракси се претворила у прогон и фактички у разарање православне цркве која му није била по вољи, а која је бранила традиционалне културне вредности становништва Молдавије и Влашке.

Тако је по иницијативи румунских власти задат пажљиво припремљен тежак ударац Немањском манастиру, признатом центру молдавског православља. Као резултат погрома који су спровеле снаге новорођене румунске државе, Немањски манастир је лишен свог имања; конфисковане су богата библиотека и штампарија манастира, која је издавала молдавску црквену литературу.³¹⁶

Изузетно критичан био је однос јашких бојара не само према Румунији, већ и према Француској и Аустрији, која је непрестано настојала да појача свој утицај у овом региону. По речима молдавских саговорника руског путописца и публицисте, „француски и аустријски конзули из коже би искочили само да придобију наше добро мишљење о својим владама, али смо се ми њима огадили: досадило нам је да играмо по свирали Француске и Аустрије, досадили су нам њихови говори о томе да припадамо племенитом латинском роду, да смо потомци древних Римљана, и да стога наша судбина треба да буде повезана са судбинама западне, а не источне Европе. Како ми, тако малобројан народ, можемо сањати о политичкој независности или играти било какву озбиљну улогу?“³¹⁷ Занимљиво је да су представници западне дипломатије покушавали да манипулишу расположењима молдавске политичке елите, позивајући се на наводно латинско порекло староседелаца Молдавије.

Природа замерки молдавских бојара Русији одређивала се управо овим околностима, пре свега пасивношћу и

³¹⁶ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 159.

³¹⁷ Кельсиев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 55.

незаинтересованошћу руске дипломатије. Представници молдавске политичке елите упрекли су руско руководство због непознавања и непожељности да упозна стварно стање у Молдавији. „Кад би се у Петербургу разумело наше питање и познавале наше жеље, кад би нам само пружили руку, сутра би се ‘suffrage universel’ изјаснио у корист припајања Русији под некаквим правима вазалног кнежевства, попут Финске”,³¹⁸ пренео је Кељсјев расположења молдавских бојара.

Такво очигледно гравитирање Русији делимично се објашњавало одбојношћу према Влашкој, која је потпуно доминирала у Румунији. „Влахе мрзимо; наше непријатељство према њима траје вековима; не можемо, не желимо бити с њима”, – говорили су молдавски политичари руском путописцу. – „Колосална Русија може нас угњетавати, али нас не може вређати – превелика је за то. Али мала Влашка, то ништавно кнежевство, где су обичаји грубљи од наших, где је образованост на знатно нижем ступњу, где јавни морал представља све најстрашније... вређа нас својом дрскошћу, надменошћу и неправдом.”³¹⁹ Размишљајући о свему што је чуо од молдавских бојара, В. Кељсјев је писао: „И овде, у овој Молдавији, у овој латинској раси, која нас је још недавно мрзела, поново сам нашао исто оно што и код западних Словена – исту неограничену љубав према Русији, исту веру у њу, исту тежњу да се стопе с њом у једну државу...”³²⁰

Још израженија русофилска расположења била су карактеристична за молдавски прости народ. По речима В. Кељсјева, молдавски прост човек „ни о чему тако не сања као о доласку Руса, који једини умеју увести и задржати бар неки ред, а о осталом се не брине, сматрајући да је *imperatur rusescei estj omul bunu* – ‘руски цар је добар човек’.”³²¹

Своје богате утиске од путовања по словенским земљама централне Европе и Молдавије и од сусрета са локалним становништвом В. Кељсјев је изразио овако: „Ономе ко није био у тим непознатим крајевима, који се граниче са нашом земљом, ко није дуго живео међу Словенима и Румунима, тешко је представити какву чаролију за њих представља Русија. Ми им не шаљемо агенте, не разбацујемо се нашим рубљама, како нас оптужују француске и

³¹⁸ Исто.

³¹⁹ Исто. стр. 56.

³²⁰ Исто.

³²¹ Исто. стр. 57.

јеврејско-аустријске новине; ми у својој простоти душе чак и не знамо ко живи у тим крајевима, шта се тамо збива, шта се тамо мисли... а у међувремену, тамо срца горе љубављу према нама и надом у нас... Ако нас и грде, грде нас због нашег незнања и због нашег превеликог поштовања према мишљењу Париза, Лондона, Беча и Берлина, као и због тога што шаљемо међу њих као своје представнике људе који нису наше православне вере, људе неуке, плашљиве, неодлучне и несаосећајне према њима.”³²² Ова примедба руског посматрача није изгубила на актуелности ни данас.

Сумирајући своје утиске из разговора са Молдавцима и општи однос према Русији од стране становништва Молдавије, В. Кељсјев је писао: „Један сан је свима заједнички – од богаташа-бојара до последњег водоноше: ‘Хоће ли ускоро доћи Руси и хоће ли ускоро завладати бар неки ред?’”³²³ Занимљиво је да је ове мисли изнео човек који је раније емигрирао из Русије као револуционар и чији је однос према Руској империји и њеној стварности био више него критичан.

Било је, међутим, и неких изузетака у лику Пољака, Мађара и аустријских дипломата. Према сведочењу В. Кељсјева, у Молдавском кнежевству „само су Пољаци и Мађари гледали искоса на све што је руско и отворено ми исказивали своје негодовање према руским агентима које су сами измислили... Осим Пољака и Мађара, те чиновника аустријског конзулата, у Јашима нико не благонаклони према Аустрији, нити јој се ико приклања. Колико год се Аустрија труди, колико год се из петних жила напреже да придобије симпатије народа Балканског полуострва и леве обале доњег Дунава, ништа јој, сиротој, не полази за руком.”³²⁴

Упознавање са друштвеним расположењима словенских народа, укључујући и галицијске Русине, као и становника Молдавије, изазвало је револуцију у погледима самог В. Кељсјева, који је раније, као убеђени револуционар-демократа и сарадник Херцена, искрено сматрао Русију „тамницом народа”. У великој мери под утицајем те промене вредности В. Кељсјев је донео одлуку да се врати у домовину. Што се тиче његових мисли и запажања, посебно у погледу односа руске дипломатије и руских чиновника према народима суседним Русији, она су у великој мери сачувала своју актуелност и данас.

³²² Исто. стр. 58.

³²³ Исто. стр. 59.

³²⁴ Исто. стр. 59.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

ЛИТЕРАТУРА

- Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014.
- Гросул В.Я., Чертан Е.Е. Россия и формирование румынского независимого государства. Москва: Наука, 1969.
- Кельсиев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.
- Милошевић З. Српско питање и Румунија // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар Академске Речи, 2018.
- Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Минск – Белград: ЛИТО, 2023.
- Шевченко К. Од језуитске искре до “румунске бакље”. Трансилванијска школа као катализатор “румунског пројекта” // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар Академске Речи, 2018.

Kirill Shevchenko

Doctor of Historical Sciences

Professor, Branch of the Russian State Social University

Minsk, Belarus

shevchenkok@hotmail.com

ROMANIA AND THE RUSSIAN EMPIRE IN THE PUBLIC OPINION OF THE MOLDAVIAN PRINCIPALITY IN THE 1860s

Abstract

The unification of the Danubian Principalities and the formation of Romania, which took place after Russia's defeat in the Crimean War of 1853–1856, with the active support of the Western powers—primarily France and Austria—pursued clearly anti-Russian objectives. It aimed to physically isolate Russia from the Orthodox Balkan Slavs, mainly from Serbia, as well as to assimilate the Slavic population of the Danubian Principalities.

From its establishment, the Romanian government began to pursue a distinctly anti-Russian and anti-Slavic policy. However, this anti-Russian stance of the Romanian political elite met with opposition from the beginning in the Moldavian Principality. Moldavian public circles, including the boyar class, sharply criticised Wallachia, accusing Bucharest of discrimination and economic exploitation of Moldavia within Romania.

According to the Russian traveller and publicist V. Kelsiev, who visited Iași in 1867, the Moldavian boyars and ordinary people, while criticising Romania and the Western countries—above all France and Austria—expressed pro-Russian sentiments and a desire for rapprochement with Russia, even up to joining it as an

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

autonomous entity similar to Finland. At the same time, representatives of the Moldavian political elite strongly criticised Russian diplomats in Moldavia for their passivity, indecisiveness, and lack of interest in the affairs of the Danubian Principalities.

Keywords: Russia, Danubian Principalities, Romania, Wallachia, Moldavia, geopolitics.

Јуриј Иванов

Редовни члан

Петровске академије наука и уметности

Република Молдавија

uriivanvas@mail.ru

РУСИНИ У МОЛДАВИЈИ: ЕТНОГЕНЕЗА И ИСТОРИЈСКО-КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Резиме

Историја Русина Молдавије, најдревнијег аутохтоног становништва Карпато-Дњестарске котлине, директних потомака летописних Тивераца, Улича, Белих Хрвата, Болоховаца, Бродника и других, до сада је недовољно проучена у академском простору. Упркос неким специфичним детаљима, њу је немогуће посматрати одвојено од историје словенских племена Европе, Руске равнице и Балканског полуострва и целокупног словенског корпуса, који су од памтивека најстарије аутохтоно становништво ових региона.

У истраживању се разматра етногенеза Русина Молдавије у ширем контексту словенског насељавања у Карпато-Дњестарском региону. На основу писаних и археолошких извора открива се културни и језички континуитет од раносредњовековних словенских племена до средњовековне Молдавске државе.

Кључне речи: Русини, Молдавија, Словени, етногенеза, средњовековна историја, језички континуитет.

Од краја V века пажња старих аутора већ је била усмерена на Словене, који од средине VI века играју пресудну улогу у судбинама балканских провинција Источног римског царства, и имамо прва писана сведочанства која их јасно описују. До краја VI – почетка VII века, пробивши систем византијских утврђења дуж Дунава, Словени почињу да се насељавају на просторима Балканског полуострва. Дњестар је био познат античким историчарима још од времена Херодота. О реци су знали и географи VI–VII века. У географском речнику „Етника” филозофа неоплатоничара, представника Александријске школе, граматичара Стефана Византијског (V–VII век)

наводи се: „Ти́ра – град и река код Евксинског Понта”.³²⁵ Од аутора VI–VII века о овој реци пише само готски историчар Јордан (датум рођења непознат – после 551), иако се у „Гетици” Дњестар помиње три пута, Јордан на једном месту пише о Тири и Данастру као о две различите реке.³²⁶

Велики значај имају подаци о насељавању Словена у VI–VII веку н. е. Према византијском историчару Прокопију Кесаријском (између 490. и 507. – после 565), секретару војсковође Велизарија, рани Словени, Анти, заузимали су простране територије шумо-степе између доњег Дунава и Дона.³²⁷ Ову вест допуњује и Јордан који наводи да је река Дњестар у једном делу свог тока служила као граница између два највећа савеза словенских племена – Анта и Склавина.

Тако радови старих аутора чврсто сведоче да је Дњестарско-Прутско међуречје у VI–VII веку већ било насељено Словенима. Ови подаци су утолико вреднији што византијски научници ниједном не помињу било какво друго стално земљорадничко становништво ове територије осим Словена. Све то омогућава да се с пуним уверењем археолошки споменици V–VII века, пронађени на територији Молдавије, повежу са словенским етносом.³²⁸

У VIII–IX веку стари аутори ништа не наводе о становништву Подњестровља, упркос његовој бројности. Међутим, словенско становништво је и даље живело овде, о чему сведочи датирани део „Повести времених лет”, према којем су на тим земљама живела племена Тивераца и Улича.

О Словенима који су живели на територији Молдавије у X–XII веку у писаним изворима познатим савременој науци има врло мало података. О Уличима и Тиверцима, који су живели на територији Међуречја, говори анонимни баварски географ друге половине IX века: „...Бројан народ Улича имао је 318 градова, а најсвирепији народ,

³²⁵ Скрежинская Е. Ч. Комментарий к Иордану // Иордан. О происхождении и деяниях гетов. М., 1960. С. 200.

³²⁶ Исто. стр. 71.

³²⁷ Прокопий из Кессарии. Война с готами. М., 1950. С. 384.

³²⁸ Тельнов Николай. О славянах в Молдавии в раннем Средневековье // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1) за 2005 г. Кишинев, С. 41-42.

Третьяков П. Н. По следам древних славянских племен. Л., 1982. С. 92-94.

Тиверци, 148 градова”.³²⁹ О Уличима пише и византијски цар X века Константин Порфирогенит, али су подаци кратки, у одломцима и садрже врло мало информација о овом становништву. Највреднији међу постојећим подацима налазе се у староруским летописима. У њима се говори о местима где су живела словенска племена Тивераца и Улича. Почетком XII века монах Кијевско-Печерске Лавре, летописац и историчар Нестор, указивао је на насељеност различитих словенских племена у источној Европи, и у свом делу „Повест времених лет” писао: „...Уличи и Тиверци седјаху по Дњестру, приседјаху к Дунаву. Беше их много, седјаху по Дњестру све до мора, и њихови градови стоје до данас...”.³³⁰

О месту боравка Улича садрже се подаци и у почетном летописном зборнику из 1093. године. Аутор Хронике пише (око 940. године): „Игорј же седјаше кнјажа Кијеве, мир имајући са свим земљама, а са Уличи и са Древљани имаше рат. И беше у њега војвода именом Свенелд, и примучи Уличе и наметну им данак и даде Свенелду. И не покори се један град, по имену Пересјечен; и опседаше га три лета, и тек га једва узе. И живљаху Уличи по Дњепру наниже, а после пређоше између Буга и Дњестра и настанише се тамо”.³³¹ Из ових одломака јасно је да су племена Тивераца и Улича живела у X веку дуж Дњестра. При томе су на истоку насеља Улича досезала до Буга, а на југозападу су ова племена или племенски савези састављали са Дунавом или Црним морем.

У другим чланцима староруских летописа одражени су односи између древноруских кнежева, с једне стране, и Улича и Тивераца с друге. У „Повести времених лет” (око 885. године) стоји: „И бе обладао Олег Пољанима, и Древљанима, и Северјанима, и Радимичима, а са Уличи и Тиверци имао је рат”.³³² Из овог одломка произлази да је у процесу стварања Древнорусије новгородско-кијевски кнез Олег потчинио многа племена или племенске савезе, али Уличе, који су живели око Кијева на Дњепру, и Тиверце, који су, изгледа, живели на Дњестру, није успео да покори и водио је с њима рат.

³²⁹ Древняя культура Молдавии. Сборник Академии Наук Молдавской ССР. Кишинев, 1974. С.109.

³³⁰ Повесть временных лет, Т. I. М.-Л., 1950. С. 14.

³³¹ Древняя культура Молдавии. Сборник Академии Наук Молдавской ССР. Кишинев, 1974. С. 110.

³³² Исто. стр. 100.

У другом запису истог извора (око 907. године) наводи се: „Иде Олег на Грке, оставивши Игора у Кијеву, узе мноштво Варага, и Словена, и Чуд, и Словене, и Кривиче, и Меру, и Древљане, и Радимиче, и Пољане, и Северјане, и Вјатиче, и Хрвате, и Дулебе, и Тиверце...”.³³³ Из поређења овог одломка с претходним произлази да су у Олеговом походу учествовали савези племена покорених од стране Кијева, као и савезници кнеза – Варази, Кривичи, Мера, Хрвати и Тиверци. Занимљиво је да Уличи, који су, изгледа, били у опозицији Кијеву или чак у стању рата 885. године, дакле 12 година пре похода, нису учествовали у овој кампањи. За разлику од Тивераца, Уличи нису учествовали ни у походу који је Игор предузео против Византијског царства 944. године.³³⁴ То је сасвим разумљиво, ако се узме у обзир да је тек 940. године, дакле четири године пре похода, Игор однео победу над Уличима и после дуге опсаде заузео њихов главни град Пересјечен. Становништво које није желело да се покори кијевском кнезу преселило се на територију између Буга и Дњестра. Тако да о њиховом учешћу у походу није могло бити ни речи.

После наведених догађаја X века Тиверци и Уличи нестају из видокруга староруских летописаца. Култура и свакодневица, занимања, трговачке везе, као и обичаји и обреди који одражавају светоназор Словена овог региона у X–XI веку били су до недавно познати само из археолошких извора.³³⁵ Период од XII до XIV века представља најмрачније странице историје Молдавије. О овом периоду сачувано је најмање докумената. Међутим, у томе да је словенско становништво на овој територији и даље живело, недвосмислено сведоче археолошки налази. О бројности овог становништва може се судити по вестима Галицко-Волинског летописа око 1224. године, који приповеда о окупљању руске војске која је ишла у бој који се одиграо 31. маја 1223. године на реци Калки: „Извиђачи галицки прошли су дуж Дњестра и изашли на море – имали су хиљаду лађа – ушли у Дњепар, подигли се до порога и стали на реци Хортици на бродовима код Бистрице. С њима су били Јуриј Домамировић и Держикрај Владиславић”.³³⁶ Постоји и касније сведочанство у једном писму римском папи католичког

³³³ Исто.

³³⁴ Повесть временных лет, Т. I. М.-Л. С. 33.

³³⁵ Древняя культура Молдавии. Сборник Академии Наук Молдавской ССР. Кишинев, 1974. С. 128-150.

³³⁶ За Землю Русскую. Век 13. Сборник. М., 1983. С. 401.

епископа који се населио у овим земљама, у којем је писао да су његова имања са свих страна окружена Русинима, Власима, Куманима и Бродницима.³³⁷

Несумњив је огроман допринос словенског становништва краја – Русина, директних потомака летописних Тивераца, Улича, Белих Хрвата и Бродника – у стварању средњовековне Молдавске државе (1359. година), настале на територији Пруто-Сиретског међуречја десне обале Молдавије. Војводе почетног периода молдавске историје Богдан I Оснивач (1359–1365) и његов син Лацко (1365–1374) били су Русини по пореклу.³³⁸ Вероватно је Русин био и први легендарни војвода Драгош (прва половина XIV века), глава зависне од Угарске територијалне формације, чије је потомке из Молдавске земље протерао Богдан I Оснивач.³³⁹

Образовање Молдавског православног кнежевства догодило се у периоду јачања агресије западноевропских католичких држава против Западне и Галицке Русије и омогућило је локалном становништву да сачува своје древне традиције и веровања. Русини су представљали основни саставни део владајућих кругова кнежевства током неколико векова његове историје,³⁴⁰ све до коначног нестанка прве владарске кнежевске молдавске словенске династије Мушатина крајем XVI века. Црквенословенски или старословенски језик до краја XVII века био је језик богослужења Молдавске православне митрополије. А западноруски језик, са средњebугарским и српским уметцима, био је

³³⁷ Кетрару Н., Рафалович И. Сокровища пыркалаба Гангура. Кишинев, 1973. С. 80.

³³⁸ Русев Николай. Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии // Международный исторический журнал «Русин» №2(2), 2005. Кишинев. С.97-98.

Суляк Сергей. Русины: этапы истории // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1) за 2005 г. Кишинев. С. 54.

³³⁹ Полевой Л. Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII-XIV вв. Кишинев, 1979. С.33.

Суляк Сергей. Русины: этапы истории // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1) за 2005 г. Кишинев. С. 54.

³⁴⁰ Шорников Петр. Русские люди Молдавского княжества // Международный исторический журнал «Русин» №1(1), 2005. Кишинев. С. 9-40.

Русев Николай. Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии // Международный исторический журнал «Русин» №2(2), 2005. Кишинев. С. 95-98.

званични језик молдавске државне канцеларије све до ступања на молдавски престо Василија Лупуа Албанца (1595–1661).

Зачеће молдавског летописања било је, својевремено, предмет дуготрајних и дубинских истраживања многих научника, који су износили различита гледишта у погледу места, времена и околности појаве словенско-молдавских летописа.³⁴¹ Овај процес траје и данас, често подстицан разноврсним мешањем политичких и друштвених процеса у историјску науку. „Словенско-молдавски летописи” – условни је термин који одражава старословенску, староруску, а даље и русинску (као природног генетског и културног наследника) суштину и форму почетних летописних зборника Молдавског кнежевства.³⁴²

Пре него што се молдавско летописање формирало у посебан жанр, почели су се појављивати словенско-руски записи појединих историјских чињеница на маргинама црквених рукописа, као и натписи на зидовима храмова подигнутих у знак обележавања овог или оног знаменитог догађаја.³⁴³ Вредне податке о годинама владавине молдавских господара друге половине XIV – прве половине XV века садрже словенско-руске епитафије на надгробницима господарске гробнице у Николајевској цркви данашњег румунског града Редесуци, тадашњег Радовца. Оне су израђене по налогу Стефана III Великог (1428–1504), у знак сећања на своје крунисане претке и ради потврде његовог наследног права на престо.³⁴⁴ Посебан начин одражавања историјских догађаја представљају црквени поменици, међу којима се ширином обухвата и богатством података нарочито истиче „Поменик Бистричког манастира”.³⁴⁵

Међу многим јужнословенским рукописима који су кружили у Молдавском кнежевству налазе се бугарски преводи византијских хронографа, који су своје приповедање почињали од библијског стварања света, као и српски летописи које су преписивали молдавски писари.³⁴⁶

У једном од таквих дела: „Казивање укратко о ономе што се догодило од Адама до данашњег времена”, преписаном у другој

³⁴¹ Руссев Е. М. Молдавское летописание – памятник феодальной идеологии. Кишинев. Издательство «Штиинца», 1982. С.26-27.

³⁴² Исто. стр. 27.

³⁴³ Исто.

³⁴⁴ Исто. стр. 28.

³⁴⁵ Исто.

³⁴⁶ Исто.

половини XV века, у време владавине Стефана Великог, садржане су кратке историје древних Јевреја, Персијског царства, Александра Македонског, Римског царства и Византије, Османског царства, са уметнутим подацима о Србији и Бугарској.³⁴⁷

Како се данас сматра, први покушај успостављања везе између историје Молдавије, Србије, Турске и Византијског царства представља такозвани, од стране појединих истраживача назван, „Српско-молдавски летопис”, која описује догађаје из периода 1359–1512. године, у којем су посебно јасно уочљиви српски извори њеног порекла.³⁴⁸ У њој молдавски летописац-писар износи податке о најзначајнијим, по његовом мишљењу, историјским догађајима који су се одиграли у његовој домовини: легендарно оснивање кнежевства од стране војводе Драгоша, владину господара Александра Доброг (1400–1432), заузеће Килије и Белгорода од стране Турака (1484), помор и нереде за време господара Богдана III Кривог (1504–1517), као и смрт појединих црквених великодостојника Молдавске земље.³⁴⁹ Посебан значај овог летописа за савремене истраживаче лежи у томе што он представља први упечатљив пример укључивања молдавског материјала у византијско-српски приказ светске историје.³⁵⁰

Најранија нама познат, такозвани „Анонимни летопис Молдавије”, који понекад називају „Бистричким летописом”, садржи податке о оснивању Молдавског кнежевства и написан је на прелазу из XVI у XVII век полууставом средњебугарске редакције.³⁵¹ Овај најстарији од откривених споменика славенско-молдавског летописања има следећи наслов: „Овај летопис откуд милошћу Божијом започе Молдавска земља”. Летопис се отвара кратким списком првих молдавских господара, након чега следи тачан и детаљан опис најзначајнијих догађаја из историје Молдавије у периоду између 1359. године, легендарног стварања Молдавске феудалне државе, и 1507. године, обележене молдавско-влашким сукобом.³⁵²

Према мишљењу низа ауторитативних истраживача, извор информација за њега могла је бити и већ поменута византијско-

³⁴⁷ Исто.

³⁴⁸ Грекул Ф.А. Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. Москва., 1976. С.60.

³⁴⁹ Исто. стр. 60-61.

³⁵⁰ Русев Е.М. Молдавское летописание – памятник феодальной идеологии. Кишинев. Издательство «Штиинца», 1982. С.29.

³⁵¹ Исто. стр. 37.

³⁵² Исто. стр. 38.

јужнословенска хронографија, са уметнутим различитим подацима из историје Молдавије.³⁵³ А као модел за њега послужио је српски летопис, створен по узору на српско летописање периода Стефана Уроша IV Душана, српског краља (од 1331. године) из династије Немањића, од 1346. године, цара и базилеуса Срба и Грка (до смрти 1355. године), творца Српског царства. Коришћење српског модела од стране молдавског летописца, како је то већ одавно доказала историјска наука,³⁵⁴ произилази из следећих података.

Прво, неки словенски летописи Молдавије носе наслов: „Казивање укратко о молдавским господарима”, што готово дословно репродукује наслов сличних летописних споменика Србије, с тим што последњи садрже наслов: „Казивање укратко о српским кнезовима”.³⁵⁵

Друго, у летопису постоји поднаслов „Молдавски цареви”, који сведочи да је летописац био упознат са српским извором у којем су владари државе називани царевима, те је он механички преузео тај наслов, овенчавши њиме, без икаквог основа, своје господаре. И то није једини случај неадекватне употребе царске титуле.³⁵⁶

Треће, присуство у истом летопису опширне генеалогije господарске породице Александра Доброг (1400–1432), који прекида годишњу мрежу излагања историјског материјала,³⁵⁷ објашњава се тиме што је молдавски књижевник и у овом случају следио јужнословенски узор, јер се управо у српском летописању јављају слични кнежевски родослови, укључени у оквир летописног приповедања и прекидају ток хронолошког излагања догађаја.

Све наведено даје основа да се тврди да су у колевци словенско-молдавског летописања стајале и јужнословенске феудалне историографије и летописне традиције, чему је у знатној мери допринело постојање заједничког књижевног језика – старословенског, и заједничког првобитног генетског извора порекла, као и вековних блиских међудржавних и међуетничких суседских и сродничких веза.

Међутим, нестанак прве молдавске кнежевске словенске династије Мушатица услед османског надирања и редовног присвајања молдавског престола разнородним владарима-авантуристима из реда

³⁵³ Исто. стр. 36.

³⁵⁴ Исто.

³⁵⁵ Ф.А. Грекул. Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. Москва., 1976. С.62.

³⁵⁶ Исто. стр. 28.

³⁵⁷ Исто. стр. 24-25.

Грка-фанариота, постепено је довео до губитка водећих позиција русинских и словенских представника у владајућој елити Молдавског кнежевства.

Процес отцепљења Молдавског и Влашког кнежевства од словенског света, под утицајем Ватикана и католичких редова, детаљно је описан у посебном поглављу „Етноцид у Румунији” аналитичког рада познатог српског научника и публицисте, доктора социолошких наука, професора Зорана Милошевића: „Како нестају словенски народи”.³⁵⁸ Наводим занимљив и важан одломак:

„Посебно осетно било је нестајање (етноцид) Словена, углавном Срба и Руса, на територији данашње Трансилваније, Влашке и Молдавије. Римокатоличка црква се тамо бавила социјалним инжењерингом: у оквиру такозване Ардељанске школе (њоме су управљали језуити) створена је идеологија ‘румунизма’. Према њој, становници ове три покрајине, које су некада чак чиниле и самосталну државу – Дунавско кнежевство, потомци су грађана Римског царства. За њих је створен одговарајући романски језик, у коме је у почетку било до 50% словенских речи, а потом, после разних кампања за ‘чистоту румунског језика’, остало је не више од 25%. Зато и назив њихове државе (у преводу) више личи на шалу него на етничку стварност: Румунија – држава римских војника! Данас у ту лаж верују милиони, а то да су народ те државе – асимиловани Словени, схватају само они најупућенији.”

Заиста, 1641. године за време господара Василија Лупуа Албанца, који је себе називао „урумином” или „арумином”, отворена је прва молдавска штампарија у Јасима, где су почеле да се штампају књиге на, до тада у Молдавији непознатом, влашком језику, који су касније такозвани први молдавски летописци Григорије Уреке и Мирон Костин називали – „молдавским језиком”.³⁵⁹

³⁵⁸ Милошевич Зоран. Как исчезают славянские народы. Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность. Информационно-аналитическая служба. Москва. 27.01.2018. https://ruskline.ru/opp/2018/yanvar1/27/kak_ishchezayut_slavyanskije_narody/ (25.09.2025.)

³⁵⁹ Буинчук Мария. Золотой принц. Почему в Молдове мало чтят господаря Василия Лупу// молдавские ведомости. История. № 28 (2407) от 17.06.2022. Кишинев. <http://www.evedomosti.md/news/zolotoj-princ-pochemu-v-moldove-malo-chtyat-gospodarya-vasil> (25.09.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Григорије Уреке, творац „Летописа Земље Молдавске” на влашко-молдавском језику са словенском азбуком, провео је детињство у Пољско-литванској држави, где је учио у језуитском колеџу у Лавову. Након повратка у Молдавско кнежевство, заузимао је многе високе положаје на дворовима више молдавских господара. За време владавине Василија Лупуа Албанца (од 1634. године), Уреке постаје администратор Доње Молдавије. Григорије Уреке је први у молдавској историографији изјавио о постојању румунског језика и његовом романском карактеру. Он је такође јавно тврдио о заједничком римском пореклу Румуна из Молдавије, Влашке и Трансилваније.³⁶⁰

Његов политички наследник у концепцији румунизма и пропољске оријентације, као и у летописним делима био је Мирон Костин (1633–1691), молдавски летописац и политички делатник. Образовање је стекао хуманистичког и класичног профила, школовањем у језуитском колегијуму града Бар (Пољско-литванска држава) у периоду 1647–1650. Одгајан од стране језуита у пољском окружењу, целог живота је одржавао блиске везе са политичким и културним делатницима те земље. Био је присталица идеје пољско-молдавског савеза против Османског царства. По повратку у Молдавију на позив Василија Лупуа 1652–1653. године, заузимао је највише положаје, обављао дипломатске мисије и учествовао у биткама. Сматра се да је Мирон Костин дао велики допринос развоју молдавске поезије, коју је он почео да тумачи као румунску. Његова филозофска поема „Световни живот” о променљивости људске судбине служила је, по његовом и мишљењу његових поклоника, као узор откривања песничких могућности румунског језика.³⁶¹

Прва књига „Казаније Варлаама”, издата на романизованом влашко-молдавском језику, али уз употребу старе словенске граматице, саставио је митрополит Молдавије Варлаам (1590–1647) и објавио је у Јасима 1643. године. Године 1646. издат је, такође на влашко-молдавском језику, први у Молдавији кодекс феудалног права

³⁶⁰ Руссев Е.М. Летописцы Григорий Уреке и Мирон Костин – поборники пропольской ориентации Молдавии в XVII веке // Лимба ши литература молдовеняскэ, 1976, № 1. с. 32-46.

³⁶¹ Исто.

(„Уложење”), који је представљао зборник закона и норми обичајног права.³⁶²

Занимљиво је и то што се спор о припадности „Казанија Варлаама” молдавској или румунској култури и данас наставља због повећане агресивне активности румунске стране. На пример: прошле године Национални архив Румуније је поводом Међународног дана књиге, који се обележава 23. априла, представио на својој страници на Фејсбуку „најстарију књигу штампану на румунском језику на територији Молдавије”. Она се с оне стране Прута назива „Cazania. Carte romaneasca de invatatura la dumenecele de preste an și la praznice înpărătești”.³⁶³

Веома занимљива и важна сведочанства о језичкој реформи Василија Лупуа Албанца, коју је предузео по налогу језуита и Ватикана у Молдавском кнежевству, садржана су у „Путовању антиохијског патријарха Макарија у Русију у половини XVII века”, које је написао његов син, православни архиђакон Павле Алепски (1627–1669). Ево шта сам Павле Алепски каже у Глави IX Књиге II „Молдавија” о делима господара, који је учинио влашки језик државним: „У његово време било је штампано у Молдавији на влашком језику много црквених, научних и тумачких књига. Његови поданици су раније читали на српском језику, који је исти као руски, јер свуда, почевши од Бугарске и Србије, у Влашкој и Молдавији, у земљи Козака и у Московiji, читају на српском језику, на коме су написане све њихове књиге; али језик Влаха и Молдаваца је влашки и они не разумеју оно што читају на српском. Из тог разлога господар им је подигао свој манастир и велику камену школу и штампао књиге на њиховом језику. Код Срба, Бугара, Козака и Московита језик је један, само различит по месту, али књижевни језик им је један и исти.”³⁶⁴

³⁶² Буинчук Мария. Золотой принц. Почему в Молдове мало чтят господаря Василия Лупу// молдавские ведомости. История. № 28 (2407) от 17.06.2022. Кишинев. <http://www.evedomosti.md/news/zolotoj-princ-pochemu-v-moldove-malo-chtyat-gospodarya-vasil> (25.09.2025.)

³⁶³ Исто.

³⁶⁴ Архидиакон Павел Алеппский. Путешествии антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века. Православная библиотека // Азбука веры. История Русской Церкви в XV-XVII вв. https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/puteshestvie-antiohijskogo-patriarha-makarija-v-pocciyu-v-polovine-17-veka/ (25.09.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Сам Василиј Лупу рођен је у бугарском селу Арнаутском, град Доњи Арбанаси, Пороиште (данас део града Разграда) и имао је грчке корене по оцу Николају Кочу. Његова породица били су имигранти из Османске Албаније.

Међутим, господар није нашао подршку код бројног локалног, тада још увек већинског словенског становништва. Да би се одржао на престолу, Лупу је преселио у Молдавско кнежевство мноштво људи са југа Балканског полуострва, који нису знали црквенословенски и руски језик, који су у то време били језици богослужења и државне молдавске канцеларије, али су били послушни и захвални њему. Господар је позвао језуите да у новооснованим „латинским” школама подучавају нове досељенике по романизованом програму, који је поставио темеље савременог румунског и влашко-молдавског језика.³⁶⁵

У време владавине Лупуа, земља је достигла значајне успехе у економији и култури, али је благостање захватило само владајући слој, близак господару, док је за народ, нарочито његов русинско-српски део, владавина Василија Лупуа била веома тешка. Опљачкани сељаци су често напуштали своја огњишта и одлазили у хајдуке. Католички епископ Марко Бандини, који је посетио Молдавско кнежевство 1646. године, известио је да је за време своје владавине Лупу осудио и погубио више од 20.000 људи, под изговором да су разбојници, пљачкаши, силоватељи и побуњеници.³⁶⁶ Павле Алепски наводи мању цифру – 12.000 људи погубљених по наредби господара.³⁶⁷

Управо за време Василија Лупуа Албанца дошло је до масовног уништавања русинске и српске компоненте становништва Молдавске државе и православног свештенства које их је подржавало. Такође је дошло до њихове замене влашким елементом, непознатог порекла тада, а и данас нејасног, за који су штампане нове књиге, на вештачки створеном, језуитским утицајем романизованом влашко-молдавском

³⁶⁵ Иванов Юрий. Очерки истории русинов // Журнал «Сельская молодёжь». 04.12.2024. Москва. <https://xn--80aibcfugciub2ac7mk4b.xn--p1ai/ocherki-istorii-rusinov-2/> (25.09.2025.)

³⁶⁶ Исто.

³⁶⁷ Архидиакон Павел Алеппский. Путешествии антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века. Православная библиотека // Азбука веры. История Русской Церкви в XV-XVII вв. https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/puteshestvie-antiohijskogo-patriarha-makarija-v-pocciyu-v-polovine-17-veka/ (25.09.2025.)

језику, у коме је, према мишљењу професора Зорана Милошевића, остало не више од 25% словенских речи.³⁶⁸

Данас је средњовековна молдавска култура чврсто приватизована од стране Румуније и постала је „румунска”. Довољно је подсетити се како је мач Стефана III Великог – најистакнутијег владара Молдавског кнежевства, донет из Румуније и накратко изложен у Кишињеву, са натписом на њему ћирилицом.³⁶⁹ А сада, молдавске највише власти су чак и раније романизовани влашко-молдавски језик на латиници потпуно „укинуле” у Молдавији – као наводну кочницу на путу ка Европи.

Историја словенског становништва Молдавског кнежевства, које је постојало 500 година (1359–1859), загонетна је сама по себи, а утолико тајанственија што никада није била посебно проучавана. Професионални историчари се њоме практично нису бавили, у њеним бурним, али скривеним водама нису тражили надахнуће песници и писци. Истина, у другој половини XIX и почетком XX века етнографи су описивали културу потомака тог становништва, али је 20-их година, из политичких разлога, и тај рад престао. Неки истраживачи су наставили да на овај или онај начин обрађују словенске теме у контексту историје Молдавије, али је специјално проучавање ове теме све до почетка трећег миленијума остало табуисано. То се односи како на совјетски период молдавске историографије, тако и на постсовјетски, који је наступио на прелазу 90-их година XX века. Тада је у наставним програмима републике историја Молдавије замењена ненаучним курсом „историја Румуна”, а ћирилица некадашњег влашко-молдавског језика замењена је румунском латиницом, вештачки створеном 60-их година XIX века под утицајем западних ментора.³⁷⁰

³⁶⁸ Милошевич Зоран. Как исчезают славянские народы. Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность. Информационно-аналитическая служба. Москва. 27.01.2018. https://ruskline.ru/opp/2018/yanvar1/27/kak_ishchezayut_slavyanskije_narody/ (25.09.2025.)

³⁶⁹ Буинчук Мария. Было ваше – стало наше: «Казание» Варлаама считается «румынским учебником» // Молдавские ведомости. История. № 30 (2409) от 29.04.2024. Кишинев. <http://www.evedomosti.md/news/bylo-vashe-stalo-nashe-kazanie-varlaama-schitaetsya-rumynski> (25.09.2025.)

³⁷⁰ Шорников Петр. Русские люди Молдавского княжества // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1), 2005 г. С.9.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Нови корак у проучавању русинске тематике представљало је објављивање 2004. године монографије С. Г. Суљака „Остаци Свете Руси. Есеји о етничкој историји Русина Молдавије”, у којој је историја Русина Молдавског кнежевства укратко размотрена у општем контексту проблема русинског идентитета. Разматрајући Русине који данас живе у Украјини, Словачкој, Србији, Пољској, Румунији и Молдавији, као и њихове потомке, аутор је уверљиво образложио аутохтоно порекло Русина карпатско-дњестарских земаља, научно потврдио чињеницу боравка Словена на тој територији од најстаријих времена и успео да их идентификује са најранијим народима тог подручја, као и да докаже њихово присуство у Молдавском кнежевству током читавог периода његовог постојања.³⁷¹

Године 2007. С. Г. Суљак је у Московском институту етнологије и антропологије „Н. Н. Миклухо-Маклај” одбранио је докторску дисертацију о историји Русина Молдавије.³⁷² Оснивање јавне организације „Русь” од стране С. Г. Суљака, редовно издавање часописа „Русин”, одржавање међународних историјских конференција и других догађаја, омогућили су да се русинска тематика у Молдавији подигне на нови ниво. Велики допринос њеном развоју дали су познати историчари и истраживачи – П. Шорников, Н. Русев, Н. Тельнов, Е. Ткачук, Ј. Иванов и други.

ЛИТЕРАТУРА

- Архидакон Павел Алеппский. Путешествии антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века. Православная библиотека // Азбука веры. История Русской Церкви в XV-XVII вв. https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/puteshestvie-antiohijskogo-patriarha-makariya-v-rossii-v-polovine-17-veka/ (25.09.2025.)
- Буинчук Мария. Было ваше – стало наше: «Казание» Варлаама считается «румынским учебником» // Молдавские ведомости. История. № 30 (2409) от 29.04.2024. Кишинев. <http://www.evedomosti.md/news/bylo-vashe-stalo-nashe-kazanie-varlaama-schitaetsya-rumynski> (25.09.2025)
- Буинчук Мария. Золотой принц. Почему в Молдове мало чтят господаря Василия Лупу// молдавские ведомости. История. № 28 (2407) от

³⁷¹ Суляк Сергей. Русины: этапы истории // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1), 2005 г. С.54.

³⁷² Шорников Петр. Счастье, когда нас понимают. Защищена первая диссертация по истории русинов // Международный исторический журнал «Русин» № 1(7) за 2007 г. Кишинев. С.146-153.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- 17.06.2022. Кишинев. <http://www.evedomosti.md/news/zolotoj-princ-pochemu-v-moldove-malo-chtyat-gospodarya-vasil> (25.09.2025.)
- Грекул Ф. А. Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. Москва., 1976.
- Древняя культура Молдавии. Сборник Академии Наук Молдавской ССР. Кишинев, 1974.
- За Землю Русскую. Век 13. Сборник. М., 1983.
- Иванов Юрий. Очерки истории русинов // Журнал «Сельская молодёжь». 04.12.2024. Москва. <https://xn--80aibcfugciub2ac7mk4b.xn--p1ai/ocherki-istorii-rusinov-2/> (25.09.2025.)
- Кетрару Н., Рафалович И. Сокровища пыркалаба Гангура. Кишинев, 1973.
- Милошевич Зоран. Как исчезают славянские народы. Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность. Информационно-аналитическая служба. Москва. 27.01.2018. https://ruskline.ru/opp/2018/yanvar1/27/kak_ischezayut_slavyanskije_narody/ (25.09.2025.)
- Параска П. Ф. Внешнеполитические условия образования молдавского феодального государства. Кишинев, 1981.
- Повесть временных лет, Т. I. М.-Л.
- Полевой Л. Л. «... и с того времени началась земля Молдавская». Кишинев, 1990.
- Полевой Л. Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII-XIV вв. Кишинев, 1979.
- Прокопий из Кесарии. Война с готами. М., 1950.
- Руссев Е. М. Молдавское летописание – памятник феодальной идеологии. Кишинев. Издательство «Штиинца», 1982.
- Руссев Е.М. Летописцы Григорий Уреке и Мирон Костин – поборники пропольской ориентации Молдавии в XVII веке // Лимба ши литература молдовеняскэ, 1976, № 1.
- Руссев Николай. Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии // Международный исторический журнал «Русин» №2(2), 2005. Кишинев.
- Скрежинская Е. Ч. Комментарий к Иордану // Иордан. О происхождении и деяниях гетов. М., 1960.
- Суляк Сергей. Русины: этапы истории // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1), 2005 г.
- Тельнов Николай. О славянах в Молдавии в раннем Средневековье // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1) за 2005 г. Кишинев.
- Третьяков П. Н. По следам древних славянских племен. Л., 1982.
- Ф. А. Грекул. Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. Москва., 1976.
- Шорников Петр. Русские люди Молдавского княжества // Международный исторический журнал «Русин» № 1(1), 2005 г.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Шорников Петр. Счастье, когда нас понимают. Защищена первая диссертация по истории русинов // Международный исторический журнал «Русин» № 1(7) за 2007 г. Кишинев. С.146-153.

Yuri Ivanov
Full Member
Petrov Academy of Sciences and Arts
Republic of Moldova
uriivanvas@mail.ru

RUSYNS OF MOLDOVA: ETHNOGENESIS AND HISTORICAL-CULTURAL CONTINUITY

Abstract

The history of the Rusyns of Moldova — the most ancient autochthonous population of the Carpathian-Dniester Basin, direct descendants of the chronicle tribes of the Tivertsians, Ulichians, White Croats, Bolokhovians, Brodniki, and others — has not yet been sufficiently studied in the academic field. Despite certain specific features, it cannot be considered separately from the history of the Slavic tribes of Europe, the Russian Plain, and the Balkan Peninsula, as well as the entire Slavic world, which, since time immemorial, has constituted the most ancient autochthonous population of these regions.

The study examines the ethnogenesis of the Rusyns of Moldova within the broader context of Slavic settlement in the Carpathian-Dniester region. Based on written and archaeological evidence, it identifies cultural and linguistic continuity from early Slavic tribes to the medieval Moldavian state.

Keywords: Rusyns, Moldova, Slavs, ethnogenesis, medieval history, linguistic continuity.

Емил Миланов

Генерал полиције у пензији

Министарство омладине и спорта Бугарске

Софија, Бугарска

emilmilanov@abv.bg

ИСТОРИЈА И САДАШЊОСТ БУГАРСКИХ СЕЛИДБИ У МОЛДАВИЈИ (БЕСАРАБИЈА)

Резиме

У чланку се разматра историја насељавања бугарског становништва у Бесарабију (данашња територија Молдавије и јужне Украјине) крајем XVIII и у првој половини XIX века. Аутор описује разлоге миграције, повезане са османском влашћу и руско-турским ратовима, као и процес организовања бугарских колонија на новим земљама. У закључку се наглашава значај историјског искуства бугарских досељеника за очување етничког идентитета и формирање толерантног мултинационалног друштва у савременој Молдавији.

Кључне речи: Бугари у Бесарабији, пресељење, Молдавија, етнокултурни идентитет, руско-турски ратови.

Бугарско етничко присуство у Молдавији–Бесарабији датира још из раног средњег века. Међутим, почетак значајнијег бугарског присуства у овом региону догодио се крајем XVIII и почетком XIX века. Тако је током Руско-турског рата 1768–1774. године, посебно након повлачења руских трупа, неколико хиљада Бугара прешло у Влашку, Молдавију и Украјину.³⁷³ Бугарско становништво се у већем броју доселило у Бесарабију у време кирдалијства у Османском царству.

Након административног уређења, бугарске и стране колоније добијају аутономију у односу на локалну управу и потпадају под надлежност Општег канцеларијата за старање о странцима. У почетку се ова установа налазила у Санкт Петербургу, а 1800. године премештена је у Јекатеринослав. Током више година имала је

³⁷³ Стојанов В. Документи за руско-турската война от 1828 г. / Периодично списание. 1891. №18. 213 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

различите локалне филијале, од којих је најстабилнија и најактивнија била управо она у Бесарабији.

Пресељење Бугара у Бесарабију представља значајан и веома важан део бугарске историје. Оно осветљава сложеност друштвених, културних и политичких процеса с почетка XIX века. Овај догађај, који је уследио након окончања Наполеонових ратова и прерасподеле територија, довео је до миграције хиљада бугарских породица из доњег Подунавља у јужни део Бесарабије, која је тада била део Руског царства. Њихов допринос није само изменио етнички састав региона, већ је дугорочно утицао на економски, културни и друштвени развој Бесарабије.³⁷⁴

Бугарски народ има више од тринаест векова дугу историју, богату значајним догађајима и динамичним процесима. Та историјска путања обухвата периоде културног и политичког успона, али и времена духовног и националног пада, као и фазе етничке мобилизације. Бугарски народ оставио је дубок траг у православној духовности и светској култури, показујући изузетну отпорност и снагу током векова османске власти. Упркос суровим искушењима, Бугари су показали чудесну способност етничког опстанка и препорода, сачувавши и развивши своје јединствено наслеђе и идентитет.

Османска власт оставила је дубок и вишеслојан утицај на живот бугарских заједница. Овај историјски период обележен је тешким утњетавањем, економском експлоатацијом и друштвеном неправдом, што је стављало на велика искушења дух и вољу бугарског народа. Бугари су трпели систематско насиље, оскудицу и ограничење својих права, што је поткопавало основе њиховог друштвеног и културног живота. Ипак, упркос свим патњама и понижењима, успели су да сачувају свој идентитет и културне традиције захваљујући изузетној унутрашњој снази и солидарности.

Током XVI–XVIII века криза у Османском царству додатно је погоршала положај Бугара. Пљачке и насиље постале су део свакодневице. Ситуацију су погоршали и руско-турски ратови, који су у регион донели још више нестабилности и страдања.

³⁷⁴ История на Молдова: Документи и материали. Документи за А.П. Юшневски. 1808-1819 г. Т. 2. Кишинев, 1959, С. 99 / [Електронен ресурс]. Режим на достъп: <http://decabristy-online.ru/Yusndok.htm> (дата на достъп: 31.03.2024).

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

У мају 1812. године, према Букурешком мировном уговору, територија између река Прут и Дњестар ослобођена је од османске власти и прикључена Руском царству. Ова историјска промена донела је становништву региона ослобођење од вековног османског ропства и отворила нове могућности за политички, економски и културни развој.

После 1812. године почиње масовно досељавање бугарских избеглица, изазвано дубоким друштвеним и политичким потресима у Османском царству. Непрекидне пљачке, насиље и верско угњетавање навеле су Бугаре да напусте своје домове. Османска инвазија оставила је разорне последице, праћене економском експлоатацијом и систематским прогонима хришћанског становништва.

Са избијањем оружаних устанака против султанских власти, талас избеглица се знатно повећао. Они који су одлучили да остану били су изложени претњама сурових казни и репресија, док су они који су помагали руским трупама били у посебној опасности. Напуштајући домовину, Бугари су осећали дубоку бол и тугу, јер су били принуђени да се растану са својом родном земљом.

Друштвени делатник и револуционар Иван Селимински (1838–1895), савременик тих драматичних догађаја, даје дубоку и емотивну слику опраштања сливенских избеглица од завичаја. У својој хроници он описује сцену одласка са снажним емоционалним набојем и историјском дубином: „Дубоко потресени и оптерећени бројним пртљагом, људи су напуштали своје домове. Последњи пут су ступали на земљу која је била предмет њихових молитава, радости и обреда, где су се одржавала венчања и крштења. Последњи пут су обилазили гробља где су били сахрањени њихови преци, родитељи, деца, рођаци и пријатељи. На тим местима проливали су последње сузе, показујући дубоку повезаност са завичајем.”³⁷⁵ Ова сцена наглашава не само тежину физичког пресељења, већ и дубоку емоционалну и духовну повезаност људи са домовином.

³⁷⁵ Гургуров Д.И. По страниците на миналото и настоящето на село Кортен // Тараклия – административно-териториален център на българите в Молдова (Сборник с материали от научната конференция на 20 ноември 2020 г., посветена на годишнините на Тараклия като административно-териториален център) / Районен съвет Тараклия, Тараклийски държавен университет «Гр. Цамблак»; съставител: Васил Кондов; организационен комитет: Иван Паслар (председател) [и др.]; програмен комитет: Мария Паслар (председател) [и др.]. Тараклия: Б. и., 2022 (Lexon-Prim). 416 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Тај контекст даје важну перспективу за разумевање емотивне и културне тежине коју су доживеле бугарске избеглице, као и њихове дубоке везаности за отаџбину од које су морали да се опросте.

Многи Бугари, напуштајући своју земљу, надали су се да ће пресељење бити привремено и изражавали жељу да се убрзо врате кућама. Међутим, историјске околности нису им ишле на руку и промениле су њихове планове. Бугарски досељеници нашли су уточиште на територији Молдавије, укључујући и Бесарабију, област у којој је османска власт била знатно блажа у поређењу с њиховим ранијим подручјима.

У новој средини досељеници су се насељавали у областима где су живели Молдавци, Руси и Украјинци. Упркос етничкој разноликости ових крајева, локалне заједнице су показивале висок степен мирног суживота и слоге. Та интеграција и сарадња између различитих етничких група имале су посебан значај за успешну адаптацију бугарских досељеника и формирање нове друштвене структуре у региону.

Масовно пресељавање Бугара било је повезано с ратом између Русије и Турске 1806–1812. године. У то време у Бесарабији, где је већ живело око 8.500 Бугара, стигло је још 11.000 људи. Након што су се населили у Бесарабији, бугарски досељеници су почели да доживљавају Русију не само као земљу у којој живе, већ и као своју другу отаџбину. Руско војно и цивилно руководство, у контексту стратешких и политичких циљева царства, имало је позитиван однос према миграцији Бугара.³⁷⁶

Овај процес пресељавања био је усмерен ка постизању неколико кључних циљева. Са стратешке тачке гледишта, насељавање плодних земаља у јужној Бесарабији и њихово привођење култури било је део настојања Руског царства да ојача свој утицај у региону. Са економске тачке гледишта, овај процес је требало да донесе значајне приходе државној благајни повећањем пољопривредне производње. Поред тога, ради обезбеђивања логистичке подршке војсци, насељавање је имало за циљ да омогући снабдевање храном и сточном храном у случају будућих војних сукоба, посебно са Османским царством.

³⁷⁶ Скаљковски А.А. Опыт за статистическо описание на Новоруския край. В 2 ч. Ч. 2. Икономическа статистика на Новоруския край. Одеса: Тип. Л. Нитче, 1853. 552 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Стварање повољних услова за досељенике из доњег Подунавља у Бесарабију могло је да појача симпатије хришћанских поданика султана према Руском царству. Владаина политика усмерена на помоћ досељеницима из Бугарске објективно је побољшала њихове животне услове. Обезбедивши подршку и услове за интеграцију, Русија је успела не само да ојача свој утицај у региону, већ и да повећа лојалност локалног хришћанског становништва.

Дана 1. септембра 1807. године објављен је указ под насловом: „Привилегије дароване од стране цара бугарима који долазе у Русију ради насељавања”, из којег произилази следеће: Руска влада пружа бугарским досељеницима посебну заштиту, обезбеђујући им приступ свим повластицама, правима и заштити које обезбеђују закони царства.

Од досељеника се захтевало да се првенствено баве унапређивањем пољопривреде, гајењем воћњака, винограда и, ако је могуће, дуда за производњу свиле, као и свим оним што је својствено добром земљораднику и новом досељенику који је под покровитељством цара.

Као помоћ за њихово насељавање, обезбеђене су следеће повластице:

- Ослобађање од свих пореза и земљишних обавеза на период од 10 година од дана доласка у Русију (касније је овај рок скраћен на 3 године);
- Свака пуна породица добија у вечно и наследно власништво 60 десетина земље;
- Свима без изузетка додељују се средства за исхрану – по 5 копејки дневно по особи, од дана доласка у Русију до прве жетве;
- Нови досељеници и њихови потомци ослобађају се заувек војне обавезе, као и обавезе пружања смештаја војсци, осим у изузетним случајевима проласка трупа кроз бугарска села, и то само краткотрајно – за ноћење или одмор.

Бугарима је такође дозвољено да граде цркве у складу са својом вером, да звоне звонима, имају своје свештенике и да уживају потпуну верску слободу.

Сиромашним породицама додељивани су зајмови на 10 година у износу од 270 рубаља, док су осталима, у зависности од њиховог имовног стања, давана средства потребна за почетно уређење домаћинства.

По истеку десетогодишњег рока, од дана доласка у Русију, одређивало се још 10 година за враћање кредита добијеног од државне благајне.

У наредним годинама досељеници из доњег Подунавља били су приморани да воде жестоку борбу против самовоље локалних власти и тежње бесарапских земљопоседника да их поробе. Такође су се борили за остварење права и привилегија обећаних царском владом. Та борба је наишла на разумевање и подршку међу молдавским становништвом, које је још памтило османске пљачке и насиље у Бесарабији.³⁷⁷

Руски револуционар, декабриста Алексеј Петровић Јушњевски (1786–1844), активно је учествовао у заштити права и привилегија бугарских досељеника, чиме је значајно допринео развоју пријатељских односа између Русије и Бугарске.

Борба досељеника, коју је подржао генерал пешадије Иван Никитич Инзов (1768–1845), завршила се издавањем владиног указа од 29. децембра 1819. године, којим су Бугари добили статус страних колониста. Овај документ је заштитио бугарске досељенике од злоупотреба земљопоседника и створио повољне услове за њихово коначно насељавање. Досељеници су добили земљу, ослобођени су од пореза на више година и добили су низ других привилегија.

Друга велика сеоба из Бугарске догодила се током следећег Руско-турског рата 1828–1829. године. До пролећа 1828. односи између Турске и Русије били су толико заоштрили да је 14. (26.) априла цар Николај I потписао манифест о објави рата Османском царству.

Током војне кампање планирано је активно учешће бугарског становништва. У борби против Турака, Бугарима је додељена подређена, али важна улога. У свом традиционалном обраћању бугарском народу, генерал-фелдмаршал Петар Витгенштајн (1768–1843) наглашавао је да треба да остан у својим домовима и да помажу војску храном, сточном храном и другим средствима.

Упркос тешким условима, Бугари су од самог почетка рата активно дигли оружје против турских власти, настојећи да их свргну и истерају из бугарских земаља, где је турско и муслиманско утицај било доминантно.

Најтежи положај имали су Бугари који су остали на територији под контролом турске војске. Током лета 1828. вођене су жестоке

³⁷⁷ Скалковски А.А. Българските колонии в Бесарабия и Новоруския край: статистически очерк. Одеса: Тип. Т. Неймана и К°, 1848. [4], 156 с.

борбе, у којима је турско командовање примењивало тактику „спаљене земље” – одузимало храну становништву, присиљавало га на бекство и палило домове (укључујући и бугарске), како Руси не би могли да користе муслиманске куће. Бугари су били приморани да напусте своја насеља.

Рат је довео до нових односа у југоисточној Европи и завршио се победом руских трупа. Русија је водила рат тврдећи да жели да заштити хришћанско становништво Османског царства, а народ је у то веровао и сматрао својом дужношћу да помаже руској војсци. Као и у претходним ратовима, Бугари су активно учествовали у борбама против Порте. Руске трупе су добијале помоћ у храни, сточној храни, превозу и организацији пољских болница.

У борбама су учествовали и одреди бугарских добровољаца, међу којима се посебно истакао одред Георгија Мамарчева. Пошто су бугарске земље биле део Османског царства, бугарски народ је тежио ослобођењу уз помоћ Русије. Због тога су Бугари почели да формирају војне чете које су се бориле у редовима руске војске.

Према различитим подацима, број Бугара који су учествовали у Руско-турском рату креће се од 5.000 до 25.000 људи. Највише добровољаца било је из града Сливена, где су формиран одреди који су деловали као авангарда армије генерал-фелдмаршала Ивана Дибича (1785–1831) у походу на Једрене (Адријанопољ).

Још пре уласка руских трупа у северну Бугарску, њима се придружио војвода Генчо Кргов из Хајнотоа (до 1906. Кулопчиин, данас град Гурково у Старозагорској области, Република Бугарска). Његов првобитни одред од 60 људи стално је растао и достигао број од 120 војника, углавном из Тврдице, Хајнотоа и околних места.³⁷⁸

„Руси су се према нама односили добро... хранили су нас обилно”, сећао се војвода Генчо Кргов временаведеног са својим одредом у редовима руске армије.³⁷⁹

³⁷⁸ Грек И.Ф. Българите на Молдова и Украйна: втора половина на XVIII в. – 1995 г.; (Библиогр. указател на литературата) / И.Ф. Грек; Научен редактор Н.Н. Червенков; Библиографски редактор Л.М. Коробко; Академия на науките на Република Молдова, Институт по междуетнически изследвания, Научно дружество на болгаристите РМ. Киев: «SSB», 2003 (Тип. «Bussines-Elita») 664 с.

³⁷⁹ Исто.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Адријанопољски мировни уговор из 1829. године, закључен између Османског и Руског царства, означио је крај Руско-турског рата 1828–1829. године.

Као резултат сеоба током и након овог рата, у селима Буцака населило се око 25.000 нових досељеника, а око 1.000 њих уписано је у различитим градовима Бесарабије. У целој Бесарабији Бугари и Гагаузи чинили су приближно 10% становништва. Тако су се, на већем делу јужне територије Бесарабије, која је била опустела након одласка Ногајских Татара, почетком XIX века населиле компактне групе Бугара, углавном из Бугарске. Они су постали главно становништво 83 бесарапска села.

Административно-културни центар задунавских досељеника у јужној Бесарабији постао је град Болград.

Бугари у Бесарабији прошли су тежак пут. Њихова насеља налазила су се у јужном делу области, на подручју познатом као Буцак.

Насељавање Бугара на тим територијама имало је повољан утицај на економски развој региона. Почели су да обрађују необрађене државне земље јужно од Бесарабије, где су се брзо развили пољопривреда, повртарство и сточарство. Захваљујући њиховом труду и упорности, „бесарапске степе, које су раније биле пустиња, најзад су почеле да рађају на већини ових земаља.”

Област о којој је реч чешће се назива Буцак, а не Бесарабија. Буцак је био један од региона у којима се одиграо процес формирања бугарске народности. Важно је напоменути да Буцак и Бесарабија нису потпуно истоветне територије. Буцак је конкретан регион смештен у јужном делу Молдавије и североисточном делу Украјине, који обухвата подручја око реке Дунав. Са друге стране, Бесарабија је шири географски и историјски регион који се простире између река Прут и Дњестар, а касније је обухватио и делове данашње Републике Молдавије и Одеске области у Украјини.

У контексту историјских процеса и бугарских миграција XIX века, Буцак представља значајан део Бесарабије и игра кључну улогу у разумевању насељавања и културне интеграције бугарских досељеника у том региону.

Бугарски досељеници који су се населили у Буцаку и другим деловима Бесарабије дали су значајан допринос економском развоју региона. Не само да су савладали тешкоће новог окружења, већ су га обогатили својим радним навикама и агрономским знањем.

Увођење нових пољопривредних култура, посебно повртарских и воћарских, довело је до знатног пораста пољопривредне производње. Прихватајући нове технологије и прилагођавајући своје традиционалне методе условима Буцака, бугарски земљорадници су створили плодне воћњаке и насаде.

Њихови производи, разне врсте поврћа и воћа, постали су главни извор исхране становништва у готово свим већим градовима јужне Русије. Квалитетни приноси бугарских досељеника не само што су задовољавали потребе локалног тржишта, већ су доприносили и економској стабилности и благостању региона.

Ова агрономска трансформација, спроведена захваљујући искусним бугарским земљорадницима, била је од пресудног значаја за развој пољопривреде у том крају и за јачање економских веза са централним деловима Руског царства.

Руски и украјински историчар Аполон Скалковски (1808–1898), говорећи о Бугарима у Новоруском крају, записао је да су они „донели са собом усавршену пољопривреду и љубав према гајењу воћњака и повртарских култура, које су у Очаковској стеи до тада биле готово непознате.”

Ова оцена истиче историјски и економски значај бугарских досељеника, наглашавајући њихов допринос развоју агрономије и економске стабилности на територијама на којима су се населили.³⁸⁰

Међу новинама које су увели била су пољопривредна оруђа – дрљаче и плугови, у које се могло упрегнути две, три, па чак и шест пари волова. Такође је широко коришћен продуктивнији метод жетве, назван *гарманка*, у поређењу са традиционалним жањем помоћу цепова. Овај метод је укључивао употребу коња, дасака и ваљака, што је знатно повећавало ефикасност жетве.

Досељеници су се такође специјализовали за узгој полуфиног и финог руна, чија је вредност на тржишту вуне стално расла. У развоју економских ресурса региона велику улогу имала је и делатност бугарских занатлија, посебно ткача сукна, који су производили робу за локално тржиште. Заједно са мањом групом бугарских трговаца, они су допринели развоју трговине и привредних односа, као и увођењу нових производних метода и економских пракси, што је значајно утицало на економску трансформацију региона.

³⁸⁰ Митев П-Е.И., Червенков Н.Н. Бесарапските българи за себе си. София: Издателство «ИМИР», 1996. 318 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Историја бугарских досељеника представља изванредан пример дубоких веза између бугарског и руског народа, као и између Бугара и Молдаваца. Бројна бугарска села, настала на гостопримљивој молдавској земљи, као и вишедеценијско суживљење Молдаваца и Бугара у Буцаку, довели су до значајних економских, културних и језичких размена. Ове околности створиле су јединствено друштвено и културно окружење, које је природно зближило и ујединило народе, ојачавши њихове пријатељске односе.

Проучавање историје пресељавања Бугара у Бесарабију пружа драгоцен увид у динамику етнокултурних процеса у савременој Молдавији. Ова сеоба не само што је обогатила културно наслеђе Бесарабије, већ је знатно допринела економском развоју и утврђивању нових традиција и обичаја.

У савременом контексту, историја бугарских досељеника нас подсећа на значај толеранције, међусобног разумевања и поштовања културне разноликости, која је неодвојиви део нашег друштва. Изучавање таквих историјских примера помаже нам да боље разумемо прошлост и изградимо мост ка будућности, у којој се различите културне традиције стапају у јединствен начин живота и постојања.³⁸¹

Ови историјски подаци нас враћају у прошлост и помажу да разумемо значај културних утицаја и преноса традиција из једног народа у други. На темељу тог разумевања можемо градити бољу будућност, у којој је разноликост вредност, а поштовање и толеранција према различитостима воде ка јачем и интегрисанијем друштву.

Данас, према званичним подацима, укупан број бесарапских Бугара у Републици Молдавији и Републици Украјини износи око 230.000 људи.

У Републици Молдавији живи 88.419 Бугара, не рачунајући бугарско становништво у Придњестровљу. Иако Бугари живе у различитим деловима земље, укључујући и главни град Кишињев, где су чести мешовити бракови, њихова је највећа концентрација на југу земље, пре свега у Тараклијском рејону (28.500 људи или 66%), али и у Кагулском, Леовском, Кантемирском округу, као и у Гагаузији. У

³⁸¹ Петров Попов Максим. Прес служба ДНБ РМ. 2024 г.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Гагаузији живи око 8.000 Бугара, што чини нешто више од 5% становништва.³⁸²

У украјинском делу Бесарабије Бугара има више – преко 140.000 људи. Они су најбројнији у Болградском рејону, а многи живе и у Тарутинском, Арцизском, Саратовском, Измајилском и Татарбунарском рејону. Представљају мањи део становништва Килијског, Белгородског и Дњестровског округа. Иако се град Одеса налази изван географског подручја Бесарабије, у њега се преселило много бесарапских Бугара.

У Републици Молдавији Бугари су се успешно интегрисали и живе у нормалном заједничком животу са Молдавцима. У Тараклијском универзитету бугарски језик је званично признат и предаје се на факултетима. Бугари имају своје заједнице, цркве, културне центре (читалишта), као и иста права као локално становништво и бројне организације признате законом. Ово заједничко суживљење представља пример хуманости и етничке толеранције.

ЛИТЕРАТУРА

Грек И.Ф. Българите на Молдова и Украйна: втора половина на XVIII в. – 1995 г.; (Библиогр. указател на литературата) / И.Ф. Грек; Научен редактор Н.Н. Червенков; Библиографски редактор Л.М. Коробко; Академия на науките на Република Молдова, Институт по междуетнически изследвания, Научно дружество на болгаристите РМ. Киев: «SSB», 2003 (Тип. «Bussines-Elita») 664 с.

Гургуров Д.И. По страниците на миналото и настоящето на село Кортен // Тараклия – административно-териториален център на българите в Молдова (Сборник с материали от научната конференция на 20 ноември 2020 г., посветена на годишнините на Тараклия като административно-териториален център) / Районен съвет Тараклия, Тараклийски държавен университет «Гр. Цамблак»; съставител: Васил Кондов; организационен комитет: Иван Паслар (председател) [и др.]; програмен комитет: Мария Паслар (председател) [и др.]. Тараклия: Б. и., 2022 (Lexon-Prim). 416 с.

История на Молдова: Документи и материали. Документи за А.П. Юшневски. 1808-1819 г. Т. 2. Кишинев, 1959, С. 99 / [Електронен ресурс]. Режим на достъп: <http://decabristy-online.ru/Yusndok.htm> (дата на достъп: 31.03.2024).

³⁸² Кабузан В.М. Народонаселение на Бесарапска област и левобрежните райони на Приднестровието (края на XVIII – първата половина на XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974. 161 с.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Кабузан В.М. Народонаселение на Бесарапска област и левобрежните райони на Приднестровието (края на XVIII – първата половина на XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974. 161 с.
- Митев П-Е.И, Червенков Н.Н. Бесарапските българи за себе си. София: Издателство «IMIR», 1996. 318 с.
- Петров Попов Максим. Прес служба ДНБ РМ. 2024 г.
- Скальковски А.А. Българските колонии в Бесарабия и Новоруския край: статистически очерк. Одеса: Тип. Т. Неймана и К°, 1848. [4], 156 с.
- Скальковски А.А. Опит за статистическо описание на Новоруския край. В 2 ч. Ч. 2. Икономическа статистика на Новоруския край. Одеса: Тип. Л. Нитче, 1853. 552 с.
- Стоянов В. Документи за руско-турската война от 1828 г. / Периодично списание. 1891. №18. 213 с.

Emil Milanov
Police General (Retired)
Ministry of Youth and Sports of Bulgaria
Sofia, Bulgaria
emilmilanov@abv.bg

HISTORY AND PRESENT OF THE BULGARIAN SETTLERS IN MOLDOVA (BESSARABIA)

Abstract

The article examines the history of the migration of the Bulgarian population to Bessarabia (the present-day territory of Moldova and southern Ukraine) in the late 18th and the first half of the 19th century. The author describes the causes of migration related to Ottoman rule, the Russo-Turkish wars, and the process of establishing Bulgarian colonies in their new lands. In conclusion, the study emphasises the significance of the historical experience of Bulgarian settlers for preserving ethnic identity and fostering a tolerant, multicultural society in modern Moldova.

Keywords: Bulgarians in Bessarabia; migration; Moldova; ethnocultural identity; Russo-Turkish wars.

Дарина Григорова

професор, доктор историјских наука

Катедра за нову и савремену историју Историјског факултета

Софијског универзитета „Св. Климент Охридски”

Софија, Бугарска

darina.grigorova@uni-sofia.bg

dgrigorova@mail.ru

БУГАРСКА ДИПЛОМАТИЈА О РАЗЈЕДИЊАВАЊУ БЕСАРАБИЈСКИХ БУГАРА ИЗМЕЂУ МОЛДАВИЈЕ И УКРАЈИНЕ ПОСЛЕ 1991. ГОДИНЕ

Сажетак

Рад истражује положај бугарске заједнице из Бесарабије, која је после распада СССР-а подељена између Украјине и Молдавије, с једне стране, и између Молдавије и Придњестровља, с друге. На основу докумената из бугарског дипломатског архива у Кијеву, Одеси, Кишињеву и Софији, као и на основу дипломатских мемоара, представљена је слика живота бесарабијских Бугара током деведесетих година. Посебна пажња посвећена је Бугарима на Криму и административном наметању „украјинства” од стране Кијева.

Кључне речи: бесарабијски Бугари, Тараклија, кримски Бугари, Придњестровска република, украјинство.

Бугарска дипломатија има посебно интересовање за бесарабијске Бугаре, подељене између Украјине и Молдавије с Придњестровском републиком: “Болан и у последње време актуелан проблем бесарабијских Бугара је распарчавање целовитости бугарског етноса након распада бившег СССР-а”³⁸³. Према подацима Завода за статистику Украјине након пописа становништва у УССР-у из 1989.

³⁸³ Среџа на г-н Димитър Икономов, началник управление “Източна Европа и држави от ОНД” с Владимир Иванов, молдовски граждинин от български произход, началник на отдел “Националности” в Държавния департамент на РМолдова по националните въпроси. София, 1992. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 172. Л. 3.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

године број Бугара у СССР-у је 373 хиљаде, од чега 234 хиљаде у Украјини и 88 хиљада у Молдавији³⁸⁴.

У последњим месецима СССР-а Бугарска успоставља дипломатске односе најпре с РСФСР-ом (23. октобра 1991. године), чека украјински референдум од 1. децембра 1991. године, признаје независност Украјине (5. децембра 1991. године) и успоставља дипломатске односе с Кијевом током посете нашој земљи украјинског министра спољних послова Анатолија Зленка (13. децембра 1991. године). Украјина је друга земља из ЗНД-а, после Русије, која шаље свог амбасадора у Бугарску³⁸⁵. Након распада Совјетског савеза Бугарска такође признаје и Републику Молдавију (23. децембра 1991. године), а затим успоставља дипломатске односе с Кишињевом (5. фебруара 1992. године)³⁸⁶.

Друштво бесарабијских Бугара “Тирило и Методије” упућује декларацију председницима Жељуу Желеву, Леониду Кравчуку и Мирчи Снегуру и владама и парламентима Бугарске, Украјине и Молдавије, у којој износи следеће захтеве:

1/ Оснивање Међудржавног координационог комитета за проблеме бесарабијских Бугара са сталним фондом при њему.

2/ Уједињење компактног бугарског становништва у јужним регионима Молдавије и Одеској области Украјине у бугарски национални округ са центром у граду Тараклији са правима “ујезда” [административног округа] у Молдавији, и бугарски национални округ са градом Болградом као центром, са правима области и директном потчињеношћу Кијеву – у Украјини.

3/ Бугарски национални окрузи да добију статус слободних економских зона са правом преласка границе за њихове становнике.

Кишињев доживљава идеју бесарабијских Бугара као “сепаратистичку”³⁸⁷.

³⁸⁴ Преброяване на населението на УССР. Киев, 1990. АМВнР. Дело 3. Оп. 47-1. А.е. 41. Л. 20–21.

³⁸⁵ Среца с извънредния и пълномощен посланик на Украйна г-н Александър Воробъев. София, 1993. АМВнР. Дело 12. Оп. 50-3. А.е. 217. Л. 3.

³⁸⁶ Установяване на дипломатически отношения, посещения и подписани документи с държавите от бившия СССР, в които компактно живее население от българска националност. София, 1992. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 173. Л. 11–13.

³⁸⁷ Среца на г-н Димитър Икономов, началник управление “Източна Европа и държави от ОНД” с Владимир Иванов..., л. 4.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Током војног сукоба између Молдавије и Придњестровске републике (март–јул 1992. године), Генерални конзулат Бугарске у Одеси 30. јуна 1992. године обавештава Софију о молби председника сеоског савета села Паркани где живе бесарабијски Бугари и који су изложени артиљеријској ватри и бомбардовању са стране молдавске војске: “Извршни одбор парканског сеоског савета, у име становника села, обраћа вам се за помоћ. Молдавска агресија на Придњестровље угрозила је животе грађана и опстанак села Паркани. Као резултат артиљеријског и минобацачког гранатирања и бомбардовања села, закључно са 28. јуном 1992. године, 64 куће су делимично или потпуно уништене, 7 људи је погинуло, а више од 20 људи је повређено. Молдавија наставља да гомила снаге и оружје, спровodeћи присилну мобилизацију и становништва из села до Бендера, не одустаје од идеје о постизању коначне војне победе над мирним становништвом. Молимо за заштиту”³⁸⁸. Приложен је и списак погинулих.

Бугарска дипломатска анализа дефинише војни сукоб између Кишињева и Тираспоља као “неку врсту грађанског рата” у којем је присуство 14. руске армије, са становишта Молдавије, “дестабилизујући фактор”, док се за Придњестровље доживљава као “стабилизујући” елемент. У истражном извештају се као “неспорна чињеница” наводи да су “управо војне јединице зауставиле масакр у граду Бендеру од 19. до 21. јула 1992. године”, упоређујући догађаје с догађајима са “волунтаријаде” 1991. године (“добровољачка” акција против гагаузијских региона), када је сличну улогу одиграла подигнута у стање приправности “руска десантна дивизија, распоређена у граду Болграду”³⁸⁹.

У јулу 1992. године власти Придњестровља факсом шаљу бугарској амбасади у Москви лични позив Александру Јорданову, председнику Одбора за спољну политику Народне скупштине, “како би се упознао с местима где живи компактно бугарско становништво у ПМР”.

³⁸⁸ Телекс от Генералното консулство на Република Българија в Одеса относно молба от председателя на селския съвет на с. Паркани (Приднестровието) за оказване на помощ на населението, подложено на артилерийски обстрел и бомбардировки. Одеса, 1992. АМВнР. Дело 9. Оп. 49-3. А.е. 204. Л. 1.

³⁸⁹ Състояние и перспективи на преговорите по Гагузия и Приднестровието. Кишинев, 1994. АВМнР. Дело 12. Оп. 51-3. А.е. 227. Л. 3–4, 7.

Став дипломатских одељења Министарства спољних послова је негативан, будући да је Придњестровска република непризната не само од Бугарске, већ и од ЗНД-а, а званична бугарска посета “би озбиљно погоршала бугарско-молдавске односе”³⁹⁰.

Бугарске дипломате 1993. године посећују Придњестровље са циљем “упознавања са ситуацијом Бугара у “Придњестровској републици”, састајући се с професорима Универзитета у Тираспољу. Договарају се да се бугарска деца из Придњестровља пошаљу на студије у Бугарску”³⁹¹.

Током октобарске политичке кризе у Русији 1993. године (21. септембар – 4. октобар), грађанског рата између председничке и законодавне власти у оквиру Москве, међу браниоцима парламента били су и борци из непризнатих република у Придњестровљу, Абхазији, у левичарском, просовјетском спектру. Сергеј Степашин, који је напустио Белу кућу 24. септембра и остао до краја пуча на Лубјанки, описао је Придњестровљане као “наоружане партизане... из жаришта”, који лутају ходницима Беле куће “обраслим, са наметљивим мирисом алкохола”³⁹².

Присуство Придњестровљана на страни парламента и њихове симпатије према Александру Руцкоју, Јељциновом опоненту, нису случајне. Када је Руцкој посетио Тираспољ у априлу 1992. године, изјавио је да је “Придњестровска република била и биће”. Јељцин је на ово одговорио слањем Андреја Козирјева на састанак министара спољних послова Молдавије, Русије, Румуније и Украјине ради потписивања Декларације о политичком регулисању придњестровског питања, која наглашава “недопустивост увлачења 14. армије у унутрашње послове Молдавије”³⁹³. Придњестровљани, заузврат, одговарају руском председнику својом подршком Врховном савету на референдуму одржаном 25. априла 1993. године, а у септембру

³⁹⁰ До господин Александър Йорданов, председател на комисията по външната политика на Народното събрание. София, 1992. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 171. Л. 2–3.

³⁹¹ Посещение на временно управляващия посолството на Република България г-н Бранимир Радев в гр. Тираспол. Кишинев, 1993. АМВнР. Дело 11. Оп. 50-3. А.е. 192. Л. 2, 3.

³⁹² Степашин С.В. Пойти в политику и вернуться. Москва, 2022. с. 211.

³⁹³ Михалкина М. А. Конституционный кризис в России 1992–1993 гг. и проблема Приднестровья // Теория и практика общественного развития, 2015, № 15. с. 116.

незванично шаљу борце специјалних снага “Дњестар” да заштите парламент.

Међутим, стварност односа Русије – Придњестровске републике је сложенија према признању из града Бендера: “Придњестровље ужива политичку подршку руских посланика, али економска подршка долази од председничког окружења”³⁹⁴.

Бугарска дипломатија у Кишињеву је посебно успешна под Петром Воденским, изванредним и опуномоћеним амбасадором у Републици Молдавији (1995.–2001.)³⁹⁵. Године 1992., термин “бугарска област Тараклија” коришћен је у званичним молдавским документима (у “Закону о функционисању језика”, у председничком декрету Мирче Снегура “О неким мерама за развој бугарске националне културе”, у декрету Савета министара “О обезбеђивању бугарске националне културе у Републици Молдавији”).

Међутим, 12. новембра 1998. године, молдавски парламент усваја административно-територијалну реформу, према којој је Тараклија припојена региону Кахулу. Бугари у Молдавији 24. јануара 1999. године организују референдум, на којем је изашло 88 % бирача, од којих је 92 % гласало за “очување” Тараклијског региона. Молдавске власти не признају референдум, на шта Бугари одговарају бојкотом локалних избора у Тараклији у мају 1999. године.

Захваљујући вештој и доследној дипломатији амбасадора Воденског и усклађеним акцијама Бугара у Молдавији, молдавски парламент је 22. октобра 1999. године гласао за додељивање “статуса самосталног региона “бившем Тараклијском региону”³⁹⁶.

БУГАРСКА ПЕРСПЕКТИВА УКРАЈИНСКОГ НАЦИОНАЛИЗМА

Међу Бугарима у Украјини, највећа група је у Одеској области – 170 хиљада, затим следе Запорошка област – 37 хиљада, Кировградска и Николајевска област – 27 хиљада. Године 1990. 61 % Бугара у Украјини је изјавило да користи руски језик, 8,5 % користи украјински, а 70 % Бугара зна свој матерњи језик³⁹⁷. Бугарска и Украјина су 5.

³⁹⁴ Михалкина М. А. Цит. соч., с. 117.

³⁹⁵ Воденски П. А иначе дипломатията е сериозен занаят. София, 2024. с. 232–233.

³⁹⁶ Пак там. с. 239–250.

³⁹⁷ Среща със зав. отдела по международни отношения към ЦК на КПУ др. Николай Александрович Шульга за работата с националните групи в УССР. Киев, 1990. АМВнР. Дело 3. Оп. 47-1. А.е. 41. Л. 12–14.

октобра 1992. године потписале споразум о међудржавној сарадњи у области образовања, науке и културе. Године 1993. у Украјини је основана Асоциација бугарских националних културних друштава³⁹⁸.

Бугарску заједницу у Украјини чине и кримски Бугари, чија је судбина била драматична после јуна 1944. године, када је са Кримског полуострва депортовано 12,5 хиљада наших сународника. Дана 14. новембра 1989. године усвојена је декларација, којом се проглашавају незаконитим и кривичним делима присилног пресељења великог броја људи на националној основи. Врховни савет Републике Крим је 22. новембра 1991. године усвоио декрет “О практичним мерама за организовани повратак депортованих Јрмена, Бугара, Грка, Немаца у Кримску АССР” (Татари нису поменути).

Године 1992., на званичној конференцији за штампу кримских власти, сазваној поводом спровођења програма за повратак на Крим кримских Татара, Јрмена, Бугара, Грка и Немаца које је депортовао Стаљин, објављено је да на полуострву живи 170 хиљада кримских Татара, којима је подељено 30 хиљада парцела земље. Према незваничним информацијама Друштва кримских Бугара, неки од наших враћених сународника добијају парцеле за изградњу својих кућа. Међутим, кримски Бугари се жале да им “неки од њихових суседа – кримски Татари, директно говоре да је Крим био и да ће бити татарски, а Бугари и остали треба да се губе”³⁹⁹. Званични став кримских Татара, који је представио председник меџлиса, Мустафа Џемиљов, јесте: “Ми желимо једино обнављање наше аутономне државности у оквиру Украјине... Веома бисмо желели да сви Кримљани схвате да сваки народ који овде живи има своју историјску домовину: Руси – Велику Русију, Украјинци – Украјину, Грци – Грчку, Бугари – Бугарску.

³⁹⁸ Одеса, Бугарски културни центар; Болград, регионални центар бугарске културе са Бугарским културно-просветним друштвом “Св. св. Ђирило и Методије” и Бугарски културни центар “Александар Балан”; село Терновка, Николајевска област, регионално бугарско културно друштво “Христо Ботев”; г. Арциз, Бугарско просветно друштво “Христо Ботев”; Приморск, Културно-просветно друштво; Крим, Републичко бугарско друштво “Пајсије Хиландарски”; Кијев, Друштво за бугарску културу “Родољубље”.

³⁹⁹ Телекс от бугарското посолство в Киев относительно изпълнението на програма за завръщане в Крим на изселено от Сталин кримско население, в т.ч. и българско. Киев, 1992. АМВНР. Дело 9. Оп. 49-3. А.е. 202. Л. 19.

Историјска домовина кримских Татара је само овај мали Крим. Али уверен сам да ће на Криму бити довољно места за све”⁴⁰⁰.

Украјина никада није издвојила довољно средстава, а износ из 1993. године био је довољан само за изградњу 20 кућа за Бугаре новоповратнике. Председник Кримског културно-просветног друштва “Вазраждане”(Препород- бел. пр.) Г. И. Каражов упућује писмо помоћи бугарској амбасади у Украјини, очекујући стручњаке, уџбенике, штампу из Бугарске због “значајно асимилованих” бугарских младих људи. Према извештају Канцеларије за депортоване Јермене, Бугаре, Грке и Немце, упућеном Савету министара Крима, на основу анкета из јула 1993. године, кримски Бугари који желе да се врате су: из Казахстана – 921 особа; из Украјине – 520; из Русије – 393; из Тацикистана – 277; из Узбекистана – 160; из Молдавије – 20; из Белорусије – 10; Укупно: 2301 кримски Бугар⁴⁰¹.

Године 1996., ситуација кримских Бугара се није променила. Од преко 500 породица депортованих Бугара, само 34 су добили изграђене куће. Остали су приморани да живе у привременим смештајима (контејнерима за становање) или под киријом⁴⁰².

Украјински национализам, или “украјинство” – термин који се користи у дипломатским извештајима, је браћен са стране десничарских политичких снага, “наоружаних углавном чисто националистичким слоганима”. У почетку су украјинске националистичке структуре стваране и у подручјима са етничким Бугарима. Већ 1996. године, националистичка РУХ “практично није била присутна у Арцизу, Сарати, Тарутину, Болграду и другим”. Међутим, “украјинство” се намеће кроз “административну присилу у свим областима живота”: “ограничавање руских телевизијских програма, обавезно спровођење студентских пријемних испита, чак и за руску филологију, на украјинском језику [...] руски језик задржава периметар само у штампи и у периодичним публикацијама из простог

⁴⁰⁰ Александр Пилат. Места в Крыму хватит всем. Председатель меджлиса крымских татар Мустафа Джемилев комментирует международную конференцию крымских татар // Независимая газета, 23 сентября 1992 г. № 183 (354). с. 3.

⁴⁰¹ Информација за заявки от депортирани етнически българи с местожителство Крим. Киев, 1993. АМВнР. Дело 1. Оп. 50-3. А.е. 16. Л. 3–5.

⁴⁰² Работата на III курултай на кримскотатарския народ и проведени среци с ръководството на Кримското дружество за българска култура “Паисий Хилендарски”. Киев, 1996. АМВнР. Дело 12. Оп. 53-6. А.е. 249. Л. 4.

разлога што је издавач приморан да узме у обзир реализацију производње”. Дипломатска анализа “украјинства” посебну пажњу посвећује наметнутој језичкој норми у постсовјетској Украјини, “модернизованој на бази старогалицијских дијалеката”. Резултат ове реформе је да се “савремени украјински језик значајно разликује од језика Тараса Шевченка и Лесје Украинке, што додатно ствара потешкоће рускоговорном становништву. [...] овај пут вероватно неће допринети консолидацији украјинског друштва”⁴⁰³.

Административни приступ наметања “украјинства” међу Бугарима и другим етничким групама у Украјини у неким случајевима није правно формализован, већ се заправо спроводи кроз политику систематских “административних прекршаја” који се не кажњавају. Конкретан пример је “широко распрострањена пракса украјинског писања бугарских имена у матичним књигама и уверењима о грађанском статусу”. У релевантном документу, бугарско име је замењено украјинским без тражења сагласности, а прималац је суочен са свршеним чином. У дипломатским информацијама се наводи да се “овај прекршај врши у масовним размерама и очевидно по упутствима одозго, а становништво бугарског порекла на индивидуалном нивоу није спремно да уђе у сукоб с администрацијом”⁴⁰⁴. Дипломатски извештаји илуструју примером административно “украјинство”: “Ако је пре неког времена име Анна Василиевна Николаева (Ана Васиљевна Николајева) звучало у складу с руским системом именовања, данас би се при рођењу или једноставно приликом издавања докумената за грађански или други статус писало као Ганна Василівна Миколаева”⁴⁰⁵.

Поред праксе административног “украјинства” наметнуте одозго, још један проблем за Бугаре је уклањање рубрике “националност” из уверења о грађанском статусу, што такође доводи до асимилације.

У већини случајева став Бугара остаје ишчекивање. Према социолошком истраживању Института за филозофију Националне

⁴⁰³ Някои основни тенденции във вътрешнополитическата обстановка в Украйна. Одеса. 1996. АМВнР. Дело 12. Оп. 53-6. А.е. 255. Л. 5, 6.

⁴⁰⁴ Състояние и перспективи на развитието на Асоциацията на българските национално-културни дружества и организации. София. 1999. АМВнР. Дело 9. ОП. 56-7. А.е. 185. Л. 5.

⁴⁰⁵ Образователната дейност на МОН сред етническите българи в Украйна в контекста на двустранните отношения с Украйна. Киев, 1998. АМВнР. Дело 10. Оп. 55-7. А.е. 182. Л. 20.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

академије наука Украјине, већина етничких Бугара радије себе дефинише као “совјетски човек” или “становник овог подручја”. С друге стране, дипломатска анализа проналази и позитиван моменат у дерусификацији почетком 90-их година: “украјинске власти радо дозвољавају да се руски језик у школама замени бугарским, румунским, пољским... посебно у основним разредима”⁴⁰⁶.

Међутим, од почетка школске 1998/1999. године, дипломатски извештаји примећују нагли пад часова бугарског језика и књижевности у Измаилском, Болградском и другим регионима Одеске области⁴⁰⁷, што прекида узлазни тренд слободног учења бугарског језика у украјинским школама, који је обновљен након почетка перестројке 1985. године.

ЛИТЕРАТУРА

Источници

Архив МВнР Република Бугарија

До господин Александър Йорданов, председател на комисијата по вншната политика на Народното собрание. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 171. Л. 2–3. Софија, 1992.

Информација за заявки од депортирани етнически бугари со местожителство Крим. АМВнР. Дело 1. Оп. 50-3. А.е. 16. Л. 3–5. Киев, 1993.

Някои основни тенденции във вътрешнополитическата обстановка в Украйна. АМВнР. Дело 12. Оп. 53-6. А.е. 255. Л. 2–9. Одеса, 1996.

Образователната дейност на МОН сред етническите бугари в Украйна в контекста на двустранните одношения с Украйна. АМВнР. Дело 10. Оп. 55-7. А.е. 182. Л. 17–20. Киев, 1998.

Посещение на временно управляващия посолството на Република Бугарија г-н Бранимир Радев в гр. Тираспол. АМВнР. Дело 11. Оп. 50-3. А.е. 192. Л. 2–4. Кишинев, 1993.

Преброяване на населението на УССР. АМВнР. Дело 3. Оп. 47-1. А.е. 41. Л. 20–21. Киев, 1990.

Работата на III курултай на кримскотатарскиот народ и проведени среќи со ръководството на Кримското друштво за бугарска култура “Паисий Хилендарски”. АМВнР. Дело 12. Оп. 53-6. А.е. 249. Л. 2–9. Киев, 1996.

⁴⁰⁶ Някои основни тенденции във вътрешнополитическата обстановка в Украйна..., л. 6.

⁴⁰⁷ Образователната дейност на МОН сред етническите бугари в Украйна в контекста на двустранните одношения с Украйна. Киев, 1998. АМВнР. Дело 10. Оп. 55-7. А.е. 182. Л. 19.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Среща със зав. отдела по международни отношения към ЦК на КПУ др. Николай Александрович Шульга за работата с националните групи в УССР. АМВнР. Дело 3. Оп. 47-1. А.е. 41. Л. 12–14. Киев, 1990.
- Среща на г-н Димитър Икономов, началник управление “Източна Европа и държави от ОНД” с Владимир Иванов, молдовски гражданин от български произход, началник на отдел “Националности” в Държавния департамент на РМолдова по националните въпроси. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 172. Л. 1–8. София, 1992.
- Среща с извънредния и пълномощен посланик на Украйна г-н Александър Воробьов. АМВнР. Дело 12. Оп. 50-3. А.е. 217. Л. 3. София, 1993.
- Състояние и перспективи на преговорите по Гагузия и Приднестровието. АМВнР. Дело 12. Оп. 51-3. А.е. 227. Л. 2–12. Кишинев, 1994.
- Състояние и перспективи на развитието на Асоциацията на българските национално-културни дружества и организации. АМВнР. Дело 9. Оп. 56-7. А.е. 185. Л. 5. София, 1999.
- Телекс от българското посолство в Киев относно изпълнението на програма за завръщане в Крим на изселено от Сталин кримско население, в т.ч. и българско. АМВнР. Дело 9. Оп. 49-3. А.е. 202. Л. 19. Киев, 1992.
- Телекс от Генералното консулство на Република България в Одеса относно молба от председателя на селския съвет на с. Паркани (Приднестровието) за оказване на помощ на населението, подложено на артилерийски обстрел и бомбардировки. АМВнР. Дело 9. Оп. 49-3. А.е. 204. Л. 1. Одеса, 1992.
- Установяване на дипломатически отношения, посещения и подписани документи с държавите от бившия СССР, в които компактно живее население от българска националност. АМВнР. Дело 8. Оп. 49-3. А.е. 173. Л. 11–13. София, 1992.

Воспоминания

- Воденски П. А иначе дипломатията е сериозен занаят. София, 2024.
- Пилат Александр. Места в Крыму хватит всем. Председатель меджлиса крымских татар Мустафа Джемилев комментирует международную конференцию крымских татар // Независимая газета, 23 сентября 1992 г. № 183 (354), с. 3.
- Степашин С.В. Пойти в политику и вернуться. Москва, 2022.

Исследования

- Михалкина М. А. Конституционный кризис в России 1992–1993 гг. и проблема Приднестровья // Теория и практика общественного развития, 2015, № 15.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Darina Grigorova

Professor, Doctor of Historical Sciences

Department of Modern and Contemporary History,

Faculty of History at Sofia University 'St. Kliment Ohridski'

darina.grigorova@uni-sofia.bg, dgrigorova@mail.ru

Sofia, Bulgaria

BULGARIAN DIPLOMACY ON THE FRAGMENTATION OF BESSARABIAN BULGARIANS BETWEEN MOLDOVA AND UKRAINE AFTER 1991

Abstract

The article examines the situation of the Bulgarian community from Bessarabia, divided after the collapse of the USSR between Ukraine and Moldova on the one hand, and between Moldova and Transnistria on the other. Based on documents from the Bulgarian diplomatic archives in Kyiv, Odessa, Chisinau and Sofia, as well as diplomatic memoirs, the article presents a picture of the life of Bessarabian Bulgarians in the 1990s. Particular attention is paid to Bulgarians in Crimea and the administrative imposition of 'Ukrainianism' by Kyiv.

Keywords: Bessarabian Bulgarians, Taraclia, Crimean Bulgarians, Transnistrian Republic, Ukrainianism.

Борис Субашић

новионар и публициста

„Вечерње новости”

Београд

borisnovosti@yahoo.com

АРХЕОЛОГИЈА ПУТОВАЊА КАРПАТСКОМ СТАЗОМ НИКОДИМА ХИЛАНДАРЦА

Сажетак

Бројни српски топоними у областима Олтеније (Мале Влашке) и Трансилваније у данашњој Румунији су сведочанства о бројним и дуготрајним насеобинама Срба у овим крајевима. Материјални трагови о кључном светосавском утицају на формирање православног идентитета становништва историјских кнежевина Влашке, Трансилваније (Ердеља) и Молдавије налазе се у најстаријим манастирима на територији Румуније које је у 14. веку подигао Србин, хиландарски монах Никодим са ученицима. Били су то први просветни центри Басараба (Влаха) и Карабогданаца (Молдаваца) како се ови народи називају у српским средњовековним изворима. Никодим Освећени, познат и као Тисмански, био је први јеромонах са правом да рукополаже свештенике и стварањем домаћег свештенства утемељио је националне црквене организације Влашке и Молдавије. Стварањем низа манастира кроз кнежевине он је заокружио пројекат панправославне магистрале од Атоса до Русије, која је суштински допринела очувању идентитета православних народа под османском окупацијом.

Кључне речи: Срби, Влашка, Трансилванија, Молдавија, Никодим Освећени, панправославље.

На простору сударања и варничења два хришћанска универзализма и глобализма, источног-ромејског и западног папско-германског, које су наследили сви потоњи верски и атеистички глобализми, до наших дана, живео је и још увек опстаје народ Срба.⁴⁰⁸ Као основна црта његовог менталитета одавно уочена је тежња ка

⁴⁰⁸ Деспотовић Љубиша. Геополитика светосавља: српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије. Београд: Kaĩgos, 2019. ИСБН: 978-86-7128-341-0.

посебности. Та тежња добија ореол светости у национално-црквено-државном подухвату који су испланирали и остварили велики жупан Стефан Немања и његов син Растко, у монаштву Сава. Световном, духовном и војном политиком они су крајем 12. и почетком 13. века створили српску нацију, у модерном смислу појма, шест столећа пре таквог процеса у Европи. Када је, захваљујући Светом Сави, 1218. у Никеји призната самосталност Српске цркве, прве националне у православној васељени, по тадашњим мерилима је и политички призната посебност Срба. Они више нису могли бити утопљени у империјални ромејски лонац за претапање народа⁴⁰⁹, а истовремено су омели папске наде да ће икада моћи да подвласте све православце ако би милом или силом придобили Цариградску патријаршију за унију.

Српско Светосавље, посматрано као хришћанска канонизација менталитета посебности од тада је трн у оку свих глобализама. Оно је омогућило националну еманципацију и напредак српског народа и Сава је, како је дефинисао Димитрије Оболенски, постао „светац заштитник Срба без премца”, а још за живота надрастао је улогу исључиво националног светитеља јер се његов култ „проширио по целом Балканском полуострву”.

Захваљујући култу Светог Саве⁴¹⁰, национално-просветитељски подвиг сличан његовом је у 14. веку, у тада младим, кнежевинама Влашкој, Трансилванији и Молдавији могао да понови учени хиландарски монах Никодим, који је као и први српски архиепископ био и просветитељ и дипломата, па је заслужено назван „Подунавски Свети Сава”.

Ситничаво претурање, по ко зна који пут, његових житија и њихових интерпретација, замагљује спознају подухвата ширења идеје светосавског православља које не подразумева брисање националних идентитета, већ просвету и њихово јачање у јединству са осталим православцима. То је извео хиландарац Никодим када је у Угровлашкој оснивао манастире и у њима школе, где се учила писменост на српскословенском језику и ћирилици, који су постали језик и писмо црква и дворова у Влашкој и Молдавији све до 17. века. Српскословенским језиком се тада говорило на неупоредиво већем

⁴⁰⁹ Арвелер Елен. Политичка идеологија Византијског царства. Београд: Филип Вишњић, 1988.

⁴¹⁰ Субашић Борис. Пут у Нигде – Откривање Срба од Кападокије до Карпата. Београд: Службени гласник, 2024. ISBN 978-86-519-3033-4.

простору од данашњег (он је био службено прихваћен и у Османском царству) што је омогућило стварање коридора панправославног јединства кроз низ истоговорених манастира од Атоса до Русије.

Управо је то био трн у оку великорумунске пропаганде и асимилационог програма креираног од стране Велике Британије, Француске и италијанске Краљевине Пијемонт, западних сила савезница Османског царства у Кримском рату против Русије. Оне су после победе почеле стварање државе под именом Румунија и њене синтетичке нације, које се по први пут појављују у историји 1862. године, а пројектоване су као брана комуникацији Русије са балканским Словенима и Светом Гором, која се столећима одвијала „Никодимовом трансверзалом”. Британски историчар Грејем Спик први је, недавно, направио студију о овом феномену и назвао Никодимову цивилизацијску артерију „Атонски Комонвелт”.⁴¹¹

Наиме, учени Никодим и његова братија из Хиландара су, средином 14. века, раније и боље од световних владара проценили премоћ Османлија уједињених идејом цихада и похлепом, над разједињеним хришћанским светом. Предвидели су да долазе времена у којима ће велики манастири изгубити моћ без огромних прихода од владарских покровитеља, као и да ће у таквим временима ће православље моћи одрже само аскете налик онима са Атоса.

Предвиђање се показало тачним. После османског освајања Србије, која је од 13. до 15. века била највећи дародавац Свете Горе, монашку републику спасла је од пропасти Никодимова трансверзала којом су од манастира до манастира ишли атонски монаси по прилоге у Угровлашку, Молдавију и коначно Русију. Иста трансверзала имала је и културни, али и војни значај, јер су монаси често били и обавештајци. Величина Никодимовог подухвата не може се појмити без боравка на терену и истраживања налик археолошком рекогносцирању, јер само тако може да се разуме просторни и геостратегијски контекст догађаја описаних у документима. Пратећи српске топониме и истражујући задужбине Никодима и ученика методом „археологије путовања” још се могу наћи материјални докази (упркос агресивној румунизацији) о панправославном пројекту и о постојању великог броја Срба на данашњим румунским просторима које наша наука није никада систематски проучавала. Исти материјални докази указују на процес

⁴¹¹ Speake Graham. A History of the Athonite Commonwealth: The Spiritual and Cultural Diaspora of Mount Athos. Cambridge University Press, 2018.

дугог трајања у коме је искорењиван српски народ као носилац отпора промени идентитета православног становништва, и Срба и Влаха, на просторима Влашке, Трансилваније и Молдавије.⁴¹² Стварање и „европеизација” Румуније су подразумевали замену њихових традиционалних идентитета измишљеним традицијама и развијање словенофобије.⁴¹³ Био је то само наставак плана који је спроводила Османска империја после освајања ових кнежевина. Тада су Османлије управу над њима поверили хришћанским савезницима, малоазијским Грцима са лажним идентитетима аристократских породица РOMEЈСКОГ царства чијим су презимена ови неосновано присвајали. У ствари, били су то потомци хеленских трговаца и банкара, лојалних и богатих поданика султана, који су по седишту Цариградске патријаршије у четврти Фанар названи фанариоти. Они непријатељима нису сматрали Османлије већ Словене и први су почели да стварају антисловенски идентитет будућих Румуна, тако да су њихови западни следбеници дошли на плодно тло.

НИКОДИМОВА ТРАНСВЕРЗАЛА

Хиландарски монах Никодим је у житију описан као „частан и освећен муж, силан у књигама, још силнији у мудрости и речима и одговорима”. Историчари потврђују да је био просветитељ, аскета-подвижник, дипломата, градитељ манастира у кнежевини Влашкој, а исти подухавт су наставили његови следбеници у Молдавији. Као први православни архимандрит у Угровлашкој са правом да освећује храмове и рукополаже свештенике, он је утемељио Митрополију Влашке, а његови ученици Митрополију Молдавије, као националне црквене институције.

Моравска Србија је била за време кнеза Лазара уточиште монаха и црквених људи уопште који су се склањали од Турака. Лазарев углед је нарочито порастао откако су његовим настојањем измирене Српска црква и Цариградска црква. На том послу кнеза су помагали инок Исаија и Никодим Грчић, с којим је првих година 15. века започела

⁴¹² Субашић Борис. Најстарији храм у Трансилванији осликали Срби // Вечерње новости, 26.8.2025.

<https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1521556/najstariji-hram-transilvaniji-oslikali-srbi-jedinstvena-pravoslavna-crkva-rumunskom-selu-densus-kandidovana-listu-unesko>

⁴¹³ Милошевић Зоран. Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. ISBN 978-86-80142-15-9

српска писменост и књижевност у Средњем Подунављу – записао је академик историчар Ђорђе Сп. Радојичић.⁴¹⁴

Академик Радослав Грујић објаснио је да је Никодим надимак Грчић носио због изврсног класичног образовања и познавања грчког језика⁴¹⁵, због чега је и одабран да буде “тлковатељ” (главни преговарач) у делегацији угледних светогорских монаха (међу којима је било и правих Грка) која је преговарала са Цариградским патријархом и издејствовала да он скине анатему бачену на Српску патријаршију и званично призна њен статус.

Никодим је од кнеза Лазара добио помоћ да у Србији са светогорском сабраћом оснује исихастичке манастире – просветне центре, из којих су монаси кренули преко Дунава у мисију стварања православног мостобрана. Румунски историчар Дамаскин Миоч, наводи да је утемељивач угровлашке кнежевине Вода (војвода) Владислав-Влајко био фасциниран хиландарцем Никодимом кога је упознао између 1365. и 1367. док се у области Видина супротстављао покатоличавању које су спроводили угарски освајачи: “Уочив храброст српског калуђера, импресиониран његовом културом и организаторским способностима, Владислав позива Никодима у Влашку, где је католичка партија, под вођством саме кнегиње Кларе, вршила јак притисак за спровођење католичанства”.

Први Никодимов манастир био је Водица у чијој је даровној повељи 1372. владар Унгаровлашке Владислав – Влајко Вода написао српскословенском ћирилицом: „Ја, у Христу Богу благоверни војвода Владислав, по милости божијој господар све Угровлахије, благоизволах по божијем науму да подигнем манастир на Водици, у част великог и богоносног Антонија, послушавши честитог монаха Никодима, и осим од мог Господства прилога, уз рад кир Никодимов и братије му, сазидах и сликаха, и колико могох, сада приложих.”⁴¹⁶

Сачувана је и повеља војводе Мирче за најважнији Никодимов манастир Тисмана,0 подигнут 1376-1378. године, који је уживао исту привилегију као Хиландар на Светој Гори, аутономију од црквених и од

⁴¹⁴ Радојичић Ђорђе Сп. Српско-румунски односи XIV-XVII века // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књига прва, 1956.

⁴¹⁵ Грујић Радослав. Православна српска црква. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1920.

⁴¹⁶ Јаковљевић Ранко. Православље и дело светог Никодима // Пројекат Растко. <https://www.rastko.rs/rastko/delo/12771>

световних власти. Оригиначне ктиторске фреске Никодима у Тисмани данас нема, а у западној ревизији историје уз његов лик су страдали и ликови првих ктитора, војвода Владислава, Дана, Мирче, Радуа... У „европским интеграцијама” тек створене Румуније, нимало случајно, на мети је била Тисмана као темељ старог идентитета Влашке. Архитекта Шлатер је наружио стару тврђаву и конаке неоготичком фасадом, а затим је 1855. нанео ненадокнадиву штету рушењем спољне припрате у којој су страдале оригиналне фреске. У исто време румунска црква одбацила је сопствену ћирилицу и усвојила латиницу. Приликом рестаураторских радова 1954-1964. у Тисмани су током чишћења слоја лоших живописа откривене сјајне, али тешко оштећене фреске средњовековног зографа Добромира из Трговишта. Изнова је подигнута спољна припрата али је фрескописана у новом „латинско-православном” стилу, па је и име Светог Никодима на његовом гробу и на икони исписано латиницом, иако је он живот посветио борби против латинизације!⁴¹⁷

На фрескама нема више ликова српских ктитора, Кнеза Лазара и Стефана Лазаревића, иако је сачувана његова повеља којом је, после пораза Османлија код Анкаре и добијања титуле деспота, он потврдио дарове свога оца Никодимовим манастирима:

„Милошћу сведржитеља Бога ја, Стефан, у Христа благочастивом вером, после ступања на власт израније насталих деспота, многим тегобом држан /бејах/ од /разних/ народа. Људи мали и велики, заједно и манастири и иноци, скупа невољама држани бејаху, као и ја. А када се изволи доброте Богу да походи људе своје, преводећи их из тесноте у пространство, из немоћи у снагу, и из туге у весеље, преведе и мене по својој благости из покорности на слободу и од мањег престола на виши. Тада и ја слободу дадох манастирима и свакоме свој углед. Међу њима нађох и манастире у Влашкој земљи који се помоћу мог блаженог родитеља саздаше- храм Пречисте Богородице на Тисмани и Антонија Великог на Водици. Метохе које имаху у области царства ми, слично као и други у заборав и пустош потпуно претворени, њих обновивши благоизволи царство ми да опет приложи раније реченим манастирима. А њима су имена ова: Три Брода,

⁴¹⁷ Субашић Борис. Тисмана, најстарији манастир у Румунији // Вечерње новости, 27.8.2025. <https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1521537/tismana-najstariji-manastiru-rumuniji-zaduzbina-srbina-nikodima-hilandarca-cirilica-podunavskog-svetog-save-iscezava-fresaka>

Хановци Дражевци, Крушевица с Духовцима, Изворац, Барич, Бикин, Пониква, Попорате... Све ово горе речено вером и заповешћу потврђује царство ми да буде непромењено и непоколебимо за живота попа кир Никодима, такође и после смрти његове, за све године живота царства мојега. После промене мојега царства по заповести Божијој, онога којега благоизволи Бог да мојега престола наследник буде, молим нека сачува ово горе речено и сам грех да не прими и наш спомен да не угаси у тим манастирима кроз векове”.⁴¹⁸

Молбу Стефана Високог су многи заборавили, с обе стране Дунава, тешко се огрешивши.

Лазарове и Стефанове дарове потврдио је повељом и римокатолички цар Светог Римског царства германског народа, истовремено и краљ Угарске, Сигисмунд Луксембуршки, поглавар витезова Реда змаја, коме су припадали и српски деспот и трансилвански војвода Владислав – Влад Дракул (Змај):

„И још сазнадох истину како је отац деспота Стефана, кнез Лазар, дао овим црквама села у Српској земљи за његову душу, и то Пресветој Богородици Тисманској и светом оцу Антонију Водичком, а села су: Кисељево, трг са царином, и виноградима и ливадама и са свим мајурима и приходом слободно, такође и друга села Поповци и Марјан и Дрмно на Млави и Кличевац на Дунаву, и у тим селима даде са виноградима и воденице и њиве и ливаде и са свим мајурима и приходима слободно. То се даје Пресветој Богородици Тисманској и светом оцу Антонију Водичком и попу Никодиму, и који ће од сада бити његови занавек и његових калуђера који ће у тим црквама пребивати.”⁴¹⁹

Села набројана у наведеним повељама постоје и данас под истим именима у Браничеву. Кроз њих се пролази идући ка Кладову крај кога је Никодим подигао манастир Манастирицу из кога је прешао у Олтенију (Малу Влашку) и недалеко од Оршаве подигао први просветни центар – манастир Водицу. У следећој задужбини, манастиру Бистрици начинио је препис Душановог законика, темељ правосуђа Влашке и Молдавије. Идући од остатака Водице ка јужним обронцима Карпата без прекида се нижу српски топоними Тополница, Брезовица, Иловица, Черновица, Дедовица, Бановица, Водица, Шумица, Пећиница,

⁴¹⁸ Јаковљевић Ранко. Православље и дело светог Никодима // Пројекат Растко.
<https://www.rastko.rs/rastko/delo/12771>

⁴¹⁹ Исто.

Топлица. Недалеко до Турн Северина налази се међу брегове завучен манастир Тополница, некадашњи скит Водице, где су се исихасти подвизавали на голом камену оближњег брда Духовна. У манастирском храму из 14. века, осликаном и споља и изнутра, настарији су натписи ћирилични на српскословенском, а доцнији су на влашкој ћирилици. У новом храму, цркви-брвнари, су латинични.

Идући клисуром Черне под врхом Домоглед, са кога пуца поглед на Србију, пролази се крај Стојановог моста, а затим поред вертикалне литице уз коју стоје мердевине дуге 60 метара којима се пење ка испосници – Пећини оца Лазара. Изворно су овај опасни пут направили монаси-исихасти, Никодимови следбеници. Из клисуре се излази се на висораван на којој је манастир Светих војвода, некадашњи метох манастира Хиландара. Њега је од 1699. до 1703. у рударској варошици Баја де Арама, на темељима старијег храма из 15. века који је по предању подигао Никодим, обновио Милко из Базјаша, шеф овдашњих српских рудара, у спомен на покојног сина. Дозволу за градњу храма посвећеног „војводама небеских сила”, арханђелима Михаилу и Гаврилу, дао је велики кнез Унгаровлашке – Константин Бранковеану (Константин Бранковић), потомак деспотске лозе, приложивши и 300 златних талира за освећење храма. На црквеном живопису представљени су Никодим, Свети Симеон – Немања, Свети Сава и цар Душан, по захтеву ктитора и игумана Василија који је на Карпате дошао из Хиландара.

Да је српскословенски језик био широко распрострањен и употреби у Малој Влашкој сведоче називи села на простору Никодимове „карпатске Свете Горе”: Бистрица, Жидовштица, Сушица, Преклечевци, Поток, Жарковац, Бањица, Јеловица, Кумански брод, Бистрица, Калуђеровци, Струмица, Србошоро, Расово...⁴²⁰ Многа од имена су румунизована, али и даље препознатљива, српска, иако према подацима са пописа у тим крајевима данас нема Срба.

Њихов географски распоред је правилан и указује да су и насеља и светиње биле распоређене дуж стратешког правца који води од дунавске обале Турн-Северина, затим уз обронке Јужних Карпата (где позноантички хроничари лоцирају Склавиније – „словенске

⁴²⁰ Субашић Борис. На Домоглед се ходочасти јер он гледа на Србију // Вечерње новости, 29.5.2022.

<https://www.novosti.rs/c/drustvo/vesti/1121105/domogled-hodocasti-jer-gleda-srbiju-reporter-novosti-rumuniji-potrazi-zaboravljenim-srbima-juznih-karpata>

области”) па преко историјске области Горја, данашњег румунског планинског округа Горж, који се са јужне стране граничи са низијским округом Долж, словенским Долом. Кроз обе административне јединице пролази река Жива, чије порумуњено име гласи Жију. На планинском платоу где се укрштају путеви који спајају Подунавље, Трансилванију и Равни Банат у средњем веку је око речног тока подигнуто цивилно трговачко насеље Трг на Живи. Данас се назива Таргу Жију. Од њега наставља најкраћи, али најтежи пут за Трансилванију преко насива Паранга, из села Новаци. Недалеко од њега је Манастир Половраги који чува јединствену фреску завршену 1712, географску карту Атоса на којој су прецизно приказани сви светогорски манастири. Леви и десни „лист” те карте раздваја живопис Успења Богородице под којим је ћирилични натпис на српскословенском: „У свом првом рођењу сачувала си девичанство, у свом обожаваном заручнику ниси напустила свет, Мајко Божја, ти си се преселила у живот, будући да си мајка живота, и својим молитвама избављаш од смрти душе наше”. Ктитор живописа је војвода Костантин Бранковић, на румунском Бранковеану.

Саобраћајница преко Паранга је у прошлости називана и Ђавољи пут, а њоме су владали чувени српски хајдуци (Термин хајдук на мађарском означава војника најамника) из Трансилваније (Ердеља). После пропасти Банатског устанка 1594. њиме су, савладавајући висинску разлику од готово 2.000 метара, ка Трансилванији кроз планинску пустош тетурале српске избеглице. Одступницу су им штитили хајдуци: од њих 4.300 колико их се у јулу 1594. у одлучујућој бици код Бечкерека супротставило османској сили од 36.000 ратника, само 300 се вратило у Ердељ. Данашња презимена Ердељан, Кришан, Фратуцан подсећају потомке тих Срба где су њихови преци нашли склониште као избеглице.

Тај пут ратова и патњи данас носи име Трансалпина, а старом трасом после највишег превоја на 2.145 метара спушта се у безбројним серпентинама до језера Видра и даље кроз уску клисуру реке Себеш и њене притоке Бистре до српског Ердељског Београда, средњовековног угарског Ђула Фехервара, данашње Алба Јулије.

Други крак пута преко Паранга води ка истом граду кроз јединствени храм у трансилванском селу Денсуш. Њега су осликали српски живописци током обнове у 15. веку, што доказују записи на српскословенском. Зограф Стефан је 1443. испод фресака на стубу лево од двери натписао: „Стефан је сликао”, који је надопунио натписом, такође на српскословенском, испод прозора на југоисточној страни

олтарске апсиде: „... године 6952 (1443) 23. октобра, црква посвећена Светом Николи је осликана... старешина и девојке... Амин”. Живописац Стефан дошао је из уметничке школе у манастиру Куртеа де Арђеш где се налазило прво седиште Влашке митрополије, основане захваљујући хиландарцу Никодиму.⁴²¹

Чедомиљ Мијатовић, један је од ретких, ако не и једини српски научник који је крајем 19. века истраживао историју саборне цркве манастира Куртеа де Арђеш и открио да су кнез Лазар и кнегиња Милица били ктитори старијег храма из 1359. који су два века касније обновили војвода Неагоје и Деспина Милица Бранковић.

Неоспорно је да се кнез Лазар јавља као ктитор и у цркви Арђешкој. Арђеш, или како се онда изговарало и писало Аргиш, био је у време Лазарево престоница влашких војвода, а уједно и столица митрополита. Ту је војвода Радул, по свој прилици на неким старим темељима, подигао дивну цркву и манастир. Унутра на једном зиду цркве исписане су биле слике ктитора њених: војводе Владислава, војводе Радула и – кнеза Лазара и кнегиње Милице. Године 1512. војвода Неагоје и жена му Деспина Бранковићева оборили су стару цркву до темеља и подигли нову и још дивнију, а на зидине те нове дали су поново исписати и старе ктиторе, па међу њима и кнеза Лазара и кнегињу Милицу. И данас стоје слике њихове на својим старим местима на једном удубу од зида, одмах с десне стране кад се у цркву ступи – забележио је Мијатовић.⁴²²

Деспот Ђурађ Бранковић, унук деспота Ђурађа Смедеревца, око 1490. скинуо је оружје и владарске инсигније и обукао монашку расу да би војевао нову битку за језик и идентитет Срба у егзилу. Он је имао великог утицаја на Деспину (1487–1554), кћерку свога брата деспота Јована, која је 1505. удајом за војводу Неагоја постала покровитељ духовности, просвете и уметности.

Двадесетих година 16. века центар политичког, црквеног и културног живота у Влашкој чини група у којој су Деспина, кћи деспота Јована Бранковића, њен стриц митрополит Максим Бранковић и њен

⁴²¹ Субашић Борис. Тисмана, најстарији манастир у Румунији // Вечерње новости, 27.8.2025. <https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1521537/tismana-najstariji-manastiru-rumuniji-zaduzbina-srbina-nikodima-hilandarca-cirilica-podunavskog-svetog-save-iscezava-fresaka>

⁴²² Мијатовић Чедомиљ. Српски одзраци румунске историје. Нови Сад: Летопис Матице српске, Књига 187, свеска трећа, 1896.

ујак Стефан Јакшић. Деспина је на славан начин везала своје име за најлепшу цркву у Румунији – Куртеа де Арђеш, а Максим је стекао име свеца и међу Власима и међу Молдованима, јер је својим настојавањем спречио братоубилачки рат између Влашке и Молдавије... те се и данас име његово помиње са светим поштовањем. Није мање значајан факат да се прва штампарија на влашком земљишту јавља убрзо после Максимовог доласка. – сажео је Мијатовић записе из средњовековних хроника.

Свети Максим Бранковић и Деспина позвали су штампара Макарија који је 1507. одштампао прве књиге влашко молдавском ћирилицом, писмом уједињења братских православних народа, а затим се вратио у Хиландар. Последњу одбрану православног јединства у Трансилванији предводили су српски монаси и свештеници у 18. веку. Беч је Србима признао право на православну Српску цркву, али исто право није дао Власима Трансилваније, који су били црквено потчињени митрополијама ван Хабсбуршког царства, што је сметало Бечу. Решење је нађено у корупцији. Царским патентом из 1692. цар Леополд Први је прописао да сви верници „грчког обреда уједињени са Римском црквом уживају сва изузећа и привилегије које уживају верници латинског обреда”, римокатолици. Влашки јерарси су прихватили унију и почели да спроводе промену идентитета верника, што је изазвало револт Влаха и Срба. Избио је свеправославни устанак у Трансилванији, а буну је повео монах Софроније, чије световно име било Никола Поповић. Најватренији проповедник био је калуђер Висарион (Никола) звани Сарај, родом из околине Мркоњић Града. Упркос прогонима и хапшењима Софронијев покрет је победио и царица Марија Терезија је 1769. издала царски едикт којим је легализовано православље у Трансилванији. Српске монахе Софронија и Висариона је Румунска православна црква 1950. канонизовала као румунске националне светитеље.

Истражујући на терену трагове Срба у Влашкој, Трансилванији и деловима некадашње Молдавије у данашњој Румунији суочио сам се са непознатом сликом заборављених сународника у кнежевинама које су од 16. века и пада Угарске у следећих 300 година биле некада зависне-вазалне, а некада отворено окупационе територије Османског царства, Хабсбуршке империје и Аустро-угарске. Све време Срби су давали личности значајне за историју ових простора, али о томе нема спознаје у нашем јавном националном сећању. Као ни о детаљним подацима из угарских хроника који сведоче о српским племићима

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Бранковићима, Јакшићима, Бакићима, Мрњавчевићима, Овчаревићима... и њиховим поданицима који нису хтели да прихвате османско ропство, већ су прешли у Угарску и наставили да се боре као слободни људи. Ништа мању историјску улогу нису имале „госпоже” Српкиње племенитог рода, супруге влашких и молдавских кнежева, војвода и жупана, које су постале мецене цркве и просвете.⁴²³ Историјска улога Срба на подручју данашње Румуније није се умањила ни када су се српске племићке лозе утопиле у угарским влашким, молдавским и руским. Народ који се вековима, на линији сучељавања империја, борио истовремено за физички опстанак и одржање идентитета, давао је изузетне војсковође. Међу њима се истиче Старина Новак, Србин родом из Пореча код Данашњег Доњег Милановца, који је ушао у легенде свих балканских народа. Он је био историјски командант најамника-хајдука, а затим и целе хришћанске оружане силе у устанку војводе Унгаровлашке Михаја Храброг у 16. веку због чега се у Румунији слави као “први румунски генерал” Баба Новак. О његовим подвизима су савременици, дипломате и посматрачи из европских земаља оставили хиљаде страна документарних сведочанстава, а у српском националном сећању Старина Новак је и даље полумитска личност из епске поезије. Та тужна чињеница говори све о духу лењости и аутошовинизма у српској науци и култури.

ЛИТЕРАТУРА

- Арвелер Елен. Политичка идеологија Византијског царства. Београд: Филип Вишњић, 1988.
- Грујић Радослав. Православна српска црква. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1920.
- Деспотовић Љубиша. Геополитика светосавља: српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије. Београд: Kairos, 2019. ИСБН: 978-86-7128-341-0
- Ивић Алекса. Историја Срба у Угарској. Загреб: Привредникова књижара и штампарија, 1914.
- Јаковљевић Ранко. Православље и дело светог Никодима // Пројекат Растко, <https://www.rastko.rs/istorija/delo/12771>
- Мијатовић Чедомиљ. Српски одзраци румунске историје. Нови Сад: Летопис Матице српске, Књига 187, свеска трећа, 1896.

⁴²³ Ивић Алекса. Историја Срба у Угарској. Загреб: Привредникова књижара и штампарија, 1914.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Милошевић Зоран. Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. ISBN 978-86-80142-15-9
- Радојичић Ђорђе Сп. Српско-румунски односи XIV-XVII века // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књига прва, 1956.
- Speake Graham. A History of the Athonite Commonwealth: The Spiritual and Cultural Diaspora of Mount Athos. Cambridge University Press, 2018.
- Субашић Борис. На Домоглед се ходочасти јер он гледа на Србију // Вечерње новости, 29.5.2022.
<https://www.novosti.rs/c/drustvo/vesti/1121105/domogled-hodocasti-jer-gleda-srbiju-reporter-novosti-rumuniji-potrazi-zaboravljenim-srbima-juznih-karpata>
- Субашић Борис. Најстарији храм у Трансилванији осликали Срби // Вечерње новости, 26.8.2025.
<https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1521556/najstariji-hram-transilvaniji-oslikali-srbi-jedinstvena-pravoslavna-crkva-rumunskom-selu-densus-kandidovana-listu-unesko>
- Субашић Борис. Пут у Нигде – Откривање Срба од Кападокије до Карпата. Београд: Службени гласник, 2024. ISBN 978-86-519-3033-4
- Субашић Борис. Тисмана, најстарији манастир у Румунији // Вечерње новости, 27.8.2025. <https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1521537/tismana-najstariji-manastiru-rumuniji-zaduzbina-srbina-nikodima-hilandarca-cirilica-podunavskog-svetog-save-iscezava-fresaka>

Boris Subašić
journalist and publicist
Večernje novosti
Belgrade
borisnovosti@yahoo.com

ARCHAEOLOGY OF TRAVEL ALONG THE CARPATHIAN PATH OF NIKODIM OF HILANDAR

Abstract

Numerous Serbian toponyms in Oltenia (Little Wallachia) and Transylvania in present-day Romania are evidence of the Serbs' numerous and long-standing settlements in these areas. Material traces of the key Svetosavian influence on the formation of the Orthodox identity of the population of the historical principalities of Wallachia, Transylvania (Erdély), and Moldavia are found in the oldest monasteries on the territory of Romania, which in the 14th century were built by the Serb Hilandar monk Nikodim and his disciples. These were the first educational centres of the Basarabs (Vlachs) and the Karabogdans (Moldavians), as these peoples are called in Serbian medieval sources. Nikodim the Sanctified, also known

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

as of Tismana, was the first hieromonk with the right to ordain priests, and by creating native clergy, he founded the national church organisations of Wallachia and Moldavia. By establishing a series of monasteries across the principalities, he completed the project of a pan-Orthodox highway from Athos to Russia, essentially contributing to preserving the identity of Orthodox peoples under Ottoman occupation.

Keywords: Serbs, Wallachia, Transylvania, Moldavia, Nikodim the Sanctified, pan-Orthodoxy.

Александар Загорнов

доцент, кандидат историјских наука

Правни факултет Брестског државног универзитета

именом А.С. Пушкина

Брест, Република Белорусија

a.zagornov@gmail.com

РАСПАД СССР И НОВА МОЛДАВСКА ДРЖАВА: ИЗГРАДЊА БУДУЋНОСТИ БЕЗ ОСЛОНЦА НА ПРОШЛОСТ

Резиме

Молдавска државност и молдавско друштво у савременим условима представљају занимљив феномен који омогућава да се одреде могућности и границе конструисања новог идентитета и државе која му одговара.

Одрицање од сопственог молдавског идентитета, а сходно томе и од свог језика и самосталне државности у корист Румуније, води ка реформирану прошлости.

Молдавска ССР као савезна република постојала је пола века. Пропаст овог облика државности молдавског народа и његова дезинтеграција тесно су повезане са преласком крајем 80-их година локалних национално-партијских номенклатурних елита савезних република на позиције агресивног национализма, русофобије и антикомунизма. Данас молдавска елита узима за узор румунски идентитет и радије је спремна да га прихвати, него да сачува свој. Године 2013. Уставни суд Молдавије одлучио је да је државни језик у земљи румунски, како је записано у декларацији о независности, а не молдавски, који је наведен у Уставу републике.

У савременој Републици Молдавији молдавски национални идентитет није предмет државног интереса, а наметање друштву румунизма као државне идеологије изазива кризу молдавског идентитета и подрива темеље постојеће државности.

Кључне речи: молдавска државност, распад СССР-а, молдавски језик, румунизација, промена идентитета.

Молдавска државност и молдавско друштво у савременим условима представљају занимљив феномен који омогућава да се одреде могућности и границе конструисања новог идентитета и државе која му

одговара. Ако се друштвени развој посматра у традиционалној временској парадигми (прошлост – садашњост – будућност), онда је молдавски пример демонстрација како се, искривљујући прошлост, може мењати садашњост и градити будућност без идеје историјског и културног континуитета.

Зачуђујуће одрицање од сопственог молдавског идентитета, а сходно томе и од свог језика и самосталне државности у корист Румуније, води ка реформирању прошлости, где заједничка историја са Источним Словенима, који су били присутни у региону од VI–VIII века, постојање Молдавског кнежевства у XIV–XVIII веку, укључење Бесарабије у састав Руске империје и више од 100 година припадности тој држави, развој Молдавске ССР у оквиру СССР-а од 1940. до 1991. године – све је то одједном изгубило свој значај. Насупрот томе, посебан смисао добија боравак дела молдавске територије у саставу земаља на којима је проглашена румунска држава и, посебно, период двосмисленог припадања молдавских земаља Румунији у 1918–1940. години.

Данас молдавска елита узима за узор румунски идентитет и радије је спремна да га прихвати, него да сачува свој. Самом овом узору и суштини процеса румунизације постоје озбиљна научна питања. Многа од тих питања оправдано поставља српски професор Зоран Милошевић.⁴²⁴ Напомињемо да је та тема предмет посебног разматрања наведеног аутора.

У предратном Совјетском Савезу Молдавија је била једна од најмлађих република – у састав СССР-а ушла је 2. августа 1940. године. Сама Молдавска ССР била је формирана од територија Молдавске АССР у саставу Украјине (6 од 14 округа) и Бесарабијске губерније Русије (6 од 9 округа). До тога је територија савремене Молдавије била окупирана од стране Румуније, а од 1924. године у оквиру Украјинске ССР постојала је мала Молдавска Аутономна ССР.⁴²⁵

Када је почео Велики отаџбински рат, територију Молдавије окупирале су румунске и немачке трупе. Територија Молдавске ССР

⁴²⁴ Милошевич Зоран. Что нужно знать о Румынской Православной церкви? https://ruskline.ru/news_rl/2025/10/04/chto_nuzhno_znat_o_rumynskoi_pravoslavnoi_cerkvi

⁴²⁵ Бондаренко В., Мусиенко С. Молдавский кулбит. Как восстанавливали Молдавскую ССР после ВОВ и к чему страна пришла, стремясь в ЕС. <https://belta.by/society/view/moldavskij-kulbit-kak-vosstanavlivali-moldavskuju-ssr-posle-vov-i-k-chemu-strana-prishla-stremjas-v-es-708269-2025/>

била је укључена у састав такозване Велике Румуније, где је настала Бесарапска губернатурса са престоницом у Кишињеву. Месно становништво активно се борило против окупационог режима. То се испољавало на различите начине. Тако су Молдавци упорно пружали отпор „језичком закону” који је забрањивао „разговоре на јавним местима на језику непријатеља” – руском.⁴²⁶

Током рата, у сузбијању молдавског националног идентитета, румунски профашистички режим И. Антонеску је видео услов за трајно припајање територије Молдавије и низа области Украјине Румунској држави.⁴²⁷

Молдавија је ослобођена од непријатеља 26. августа 1944. године у току Јашко-Кишињевске операције. Скоро 19 хиљада совјетских официра и војника дало је своје животе за слободу Молдавије. Из републике је 1944–1945. године на фронт отишло скоро 257 хиљада људи, од којих је више од 40,5 хиљада погинуло. Деведнаест Молдаваца постали су Хероји Совјетског Савеза.⁴²⁸

Молдавска ССР као савезна република постојала је пола века. Пропаст овог облика државности молдавског народа и његова дезинтеграција тесно су повезане са преласком крајем 80-их година локалних национално-партијских номенклатурних елита савезних република на позиције агресивног национализма, русофобије и антикомунизма.

Након распада СССР-а, многе историјске истине које су се чиниле непоколебљивим биле су подвргнуте радикалној ревизији у курсевима националних историја. Ако су се раније истицали ујединитељски мотиви, у новим условима почели су да преовладавају приступи у којима се пажња усмеравала на негирање позитивног искуства заједничког суживота у оквиру Руске империје и, посебно, Совјетског Савеза. И на тој основи стварање издвојене, раздвајајуће, различите слике развоја народа. Такав приступ почео је да се негује и у Републици Молдавији, где су били подвргнути радикалној ревизији „проблематични”, са становишта званичне молдавске историјске науке, аспекти. Међу њима су: улога словенског фактора у историји Карпато-

⁴²⁶ Исто.

⁴²⁷ Шорников П. Молдавская государственность и молдавская национальная идентичность в XX – начале XXI в. <https://cyberleninka.ru/article/n/moldavskaya-gosudarstvennost-i-moldavskaya-natsionalnaya-identichnost-v-hh-nachale-xxi-v>

⁴²⁸ Бондаренко В., Мусиенко С. Молдавский культбит...

Дњестарских земаља, „бесарапско питање”, Молдавија у саставу совјетске „тоталитарне” државе и др.

Истовремено, Молдавија је једина од свих постсовјетских држава у којој се од тренутка проглашења независности у образовним установама почела предавати не проширена верзија историје сопствене земље, већ историја Румуна, који су, у суштини, једна од њених националних мањина. Предавање ове дисциплине, која је по својој суштини антисловенска, не доприноси консолидацији народа који вековима живе на њеној територији, али одговара прозападном правцу којим иде савремено руководство Молдавије.

Распад Совјетске Молдавије (МССР), као предворје распада СССР-а, фактички је почео још 1988–1989. године активном етнополитизацијом молдавског друштва и партијске номенклатуре, под паролама румунизације друштва, рушењем целовите државне интернационалне идеологије тадашње јединствене државе – Совјетског Савеза. Антисовјетизам нове елите изражавао се у ширењу теза о идентитету молдавске и румунске нације, молдавског и румунског језика, потреби преласка на латиничну транскрипцију, хитном изласку Молдавије из састава СССР-а и њеном уједињењу с Румунијом.

Тако је, крајем 1988. године, у престоници Молдавије, граду Кишињеву, напорима представника стваралачке интелигенције – писаца, новинара, универзитетских предавача итд., чији су лидери, по правилу, били стални сарадници КГБ-а, формирани су националистички кружоци и групе који су се затим ујединили у Народни фронт.⁴²⁹ Средства масовног информисања, која је контролисала наведена структура, већ у првој половини 1989. године покренула су широку кампању за проглашење молдавског језика јединим државним језиком у републици, упркос чињеници да њим није говорило више од 60% становништва, док је руски познавало практично све. Поред тога, проглашавала се идентичност молдавског и румунског језика. Молдавски је пребачен на латиничну графију.⁴³⁰

У наставне програме образовних установа уместо историје Молдавије, молдавског језика и књижевности били су укључени курсеви „историја Румуна”, „румунски језик” и „румунска

⁴²⁹ Бабилунга Н.В. Распад СССР и кризис молдавской государственности. <https://cyberleninka.ru/article/n/raspad-sssr-i-krizis-moldavskoy-gosudarstvennosti>

⁴³⁰ Исто.

књижевност”, који су искривљавали етничку свест нове генерације Молдаваца.

Дана 18. јуна 1990. године уследило је званично усвајање од стране највишег законодавног органа Молдавије закључка комисије Врховног совјета МССР о политичко-правној оцени совјетско-немачког уговора о ненападању и додатног тајног протокола од 23. августа 1939. године, као и њихових последица за Бесарабију и Северну Буковину.⁴³¹

То је имало далекосежне последице, јер је Молдавија проглашена окупираном делом румунске државе. На пример, тамо се наводило да је „28. јуна 1940. године СССР силом оружја окупирао Бесарабију и Северну Буковину против воље становништва тог краја. Незаконито проглашење 2. августа 1940. године Молдавске ССР био је чин цепања Бесарабије и Буковине.”⁴³² Тако је настало врло необична ситуација: стварање Молдавске Совјетске Социјалистичке Републике, која је представљала облик сопствене молдавске државности, приказивало се као производ туђег окупационог режима, а претходно двадесетдогодишње постојање у саставу Румуније, чије су трупе заузеле молдавску територију 1918. године, није се сматрало инвазијом и окупацијом.

Према оправданом мишљењу Н. Бабилунге, то је аутоматски морало значити правну самоликвидацију државе, прекид правног континуитета власти и истовремено је морало бити праћено потпуним самораспуштањем свих органа законодавне и извршне власти, јер су наведени органи били створени од стране окупационог режима.⁴³³

Руководство СССР-а на челу са М. С. Горбачовим није реаговало на укидање акта од 2. августа 1940. године од стране парламента Молдавије, иако, према важећем Уставу СССР-а, републичка влада није имала прерогатив да поништава уставне законе савезне владе. Управо је то нечињење савезног центра створило осећај националистичке еуфорије и наводно праведног решења националног питања.

У јуну 1990. године република је преименована из Молдавске ССР у Совјетску Социјалистичку Републику Молдавију и прогласила је суверенитет. У септембру је у Тираспољу проглашена Придњестровска ССР, која се успротивила растућој румунизацији. Већ у мају 1991.

⁴³¹ Исто.

⁴³² Исто.

⁴³³ Исто.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

године усвојено је ново име државе – Република Молдавија, а у августу 1991. године земља је прогласила независност.⁴³⁴

Устав Републике Молдавије усвојен је 1994. године. У складу с њим, признаје се и гарантује право свих грађана републике на њихов етнички, културни, језички и верски идентитет. Државни језик је проглашен молдавским језиком на основу латиничне графије. Истовремено се признаје и штити право на очување и функционисање руског и других језика који се користе на територији земље. Међутим, са напредовањем политике румунизације, ове одредбе Основног закона подвргавају се изменама, па чак и директном укидању. Тако је 2013. године Уставни суд Молдавије одлучио да је државни језик у земљи румунски, како је записано у декларацији о независности, а не молдавски, наведен у Уставу републике.

Дана 2. марта 2023. године парламент Републике Молдавије одобрио је нацрт закона према којем ће све синтагме „молдавски језик” бити замењене са „румунски језик” у свим званичним документима и Уставу. Можда је ово јединствен пример у савременом свету када се једна нација добровољно и потпуно, у потпуно званичном облику, одрекла свог матерњег језика, заменивши га језиком суседне земље. У том контексту пажњу привлачи и сличност заставе и грба Молдавије и Румуније.⁴³⁵

Тако савремене молдавске власти доследно воде своје друштво и државу ка румунској страни.

Треба истаћи значајно смањење становништва Молдавије током периода независности: 1991. године – 4 милиона 364 хиљаде, 2024. године – 2 милиона 423 хиљаде (уз напомену да становништво Придњестровске Молдавске Републике овде није узето у обзир).⁴³⁶

Праву борбу у савременој Молдавији воде и против сећања на Победу у Великом отаџбинском рату. То је већ други празник. Тако је 2024. године председница Маја Санду изјавила да „9. маја у Молдавији славимо Дан Европе – обележавамо нашу тежњу да будемо део европске породице и наш пут ка животу у благостању, безбедности и добром разумевању за све Молдавце”.⁴³⁷

⁴³⁴ Бондаренко В., Мусиенко С. Молдавский кулбит...

⁴³⁵ Исто.

⁴³⁶ Исто.

⁴³⁷ Исто.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Ношење георгијевске ленте у Молдавији је судски забрањено, а споменици совјетским војницима се скривају. Нажалост, то је већ источноевропски тренд уништавања сећања на победу над фашизмом.

Како је истакао шеф Молдавског координационог комитета „Победа”, Алексеј Петровић: „Народ који је потомак оних који су се борили у годинама Великог отаџбинског рата – памти. А руководство се свим силама труди да то заборави и укаља. Зато што им се за то данас активно плаћа или зато што су једноставно престали да буду људи који с поштовањем гледају на своју прошлост и претке. Памћење и беспамћење налазе се једно поред другог: ‘беспамћење’ данас покушава да управља земљом, а ‘памћење’ покушава да се одржи и сачува успомене на херојски подвиг предака и пренесе их будућим генерацијама.”⁴³⁸

У савременој Републици Молдавији молдавски национални идентитет није предмет државног интереса, а наметање друштву румунизма као државне идеологије изазива кризу молдавског идентитета и подрива темеље постојеће државности, која престаје да буде самостална. У овој, у великој мери вештачки створеној ситуацији свесног губитка молдавске независности можемо видети могућности манипулисања друштвеном свешћу у случају одрицања од прошлости.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабилунга Н.В. Распад СССР и кризис молдавской государственности.
<https://cyberleninka.ru/article/n/raspad-sssr-i-krizis-moldavskoy-gosudarstvennosti>
- Бондаренко В., Мусиенко С. Молдавский кульбит. Как восстанавливали Молдавскую ССР после ВОВ и к чему страна пришла, стремясь в ЕС.
<https://belta.by/society/view/moldavskij-kulbit-kak-vosstanavlivali-moldavskuju-ssr-posle-vov-i-k-chemu-strana-prishla-stremjas-v-es-708269-2025/>
- Милошевич, Зоран Что нужно знать о Румынской Православной церкви?
https://ruskline.ru/news_rl/2025/10/04/chto_nuzhno_znat_o_rumynskoi_pravoslavnoi_cerkvi
- Шорников П. Молдавская государственность и молдавская национальная идентичность в XX – начале XXI в.
<https://cyberleninka.ru/article/n/moldavskaya-gosudarstvennost-i-moldavskaya-natsionalnaya-identichnost-v-hh-nachale-xxi-v>

⁴³⁸ Исто.

Alexander Zagornov
Associate Professor, PhD in History
Faculty of Law, Brest State A.S. Pushkin University
(Republic of Belarus)
a.zagornov@gmail.com

THE COLLAPSE OF THE USSR AND THE NEW MOLDOVAN STATE:
BUILDING A FUTURE WITHOUT RELIANCE ON THE PAST

Summary

In the modern context, the Moldovan statehood and society represent an interesting phenomenon that makes it possible to determine the potential and limits of constructing a new identity and the corresponding state.

The rejection of one's own Moldovan identity, and consequently of one's language and independent statehood, in favour of Romania, leads to a reformatting of the past. As a union republic, the Moldavian SSR existed for half a century. The demise of this form of Moldovan statehood and its disintegration are closely connected with the transition, at the end of the 1980s, of the local national and party nomenklatura elites of the union republics to positions of aggressive nationalism, Russophobia, and anti-communism. Today, the Moldovan elite takes Romanian identity as a model and is more willing to adopt it than to preserve its own. In 2013, the Constitutional Court of Moldova ruled that the country's state language is Romanian, as stated in the Declaration of Independence, and not Moldovan, which is specified in the Constitution of the Republic.

In the modern Republic of Moldova, Moldovan national identity is not an object of state interest, and the imposition of Romanianism on society as a state ideology provokes a crisis of Moldovan identity and undermines the foundations of the existing statehood.

Keywords: Moldovan statehood, collapse of the USSR, Moldovan language, Romanisation, identity change.

Андреј В. Антонов

Први потпредседник Петровске академије наука и уметности
секретар Удружења књижевника Русије
Русија
antonrus88@rambler.ru

МОЛДАВСКА РУСИЈА: МОЛДАВИЈА КАО ДЕО РУСКОГ СВЕТА

Резиме

У чланку се разматра историјско-културна веза Молдавије са Руским светом. Аутор прати формирање етнокултурног лика Прото-Дњестарског међуречја, указујући на присуство и утицај древноруског племена Улича, Тивераца и других група. На основу летописних извора, радова молдавских, српских и руских истраживача, анализирају се језички и етнички процеси који су се одигравали у региону од XIV до XVII века. Изводи се закључак о дубоким историјско-културним везама између Молдавије и источнословенског света.

Кључне речи: Молдавско кнежевство, Русини, Срби, Руски свет, Прото-Дњестарско међуречје, црквенословенски језик.

МОЛДАВИЈА – ДЕО РУСКОГ СВЕТА

Данас, говорећи о тако широком појму као што је Руски свет, помињу се три земље – Русија, Белорусија, Украјина. Али готово се не чује да је део Руског света и Молдавија. На територији савремене Републике Молдавије и данас живи велики број становника који себе називају Русинима и сматрају руски језик својим матерњим језиком.

Староседеоци Молдавије су Уличи, Тиверци, Болоховци и Бели Хрвати, као и друге групе древноруске државе. У совјетско време били су снажно украјинизовани. А у постсовјетском периоду подвргнути румунизацији. Њихов допринос изградњи молдавске државе до 2022. године власти Молдавије негирају. Ипак, своју посебност, говор и етничку самосвест су успели да сачувају.⁴³⁹

⁴³⁹ Tadviser. Государство. Бизнес. Технологии.

<https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%>

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Према подацима пописа становништва Молдавије из 2024. године познато је да је становништво земље износило 2.401.200 људи. Већина становника називала се Молдавцима (77,2%), затим следе Румуни (7,9%), Украјинци (4,9%), Гагаузи (4,2%), Руси (3,2%), Бугари (1,6%), Роми (0,4%) и други (0,2%).⁴⁴⁰

Тако само Украјинци и Руси, који могу бити директни потомци Русина, чине 8,1% становништва. До 2025. године у самој Молдавији има много села која се називају русинским. У тим насељима живе директни потомци древноруског племена Улича (Углича) и Тивераца (Тврдица), који су у Повести минулих лета око 907. године од Христа називани такође Толковинима⁴⁴¹, и дали су основу, генетику, културу и живот садашњем русинском етносу Републике Молдавије.

Према „Повести времених лет”: „У лето 6415. иде Олег на Грке, Игоря оставивши у Кијеву. Повеле мноштво Варјага, и Словена, и Чуда, и Кривича, и Мере, и Пољане, и Севере, и Древљане, и Радимиче, и Хрвате, и Дулебе, и Тиверце, који се зову Толковини; сви се ови зваху Велика Скуф.”⁴⁴²

Према подацима истог пописа из 2024. године, као матерњи језик 49,2% становништва навело је молдавски; 31,3% – румунски; 11,1% – руски; 3,8% – гагауски; 2,9% – украјински; 1,2% – бугарски; 0,3% – ромски; и 0,2% – друге језике. Видимо да је матерњим језиком руски и украјински навело 13% становништва Републике.

Према подацима пописа становништва Придњестровске Молдавске Републике, спроведеног у октобру 2015. године, број сталних становника износио је 475.373 особе. Највећи удео у етничком

D0%B8%D0%B5_%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B8?ysclid=mgds7lx8wz951667984

⁴⁴⁰ Статистика. Предварительные результаты Переписи населения и жилищ 2024 года. https://statistica.gov.md/ru/predvaritelnye-rezultaty-perepisi-naseleniya-i-zilishh-2024-goda-10077_61626.html

⁴⁴¹ Памятники литературы Древней Руси // Начало русской литературы. XI – начало XII века. Сборник, М., 1978. с. 44.

⁴⁴² DrevLit.ru. Библиотека древних рукописей.

https://drevlit.ru/parallel_text/povest_vremennyh_let.php?ysclid=mgdteewav9221836320

«В лѣто 6415. Иде Олегъ на Грѣкъы, Игоря оставивъ Киевѣ. Поя же множество варягъ, и словѣнь, и чюди, и кривичи, и мерю, и поляны, и сѣверо, и деревляны, и радимичи, и хорваты, и дулѣбы, и тиверци, яже суть толковины; си вси звахуться Великая скуфь».

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

саставу становништва чине Руси – 29,1%, Молдавци – 28,6%, Украјинци – 22,9%. Мање националне групе (Бугари, Гагаузи, Белоруси и други) укупно чине око 5–7%. Око 14% испитаних није навело своју националну припадност.⁴⁴³

Треба имати у виду да су многи становници који себе сматрају Молдавцима или Румунима такође потомци древноруског становништва овог региона. Молдавизација и румунизација староседелачког русинског становништва спроводила се вековима.

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ

Вреди обратити пажњу на летописне податке о племенима која су некада насељавала територију Молдавије. Лаврентијевски летопис из 1377. године, описујући догађаје из средине првог миленијума, наводи: „Дулеби су живели поред Буга, где су сада Волињани, а Уличи и Тиверци седели поред Дњестра и граничили са Дунавом. Било их је много: седели су они раније поред Дњестра све до мора, и њихови градови су се сачували до данас; зато су их Грци називали ‘Велика Скитија’. Сви они (та племена) имали су своје обичаје и законе отаца и предања, и сваки своју нарав.”⁴⁴⁴

Средином VI века историчар Јордан у свом делу „О пореклу и делима Гета”, помињући словенска племена Венета, пише да се они називају различито, у зависности од родова и области, а најчешће се називају Склавенима и Антима: „...Анти су најјачи од оба (племена) – простиру се од Данастра (Дњестра) до Данáпра (Дњепра), тамо где Понтијско (Црно) море чини заокрет; те реке су удаљене једна од друге на много прелаза.”⁴⁴⁵

У VII веку део међуречја Прута и Дњестра ушао је у састав Првог Бугарског царства, које је разорила Византијска империја. Јужни део је касније ушао у састав Другог Бугарског царства, а североисточни део – у састав Кијевске Русије. Са распадом ове последње, те земље су биле под контролом Галицко-Волинског кнежевства.

⁴⁴³ Перепись населения ПМР, 2015.

<https://web.archive.org/web/20180814231257/http://privetpmr.ru/perepis-naseleniya-pmr>

⁴⁴⁴ Интернет-ресурс Российской национальной библиотеки.

<https://expositions.nlr.ru/LaurentianCodex/index.php>

⁴⁴⁵ Иордан. О происхождении и деяниях гетов. Вступ. статья, пер., коммент. Е. Ч. Скржинской, 2-е изд., испр., СПб, Алетея, 2001. с. 72.

Молдавски истраживач, академик Петровске академије наука и уметности Ј. В. Иванов (Молдавија) указивао је на следеће: „Пруто-Дњестарско међуречје (или Карпато-Дњестарска чаша), према бројним археолошким, етно-лингвистичким и генетским истраживањима, било је једна од најстаријих прапостојбина Словена. Од краја V века пажња раносредњовековних аутора била је усмерена на Словене, који су од средине VI века играли одлучујућу улогу у судбинама балканских провинција Источног римског царства, и имамо прве писане изворе који их јасно карактеришу... Несумњив је огроман допринос словенског становништва краја – Русина – у стварање средњовековне молдавске државе (1359. године), која се често у средњовековним летописима називала Русовлахијом, за разлику од Влашког кнежевства, које се називало Угровлахијом.”

Војводе почетног периода молдавске историје Богдан I Оснивач (1359–1365), Лацко (1365–1374) били су Русини по пореклу. Вероватно је и први војвода Драгуш, поглавар области зависне од Угарске, био Русин.⁴⁴⁶

Српски социолог др З. Милошевић тврдио је да су Драгуш/Драгаш, Богдан I Оснивач и Лацко – српског порекла, на основу историјских извора.⁴⁴⁷ Тако је најсигурније словенско порекло првих владара Кнежевства.

Црквенословенски и староруски језици до краја XVII века били су званични језици богослужења Молдавске православне цркве и државне канцеларије. У XIV веку Русини су чинили најмање 40% становништва (према другим изворима – много више) Молдавског кнежевства и имали су огроман утицај на темеље молдавске

⁴⁴⁶ Иванов Ю.В. Пруто-Днестровское междуречье как одна из прародин славян и Древней Руси // «ВСД «Русский Лад». <https://rus-lad.ru/news/yu-v-ivanov-pruto-dnestrovskoe-mezhdureche-kak-odna-iz-prarodin-slavyan-i-drevney-rusi/?ysclid=mgvej5z2yx294109977>

⁴⁴⁷ Види. Милошевић З. Рађање геополитичког монструма: апсорпција Молдавије од стране Румуније... / Геополитички смисао Румуније. Црна Бара: Удружење „Милош Милошевић”, 2021. стр. 7.

И још: Милошевић З. (прир.) Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018.

Милошевић З. (прир.). Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2019.

државности, материјалну и духовну културу становника целог региона.⁴⁴⁸

Многи градови Карпато-Дњестарских земаља крајем XIV – почетком XV века, који су ушли у састав Молдавског кнежевства, наведени су у Воскресенском и Новгородском летопису као руски градови. Међу њима су Белгород, Сочава, Серет, Бања, Јаски трг, Романов трг, Хотин и други. У средњем веку у Молдавском кнежевству Русини су живели компактно, насељавајући углавном његове северне и североисточне земље. Знатан део њих није био асимилован. Молдавско кнежевство је од самог свог оснивања било влашко-русинско државно устројство, први успешан покушај образовања државности код Русина након поделе Галицке Русије.⁴⁴⁹

Закономеран је био брак у јануару 1483. године кћерке чувеног молдавског (руског) господара Стефана Великог, Јелене Волошанке (1464?–1505), и сина великог московског кнеза Ивана III, Ивана Младог (1458–1490). Московски кнежеви су се држали традиције да узимају за жене своје, тј. представнице словенских племена. То је условило избор жене за Ивана Младог. Крајем исте године младенцима се рађа син Дмитриј.

Овај брак је ојачавао савез Московског и Молдавског кнежевства и могао је постати предзнак уједињења руских земаља Московије и Молдавије. Али интригама друге жене Ивана III, Софије, која је била Зоја Палеолог, византијска принцеза и невеста без мираза, и њеног окружења, тај савез није остварен. Исход тих интрига била је и погибија Ивана Младог, његове жене и сина Дмитрија. Иницијатор женидбе Ивана III са Софијом 1472. године био је римски папа Павле II. Римска курија је планирала да прошири свој утицај на Московију.

Обратимо пажњу на топоним „Молдова/Молдавија”, који, како сматрамо, има словенско порекло. Сложеница „молд-” значи „јелов, смреков”. Јелова и смрекова стабла су зимзелена, може се рећи вечно млада. Завршетак „-ова” карактеристичан је за руске речи. Истраживач Ј. В. Иванов (Молдавија) пише: „Па и само име Молдавија може

⁴⁴⁸ Иванов Ю.В. Пруто-Днестровское междуречье как одна из прародин славян и Древней Руси // «ВСД «Русский Лад». <https://rus-lad.ru/news/yu-v-ivanov-pruto-dnestrovskoe-mezhdureche-kak-odna-iz-prarodin-slavyan-i-drevney-rusi/?ysclid=mgeyj5z2yx294109977>

⁴⁴⁹ Суляк С. Русины: этапы истории //Международный исторический журнал «Русин», 2005, № 1(1), Кишинев.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

поттицати од староруског назива за борово дрво – *молодь*, вечно зелено, као младо, дрво.”⁴⁵⁰ Раније су на територији Молдавије постојале значајне борове шуме.

Слични молдавски топоними карактеристични су и за друге руске земље. Село Молодји у Московској области, код кога су 1572. године руске војске, бројем око 20 хиљада бораца, како указује већина извора, предвођене војводама Воротинским и Хворостининим, готово потпуно уништиле 120-хиљадну армију турско-кримских агресора.⁴⁵¹ У овом случају, аналогија назива има симболично значење, јер су војници Молдавског кнежевства више пута успешно ступали у бој против турских освајача. А године турске окупације донеле су много невоља и лишавања прецима савремених становника Молдавије.

Село Молодји у Лењинградској области, села Молодји у Новосокољничком, Великолукском, Стругокрасњенском, Порховском и Гдовском рејону Псковске области, села Молодји у Сонковском и Кимрском рејону Тверске области, два села Молодји у Кириловском рејону Вологодске области, село Молодји у Ярославској области, село Молодји у Минској области (Белорусија). Изложено такође указује на блискородне везе становника Молдавије и руских региона.

Староруски језик био је распрострањен међу становницима Пруто-Дњестарске чаше. Молдавски историчар, доктор историјских наука П. М. Шорников указује:

„Источнословенска Кнежевства, као и становнике Кијевске земље и Љашке земље (Галицке Русије, Волиња и Подолије, који су били под влашћу Пољске) молдавски летописци Григори Уреке, Мирон и Николај Костин, Јоан Николче називали су ‘рус’, али у множини – не ‘руш’, као савремене Русе, већ ‘русь’. У Молдавији њихови потомци памте да су се дедови називали ‘рус’ки људи’. Њихови преци, становници Старе Русије, називали су себе ‘Русинима’, с нагласком на првом слогу...

На почетку контаката с Власима Русини, који су живели између Карпата и Дњестра, говорили су староруским језиком, али су у

⁴⁵⁰ Иванов Ю.В. Георгий Франциск Скорина. Русский титан европейского просвещения // Русская народная линия, 6.12.2019.

https://ruskline.ru/analitika/2019/12/05/georgii_francisk_skorina

⁴⁵¹ Антонов А.В. Битва при Молоди – русский триумф над Турцией // ВСД «Русский Лад», 2015. <http://forum-ruslad.ru/index.php/9-uncategorised/1195-andrej-antonov-bitva-pri-molodyakh-russkij-triumf-nad-turtsiej>.

њиховом говору постојале и локалне особености. У XIV–XV веку у језик Русина Молдавског кнежевства продро је низ позајмљеница из језика Влаха. Касније ће се број тих позајмљеница повећати, а продубиће се и фонетске разлике између језика Русина и староруског језика. У службеној употреби Молдавског кнежевства коришћен је језик који су молдавски летописци називали словенским или „српским” („сырбие”). Међутим, словенским језиком се назива језик најстаријих словенских превода грчких богослужбених књига... Језик словенско-молдавских повеља имао је специфичности условљене говорним језиком локалних Русина. „У основу активног језика XIV–XVII века,” – још је почетком XX века закључио филолог Ј. И. Јацимирски, – „положен је руски: с једне стране званични западноруски, с друге – живи галицко-волински говор.”⁴⁵²

Писани извори у кнежевству XIV–XV века сведоче о широкој распрострањености писмености на словенском језику у Влашкој, Молдавији и Трансилванији, као и о тесним политичким, религиозним и културним везама са источним и јужним Словенима.⁴⁵³ Ако је у XIV–XVI веку званични језик кнежевства био црквенословенски, тек од XVII века у администрацији почиње да се примењује настали „молдавски језик”. Понављамо, апсолутна већина писаних извора Молдавије XIV–XV века састављена је на словенском језику и исписана ћирилицом.

Активни посредник појаве „молдавског језика” био је господар Василије Луп (Василе Лупул), који је дошао на власт уз помоћ Турака, а владао је 1634–1653. године и добио надимак „Албанац” због могућег албанског порекла. Стран локалним традицијама и менталитету, под контролом језуита почео је да спроводи хуманитарне реформе. Као што пишу „Молдавске ведомости”: „За време Василија Лупула у Јашу је отворена Славјанско-грчко-латинска академија („Școala Vasiliană”, 1640. година). Многи молдавски бојари у тим годинама слали су своје синове да се школују у Пољској.

⁴⁵² Шорников П.М. Языковой дуализм в Молдавском княжестве, XIV-XVII вв. // «Русин», 2010 № 2 (20). Кишинёв.

⁴⁵³ Валахия (Царя Ромыняска) Молдавия и Трансильвания XIII-XV вв. // Всемирная история Энциклопедия, М., 1958, изд. Политическая литература, т. 3.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Године 1641. отворена је прва молдавска штампарија, где су се штампале књиге не само на старословенском, већ и на молдавском.”⁴⁵⁴

Разорна по Руски свет дела Лупула, који је себе називао и „Румуном” и уводио влашки језик у Молдавији као државни, одражена су у хроници XVII века Павла Алепског (1627–1669), сина православног Арапа, антиохијског патријарха Макарија:

„У његово време било је штампано у Молдавији на влашком језику много црквених, научних књига и тумачења. Његови поданици су раније читали на српском језику, који је исти као руски, јер свуда, почев од Бугарске и Србије, у Влашкој и Молдавији, у земљи Козака и у Московiji, читају на српском језику, на којем су написане све њихове књиге; али језик Влаха и Молдаваца је влашки и они не разумеју оно што читају на српском. Из тог разлога господар им је изградио свој манастир и велику камену школу и штампао књиге на њиховом језику.”⁴⁵⁵

МОЛДАВИЈА И РУСКИ СВЕТ

У контексту истребљења словенских народа и прекида веза Молдавије са Руским светом, занимљива су истраживања познатог српског научника, доктора социолошких наука Зорана Милошевића:

„Према подацима из 2013. године, које наводи ‘Аналитичка газета’, данас словенски свет броји око 300–350 милиона људи, а исто толико је било асимиловано са другим народима. Другим речима, асимилација је буквално поделила словенски свет на две половине и нанела више штете него сви ратови, пре свега, ослободилачки, које су водили Словени. Словени су се ‘претапали’ у све суседне народе: у Немце, Мађаре, Румуне, Турке, Албанце, Швеђане, Финце, Литванце, као и међусобно асимиловали. Најчешће су Словени римокатоличке вере ‘гутали’ православне Словене (Пољаци – Русе, Хрвати – Србе), или су пак носиоци ‘исквареног православља’ (Румуни) асимиловали православне Словене (Србе и Русе).

⁴⁵⁴ Буинчук М. Золотой принц. Почему в Молдове мало чтят господаря Василия Лупу // «Молдавские ведомости» <http://www.evedomosti.md/news/zolotoj-princ-pochemu-v-moldove-malo-chtyat-gospodarya-vasil>

⁴⁵⁵ Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века / пер. с араб. Г. Муркоса, М., изд. Университетская литература, 1896, Книга II, глава IX. с. 62.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Сложени процеси који су довели до нестанка различитих делова словенских народа започели су у далекој прошлости, али трају и данас, међутим словенски научници се тим феноменом нису бавили...

Трагична је била судбина Словена, пре свега Срба и Руса, и у Молдавији... Румун Илија Барбулеску, који је, истина, био и наш академик у међуратном периоду, тврдио је да су до XVII века у Молдавији живели претежно Срби и да је постојала угледна богословска школа.⁴⁵⁶

Процеси раздвајања руских земаља од *alma mater* одвијали су се у то време и ван југозапада. На пример, покушаји издвајања западноруских земаља савремене Белорусије из јединственог руског простора вршени су у XVI–XVIII веку, у периоду њиховог уласка у федеративну државу Реч Посполиту, створену после Лублинске уније 1569. године.

Вреди се још једном обратити текстовима Павла Алепског, објављеним у другом руском издању. Аутор помиње град Рашков као руски град. Данас је то село Рашково на северу Придњестровља. У предговору, редакција даје високу оцену текстовима П. Алепског:

„По пуноћи и разноврсности садржаја, опис Павла Алепског један је од најбољих и највреднијих писаних споменика о Русији средине XVII века и у многим аспектима превазилази записе о њој тадашњих западноевропских путника.“⁴⁵⁷

ЗАКЉУЧАК

У потврду наведене теме, треба истаћи радове већ поменутог молдавског истраживача Ј. В. Иванова, чија је породица некада имала велики утицај у региону. Он се позива на документе из своје породичне архиве, према којима су Словеноруси живели у Прото-Дњестарском међуречју од најстаријих времена, а допринос њихових потомака – Русина – у стварању и развоју Молдавског кнежевства, као и у културном развоју читавог краја, био је веома значајан.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Милошевич З. Как исчезают славянские народы // Литрес. <https://www.litres.ru/book/anton-viktorovich-bredihin/zhurnal-arhont-1-4-2018-29828198/chitat-onlayn/?ysclid=mghtvuywad230936331>

⁴⁵⁷ Алеппский П. Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Москву в XVII веке... с. 4.

⁴⁵⁸ Иванов Ю. В. «Очерки истории русинов. Часть 2» // Сельская молодёжь, 4.12.2024.

<https://xn--80aibcfugciub2ac7mk4b.xn--p1ai/ocherki-istorii-rusinov-chast-2/>

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Треба рећи да су управо тежњом ка поновном уједињењу руских земаља са алма матер били мотивисани и походи Петра I на југ и југозапад. То су походи на Азов крајем XVII века, који су се завршили краткотрајним уједињењем са Русијом јужноруских земаља на обали Азовског мора. Након фактичког уједињења Прињевског краја на северозападу са Русијом, уследио је Прутски поход 1711. године, који се, нажалост, завршио неуспехом и принудним територијалним уступцима Османском царству. Петар Алексејевич је улагао велике напоре да врати исконске руске земље.

Након тога, уједињење источномолдавских земаља са Русијом 1812. године и западномолдавских 1940. године представља закономерне појаве које су одговарале тежњама становништва Прото-Дњестарског подручја. Неопходно је активирати информативни рад и искористити постојеће научно-историјско утемељење ради мотивације и популаризације процеса поновног уједињења руских земаља.⁴⁵⁹ А ту се, недалеко у будућности, већ назире и питање руско-српског јединства и уједињења свих словенских народа.

ЛИТЕРАТУРА

- DrevLit.ru. Библиотека древних рукописей.
https://drevlit.ru/parallel_text/povest_vremennyh_let.php?ysclid=mgdteewa9221836320
- Tadviser. Государство. Бизнес. Технологии.
https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B8?ysclid=mgds7lx8wz951667984
- Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века / пер. с араб. Г. Муркоса, М., изд. Университетская литература, 1896, Книга II, глава IX.
- Антонов А.В. Битва при Молоди – русский триумф над Турцией // ВСД «Русский Лад», 2015. <http://forum-ruslad.ru/index.php/9-uncategorised/1195-andrej-antonov-bitva-pri-molodyakh-russkij-triumf-nad-turtsiej>.

⁴⁵⁹ Лазаревич Д. «Россия в Новом веке» – реакция сербских ученых на направление российской политики в 21 веке // Вторая мировая война и современные тенденции по искажению ее итогов и послевоенного мироустройства. В 5 т. Том 5. СПб: Российская академия наук, Российский Союз ветеранов, 2025. с. 270-277.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Бунчук М. Золотой принц. Почему в Молдове мало чтят господаря Василия Лупу // «Молдавские ведомости»
<http://www.evedomosti.md/news/zolotoj-princ-pochemu-v-moldove-malo-chtyat-gospodarya-vasil>
- Валахия (Царя Ромыняска) Молдавия и Трансильвания XIII-XV вв. // Всемирная история Энциклопедия, М., 1958, изд. Политическая литература, т. 3.
- Иванов Ю. В. Очерки истории русинов. Часть 2 // Сельская молодёжь, 4.12.2024. <https://xn--80aibcfugciub2ac7mk4b.xn--p1ai/ocherki-istorii-rusinov-chast-2/>
- Иванов Ю.В. Георгий Франциск Скорина. Русский титан европейского просвещения // Русская народная линия, 6.12.2019. https://ruskline.ru/analitika/2019/12/05/georgii_francisk_skorina
- Иванов Ю.В. Пруто-Днестровское междуречье как одна из прародин славян и Древней Руси // «ВСД «Русский Лад». <https://rus-lad.ru/news/yu-v-ivanov-pruto-dnestrovskoe-mezhdureche-kak-odna-iz-prarodin-slavyan-i-drevney-rusi/?ysclid=mgvej5z2yx294109977>
- Интернет-ресурс Российской национальной библиотеки
<https://expositions.nlr.ru/LaurentianCodex/index.php>
- Иордан. О происхождении и деяниях гетов. Вступ. статья, пер., коммент. Е. Ч. Скржинской, 2-е изд., испр., СПб, Алетейя, 2001. с. 72.
- Лазаревич Д. «Россия в Новом веке» – реакция сербских ученых на направление российской политики в 21 веке // Вторая мировая война и современные тенденции по искажению ее итогов и послевоенного мироустройства. В 5 т. Том 5. СПб: Российская академия наук, Российский Союз ветеранов, 2025. с. 270-277.
- Милошевић З. (прир.) Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018.
- Милошевић З. (прир.). Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2019.
- Милошевић З. Рађање геополитичког монструма: апсорпција Молдавије од стране Румуније... / Геополитички смисао Румуније. Црна Бара: Удружење „Милош Милошевић”, 2021. стр. 7.
- Милошевич З. Как исчезают славянские народы // Литрес. <https://www.litres.ru/book/anton-viktorovich-bredihin/zhurnal-arhont-1-4-2018-29828198/chitat-onlayn/?ysclid=mghtvuywad230936331>
- Памятники литературы Древней Руси // Начало русской литературы. XI – начало XII века. Сборник, М., 1978. с. 44.
- Перепись населения ПМР, 2015.
<https://web.archive.org/web/20180814231257/http://privetpmr.ru/perepis-naseleniya-pmr>

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Статистика. Предварительные результаты Переписи населения и жилищ 2024 года. https://statistica.gov.md/ru/predvaritelnye-rezultaty-perepisi-naseleniya-i-zilishh-2024-goda-10077_61626.html

Суляк С. Русины: этапы истории //Международный исторический журнал «Русин», 2005, № 1(1), Кишинев.

Шорников П.М. Языковой дуализм в Молдавском княжестве, XIV-XVII вв. // «Русин», 2010 № 2 (20). Кишинёв.

Andrey V. Antonov

First Vice President of the Petrov Academy of Sciences and Arts,

Secretary of the Union of Writers of Russia

Russia

antonrus88@rambler.ru

MOLDAVIAN RUS': MOLDOVA AS A PART OF THE RUSSIAN WORLD

Abstract

The article examines the historical and cultural connections between Moldova and the Russian World. The author traces the formation of the ethnocultural identity of the Prut–Dniester interfluve, emphasising the presence and influence of the ancient East Slavic tribes of the Ulich, Tiverts, and other groups. Based on chronicle sources and the works of Moldovan and Russian scholars, the study analyses the linguistic and ethnic processes in the region from the 14th to the 17th centuries. The author concludes that there are deep historical and cultural ties between Moldova and the East Slavic world.

Keywords: Moldavian Principality, Rusyns, Russian World, Prut–Dniester interfluve, Church Slavonic language.

Дајана Лазаревић

Институт за политичке студије

Београд

dajanalazarevic93@gmail.com

ORCID 0009-0001-2534-450X

САВРЕМЕНЕ МОЛДАВСКО-СРПСКЕ НАУЧНЕ ВЕЗЕ И доприноси др Зорана Милошевића

Сажетак

У овом раду се анализира научни и културни допринос др Зорана Милошевића у развоју молдавско-српских научних веза. Пажња се обраћа и на Милошевићев допринос у руско-српским и белоруско-српским научним везама, као и општесловенским. Кроз објављену научну литературу сагледава се Милошевићево занимање за молдавска питања, сарадња са русинско-молдавским научницима и изградња научних контаката.

Посебна пажња се обраћа на Милошевићу сарадњу са научницима: Михаилом Смолином, Вјачеславом Содолем, Свјатославом Мазуром, Петром Шорниковим, Николајем Бабилунгом, Владимиром Букарским, Михаилом Дишљукотом, Степаном Булгаром и Јуријем Ивановим. У остваривању молдавско-српских научних веза Милошевић се јавља као приређивач, преводилац и аутор научних чланака.

Кроз међусловенски дијалог, Милошевић је оставио трајни траг у проучавању и подршци српско-молдавских научних веза.

Кључне речи: Зоран Милошевић, Молдавија, румунизација, словенско питање.

УВОД – РАД НА МЕЂУСЛОВЕНСКИМ ОДНОСИМА

О заслугама доктора социологије Зорана Милошевића, научног саветника, редовног професора на предмету Социологија религије и вишеструко награђиваног научника, у развијању руско-српских и белоруско-српских научних веза, већ је написан одређени број радова. Др Кирил В. Шевченко из Минска истиче Милошевићев значај у развијању међусловенске академске сарадње.⁴⁶⁰ Шевченко истиче јединственост Милошевића као фигуре у науци, која организује научне

⁴⁶⁰ Шевченко Кирил Владимирович. Научни радови професора Зорана Милошевића и њихов значај за Русију // Сусрети, бр. 3-4, 2024. стр. 424.

конференције, окупља научнике из целог света, а посебно сродне – словенске, објављује зборнике радове са научних конференција остављајући траг за времена испред нас.⁴⁶¹

Руски научник, двоструки доктор наука (правних и историјских), Иван А. Ивањиков истиче значај научних дела Милошевића у разоткривању тајни румунске државности и судбина Влашке и Ердеља/Трансилваније и словенског живља на територијама данашње Румуније.⁴⁶² Ивањиков Милошевића назива представником „патриотске снаге у науци”, који је умногоме помогао да се разуме судбина српског народа на разним српским земљама, унутар и ван данашњих граница Србије.⁴⁶³ Научне радове Милошевића Ивањиков назива: „научном смелашћу” и „тежњи да се успостави научна истина”.⁴⁶⁴

Чувени белоруски слависта, др Иван А. Чарота, Милошевића види као трудбеника који ради у славу српског рода и словенског племена.⁴⁶⁵ Чарота истиче Милошевићеву борбу за историјске истине везане за словенство, проблематику нашег времена и упозорења на могућност сукоба и неразумевања у будућности. Стога, истиче и његов рад на разумевању украјинског питања и галицијске идеологије, који је умногоме обележио међусловенске односе данашњице.⁴⁶⁶

Ретко који научник се може похвалити тако великим бројем научних радова као др Зоран Милошевић, као и разноврсности тема којима се бави. „Патриотски научник” и „православни научник” јесу епитети којима га описују колеге научници из источнословенског света. Његови доприноси руско-српским и белоруско-српским, али и општесловенским везама су вишеструко истицани⁴⁶⁷, међутим до сада

⁴⁶¹ Исто. стр. 423.

⁴⁶² Иванников Иван Андреевич. Политические, исторические и социологические взгляды Зорана Милошевича и их влияние на развитие политической науки // Спутник высшей школы – межвузовский научный журнал, Том 4, №1, 2024. С. 14. DOI 10.55346/27825647_2024_1_11.

⁴⁶³ Исто. стр. 13, 14.

⁴⁶⁴ Исто. стр. 17.

⁴⁶⁵ Чарота Иван А. В защиту рода сербского и родства славянского // Геополитика 2. Минск: Белпринт, 2023. С. 5.

⁴⁶⁶ Исто. стр. 11.

⁴⁶⁷ Видети још: Милошевич Зоран. Роль народной дипломатии в сотрудничестве ученых Сербии, Белорусии и России // Культура в фокусе научных парадигм, Но. 12-13, 2021. С. 39-45. ISSN 2520-6699.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

се није говорило о Милошевићевим заслугама у развијању молдавско-српских научних веза. У наставку овог рада тежићемо да одговоримо на питање – како је настала и текла сарадња између др Зорана Милошевића (а тиме и Института за политичке студије, Београд, на којем је запослен од 2001. године) са молдавским научницима и публицистима.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Овај рад се ослања на научну литературу насталу истраживањима др Зорана Милошевића у временском периоду од 2001. године, када почиње његово интересовање за молдавску проблематику до 2025. године, када организује међународну научну конференцију „Молдавија и Словени”. Анализом зборника, појединачних радова у научним часописима и зборницима, долази се до закључака о доприносу Милошевића молдавско-српским научним везама и контактима (личним познанствима или путем електронских преписки) са русинско-молдавским научницима. Допринос др Зорана Милошевића се посматра кроз метод студије случаја, као један од репрезентативних примера изградње поменутих научних веза. Задата тема се промишља из више становишта – историјског, културолошког и социолошког.

Осим научних извора, у стварању овог рада је коришћен и интервју са др Милошевићем, настао у Београду, 10. октобра 2025. године, у сврхе научног истраживања. Места где се наводе Милошевићеве аутентичне тврдње посебно су обележене у тексту.

ЗОРАН МИЛОШЕВИЋ И МОЛДАВИЈА

Истражујући питања унијатства међу словенским народима и политике Римокатоличке цркве према словенским народима,⁴⁶⁸ др Зоран

Лазаревић Дајана. Јединствени представник белоруско-српских научних веза – др Зоран Милошевић // Српска политичка мисао, вол. 86, бр. 4, 2024. Стр. 249 – 155. DOI 10.5937/spm86-50382.

Лазаревић Дајана. И разум и душа у служби науке – непоновљива стваралачка личност др Зорана Милошевића // Светост – култура – геополитика. Зворник: Асоглас, 2024. стр. 7-18.

Лазаревич Даяна. Геополитическая мысль доктора Зорана Милошевича // Культура. Политика. Понимание: X Международная научная конференция (к 10-летию Института межкультурной коммуникации и международных отношений НИУ БелГУ). Белгород, 2023. С. 27-31.

⁴⁶⁸ Милошевић Зоран. Друштвена доктрина Римокатоличке цркве. Београд: Институт за политичке студије, 2001.

Милошевић се сусрео са проблематиком још једног народа у оквиру словенског „табора“⁴⁶⁹, а то су Русини. Кроз истраживања дела Преподобног Јустина (Поповића) и Светог Владике Николаја (Велимировића), Милошевић је дошао до информације да је Закарпатје било под јурисдикцијом Српске православне цркве до 1948. године, да би потом било предати Руској православној цркви. Поменута чињеница је отворила бројна питања у односу Молдавије, Румуније и Словена, на која је Милошевић покушавао да одговори у потоњим делима.⁴⁷⁰

Тако Милошевић почиње да се бави Молдавијом суптилно и индиректно. Већи пробој молдавског питања настаје 2005. године, када објављује чланак „Руско Закарпатје и Свети Архимандрит Алексеј Кабалњук“ у часопису „Српска слободарска мисао“.⁴⁷¹ Научну вредност поменутог чланка препознао је белоруски србиста Иван Чарота, објавивши превод истог у часопису „Вестник“ Државног универзитета у Череповцу.⁴⁷²

Конкретну „живу“ сарадњу са молдавским Русинима и Молдавцима, Милошевић је започео 2009. године, упознавши се са политикологом Михаилом Борисовичем Смолином (1971 – 2025) у Санкт Петербургу. Смолин је истражио словенско-румунске односе, што је била додирна тачка са Милошевићевим истраживањима. Године 2017. Милошевић приређује зборник „Анатомија румунске политике“ у који увршћује рад Смолина на великорумунску тему.⁴⁷³

Милошевић Зоран (прир.). Унија – политика Римокатоличке цркве према православним Словенима. Шабац: Центар академске речи, 2016.

⁴⁶⁹ Израз који употребљава Иван А. Чарота (1952 – 2024) у својим радовима. Видети: Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.

⁴⁷⁰ Милошевић Зоран (прир.). Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018.

Милошевић Зоран. О губитку територија и асимилацији православних Словена // Национални интерес, вол. 40, бр. 1, 2021. Стр. 231 – 257.

⁴⁷¹ Милошевић Зоран. Руско Закарпатје и Свети Архимандрит Алексеј Кабалњук // Српска слободарска мисао, бр. 5, 2005. Стр. 451 – 459.

⁴⁷² Милошевич Зоран. Русское Закарпатье и святой архимандрит Алексей Кабалнюк ; перевод Ивана Ан Чароты // Вестник Череповецкого государственного университета, вол. 13, Но. 2, 2007. С. 69–74.

⁴⁷³ Смолин Михаил Борисович. Идеолошке претпоставке месијанског експансионизма Румуније у Другом светском рату // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 89 – 103.

Др Зоран Милошевић сведочи: „На истој конференцији учествовао је главни уредник научног часописа „Русин”, Сергеј Суљак, и један православни свештеник коме сам заборавио име. Заправо, он ми је привукао пажњу, јер је своје излагање сам снимао (поставио камеру, проверио кадар и тек потом се прихватио читања реферата). У први мах сам помислио да се ради о каквом нарцису, али пре него што је започео да излаже своја запажања о теми, објаснио је да мора да сними свој говор, јер постоји опасност да припадници молдавске службе безбедности објаве да је говорио сасвим нешто друго. Снимањем свог наступа остављао је доказ да није рекао то што му подмећу. После тога, у разговору сам чуо од присутних запањујуће податке о прогону Русина и Руса у Молдавији. Касније, већина професора универзитета са којима сам остварио контакт је избегла у Русију”.⁴⁷⁴

Сусрети са молдавским Русинима су, на свој начин, уродили плодом. Милошевић је у Молдавији у наредним годинама објавио два научна рада: у часопису „Русин” на тему Русина у Србији и у зборнику у Тираспољу на тему односа између Молдавије и Србије услед утицаја румунизма.⁴⁷⁵ Овај тираспољски зборник је настао на Међународној научној конференцији посвећеној стогодишњици румунске анексије Бесарабије, на којој је Милошевић учествовао на позив кандидата историјских наука и доцента Вјачеслава Анатољевича Содоља са Државног универзитета у Придњестровју.

Милошевић сведочи: „До већих заједничких подухвата није дошло, иако је постојала жеља са обеју страна. Колеге из Молдавије су се жалиле на беспарицу и тешку економску ситуацију у земљи, али и безбедоносне ризике.”⁴⁷⁶

Упркос препрекама, Милошевић је био решен да одржи контакте са молдавским колегама и научну сарадњу. Радећи на зборнику „Анатомија румунске политике”, 2017. године, Милошевић је уврстио

⁴⁷⁴ Из интервјуа аутору чланка, у сврхе истраживања молдавско-српских веза. Београд, 10.10.2025.

⁴⁷⁵ Милошевич Зоран. Русины в Сербии // Русин, No 16, 2/2009, С. 126 – 133. Милошевич Зоран. Румынизм, Молдавия и Сербия // Румынский экспансионизм вчера и сегодня. Материалы Международной научно-практической конференции „100-летие аннексии Бессарабии Румынией”. Тирасполь: Институт социально-политических исследований и регионального развития, 2018. С. 41–50.

⁴⁷⁶ Из интервјуа аутору чланка, у сврхе истраживања молдавско-српских веза. Београд, 10.10.2025.

неколико радова молдавских колега – горепоменути рад Смолина, као и два чланка Вјачеслава Содоља, на тему спољне политике румуније и великорумунског експанзионизма.⁴⁷⁷

И наредни пројекат је био тематски зборник – „Румунија и румунизација Срба”, објављен 2018. године, на коме су учешће узели и професори из Молдавије. Иако по наслову радови не говоре директно о Молдавији, она је заступљена као главни пример експанзионистичке политике Румуније. У овом периоду траје активна електронска преписка између Милошевића и двојице молдавских научника: Свјатослава Мазура из Кишињева и Петра Михаиловича Шорникова. Милошевић се са њима никада није лично упознао, али они су својим научним радовима допринели његовом приређивачком подухвату. Мазур је написао чланак: „Румунија – држава-паразит створена по канонима древног Рима”, а Шорников је доставио два рада: „Идеологија окупације. Шта је то румунизам и шта он доноси народима” и „Идеологија отпора румунској окупацији Бесарабије”.⁴⁷⁸

Занимљиво је да је у истом зборнику и сам Милошевић објавио чланак интјересантног наслова: „Хоће ли Молдавија 2018. нестати са мапе држава?”⁴⁷⁹ Чланак делује на први поглед као неостварено предвиђање, али уводом у садржај постаје јасно да предвиђање било исправно. Наиме, данашња Молдавија је под јаким румунским утицајем

⁴⁷⁷ Содољ Вјачеслав Анатољевич. Источна политика Румуније у постсовјетском простору // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 104 – 117.

Содољ Вјачеслав Анатољевич. Експанзионистичка политика Румунске православне цркве на територији бивших совјетских република крајем XX и почетком ХХИ века // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 253 – 258.

⁴⁷⁸ Мазур Свјатослав. Румунија – држава-паразит створена по канонима древног Рима // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 70 – 76.

Шорников Петар М. Идеологија окупације. Шта је то румунизам и шта он доноси народима // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 91 – 103.

Шорников Петар М. Идеологија отпора румунској окупацији Бесарабије // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 191 – 204.

⁴⁷⁹ Милошевић Зоран. Хоће ли Молдавија 2018. нестати са мапе држава? // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 149 – 159.

(председница и сви државни функционери су и румунски држављани), окренути су западној политици истовремено секући корене са словенским народима и супротстављени Русији, чија је култура кључ у разумевању молдавске историје и културе. Символично, аутентична, истинска Молдавија је престала да постоји, под утицајем већих сила.

Сарађујући са научницима из Молдавије Милошевић уједно преводи њихове чланке са руског језика. Тако је рад др Николаја Бабилунге (1952 – 2021) из Придњестровја објављен у часопису „Национални интерес” 2018.⁴⁸⁰, и рад политичког аналитичара Владимира Букарског у зборнику „Православље и идентитет православних народа” 2019. године.⁴⁸¹

На конференцији у руском граду Брјанску 2020. године, Милошевић се упознао са још двојицом научника из Молдавије: Михаилом Дишљуком и Степаном Булгаром. Порекла њихова су различита, Милошевић сведочи: „Дишљук је из мешовитог брака Руса и Молдавке, а Булгар је Гагауз. Са Дишљуком се сарадња се огледала у превођењу и објављивању његових чланака у вези актуелне политике на порталу „Наука и култура”, а са Булгаром – у томе што сам учествовао у његовој конференцији у онлајн режиму.”⁴⁸²

Коначно, Милошевић се упознаје са Јуријем Васиљевичем Ивановим, Русином из Молдавије, 2025. године на конференцији „Геноцид над словенским народима у XX веку”, у организацији Института за политичке студије. Том приликом, објављен је рад Јурија Иванова на тему геноцида у Корјуковки⁴⁸³. Иванов је учествовао и на другој конференцији Института за политичке студије „Пантуркизам данас”, говорећи о митовима о издаји Бранковића 1389. године на

⁴⁸⁰ Бабилунга Николај Вадимович. Молдавија и Придњестровље у класичној геополитици Карла Хаусхофера // Национални интерес, бр. 2, 2018. С. 123 – 134.

⁴⁸¹ Букарски Владимир. Православље као опредељујући фактор цивилизацијског идентитета Молдавије // Православље и идентитет православних народа. Београд: Институт за политичке студије, 2019. стр. 69 – 77.

⁴⁸² Из интервјуа аутору чланка, у сврхе истраживања молдавско-српских веза. Београд, 10.10.2025.

⁴⁸³ Иванов Юрий Васильевич. Геноцид в Корюковке — малоизвестная трагедия Второй Мировой Войны // Геноцид славянских народов в XX веке. Белград: Институт политических исследований, 2025. С. 225–236.

Косову пољу.⁴⁸⁴ Поред конференцијских радова, Милошевић је превео чланак Иванова под називом „Оснивач породице Пушкин 'часни муж' Радша, потомак Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије” и објавио га у часопису „Српска баштина”, 2025. године.⁴⁸⁵

Организацијом међународне научне конференције „Молдавија и Словени – прошлост, садашњост, перспективе”, на Институту за политичке студије у Београду у новембру 2025., Зоран Милошевић је заокружио своје досадашње дводеценијско истраживање историје и савремених друштвено-политичких тема Молдавије. Резултати конференције биће сабрани у два зборника радова (један на енглеском и руском језику, други на српском).

ПОУКА УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Допринос др Зорана Милошевића молдавско-српским научним везама представља јединствени допринос у српском научном простору. Молдавско-српски, и у ширем смислу молдавско-словенски односи, посматрани су из више углова, а његов рад сведочи о научној посвећености у расветљавању одређеног проблема. У основи Милошевићевих научних радова на молдавске теме налази се жеља за изградњом мостова између народа који деле историјске, културне и духовне корене, нажалост – запостављене и заборављене данас.

Овај рад је приказао Милошевићеве досадашње доприносе молдавско-српским везама, које ће се наставити и након објаве истог. Захваљујући његовим научним напорима, многа историјска питања су добила одговоре, а Молдавија је добила заслужено место у српском научном простору. Радови Зорана Милошевића представљају темеље заједништва молдавског и словенских народа, заснованих на науци, култури и духовним везама, које се протежу кроз векове, до данас.

Остаје само да послушамо „поклич” Милошевићевог научног труда: сазнајте, истражујте, повезујте се, јер на крају крајева – сви смо

⁴⁸⁴ Иванов Юрий. Елена Екатерина Рареш-Бранкович и Георгий Франциск Скорина — совместная борьба с османскими и другими мифами о битве на Косовом поле // Pan-Turkism Today. Belgrade: Institute for Political Studies, 2025. p. 487 – 505.

⁴⁸⁵ Иванов Јуриј. Оснивач породице Пушкин 'часни муж' Радша, потомак Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије // Српска баштина, бр. 1, 2025. Стр. 337 – 354.

једно! Необавештеност и незнање нас воде у сукобе, а знање – у миран суживот, братство и заједничку будућност.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабилунга Николај Вадимович. Молдавија и Придњестровље у класичној геополитици Карла Хаусхофера // Национални интерес, бр. 2, 2018. С. 123 – 134.
- Букарски Владимир. Православље као опредељујући фактор цивилизацијског идентитета Молдавије // Православље и идентитет православних народа. Београд: Институт за политичке студије, 2019. стр. 69 – 77.
- Иванников Иван Андреевич. Политические, исторические и социологические взгляды Зорана Милошевича и их влияние на развитие политической науки // Спутник высшей школы – межвузовский научный журнал, Том 4, №1, 2024. С. 11 – 18. DOI 10.55346/27825647_2024_1_11.
- Иванов Јуриј. Оснивач породице Пушкин 'часни муж' Радша, потомак Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије // Српска баштина, бр. 1, 2025. Стр. 337 – 354.
- Иванов Юрий Васильевич. Геноцид в Корюковке — малоизвестная трагедия Второй Мировой Войны // Геноцид славянских народов в XX веке. Белград: Институт политических исследований, 2025. С. 225–236.
- Иванов Юрий. Елена Екатерина Рареш-Бранкович и Георгий Франциск Скорина — совместная борьба с османскими и другими мифами о битве на Косовом поле // Pan-Turkism Today. Belgrade: Institute for Political Studies, 2025. p. 487 – 505.
- Лазаревић Дајана. И разум и душа у служби науке – непоновљива стваралачка личност др Зорана Милошевића // Светост – култура – геополитика. Зворник: Асоглас, 2024. стр. 7-18.
- Лазаревић Дајана. Јединствени представник белоруско-српских научних веза – др Зоран Милошевић // Српска политичка мисао, вол. 86, бр. 4, 2024. Стр. 249 – 155. DOI 10.5937/spm86-50382.
- Лазаревич Даяна. Геополитическая мысль доктора Зорана Милошевича // Культура. Политика. Понимание: X Международная научная конференция (к 10-летию Института межкультурной коммуникации и международных отношений НИУ БелГУ). Белгород, 2023. С. 27-31.
- Мазур Свјатослав. Румунија – држава-паразит створена по канонима древног Рима // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 70 – 76.
- Милошевић Зоран (прир.). Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018.
- Милошевић Зоран (прир.). Унија – политика Римокатоличке цркве према православним Словенима. Шабац: Центар академске речи, 2016.
- Милошевић Зоран. Друштвена доктрина Римокатоличке цркве. Београд: Институт за политичке студије, 2001.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Милошевић Зоран. О губитку територија и асимилацији православних Словена // Национални интерес, вол. 40, бр. 1, 2021. Стр. 231 – 257.
- Милошевић Зоран. Руско Закарпатје и Свети Архимандрит Алексеј Кабалњук // Српска слободарска мисао, бр. 5, 2005. Стр. 451 – 459.
- Милошевић Зоран. Хоће ли Молдавија 2018. нестати са мапе држава? // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 149 – 159.
- Милошевич Зоран. Роль народной дипломатии в сотрудничестве ученых Сербии, Белорусии и России // Культура в фокусе научных парадигм, Но. 12-13, 2021. С. 39-45. ISSN 2520-6699.
- Милошевич Зоран. Румынизм, Молдавия и Сербия // Румынский экспансионизм вчера и сегодня. Материалы Международной научно-практической конференции „100-летие аннексии Бессарабии Румынией”. Тирасполь: Институт социально-политических исследований и регионального развития, 2018. С. 41–50.
- Милошевич Зоран. Русины в Сербии // Русин, Но 16, 2/2009, С. 126 – 133.
- Милошевич Зоран. Русское Закарпатье и святой архимандрит Алексей Кабалнюк ; перевод Ивана Ан Чароты // Вестник Череповецкого государственного университета, вол. 13, Но. 2, 2007. С. 69–74.
- Смолин Михаил Борисович. Идеолошке претпоставке месијанског експансионизма Румуније у Другом светском рату // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 89 – 103.
- Содол Вјачеслав Анатольевич. Експанзионистичка политика Румунске православне цркве на територији бивших совјетских република крајем XX и почетком ХХИ века // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 253 – 258.
- Содол Вјачеслав Анатольевич. Источна политика Румуније у постсовјетском простору // Анатомија румунске политике. Шабац: Центар академске речи, 2017. Стр. 104 – 117.
- Чарота Иван А. В защиту рода сербского и родства славянского // Геополитика 2. Минск: Белпринт, 2023. С. 5 – 11.
- Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Шевченко Кирил Владимирович. Научни радови професора Зорана Милошевића и њихов значај за Русију // Сусрети, бр. 3-4, 2024. стр. 423 – 427.
- Шорников Петар М. Идеологија окупације. Шта је то румунизам и шта он доноси народима // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 91 – 103.
- Шорников Петар М. Идеологија отпора румунској окупацији Бесарабије // Румунија и румунизација Срба. Шабац: Центар академске речи, 2018. Стр. 191 – 204.

Dajana Lazarević
Institute for Political Studies
Belgrade
dajanalazarevic93@gmail.com
ORCID 0009-0001-2534-450X

CONTEMPORARY MOLDOVAN–SERBIAN SCIENTIFIC RELATIONS
And the Contributions of Dr Zoran Milošević

Abstract

This paper analyses the scientific and cultural contribution of Dr Zoran Milošević to the development of Moldovan–Serbian scholarly relations. Attention is also given to Milošević's role in strengthening Russian–Serbian and Belarusian–Serbian academic cooperation, as well as his contribution to broader Slavic studies. The paper examines Milošević's interest in Moldovan issues, his collaboration with Rusyn–Moldovan scholars, and establishing scientific connections by reviewing published academic literature.

Particular focus is placed on Milošević's cooperation with scholars such as Mikhail Smolin, Vyacheslav Sodol, Svyatoslav Mazur, Pyotr Shornikov, Nikolai Babilunga, Vladimir Bukarsky, Mikhail Dishlyuk, Stepan Bulgar, and Yuriy Ivanov. In fostering Moldovan–Serbian academic ties, Milošević has acted as an editor, translator, and author of scholarly works.

Through inter-Slavic dialogue, Milošević has left a lasting mark on studying and promoting Moldovan–Serbian scientific relations.

Keywords: Zoran Milošević, Moldova, Romanianization, Slavic question.

III

ПРАВОСЛАВЉЕ И ТРАДИЦИЈА

Стефано Верноле

Центар за евроазијске и медитеранске студије CeSE-M
Италија
svernole@gmail.com

Стефано Бонилаури

Власник и директор издавачке куће „Антео Едициони”
Италија
anteo.edizioni@gmail.com

РЕПРЕСИЈА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У МОЛДАВИЈИ

Сажетак

Црква на постсовјетском простору представља једину историјску институцију која постоји од памтивека. Она је очигледни корен саме државности и можда једина институција коју народ заиста поштује.

Православни хришћани чине убедљиву већину становништва Молдавије, имајући велики утицај на друштвени живот њених грађана (били они Руси, Украјинци, етнички Молдавци или други), али су подељени у две супротстављене заједнице.

Следећи текст се бави питањем репресије над Православном црквом у Молдавији.

Кључне речи: Молдавска православна црква, молдавски хришћани, Бесарапска митрополија.

ИСТОРИЈСКА ПОЗАДИНА

Молдавска православна црква (МПЦ), позната и као Митрополија Кишињева и целе Молдавије, самоуправна је митрополија која припада Руској православној цркви (Московска патријаршија) и обухвата око 91,4% свих молдавских хришћана (попис из 2019: преко 1200 парохија, шест епархија, више од 50 манастира).

Мања Бесарапска православна црква (БПЦ) (3,7% у 2019), позната и као Митрополија Бесарабије, потчињена је Румунској православној цркви.

Ова подела изазива и сукобе око црквене имовине (на пример, око употребе Цркве Светог Архангела Михаила у Старом Дубосару), али је истовремено постала и геополитичко бојно поље између

различитих заједница у земљи.⁴⁸⁶ У таквим условима, Молдавска православна црква, која је усмерена на очување молдавских традиција и националног идентитета и историјски је повезана са Руском православном црквом, представља очигледан проблем за садашњу владу у Кишињеву.

Широки кругови молдавских верника виде управо Молдавску православну цркву као једну од институција која подржава суверенитет земље и очување независности Републике.

У контексту спорне праксе Васељенске патријаршије у Цариграду да ствара паралелне црквене структуре на територији других православних цркава (нпр. у Естонији и Украјини), појавила се нова линија поделе у светском православљу.

До ње је дошло због јачања експанзије Румунске патријаршије ка Молдавији, уз помоћ пројекта „Митрополије Бесарабије”.⁴⁸⁷

Овај процес може довести не само до прекида евхаристијског општења између Московске и Румунске патријаршије, већ и до ширења мешања Букурешта у послове других помесних цркава, нарочито у Украјини, где је Румунска црква већ основала паралелну структуру.

„Митрополија Бесарабије” је предмет богословских, историјских и канонских спорова са дубоким последицама по црквено право у Молдавији. Ово питање тесно је повезано са историјским догађајима у региону и односима између Руске и Румунске православне цркве, јер ова потоња оспорава јурисдикциона права Московске патријаршије над територијом Молдавије.

Обнова „Митрополије Бесарабије” од стране Румунске цркве изазвала је жестоке полемике. Док њени присталице тврде да је то легитиман наставак структуре која је постојала између два светска рата, Молдавска православна црква сматра да је овај чин у супротности са општеправославним канонским нормама. После самовољног издвајања епископа Петруа (Педурару) из Кишињевске епархије Руске цркве,

⁴⁸⁶ VV.AA. Il nodo geopolitico della Repubblica Moldava di Pridnestrovie. Anteo Edizioni, 2019. ISBN 9788898444533.

⁴⁸⁷ Види више о томе: Милошевић Зоран. Геополитички смисао Румуније // Румунија – Велика Румунија и Словени. Црна Бара: Удружење „Милош Милојевић”, 2021. стр. 36-37.

Румунска црква је 1992. обновила „Бесарапску митрополију”, позивајући се на њено постојање у периоду 1918–1940 и 1941–1944.⁴⁸⁸

Међутим, анализа овог историјског аргумента показује да је он неодржив.

Припајање Бесарабије Румунској православној цркви 1918. спроведено је уз озбиљне повреде црквеног права и без сагласности Руске цркве. Архиепископ Анастасије (Грибановски) је насилно протеран, а протести патријарха Тихона потпуно игнорисани.⁴⁸⁹

Јурисдикција Руске цркве у Молдавији установљена је седам деценија пре аутокефалности Руске цркве и 46 година пре формирања Румунске државе.

У периоду 1918–1940., припајање Бесарабије Румунској цркви спровођено је принудним мерама – увођењем новог календара, гоњењем присталица старог, забраном руског језика у богослужењу и уништавањем руских књига – што је изазвало снажан отпор верника.

Румунска православна традиција стога се не може сматрати органском у Молдавији. Период 1941–1944. представља срамну страницу у односима између Румунске цркве и молдавских верника, јер се може окарактерисати као време окупације. Историчари истичу да је тада Румунска православна црква била инструмент фашистичке политике, а познато је да је патријарх Никодим Мунтеану слао писма захвалности и Хитлеру и Стаљину. После Другог светског рата, Румунска црква је сама признала обнову јурисдикције Руске цркве и није је оспоравала до 1992. године. Према канонском праву, рок за спорове око јурисдикције одавно је истекао.⁴⁹⁰ Штавише, током овог периода сарадња и литургијско јединство између две Цркве никада нису били прекинути, а Румунска патријаршија није постављала никакве територијалне захтеве према Руској патријаршији.

Руска православна црква има посебно тумачење 34. апостолског канона: „Епископи сваке нације морају знати првога међу собом.” Неки изгледа тумаче ово правило на националистички начин,водећи помесну Цркву искључиво на њену етничку димензију и националну

⁴⁸⁸ Infotag. Metropolitanate of Bessarabia does not Recognize Decision of Metropolitanate of Moldova, which Deprived Several Priests of Their Dignity // Infotag. <https://www.infotag.md/populis-en/311480/> (10.10.2025.)

⁴⁸⁹ Orthodox Canada. Metropolitan Anastasy (Gribanovsky) // Orthodox Canada. [https://orthodoxcanada.ca/Metropolitan_Anastasy_\(Gribanovsky\)](https://orthodoxcanada.ca/Metropolitan_Anastasy_(Gribanovsky)) (10.10.2025.)

⁴⁹⁰ VV.AA. Il nodo geopolitico della Repubblica Moldava di Pridnestrovie. Anteo Edizioni, 2019.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

функцију. Према овој логици, свака аутокефална Црква треба да постоји само за одређени народ и да служи као његов духовни атрибут. Међутим, у православљу је утврђено „географско” тумачење овог канона; ако би се прихватило етничко тумачење, онда би, на пример, требало да постоји Финска аутокефална црква, пошто су Финци (или Суоми) засебна нација. У исто време, не би требало да постоје засебне Цркве за Кипар и Грчку, јер су то Цркве једне земље.

КАНОНСКА И ТЕОЛОШКА ПИТАЊА

„Митрополија Бесарабије” стално тврди да је њено присуство на територији Републике Молдавије оправдано чињеницом да су Молдавци део румунске нације, „румунског духа”, и да руководство ове митрополије неће стати док све молдавске парохије не потчини себи. У стварности, представници ове структуре негирају Молдавцима право на самоопредељење, једноставно одлучујући да су они Румуни, без обзира на то како се сами идентификују. Међутим, подаци пописа из 2024. године показују да се само 7,9% Молдаваца изјашњава као Румуни; чак и узимајући у обзир чињеницу да око 31% Молдаваца жели уједињење са Румунијом, то им не даје право да говоре у име целе Молдавије. Многи грађани Молдавије имају румунско држављанство, што се објашњава њиховом жељом за мобилношћу у путовању и могућношћу рада у Европској унији.⁴⁹¹

Обнова и деловање „Митрополије Бесарабије” такође су у супротности са низом одредби канонског права, нарочито оних које се односе на литургијско општење са неким ко нема свештенички чин. Слично томе, прихватање свештеника без отпусних писама представља озбиљно кршење истог закона; клирик који пређе у „Митрополију Бесарабије” нарушава низ канона који кажњавају отпадништво свештенства.

Све недавне одлуке које је донела „Митрополија Бесарабије” довеле су до њеног потпуног одвајања од Православне цркве. Канони 116 (118) Картагенског сабора такође говоре о немогућности прихватања свештеника из Молдавске православне цркве у другу црквену заједницу: „Ако је неко одлучен од литургијског општења и оде на друго место да би био примљен у литургијско општење, нека

⁴⁹¹ Statistica. Population and Housing Census 2024 // Statistica. <https://statistica.gov.md/en/population-and-housing-census-2024-9940.html> (10.10.2025.)

буде уклоњен из свештенства.” Ово је такође наведено у канонској посланици Сабора упућеној Папи. Обнова активности Митрополије Бесарабије на територији између Дњестра и Прута не може се сматрати канонском. Према Канону 129 (133) Картагенског сабора: „Ако неко (Митрополија Кишињева и целе Молдавије)... прође кроз ту територију током три године, а нико не затражи ту територију (Румунска патријаршија), тада је више никада неће моћи потраживати, посебно ако је у том периоду постојао епископ који је то могао учинити, али није.” Канон 17 Четвртог васељенског сабора утврђује период од тридесет година за спорове о власништву, чак и појединачних парохиа: „Парохии сваке епархије... морају остати непромењене под влашћу епископа који су за њих одговорни, посебно ако су током тридесет година несумњиво биле пренете под њихову јурисдикцију и управу.”⁴⁹²

Прихватање расколника и анатемисаних лица у заједницу, као и упад на канонске територије које им не припадају, доводе до потпуног и непоправљивог одвајања „Митрополије Бесарабије” и придружених епархија од канонског црквеног простора и чине литургијско општење са њима немогућим. Прелазак јерарха или свештеника из Митрополије Кишињева, једине канонски признате црквене структуре у Молдавији, у „Митрополију Бесарабије”, или пак литургијско општење са њом, оцењује се као кршење канона Православне цркве, што повлачи прекид Светог општења.⁴⁹³

Тренутно је Православна црква Молдавије (Митрополија Кишињева) приморана да заузме чврст став и очува Традицију и Каноне Православне цркве.⁴⁹⁴

Укратко, можемо уочити следеће.

Обнова активности „Митрополије Бесарабије” ствара бројне канонске и теолошке проблеме и противречи основним нормама Васељенске православне цркве. Делатност ове структуре под окриљем Румунске патријаршије нарушава традиционалну јурисдикцију Руске православне цркве и показује склоност ка националистичком приступу на рачун географских принципа православља.

⁴⁹² Decisioni dei Concili Ecumenici. Bucarest, 2003.

⁴⁹³ Moss Vladimir. The Orthodox Church in the Twentieth Century. Volume 1: 1901–1927, 2021, pp. 247–249. ISBN 978-1-304-54603-6.

⁴⁹⁴ Види више: Orthodox Church of Moldova. Orthodox Church of Moldova (10.10.2025.)

Штавише, таква ситуација изазива раскол међу верницима, ствара услове за дуготрајне црквене сукобе и обликује нову, озбиљну линију поделе у светском православљу. Канонско и мирно решење овог проблема захтевало би преиспитивање принципа црквене организације у складу са универзалном православном традицијом. У том смислу, дијалог заснован на поштовању канонских норми и јурисдикционих права могао би допринети помирењу између црквених структура укључених у сукоб. Само уравнотежен приступ, у складу са традиционалним принципима Православне цркве, а не даље једнострано кршење канонског права од стране „Бесарапске митрополије”, може обезбедити духовну стабилност и јединство верника у региону.

Политиколог Корнелиу Ђуреа је истакао да Црква Бесарабије покушава да преузме што више парохија од Молдавске митрополије и подсетио да је током владавине Владимира Воронина тај процес био ефикасно заустављен: „Воронин је забранио Цркви Бесарабије да уђе у Молдавију, јер је то сматрао мешањем друге државе.”⁴⁹⁵ Према његовим речима, румунска страна финансира ту Цркву, што искључује њену независност. Ђуреа је такође нагласио да је Црква одувек била инструмент геополитике и да то остаје и данас. Он је навео да, ако Молдавија жели да ојача своје суверенистичке тенденције, треба да се ослани на Молдавску митрополију: „Посебну пажњу треба посветити спречавању јачања структура које промовишу унионизам”, сматра политиколог. По његовом мишљењу, растући утицај Митрополије Бесарабије последњих година представља облик „пузајућег унионизма” који треба зауставити, а заштита националне Цркве могућа је само ако на власт дођу снаге способне да се одупру спољном мешању.

Сабор Румунске православне цркве одлучио је да настави финансијску подршку и развој такозване Митрополије Бесарабије у Молдавији. Одобрени су нови начини финансирања расколничке структуре јер је, према саопштењу прес службе Румунске патријаршије, „међународно финансирање престало”. Очигледно је да Румунска црква може финансирати структуру која је изазвала раскол у Молдавији, али Руска црква не може помоћи Молдавској митрополији: тако су одлучиле „објективне” власти странке ПАС (Маје Санду).

⁴⁹⁵ Dulgher Maria. The experts' opinions: What are the possible 'combinations' in the future parliament? // Moldova.org. <https://www.moldova.org/en/experts-opinions-possible-combinations-future-parliament/> (10.10.2025.)

Власти у Кишињеву заинтересоване су за пораз Православне цркве Молдавије јер у њој виде „руку Кремља”, иако је та институција део Руске православне цркве од 1813. године. Они који проповедају русофобију имају за један од својих циљева изолацију Молдавије од било каквих веза са Русијом, укључујући и црквене.⁴⁹⁶

Архиепископ Марчел изјављује: „Имамо право и морамо се молити светитељима румунског, српског, бугарског и грчког порекла: то су наши светитељи. И они више нису грађани било које земље. Напустили су овај привремени свет. Тамо где време престаје, почиње вечност. Они су изнад тога. Губитак заштите светитеља који су израсли из корена Руске православне цркве значи прекид или кидање веза са тим светитељима који су мислили као ми; који су живели и суочавали се са истим проблемима као и ми; који нису страни Руској православној цркви, у којој се Православна црква Молдавије осећа веома удобно. Она није угрожена ни на који начин. Нико јој ништа не намеће. Не осећам никакав притисак из Москве.”⁴⁹⁷

Према архиепископу Балтија и Фалештија: „Поступци садашњих централних власти Републике показују намеру не да румунизују Молдавију, већ да је лише независности прикључењем Румунији. Процес румунизације започео је пре више од тридесет година, када су политичке снаге које су довеле до изласка Молдавије из Совјетског Савеза и прогласиле њену независност спровеле прелазак са ћирилице на латиницу и, као главни хералдички симбол молдавске државе, увеле румунску заставу са додатком малог детаља – државног грба. Румунизација се спроводи у различитим областима наше земље, а то је посебно видљиво у образовању. Деценијама се про-румунске идеје усађују будућим наставницима на педагошким универзитетима, а они их затим преносе млађим генерацијама. У школама деца уче румунски

⁴⁹⁶ О политици Санду видети: Vernole Stefano. Geopolitics of Gagauzia and Moldova's EU Aspiration // Special Eurasia. <https://www.specialeurasia.com/2025/09/19/gagauzia-moldova-elections/> (10.10.2025.)

⁴⁹⁷ Roarch. A historic moment at the Patriarchal Cathedral in Bucharest: The new Confessor Saints have been proclaimed // Roarch. <https://roarch.org.uk/a-historic-moment-at-the-patriarchal-cathedral-in-bucharest-the-new-confessor-saints-have-been-proclaimed/#:~:text=These%20saints%20were%20canonised%20or%20inscribed%20in,piety%20of%20the%20people%20toward%20them.%20> (10.10.2025.)

језик уместо молдавског, историју Румуна уместо историје Молдавије, а проучавање руског језика је искључено из школских програма.

Са доласком садашње владе, ти процеси су убрзани. Међутим, већ је јасно да су власти прешле у следећу фазу свог плана. Све је усмерено ка новој румунској анексији Молдавије. И, наравно, Православна црква Молдавије се том плану противи. С једне стране, она као верско-морална и идеолошка сила пружа отпор корумпирајућем утицају либералне пропаганде.⁴⁹⁸ Ми желимо да живимо у својој сувереној држави и под нашој верском јурисдикцијом. Православна црква Молдавије већ више од 200 година припада Руској православној цркви, и садашњим про-румунским властима то се нимало не допада. Стога је притисак на Православну цркву Молдавије управо због тога: она снажно спречава румунске агенте у спровођењу њихових планова за брзу окупацију Молдавије.”

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ И СУКОБИ

Превлађујућа већина верника Православне цркве Молдавије остаје верна Руској православној цркви. Само неколицина, углавном маргиналних, као што је апостол написао: „Они изађоше од нас, али не беху наши...” (1. Јованова 2:19), прелазе у такозвану Митрополију Бесарабије. Многи чланови свештенства који су ушли у раскол, док су још били у канонској Цркви, били су подвргнути црквеним санкцијама или су им судили црквени судови због дисциплинских прекршаја или неморала. Желимо да подсетимо да сваки члан свештенства Православне цркве Молдавије приликом рукоположења полаже заклетву да ће остати веран својој Цркви и својој јерархији. Међу лаицима, они који су прешли углавном су уверени романофили или су пали под утицај пропаганде. Разборити грађани нашег друштва потпуно разумеју да уједињење са Румунијом, не дај Боже, неће донети велико благање Молдавцима. Наши дедови и баке, који су живели током окупације Молдавије 1918. и 1940-их, сећали су се тог периода са ужасом: малтретирања и премлаћивања од стране Румуна, који су сматрали Молдавце људима другог реда. „Ми ћемо у очима својих

⁴⁹⁸ Лазаревич Даяна, Милошевич Зоран. Разрушение моральных и семейных ценностей по гей/квир-повестке дня // Материалы Всероссийской научной конференции «Черняховские чтения», посвященной Году Семьи в России. г. Черняховск, 30 мая 2024 г./ под ред. В.В. Мищенко. – Москва : МПГУ, 2024. – с. 67-84. – ISBN 978-5-6052586-5-0.

суседа остати „не-Румуни”. То ће несумњиво утицати на наша основна права и могућности. Па зашто ићи тамо где никада нећемо бити 100% своји и где нам је суђено да играмо улогу, да тако кажемо, помоћног особља? Молдавија је православна земља. Према последњем попису, 95% нашег становништва изјашњава се као православно.⁴⁹⁹ Стога се нећемо бојати да кажемо да је језгро наше нације још увек морално здраво. Људи су за породицу, породичне вредности и традиције. Води се политика усмерена на уништавање морала и породице. И поново, Православна црква Молдавије је у првим редовима те борбе. Ми проповедамо, поучавамо и васпитавамо своје парохијане у ономе чему нас учи Реч Божја: хришћанском моралу и Духу истине.”

Узгред, истовремено, такозвана Митрополија Бесарабије показује запањујућу лојалност свим антихришћанским иницијативама садашњих власти и потпуну неактивност према пропаганди нетрадиционалних односа. УН је покренуо питање покушаја одузимања стотина црквених објеката Православној цркви Молдавије. Такође је покренуто питање кршења права наших верника на слободно кретање. Важно место у нашим расправама заузело је и без преседана наметање огромних новчаних казни (око 2.000 евра) због наводног изборног поткупљивања, којима је било изложено стотине верника, укључујући свештенике који су ишли на поклоничко путовање у Русију. Потпуно измишљена оптужба и казна... Једна од ових мера усмерених против нас јесте притисак, подривање јединства Православне цркве, намамљивање свештеника и парохијских настојатеља митом. Знам податке за 2023. годину. Нудили су 4.000–5.000 долара за једнократни прелазак — дакле, за чин кршења свештеничке заклетве. А затим су следиле месечне стипендије. Био је талас таквих прелазака у 2023. години. Ове године, од 1.363 парохије Православне цркве Молдавије, само 22 настојатеља ушла су у раскол. То је мање од 1%, али је провладини медији представљају другачије. Ово се данас дешава у срцу европског континента.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ Censimento della popolazione della Repubblica di Moldavia, 2024. Istituto Nazionale di Statistica.

⁵⁰⁰ Видети више о свештенику који је напустио Московски патријархат ради Румунске православне цркве: Orthodox Times. Priests from Moldova leave Moscow Patriarchate and join Romanian Church // Orthodox Times. <https://orthodoxtimes.com/priests-from-moldova-leave-moscow-patriarchate-and-join-romanian-church/> (10.10.2025.)

„Не може се издати Црква”, епископ Марчел је потом позвао вернике да буду духовно снажни на дан Крштења Русије (28. јул): „Као што човек не може бирати своје родитеље, тако не може издати Цркву. То је тежак грех, на који Свети Оци упозоравају. Председница Молдавије је истакла да ће Молдавска православна црква бити инструментализована у интересима друге државе. У исто време, није рекла ни реч о томе како и у којој мери румунска страна издржава Митрополију Бесарабије.”

Њему се придружио митрополит Владимир Кишињевски и целе Молдавије, изјавивши да је сваки покушај Румунске православне цркве да полаже право на цркве на територији Молдавије деценијама након завршетка рата без правне основе: „Постоји рок застарелости од 30 година. Румунска православна црква је деловала овде од 1918. до 1940, затим од 1941. до 1944. Током та два периода, како документи потврђују, изграђено је осам цркава. Међутим, након повратка Молдавске митрополије Руске православне цркве 1944. године, рок од 30 година за подношење било каквог захтева је истекао. То се није догодило. Зато је, са правне тачке гледишта, полагање права данас, 2025. године, апсолутно неумесно,” рекао је митрополит. За Владимира је данас главни задатак изградња јасног система правне заштите у Молдавској митрополији, како би се спречили било какви покушаји притиска.⁵⁰¹

Протојереј Јулијан Раца (Православна црква Молдавије) указао је на ову тачку: „Веома ми је жао што чујем све што је госпођа председница рекла о Цркви. Она говори о инструментализацији Цркве у интересима стране државе, али истовремено не види да Митрополија Бесарабије прима плате из Румуније. Ми смо претворени у жртвено јагње да би своје неуспехе пребацили на нас. Нека преузму одговорност, уместо што траже кривце.”⁵⁰²

Tanas Alexander. Romanian Orthodox Church welcomes Moldovan priests wanting to join // Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/romanian-orthodox-church-welcomes-moldovan-priests-wanting-join-2024-04-25/> (10.10.2025.)

⁵⁰¹ Orthodox Church of Moldova. The Appeal of His Eminence Metropolitan Vladimir to the Fullness of the Orthodox Church of Moldova, in the Context of the Parliamentary Elections of 28 September 2025, 5 settembre 2025.

⁵⁰² Vernole Stefano. Le elezioni in Moldavia rappresentano uno spartiacque per l'identità futura del Paese // CESE-M. <https://www.cese-m.eu/cesem/2025/09/le-elezioni-in-moldavia-rappresentano-uno-spartiacque-per-lidentita-futura-del-paese-2/> (10.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Можемо говорити о теорији да про-западна председница Маја Санду разматра могућност да Православну цркву Молдавије прогласи незаконитом у земљи, као што је то учинила Украјина, означивши је као страног агента и непријатеља европске интеграције (ово мишљење о намерама Санду изнео је недавно главни уредник портала Традиција, Виктор Жошу). Између осталих знакова, 29. августа 2024. посланик ПАС-а Василе Шојмару позвао је на националној телевизији ТВР да се забрани Православна црква Молдавије. Иако је Санду негирала такве намере, њени критичари је оптужују да остаје двосмислена како не би изгубила подршку на општим изборима 28. септембра. Забрана ПЦМ-а ојачала би позицију ривалске Румунске православне цркве. Та могућност би дала замајац уједињењу Молдавије са Румунијом, отварајући земљи врата за чланство у ЕУ и НАТО.

Међутим, консултовањем званичних извора ПЦМ појављује се проблематична ситуација, коју европска дипломатија и јавно мњење нису довољно размотриле.

Представници Православне цркве Молдавије описују оно што се дешава као систематски прогон и дискриминацију верника због њихових историјских верских веза, што се може сматрати кршењем права на слободу вероисповести. То је, између осталог, изјавио на 59. заседању Уједињених нација архиепископ Балтија и Фалештија, Марчел Михеску.

Као примери прогона наводе се следеће чињенице: више од стотину свештеника кажњено је новчаним казнама између 1.000 и 2.000 долара због поклоничких путовања у Русију; стотине свештеника позиване су у полицију, где су били приморани да потпишу записнике о „изборном поткупљивању”, јер су примили СМС поруку из банке у Русији, што се, наравно, не може тумачити као доказ било какве незаконите активности, пошто: примање СМС поруке није злочин; многи свештеници имају рођаке који раде у Русији; а подршка Мајке Цркве (а Црква у Молдавији је аутономни део Руске православне цркве) у изградњи храмова и развоју парохијских активности такође није прекршај.

Међутим, добијање признања за „изборно поткупљивање” толико је важно молдавским властима да су свештеницима обећали да ће, ако потпишу записник са таквом формулацијом, казна бити знатно мања; ако га не потпишу – биће већа. Сви поклоници који су путовали у Русију или присуствовали верским семинарима са руским представницима у другим земљама говорили су о малтретирању на

молдавској граници. Задржавани су по неколико сати ради прегледа и претреса, торбе су им цепане, телефони одузимају на инспекцију, а преписка прегледана. Постоје и случајеви свештеника који тврде да су под надзором или да им се прислушкују телефони.⁵⁰³

Архиепископ Марчел Михеску из Балтија и Фалештија био је спречен да стигне у Јерусалим на време како би учествовао у церемонији Светог Огња; 17. априла, пре укрцавања у авион за Свету земљу, задржан је на аеродрому у Кишињеву ради „полицијске контроле” и задржан без пасоша све док лет није полетео. Није му понуђен никакав разлог за притварање, док је примећено да је делегацији „Митрополије Бесарабије”, молдавске расколничке структуре зависне од Румунске патријаршије, дозвољено да отпугује истим летом без икаквих проблема. Други покушај архиепископа да напусти земљу такође је одбијен, иако не постоји никакво законско ограничење које би му то забрањивало. Патријарх Теофило из Јерусалима изразио је забринутост због ове дискриминаторне мере, као и митрополит Лука из Запорожја и Мелитопоља, из подједнако прогоњене Украјинске православне цркве („Цена искушења није само духовна, већ и физичко уништење целог народа”).

Михеску је на аеродрому дуго и демонстративно претресан; његова документа су му враћена тек након што је авион полетео. Стручњаци ову ситуацију објашњавају блокирањем путовања у иностранство за више лица, односно ограничавањем њихове слободе кретања, јер се сматрају противницима идеолошко-политичке линије садашње молдавске владе.

Други значајан догађај односи се на село Гринеуци у округу Ришкани, где је један свештеник, без знања или одобрења својих верника, одлучио да пређе у „Митрополију Бесарабије” заједно са црквом коју су мештани изградили о сопственом трошку. Парохијани су били огорчени, након чега је полиција почела да их насилно избацује из храма, док је „свештеницима” „Митрополије Бесарабије” било дозвољено да врше богослужења. Мештани су позвали у помоћ све „одговорне” снаге у друштву. Обратили су се Викторији Фуртуни, једином политичару који је отворено стао у одбрану Молдавске православне цркве и права верника да сами изаберу своју духовну

⁵⁰³ Moldova 2023 Human Rights Report. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_MOLDOVA-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf (10.10.2025.)

припадност: „Митрополија Бесарабије више није црква. То је организација која делује као политички пункт, у служби унионистичке агенде и страних интереса. Њихов циљ је уништавање молдавског идентитета, брисање језика, памћења и саме идеје независне Молдавије,” рекла је Фуртуна. После гласања о статусу парохије Рођења Пресвете Богородице у селу Гринеуци, округ Ришкани, верници канонске Молдавске митрополије остварили су убедљиву победу: 267 верника гласало је за останак у оквиру Молдавске православне цркве. Истовремено, само девет особа изразило је жељу да пређе у „Митрополију Бесарабије”. Организација Ador Oraşul Meu покренула је пројекат „Заштитимо веру”, који пружа правну помоћ свим парохијама и свештенству у одбрани интереса Цркве, „штитећи их од незаконитих поступака полиције”.⁵⁰⁴

У том контексту треба подсетити да је пренос неких објеката у Кишињеву на „Митрополију Бесарабије” 2023. године лично затражио румунски патријарх Данијел током састанка са председником парламента Молдавије, Игором Гросуом. Пренос храма у Старим Дубосарима догодио се у исто време када је румунска парламентарна делегација посетила земљу и разговарала са „Бесарапцима” (и, вероватно, са молдавским властима) о питању враћања црквене имовине у Молдавију. Ово показује огроман утицај „братске” Румуније на молдавску политичку елиту.

Према овој логици, молдавске власти би могле да одузму било коју државну цркву Молдавској православној цркви. Слично Украјини (где власти оправдавају раскидање уговора са канонском црквом наводним недостацима у одржавању храмова), сличан процес може бити покренут и у Молдавији. Чак и храм може бити одузет у случају када је дошло до такозваног „преласка” заједнице из ПЦМ у „Митрополију Бесарабије”. Међутим, тај процес је незаконит или барем спорног карактера (појам „прелазак” не постоји у молдавском законодавству). Са становишта православних канона, такви преласци представљају одступање у раскол, а са правне тачке гледишта – експропријацију храмова од стране „пљачкаша”, јер су присталице

⁵⁰⁴ Sportmedia. Moldovan priest assaulted and kicked out of church after switching to the Romanian Patriarchate (Video) // Sportmedia.
<https://spotmedia.ro/en/news/news/moldovan-priest-assaulted-and-kicked-out-of-church-after-switching-to-the-romanian-patriarchate-video> (10.10.2025.)

румунске цркве не само промениле јурисдикцију, већ и присвојиле црквену имовину.

У интервјуу за програм Пулс на Каналу 5 са Јуријем Ђатковским, архиепископ Марчел Михеску је нагласио: „Митрополија Бесарабије намамљује молдавске свештенике новцем и преварама, као што се догодило са црквом у селу Гринеуци, у округу Ришкани.⁵⁰⁵ Парохијани су требали да одлуче да ли ће или неће пренети локални храм под другу јурисдикцију током збора мештана. Међутим, превара се састоји у томе што тог збора уопште није било, као ни у другим случајевима. Штавише, лажни свештеници који доносе такве одлуке морају знати да губе контролу и власништво над тим парохијама након преласка у јурисдикцију Митрополије Бесарабије. Ове одредбе садржане су у Статуту Румунске православне цркве (чл. 169), која је потчињена румунској влади. У ствари, све те молдавске цркве постале су власништво Румуније.”

На пример, у октобру 2024. године румунски политичар Клаудиу Трзиу изјавио је да је један од услова за европску интеграцију Молдавије „повраћај имовине Румунске патријаршије”. Након тога, у јуну 2025. године, парламентарна делегација из Букурешта, током посете „Митрополији Бесарабије”, разговарала је о питању „повраћаја црквене имовине”, односно преноса молдавских храмова и манастира румунској црквеној структури.

У стварности, не би требало да Румунија поставља питање „повраћаја” црквене имовине, коју румунски политичари и „Митрополија Бесарабије” из неког разлога сматрају својом, већ Република Молдавија, која би могла да потражује црквену имовину коју су румунске трупе однеле из земље 1944. године. На крају рата, московски патријарх Алексије предложио је, као један од корака ка помирењу, да румунска црква „врати ствари и свештене одежде однете из храмова у областима које су окупирали Румуни, као и све конфисковане црквене фондове и друге вредне предмете”. Тадашњи поглавар Румунске православне цркве, патријарх Никодим, сагласио се, мада је негирао умешаност своје цркве у крађу црквеног блага. Између априла и августа 1945. године, део однетих црквених добара и

⁵⁰⁵ Channel 5 Moldova. Пулс с Јурием Дзятковским. Архиепископ Бельцкий и Фалештский Маркелл / 02.07.2025.

https://www.youtube.com/watch?v=CqnuDCJX_ls (10.10.2025.)

богослужбених предмета враћен је у Молдавију, али многи су остали у Румунији.⁵⁰⁶

Поред неједнакости у праву на финансирање, проблеми су настали током демонстрација када је полицијски кордон постављен против православне поворке у знак подршке традиционалним породичним вредностима, одржане у исто време када и геј парада у Кишињеву у јуну ове године. Наводно је полиција користила бибер-спреј против учесника породичне поворке; свештеник који је пратио парохијане у поворци оборен је на земљу, а син једног од њих ударио је главом о асфалт.⁵⁰⁷ Према подацима најновијег истраживања ИМАС-а, већина Молдаваца подржава протесте: 87% је против организовања ЛГБТ маршова и легализације истополних бракова; 92% је против јавног испољавања осећања представника ЛГБТ заједнице; 86% сматра да традиционалну породицу треба штитити и јачати на законодавном нивоу.⁵⁰⁸

На међународном нивоу, неки гласови подигнути су у одбрану Молдавске православне цркве и против политике Маје Санду. Белгијска посланица Европског парламента Барбара Бонте упутила је званичан захтев Европској комисији тражећи преиспитивање статуса Молдавије као земље кандидата за чланство у ЕУ.⁵⁰⁹ Тај апел заснива се на „систематским кршењима верских слобода парохијана и свештенства Молдавске митрополије”, која је у канонском јединству са Московском патријаршијом. Основ овог документа налази се у извештају литванске организације за људска права *Žmogaus teisių apsauga*, представљеном на заседању Савета УН за људска права. Документ описује бројне наведене случајеве притисака молдавских власти: покушаје забране делатности ПЦМ-а; задржавање архиепископа Марчела на аеродрому током Васкрса; насилна одузимања храмова од стране представника „Митрополије Бесарабије”

⁵⁰⁶ Fedorov A. Русская Православная Церковь и Румынская Патриархия (1944–1948) // Церковь и время. Moskva, 2004 г.

⁵⁰⁷ Ground. Police Knock Priest to the Ground During Protest in Moldova // Ground. <https://ground.news/article/moldovan-police-repress-with-brutal-physical-force-the-participants-in-a-peaceful-march> (10.10.2025.)

⁵⁰⁸ National Survey of Moldova | May 2025. <https://www.iri.org/resources/national-survey-of-moldova-may-2025/> (10.10.2025.)

⁵⁰⁹ Parliamentary question - E-001834/2025. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-10-2025-001834_EN.html (10.10.2025.)

без интервенције државних органа; административне прогоне и новчане казне против верника.

Тај апел заснива се на „систематским кршењима верских слобода парохијана и свештенства Молдавске митрополије”, која је у канонском јединству са Московском патријаршијом. Основ овог документа налази се у извештају литванске организације за људска права *Žmogaus teisių apsauga*, представљеном на заседању Савета УН за људска права. Документ описује бројне наведене случајеве притисака молдавских власти: покушаје забране делатности ПЦМ-а; задржавање архиепископа Марчела на аеродрому током Васкрса; насилна одузимања храмова од стране представника „Митрополије Бесарабије” без интервенције државних органа; административне прогоне и новчане казне против верника.⁵¹⁰

Ако би митрополит Владимир званично изјавио да Митрополија Молдавије (ЦМО) сматра предложене облике европске интеграције непожељним, на пример зато што подразумевају интензивирање „ЛГБТ политике”, или ако би, следећи већину верника у земљи, изразио подршку независној Молдавији, омча око врата Цркве би се, вероватно, још више затегла.

Даље, архијереј Балтског и Фалештског округа, Маркел Михаеску, оштро је критиковао притварање гувернерке Гагаузије (где живи православна хришћанска мањина која говори турским језиком), Евгеније Гуцул, изразивши свој грађански и хришћански став: „Од самог почетка нисам се слагао са хапшењем башканке Гагаузије, Евгеније Гуцул. Овде је, голим оком се види, да разлог њеног притварања уопште није био правни. Због тога сам одмах изразио своје неслагање”, нагласио је он. „Желим отворено да кажем: она не треба да буде иза решетака. Прави кривци треба да се траже на другом месту. И као грађанин и као хришћанин уверен сам да је овај случај провидан и неправедан”, додао је архијереј.

⁵¹⁰ EU Neighbours East. Enlargement Commissioner Marta Kos meets representatives of Moldova's religious communities // EU Neighbours East. <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/enlargement-commissioner-marta-kos-meets-representatives-of-moldovas-religious-communities/> (10.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Он је такође позвао Гагаузе да буду истрајни и верни, подсећајући их да су све земаљске невоље пролазне: „Морате веровати у Господа и тражити Његову подршку.”⁵¹¹

Свештенство Митрополије Кишињева такође је изразило подршку Евгенији Гуцул; у парохијама Молдавске православне цркве служе се молитве за њено здравље, а владика Маркел позвао је све да присуствују молитвеном бдењу у знак подршке гувернерки.

Према речима монаха, случај Гуцул се сматра пресудом против саме аутономије региона: „Све што се сада дешава око Евгеније Александровне јесте без преседана – то је притисак, и то не само на једну особу, већ и на цео народ Гагаузије.”

Међу свештеницима који су подржали башканку Гагаузије био је Генадије, клирик цркве Светог великомученика Димитрија Солунског у граду Ањени Ној: „Људски суд је често неправедан. Али није страшно када си са Богом и Бог је са тобом. Господ је моћан да подигне оне који су Му верни. Ко може бити против нас, ако је Бог са нама?”

И протођакон Андријан изразио је свој став, нагласивши да је Божја истина увек изнад сваког људског суда и да на крају увек побеђује.

У овом општем хаосу, апел архијереја Маркела делује као глас који вапије у пустињи: „Разлози за ћутање руководства ЦМО, Синода, митрополита Владимира и других епископа су нејасни. Не сматрамо себе овлашћенима да саветујемо црквену јерархију, али став одвојености, као што је показало украјинско искуство, има погубне последице. После избора може бити прекасно за протест или било какве захтеве.”

Према друштвеној анкети објављеној последњих месеци, 15% испитаника се идентификује са Румунском православном црквом, док 73,4% припада Руској цркви.

У вези са пресудом Евгенији Гуцул, владика је додао: „Господ не ставља човеку на плећа више него што може да поднесе. Будите јаки: ако Бог да, Божја истина ће победити.”

Иако лично не познаје Евгенију, архијереј је истакао колико је важно сада молити се за њу и њену породицу: „С обзиром на то, да

⁵¹¹ Euygur Burc. Moldova detains leader of autonomous Gagauzia region // AA. <https://www.aa.com.tr/en/world/moldova-detains-leader-of-autonomous-gagauzia-region/3520852> (10.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Евгенија Гуцул има децу, на ум ми долазе речи из Јеванђеља: 'Немогуће је да саблазни не дођу; али тешко ономе преко кога саблазни долазе! Боље би му било да му обесе камен око врата и баце га у море, него да саблазни једнога од ових малених.'" Све ово прати украјински модел: канонска Молдавска православна црква приказује се као „рука Кремља”, а расколничка „Митрополија Бесарабије” као „вољена супруга”.

„Могли бисмо у недоглед набрајати примере како су власти згазиле темељни документ земље. Молдавски суд је послао у затвор Евгенију Гуцул, храбру жену која се супротставила про-западном систему. Власт није прихватила аргумент да њено најмлађе дете има свега три године, што је, према међународном кривичном праву, олакшавајућа околност која омогућава одлагање казне.”⁵¹²

После овог процеса, демократија изгледа као празна реч. Пресуда Гуцуловој изречена је на празник иконе Богородице Почајевске, што верници тумаче као знак да ће сама Царица Небеска бити њена Заступница. Положај Маје Санду је тежак због Придњестровља. Са Гагаузијом још може изаћи на крај, али са Придњестровљем не може. Оваква политика неминовно води ка губитку територије – питање је само времена.

ЛИТЕРАТУРА

- Censimento della popolazione della Repubblica di Moldavia, 2024. Istituto Nazionale di Statistica.
- Channel 5 Moldova. Пуљс с Юрием Дзятковским. Архиепископ Бельцкий и Фалештский Маркелл / 02.07.2025.
https://www.youtube.com/watch?v=CqnuDCJX_ls (10.10.2025.)
- Decisioni dei Concili Ecumenici. Bucarest, 2003.
- Dulgher Maria. The experts' opinions: What are the possible 'combinations' in the future parliament? // Moldova.org. <https://www.moldova.org/en/experts-opinions-possible-combinations-future-parliament/> (10.10.2025.)
- EU Neighbours East. Enlargement Commissioner Marta Kos meets representatives of Moldova's religious communities // EU Neighbours East. <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/enlargement-commissioner-marta-kos-meets-representatives-of-moldovas-religious-communities/> (10.10.2025.)

⁵¹² TASS. Having young children to have no effect on sentence delay chances for Gagauz head — lawyer // TASS. <https://tass.com/world/1998963> (10.10.2025.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

- Euygur Burc. Moldova detains leader of autonomous Gagauzia region // AA. <https://www.aa.com.tr/en/world/moldova-detains-leader-of-autonomous-gagauzia-region/3520852> (10.10.2025.)
- Fedorov A. Русская Православная Церковь и Румынская Патриархия (1944–1948) // Церковь и время. Москва, 2004 г.
- Ground. Police Knock Priest to the Ground During Protest in Moldova // Ground. <https://ground.news/article/moldovan-police-repress-with-brutal-physical-force-the-participants-in-a-peaceful-march> (10.10.2025.)
- Infotag. Metropolitanate of Bessarabia does not Recognize Decision of Metropolitanate of Moldova, which Deprived Several Priests of Their Dignity // Infotag. <https://www.infotag.md/populis-en/311480/> (10.10.2025.)
- Лазаревич Даяна, Милошевич Зоран. Разрушение моральных и семейных ценностей по гей/квир-повестке дня // Материалы Всероссийской научной конференции «Черняховские чтения», посвященной Году Семьи в России. г. Черняховск, 30 мая 2024 г./ под ред. В.В. Мищенко. Москва : МПГУ, 2024. с. 67-84. ISBN 978-5-6052586-5-0.
- Moldova 2023 Human Rights Report. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_MOLDOVA-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf (10.10.2025.)
- Moss Vladimir. The Orthodox Church in the Twentieth Century. Volume 1: 1901–1927, 2021, pp. 247–249. ISBN 978-1-304-54603-6.
- Милошевић Зоран. Геополитички смисао Румуније // Румунија – Велика Румунија и Словени. Црна Бара: Удружење „Милош Милојевић”, 2021. стр. 36-37.
- National Survey of Moldova | May 2025. <https://www.iri.org/resources/national-survey-of-moldova-may-2025/> (10.10.2025.)
- Orthodox Canada. Metropolitan Anastasy (Gribanovsky) // Orthodox Canada. [https://orthodoxcanada.ca/Metropolitan_Anastasy_\(Gribanovsky\)](https://orthodoxcanada.ca/Metropolitan_Anastasy_(Gribanovsky)) (10.10.2025.)
- Orthodox Church of Moldova. Orthodox Church of Moldova (10.10.2025.)
- Orthodox Church of Moldova. The Appeal of His Eminence Metropolitan Vladimir to the Fullness of the Orthodox Church of Moldova, in the Context of the Parliamentary Elections of 28 September 2025, 5 settembre 2025.
- Orthodox Times. Priests from Moldova leave Moscow Patriarchate and join Romanian Church // Orthodox Times. <https://orthodoxtimes.com/priests-from-moldova-leave-moscow-patriarchate-and-join-romanian-church/> (10.10.2025.)
- Parliamentary question - E-001834/2025. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-10-2025-001834_EN.html (10.10.2025.)
- Roarch. A historic moment at the Patriarchal Cathedral in Bucharest: The new Confessor Saints have been proclaimed // Roarch. <https://roarch.org.uk/a->

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

historic-moment-at-the-patriarchal-cathedral-in-bucharest-the-new-confessor-saints-have-been-proclaimed/#:~:text="These%20saints%20were%20canonised%20or%20inscribed%20in,piety%20of%20the%20people%20toward%20them.%20" (10.10.2025.)

Sportmedia. Moldovan priest assaulted and kicked out of church after switching to the Romanian Patriarchate (Video) // Sportmedia. <https://spotmedia.ro/en/news/news/moldovan-priest-assaulted-and-kicked-out-of-church-after-switching-to-the-romanian-patriarchate-video> (10.10.2025.)

Statistica. Population and Housing Census 2024 // Statistica. <https://statistica.gov.md/en/population-and-housing-census-2024-9940.html> (10.10.2025.)

Tanas Alexander. Romanian Orthodox Church welcomes Moldovan priests wanting to join // Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/romanian-orthodox-church-welcomes-moldovan-priests-wanting-join-2024-04-25/> (10.10.2025.)

TASS. Having young children to have no effect on sentence delay chances for Gagauz head — lawyer // TASS. <https://tass.com/world/1998963> (10.10.2025.)

Vernole Stefano. Geopolitics of Gagauzia and Moldova's EU Aspiration // Special Eurasia. <https://www.specialeurasia.com/2025/09/19/gagauzia-moldova-elections/> (10.10.2025.)

Vernole Stefano. Le elezioni in Moldavia rappresentano uno spartiacque per l'identità futura del Paese // CESE-M. <https://www.cese-m.eu/cesem/2025/09/le-elezioni-in-moldavia-rappresentano-uno-spartiacque-per-lidentita-futura-del-paese-2/> (10.10.2025.)

VV.AA. Il nodo geopolitico della Repubblica Moldava di Pridnestrovie. Anteo Edizioni, 2019. ISBN 9788898444533.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Stefano Vernole
Centre for Eurasian and Mediterranean Studies CeSE-M
Italy
svernole@gmail.com

Stefano Bonilauri
Owner and Director of “Anteo Edizioni”
Italy
anteo.edizioni@gmail.com

THE REPRESSION OF THE ORTHODOX CHURCH IN MOLDOVA

Resume

The Church in the post-Soviet space is the only historical institution that has existed since time immemorial. It is the apparent root of the state itself and perhaps the only institution that the people truly respect.

Orthodox Christians represent the clear majority of the population in Moldova, exerting a significant influence on the social life of its citizens (whether Russian, Ukrainian, ethnic Moldovans or others) and are divided into two competing communities.

The following article is on the subject of the repression of the Orthodox Church in Moldova.

Keywords: The Moldovan Orthodox Church, Moldovan Christians, Bessarabian Metropolia.

Иван А. Чарота

(1952 – 2024)

Белоруски државни универзитет

Минск, Белорусија

НЕ САКРИВАЈМО СЕ ОД ИСТИНЕ Белоруско-српско-молдавске везе⁵¹³

Године 2014, на прославу Дана белоруске писмености и штампе, код нас је дошао Русин из Молдавије – Јуриј Васиљевич Иванов. Са њим су ме упознали још уочи празника, пре „округлог стола” страних писаца. И током три дана које смо заједно провели у Минску и Заслављу, ходао сам буквално запањен оним што сам чуо од тог човека: наиме, да је он наследио јединствене толковинске (?) рукописе који садрже поуздане податке о боравку на земљама данашње Молдавије нашег земљака – штампара Јурге (!) Скорине Полоцког... Искрено признајем, у оно што сам чуо, тада нисам поверовао. Истина, имајући у виду да су се у причама мог новог познаника као објекти пажње, поред Скорине⁵¹⁴, појављивали и преподобна Јефросинија, игуманија Полоцка, и Всеслав (Чаробњак), кнез Полоцки, реших да упознам нашег госта са епископом Венијамином, који је у том тренутку био председник Издавачког савета Белоруске православне цркве и викар Минске епархије, активно учествовао у оваквим манифестацијама и присуствовао празнику у Заслављу. Представљајући Ј. В. Иванова, укратко сам пренео суштину његових сензационалних података. Судећи по свему, и владику је то прилично заинтересовало.

⁵¹³ Овај чланак је објављен у знак сећања на професора Ивана А. Чароту, највећег белоруског србисте свих времена, и његово истраживање белоруско-српско-молдавских веза. Чланак је првобитно објављен у: Чарота Иван А. Не прятаться от истины. Ч. 1 // Беларуская думка, Но. 7, 2019. С. 50-56; Чарота Иван А. Не прятаться от истины // Беларуская думка, Но. 8, 2019. С. 37-43. Такође и на: Чарота Иван А. Франциск Георгий Скорина. Не прятаться от истины // Постор, журнал, Но. 1, 2020. С. 152-166. <https://www.zhurnal-prostor.kz/assets/files/2020/2020-01/01-2020-15.pdf>

⁵¹⁴ Франциск (Георгиј) Скорина (1486 – 1551?) – први штампар код Источних Словена (прим. прев. Д. Лазаревић).

Међутим, како се лако могло приметити, ни поштовани епископ није стекао утисак да је све то истина. Нисам га имао ни ја. Наравно, све што сам чуо о Скорини настојао сам непрестано да повежем и упоредим са оним што сам раније знао, али ништа није повезано испадало – нови подаци су и даље остајали у простору невероватног. Сумње су се гомилале све више и више. Посебно ме је збуњивало то што су личности које су, према причама Ј. В. Иванова, одредиле судбину Скорине, били представници рода српских владара Бранковића. Ствар је у томе, да оснивачу тог рода, Вуку Бранковићу, српски народни еп приписује издају у несрећној Косовској бици и такав обешчашћени лик се преноси кроз векове. У ствари, историографске потврде издаје не постоје; штавише, касније су из тог рода потекли светитељи, личности канонизоване од стране Цркве. Па ипак, како је рекао песник, „али ипак, ипак, ипак...” У међувремену, током три дана разговора о сумњивим моментима у заплетима за мене још увек као фатаморгана недокучивих рукописа, ипак сам се зближио са колегом Русином. И најзад смо разменили контакте, договоривши се да заједно радимо на материјалима чији је он власник.

Јуриј Васиљевич се показао као прилично активан кореспондент: слао је своје објављене и за штампу припремљене чланке о историји рода и родног краја, белешке о толковинској митологији. Захваљујући њима, као допуну ономе што сам чуо усмено, добио сам могућност да стекнем бар неку представу о толковинству, до тада мени потпуно непознатом. Узео сам у обзир, да је то словенска духовно-културна традиција, зачета у дубини векова и настављена све до средине XX века; истина, у последње време, под утицајем различитих околности, постала је затворена, готово тајна. Сада нестаје, јер је тренутно Ј. В. Иванов фактички једини у некој мери обавештени њен носилац. Наравно, то је у мени изазивало додатне сумње: таква чудна подударност околности, где се све сабија клином у личности мог новог познаника... Међутим, заједно са Јуријем Васиљевичем искрено сам жалио што конкретна суштина и историјски значај толковинства као појаве остају неистражени, сасвим непроучени. Нарочито се из публикација Ј. В. Иванова може сазнати да је оно одиграло изузетно важну улогу у животу Русина Молдавије, подржавајући просвету у складу са русинским традицијама, чувајући свест о словенској заједници и јединству, изражено наглашавајући и „белоруски вектор”. Одређени подаци о толковинству заиста су импресивни. Научну коректност и утемељеност нисам имао времена да проверим, па сам

поверовао на реч да се толковини помињу још код славног летописца Нестора и анонимног аутора *Слова о походу Игоревом*, да у етимологији истог тог назива највероватније постоје значења рус(ин)ских речи „толк” и „толока” (= место сабора, вече)...

Потом је нашу сарадњу прекинула моја болест, озбиљна операција и дуга рехабилитација. Због тога се нисмо срели са Јуријем Васиљевичем приликом његовог другог доласка у Минск. Међутим, чим сам се вратио у радну колотечину, одмах сам предложио молдавском колеги да се усредсреди на „толковинску Скоранијану” – објективно је било потребно да он да уводне, општеинформативне податке о оним рукописима које је наследио; за наш заједнички рад биле су потребне копије бар најважнијих страница и одговарајући изводи; а пошто је њихов језик тешко разумљив савременом читаоцу, изводи су барем морали бити преведени на савремени руски... Прилично брзо је Ј. Иванов то извршио и послао тражено. Тако сам добио копије три странице рукописа и превод два фрагмента текста који су на њима. Тада сам почео, колико сам могао, да осмишљавам добијени материјал, а пре свега – да превазиђем неповерење које је и даље постојало. Да ли је оно било објективно или субјективно, надам се да ће се касније утврдити, уз учешће колективног разума. За сада своју скромну задаћу видим у томе да упознам читаоце са конкретним резултатима остварене сарадње.

Пре свега, цитирајмо „историјско-изворну” напомену: „Ови текстови са делом породичног архива наследно су ми припали 1981. године од мог деде по очевој линији, становника села Нагорани, Ришканског округа Молдавске ССР, Василија Константиновича Иванова (1906–1980). Свој архив је В. К. Иванов наследио почетком тридесетих година прошлог века од свог оца, Константина Тимофејевича Иванова (1881–1933) и деде по мајчиној линији, Јакова Дмитријевича Ротара (1851–1930), становника села Нагорани, Бељцког округа Бесарабијске губерније. Архив је био породични, припадао великим Толковинима Молдавије, и купио се током многих година и векова. Ј. Д. Ротар и К. Т. Иванов били су последњи велики Толковини земље Молдавске.”⁵¹⁵

А сада покушајмо да размотримо послате копије:

⁵¹⁵ Овде и у наставку представљамо текстове личне преписке и копије материјала из архиве Ј. В. Иванова. – И.Ч.

Копија 1. То је предња страна листа. Овде је од неколико приказа састављена цела слика. Главне су профилне фигуре двојице мушкараца на истим или сличним столицама; седе лицем један према другом, под условним приказом сунца.

С лева, с круном на глави је Велики Толковин; с десна, у капи с пером – Скорина. Управо је то потврђено натписима над њиховим главама: „Велики Толковин Тврдобој” и „Јурга Скорина Полоцки”. Између наведених фигура нацртана је гомила књига (не може се утврдити да ли су штампане или рукописне) на ниском постољу. Уосталом, у погледу написаног треба се још снаћи. Превод Ј. Иванову за сада је успео само приближно. Али текст, постављен у оквиру испод цртежа, има приближно следећи садржај:

„И бише Велики Гони Великога Ра-Тата на Велику Капу у четрнаест хиљада петсто двадесетој години Великих Дарова. И стиже у Велике Расконе Нагоране к Великом Толковину Тврдобоју од господара Велике Земље Молдавске и Сучавског и Сиретског краја Петруча Штехвана (-ова?), врло вешт и искусан мајстор у штампању добрих књига Јурга Скорина Палацки.”

Ј. В. Иванов је објаснио да се наведени датум („у четрнаест хиљада петсто двадесетој години Великих Дарова”) односи на толковинско рачунање времена, што одговара 1542. години по рођењу Христовом.

Постоји још један натпис у оквиру при дну: „Велика Земља Великога Ра – Оца Горњег.”

Копија 2. Позадинска страна истог листа. У оквиру је написано: „Велика Чира Сињаваја (Плаветна?) – гони нашега Великога Ра – Оца на Капу Велику, блиставу и јарку.”

Ево и главног текста, који има за нас посебан значај, јер се у њему поново помиње име Скорине и, осим тога, конкретно наводи разлог његовог боравка на молдавским земљама: „И беше Јурга Скорина Палацки у Великој Сучави и Земљи Молдавској, јер га је позвала из Праге Чешке добра владарка Молдавска Јелена Српска – љубљена жена великог владара господара Петра Стефановића. Јер даде она себи завет да ће штампати лепа и сјајна писанија о својим великим прецима: Јовану Бранковићу – великом владару и господару Српском, о његовим великим родитељима – Стефану Бранковићу, великом владару и господару Српском, и његовој светој жени, великој владарки Ангелини Српској, и о целом њеном владарском роду (Бранковића),

који су понижени и на који су подигли велику клевету, неправду и увреду проклети и безумни Турци.”

Сарадња између Јурија Васиљевича и мене добила је прилично неочекивани наставак: у фебруару 2017. године он је дошао на књижевни форум у оквиру Минског сајма књига и изложбе и донео оригинале оних текстова о којима ми је причао и писао. Тако сам добио прилику да их држим у својим рукама и да их својим очима видим. У сваком случају, могу да посведочим да је то рукопис, изведен црним и обојеним оловкама на папиру који изгледа стар, али без посебне анализе тешко је утврдити његову старост; водени жигови се не примећују... Како год било, пошто сам бар нешто емпиријски могао сам да утврдим, стекао сам већ морално право да поделим са другима, ако не искуство, онда макар утиске о тим загонетним рукописима. То сам и учинио три пута у мају (на конференцијама у Шчучину и Минску). После тога, када се „земља испунила гласинама”, многи познаници почели су да зову и да се при сусретима распитују о „сензационалном открићу”. А ја бих, наравно, желео да сакупим што више доказа његове аутентичности.

Жанр ове публикације не дозвољава темељно разматрање свега откривеног, а тим пре детаљно коментарисање. Зато ћемо се засад ограничити одломцима из електронских писама власника тако необичних материјала после његове посете Минску у фебруару прошле године: „Успео сам да се позабавим архивом и нашао, за сада, још три документа. Један – наставак разговора Скорине са молдавском кнегињом Јеленом Српском. Узгред, у њему се говори о победи Срба на Косову пољу захваљујући храбрости самог Вука Бранковића и постојаности његових ратника. Други, о доласку Скорине 1520. године (!) у престоницу Молдавског кнежевства. Трећи, о хитном бекству Јурге Луке Франтишка Скорине Полоцког из Прага у Молдавију 1550. године (...).”

А још и овако: „Пронашао сам податке о смрти Скорине у једном казивању (још га нисам превео); ако се повеже са календаром од Р[ођења] Х[ристовог], то се догодило 22. септембра 1572. године у садашњим Ришканима; приближно место сахране знам, према документу и ономе што је у касним [19]70-им стигао да ми покаже мој деда. Узгред, тада је тамо био правоугаони камен-сто са натписима и знаком Скорине – месец који прекрива сунце.”

Последње од тих писама Јурија Васиљевича као да је сумирало његова истраживања и садржало следеће: „Постоји шест листова

толковинског летописа о боравку и делатности Скорине у Молдавском кнежевству 1520, 1542. и 1550. године. Тренутно сам открио и осам листова толковинског казивања „Путовања Великог Јурге Полацког по Великој Земљи Тројана”. У њима се говори о делатности Скорине у Молдавији после 1550. године и до 22. септембра 1572. године, када је умро. А још имам неколико десетина листова копија које сам некада начинио са оригинала, који су, по тврдњама мојих сродника, били штампани од стране Скорине у Молдавији (...) Иако нису оригинали, ипак су узорци штампарског рада Скорине у молдавском периоду. Још увек нисам пронашао: Сведочанства толковинских летописа о сусрету Скорине са Иваном Фјодоровим, источнословенским првоштампаром, у средњовековним Расконима, недуго пре смрти Скорине; Толковинско казивање о путовању Скорине на Исток, у Свету земљу, Персију и Индију! Почетком 1980-их држао сам их у својим рукама.”

Пре педесет година А.В. Флоровски, веома ауторитативни истраживач ширења Скорининог наслеђа, поделио је своја размишљања следеће садржине: „...Сада се пред истраживачима Скорине појавио нови неочекивани задатак – да схвате и проуче нови налаз, који је за сада загонетка. Ствар је у томе да су 1960. и 1962. године научницима постали доступни нови, веома кратки записи о Скорини, у којима се он назива ‘secretarius regis Datie’ или ‘Daciae’ (...) Треба напоменути да ми је још 1937. године било познато ово означавање Скорине као секретара краља ‘Дакије’ (‘Daciae’, варијанту ‘Datie’ нисам знао). Тада ми је било непријатно да објавим тај акт. Чекао сам да га објави она особа која га је првобитно пронашла. Ствар је у томе што ми је једном у јесен 1937. године професор Еторе Ло Гато у професорској читаоници Карловог универзитета у Прагу показао рукопис малог чланка који су му понудили за објављивање у часопису *L’Europa Orientale*. Професор ме је тада упитао да ли су у штампи познати акти из Падове наведени у том чланку. Међу текстовима с којима сам ту имао прилике укратко да се упознам, налазио се раније непознат текст с означавањем (онога) што нас сада интересује. Сматрао сам да ће акт ускоро бити објављен, па зато ни у једном од својих радова о Скорини из 1938–1946. године нисам правио упутнице на тај занимљив документ, јер сам сматрао да приоритет проналазача материјала треба сачувати. Акт ме је, међутим, толико заинтересовао, да сам одмах предузео мере да за себе лично

прибавим прелиминарне информације и да схватим изузетно занимљив налаз.”⁵¹⁶

Откриће је заиста било изузетно занимљиво и није могло проћи без пажње научника, а почетно образложење његове суштине посредством везе с „Дакијом” било је најлогичније. Нажалост, и та верзија и њени носиоци, као и живи уредник славистичког часописа који је излазио у Италији, коме је понуђено да објави тако изузетно занимљив материјал, као да су нестали из видокруга. На горе цитирано сведочанство А. В. Флоровског реакција наших истраживача Скорине није уследила. У сваком случају, њих нема ни у енциклопедијском приручнику посвећеном Скорини, ни у другим издањима Белорусије посвећеним истој личности. У емигрантској штампи интересовање за то питање, које је свакако захтевало научно разјашњење, ипак се испољавало. Штавише, саму историју овог питања које нас је привукло, у његовој дихотомичности – и „данској” и „молдаво-румунској” равни – може се пратити по материјалима објављене преписке Антона Флоровског с Витовтом Тумашем крајем 1980-их.⁵¹⁷ Испоставља се да је сенку „данског краља” изазвао управо г. Тумаш, који је у писму од 25.01.1966. сам писао: „Текст новопронађеног падуанског актовног записа (откривеног још 1960. године током потраге за ‘Скоринијаном’ у Падови, коју је по мом захтеву спровео г. Ј. Садовски) са детаљним разматрањем текста и коментарима, такође је припремљен за штампу...”⁵¹⁸

А. В. Флоровски је, са своје стране, изложивши оно што смо горе цитирали и споменувши своје покушаје да схвати суштину ствари, изјавио: „На моје упите, професор Панаитеску у Букурешту одговорио је да у румунским документима нема ничега о Скорини, и да би се можда могло радити о кнезу Н. Бесарабу, иако се он никада није називао ‘гех’. С друге стране, Државни архив у Копенхагену обавестио ме је да у данским актима 1507–1512. године нема никаквих помена о Скорини.”⁵¹⁹ Уз све то, можда не само из учтивости, Флоровски је истицао значај нове верзије: „Утолико је драгоцене Ваше откриће да

⁵¹⁶ Флороўскі А.В. Scoringiana // 450 год беларускага кнігадрукавання / Рэдкалегія: К.К.Атраховіч і інш. Мн., 1968. С.428-430.

⁵¹⁷ Скарыніяна ў ліставанні. Лісты 1965-1968 гг. Антона В.Флараўскага й Вітаўта Тумаша // Запісы. Беларускі інстытут навукі і мастацтва/ Zapisy. Byelorussian Institute of Arts and Sciences. 18. Нью Ёрк-New York, 1988. С.26-82.

⁵¹⁸ Исто. стр. 46.

⁵¹⁹ Исто. стр. 28.

је Скорина био секретар краља Ханса и да је студирао у Копенхагену. С нестрпљењем очекујем објављивање тог текста који тако занимљиво проширује наша знања о Скорини.”⁵²⁰ А после неког времена пожалио се: „Ваше писмо од 25.1.1966. благовремено сам примио и с нестрпљењем и најживљим интересовањем очекујем одштампану Вашу студију о Скорини. Али до данас, Ваш рад до мене није стигао!! Узгред, у првом писму мени сте писали да је Скорина студирао медицину (очигледно у Падови) у *Данској (истакао аутор – И. Ч.)*. На ком је то универзитету било? Одакле Вам ти подаци? И можда би се могла прибавити додатна информација у архиву у Копенхагену, могуће је да су тамо сачуване листе студената почетка XVI века.”⁵²¹

Како је и требало да се догоди, Флоровски се није ограничио на препоруке, него је започео сопствену истрагу – обратио се ректору Копенхагенског универзитета с молбом да потражи спискове студената из одговарајућег периода. И поново добио негативан одговор... У потрази за поузданим подацима ипак се држао других оријентира: „И даље ми се врти по глави да би ваљало размислити о могућим везама Скорине и с Молдавијом и с Влашком...”⁵²² Своје аргументе прашки професор понављао је учтиво, али упорно. Судећи по једном од његових писама, В. Тумаша су такође мучиле сумње: „Што се тиче могућности повезивања Скорине с Молдавијом и Влашком – пре пет година размишљао сам да ли да не потражим трагове Скорине и на земљама старе римске ‘Дакије’. Потом сам ту мисао одбацио из неколико разлога, а најпре зато што, ако би се у ‘римској Дакији’ Скорина налазио пре доласка у Падову 1512. године, било би онда немогуће утврдити где, на ком универзитету је у то време студирао медицину, јер универзитета, чини се, није било ни у Молдавији, ни у Влашкој. Због тога ми се чинило да је такав правац трагања – слепи колосек, мада, наравно, у биографији тако одлучног, покретљивог човека као што је Скорина, могу постојати и ствари које су, с наше тачке гледишта, сасвим ‘нелогичне’.”⁵²³ У суштини, овде је као главни контрааргумент присутан ништа друго до субјективни страх самог г. Тумаша да не наруши уобичајену шему и, сходно томе, његова категорична невољност за то. Споменута колебања наводе га да у

⁵²⁰ Исто.

⁵²¹ Исто. стр. 47.

⁵²² Исто. стр. 52.

⁵²³ Исто. стр. 54.

следећем писму подели плодове својих произвољних фантазија: „1512. година, када је у Падови докторирао ‘секретар краља Дакије’, у Италији је био врхунац Ренесансе с одушевљењем за античку културу, историју, терминологију. Тада су и папу римског често називали не ‘Намесником Христа’, него ‘Pontifex Maximus’. При таквој моди за антиком, и ‘Дакија’ у падуанском актовном запису, могуће је, обична ренесансна метафора, под којом се могла скривати било која земља која се приближно налази у правцу старе римске Дакије, без обзира на то да ли се она тада заиста тако званично називала или не. Међу њима је могла бити и Угарска, па чак и Чешка. Пошто је краљ Угарске тада био Владислав Јагеловић, можда је он назван ‘краљем Дакије’? То би нас водило управо ка оном ‘Златном Прагу’, где је Скорина боравио два пута и касније (...)”.⁵²⁴

В. Тумаш, наравно, није могао да не схвати да таква логика директно води до закључка да се таквом земљом, која се налази „негде приближно у том правцу”, са истим резултатом могла назвати и сама Пољска заједно са Великим Кнежевством Литванским. Ипак, он је настављао да стоји на своме: „...Чак и када би сва трагања за Скорининим трагом у Данској била негативна, Данска ће и даље остати Скоринина Дакија све док неко конкретно, на основу доказа, не покаже о којој се другој ‘Дакији’ овде може радити.”⁵²⁵

Нажалост, тако је и било. Јер „конкретно, на основу доказа” нико од белоруских истраживача Скорине није се ни прихватио да покаже и докаже да је та верзија скројена пренагљеним нитима. Уз ретке изузетке, међу којима је и врло искусни у раду с документима А. И. Маљдис, који је опрезно писао о Скорини да је он „обављао одговорну дужност секретара данског краља (или влашког кнеза)”.⁵²⁶

Што се пак тиче материјала Ј. В. Иванова, у њима су сви знаци управо „дакијске верзије” не само поменути, него и прилично добро повезани у извесну целину: Дакија (лат. Dacia) – провинција коју је Трајан припојио Римском царству почетком II века н. е.; њене границе, које су се одређивале Прутом, Тисом, Дњестром, Дунавом и Карпатима, обухватале су значајан део данашње Румуније и Молдавије, укључујући и северозападни део, погранични с Румунијом, где се

⁵²⁴ Исто. стр. 58.

⁵²⁵ Исто. стр. 57.

⁵²⁶ Маљдзіс А.І. Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў. Мінск, 1988. С. 6.

налазе Ришкани, као и део Србије... Иако није једноставно, крајеви се ипак састају.

Узгред, од XIII–XIV века на територији данашње Румуније и Молдавије значајан део становништва чинили су Срби, што уопште није новост, а у српској историографији је општепознато још од времена Ђ. Бранковића и И. Рајића. И у савременом академском речнику топонима Румуније наводи се двеста педесет насељених места која у називу имају основу „Сирби”.⁵²⁷ О томе, на пример, уверљиво говори савремени српски социолог, професор З. Милошевић.⁵²⁸ Он се позива на истраживача с почетка XX века, Илију Барбулескуа, кога означава као „Румуна”. Тако је поменути научник својевремено писао да су се влашка и молдавска властела сродиле са српском властелом почев од српског краља Стефана Милутина, који је био ожењен Влахињом. А о времену које нас конкретно занима, наводи да су током XVI века (подаци се односе на 1558. годину) из Западне Малорусије (...) слали младиће у Молдавију „да уче српско црквено појање” и, разуме се, српски књижевни језик. У то време и у Влашкој, и у Молдавији, и у Ердељу (Трансилванији), језик се називао словенским или српским.⁵²⁹ Подаци ове врсте могу се наћи и у монографији Љ. Церовића.⁵³⁰

За Белорусе једнако уверљиве треба да буду и оне посредне потвде исте историографске позиције које садржи једна публикација стара век и по, посвећена веома утицајном у Великом Кнежевству Литванском роду Деспот Зеновића Братошинских, српског порекла. У њој је на питање „зашто се Зеновићи називају Деспоти Братошински (из Братошина)” дат следећи одговор: „Братошина нема ни у Литванији, ни у Русији, док у Молдавији често сусрећемо таква имена као што су Ботушани, Ботошани, Братушани, па чак и презиме Братушини.

Уосталом, према грбовницима (Кајалович, Јаблоновски, Окољски), предак Зеновића био је брат молдавског војводе и заједно с њим владао. За време најезде Тамерлана на Бесарабију (1395), он је

⁵²⁷ Indicatorul localităților din România. București, 1986. p. 232.

⁵²⁸ Милошевић З. Српско питање и Румунија (Или: зашто је праведно да Србија и Русија имају заједничку границу) // Румунија и румунизација Срба / Приредио Зоран Милошевић. - Шабац: Центар Академске речи, 2018. С. 15-41.

⁵²⁹ Барбулеску И. Румуни према Србима и Бугарима, нарочито с погледом на питање македонских Румуна. Београд, 1908. С. 89-119.

⁵³⁰ Церовић Љ. Срби у Молдавији. Београд, 1998.

побегао у Литванију, где је и остао. Одатле потиче вероватна претпоставка да ли је предак Зеновића био деспот у Братушанима у другој половини XIV века.”⁵³¹

Узгред, везе између Србије и Молдавије (као и Западне Русије) у XV веку јасно се илуструју географским координатама живота и делатности Григорија Цамблака – онога кога је кнез Витовт поставио на митрополитску катедру у Новогрудку и који има значајну улогу у историји Православља више савремених народа. Не претендујући да обухватимо сву географију његовог живота, навешћемо само тачке које су непосредно повезане с нашим питањем: Сучава („Молдовлашка црква”) – манастир Дечани (Србија) – Кијев/Новогрудок (Југозападна Русија). Постоји и верзија да је Цамблук завршио свој земаљски пут у једном од молдавско-влашких манастира.

Не може се занемарити ни једна околност која може служити као додатна потврда „молдавско-влашке верзије”: Влашка и Молдавија у XVI веку за Србе су реално биле територија на којој се наставило и даље развијало њихово издаваштво, што је општепознато. Није случајно што Ј. Л. Немировски наводи (иако без чврстог уверења) могућу везу Скоринине делатности са деловањем познатог српског штампара Макарија, који је тамо радио. Истина, у том издању налазе се текстови о двојници Макарија, од којих се један одређује као румунски, а други као црногорски првоштампар.⁵³² Али то је, изгледа, последица непажње и аутора и уредника, јер је у другом тексту име написано с очигледним грешкама, а у оба случаја године живота означене као непознате, што није сасвим тачно, а садржај два текста објављен један поред другог међусобно се допуњује. Уз све то, за нас је суштински важно мишљење које је Ј. Л. Немировски изразио о Макарију „румунском”, у вези с питањем о „секретару краља Дакије”: „Могуће је да је у овом случају реч о некој утицајној личности у Влашкој или Молдавији. Ако је то заиста тако, може се сматрати да је С(корина) усвојио типографску технику у Макаријевој штампарији.”⁵³³ Са своје стране наглашавамо да се у оба текста помиње Ђурђе Црнојевић, а у

⁵³¹ Пташицкий С.Л. Деспоты Зеновичи в конце XVI и начале XVII веков // Русская старина. 1878.Т.21. С.127.

⁵³² Неміроўскі Я.Л. Макарыў (Macarie); Неміроўскі Я.Л. Макарыў (Макарије) // Францыск Скарына і яго час. Энцыклапедычны даведнік. Мінск, 1988. С. 401-402.

⁵³³ Неміроўскі Я.Л. Макарыў (Macarie) // Францыск Скарына і яго час. Энцыклапедычны даведнік. С. 401.

оном који смо ми цитирали и род Бранковића, који фигурира и у текстовима Ј. В. Иванова. Тако да имамо сасвим конкретне разлоге да пажљивије размотримо српско/црногорско-молдавски аспект. Тим пре, што на вероватну везу Скорининих издавачких послова с Макаријем и још једним Србином – Божидаром Вуковићем, као и с „територијом савремених Румуније и Молдавије”, указује и Александар Наумов – слависта међународног угледа, професор Краковског и Венецијанског универзитета, тренутно, свакако, најауторитетнији познавалац дела Скорине у Пољској.⁵³⁴

Издавајући из доступних извора податке који се односе на јеромонаха Макарија и потенцијално се могу повезати са Скорининим издавачким радом, посебно треба истаћи следеће: захваљујући овом српском првоштампару у Цетињској штампарији Ђурђа Црнојевића изашле су књиге Октоих првогласник, Октоих петогласник, Псалтир с последовањем и Требник; притом је то остварено 1493–1495. године, дакле двадесет година пре Скорининих издања; познато је такође да је после 1499. године Макарије напустио Зету/Црну Гору и преселио се у Влашку, где је наставио да се бави штампањем књига.⁵³⁵ Узгред, поменути И. Барбулеску види судбину српског првоштампара у овом контексту: „Почетком XVI века војвода Михна, који је митрополита Србина Максима послао с дипломатском мисијом угарском краљу Жигмунду, по свему судећи позвао је с Цетиња и Србина Макарија ради штампања црквених књига, а тај је, како изгледа, касније достигао

⁵³⁴ Сквозь века и расстояния // Беларусь сегодня, 26.08.2017.

<https://www.sb.by/articles/skvoz-veka-i-rasstoyaniya.htm/>

Naumow A. Czy język jest konfesyjny? – uwagi przy przekładaniu Franciszka Skoryny // Roczniki Humanistyczne KUL XLIII(1995). Z.7.S.27-35.

Naumow A. Doktor Franciszek Skoryna z Połocka jako cerkiewnosłowiański hymnograf // Naumow A. Wiara I historia. Krakow, 1966. S.81-96.

Franciszek Skoryna z Połocka. Życie i pisma / Wybór tekstów, przekład i opracowanie: Mariola Walczak-Mikołajczakowa i Aleksander Naumow. Gniezno, 2007. S.27.

⁵³⁵ Мала енциклопедија Просвета. Четврто издање. Књ.2. Београд, 1986. С. 552. Leksikon pisaca Jugoslavije. Књ.IV. Novi Sad, 1999. S.37-39.

Слијепчевић Ђ. Историја Српске православне цркве. Књ.1. Београд, 2002. С.287.

Грујић Р. Православна Српска црква. Београд-Крагујевац, 1995. С.83.

Јовановић Н. Лексикон 1000 личности у уџбеницима историје. Београд, 2004. С. 236.

достојанство митрополита земље.”⁵³⁶ С тим у вези, тешко је заобићи и такав занимљив податак: један од најугледнијих историчара СПЦ наводи да се монах Макарије бавио штампањем богослужбених књига конкретно „за Румунску и Бугарску цркву”, као и да је „касније постао и румунски митрополит”.⁵³⁷

Истраживања такође омогућавају да се прецизније одреде неки подаци и о Бранковићима. Тако се у опсежном истраживању, посвећеном историји овог рода, потврђују вести о боравку Ангелине, удовице деспота Стефана Бранковића, са сином Максимом (Ђурђем) у Влашкој, под покровитељством војводе Јована Радула IV „Великог”.⁵³⁸ Штавише, у родословима које су саставили А. Ивић и М. Спремић као представница једне гране рода наводи се и Јелена, поред чијег имена је означен као супруг Петар IV Рареш, господар Молдавије у раздобљима 1527–1538. и 1541–1547. године,⁵³⁹ који је, узгред, 1542. слао посланике у Москву ради склапања савеза. Укратко, за даље проучавање питања које смо покренули, постоје несумњиво знатне могућности.

Ипак, неповерење према материјалима Ј. В. Иванова, о којима смо говорили, може и даље постојати. Да би се оно отклонило, остаје једино да се нађе аргументован одговор на једноставно питање: „А каква би корист могла бити било коме у савременој Молдавији од присвајања нашег Георгија (Франциска) Скорине?”

Ако бисмо, пак, покушали да сумирамо све о чему смо говорили, само се по себи намеће мудра изрека: „Живимо у времену када Истина више није скривена од људи. Али сада се људи од ње крију.”

Зато бисмо на крају желели да предложимо: немојмо се скривати од Истине!

(2018 – 2019, Минск)

⁵³⁶ Барбулеску И. Румуни према Србима и Бугарима... С. 110.

⁵³⁷ Грујић Радослав М. Православна Српска Црква. Београд, 1921; Репринт: Београд-Крагујевац, 1995. С. 83.

⁵³⁸ Ивић Алекса. Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања Потиско-Поморишке границе 1703. Нови Сад, 1929.

Спремић М. Династија Бранковић // Даница. Српски народни илустровани календар за годину 2002. / Уред. М.Матицки и Н. Милошевић-Ђорђевић. Београд, 2001. С. 127-128.

⁵³⁹ Исто. стр. 134-135.

Владимир Мос

Доктор психологије

Велика Британија

vladmoss@aol.com

ЦРКВА У БЕСАРАБИЈИ У 20. ВЕКУ⁵⁴⁰

Једна од последица Руске револуције била је да је Руска Молдавија (Бесарабија), чије је становништво било 60% румунско, била припојена Румунској држави. Пре револуције, пише Барбара Јелавич, „Румуни као такви нису били изложени предрасудама, а било је великих румунских и руских земљопоседника. Опште незадовољство било је више економске и друштвене, него националне природе. Положај сељака био је регулисан руским законима о еманципацији из 1860-их и накнадним реформским мерама, али, као и у другим деловима Русије, они нису решили основне аграрне проблеме. Пошто су услови били отприлике исти у Регату, независна Румунија није имала великог привлачног утицаја на сељачку већину. Главни захтев свих сељака био је разбијање великих имања и расподела њихове земље...”

Због ових услова, руске револуције у марту и новембру 1917. морале су имати велики утицај. Оне су утицале не само на незадовољне сељаке, него и на многобројне војнике у покрајини који су дезертирали из брзораспадајуће руске војске... Већ у јулу 1917. сељаци су почели да запоседају земљу; до краја године присвојили су око две трећине.

„У октобру 1917. организована је привремена влада за Бесарабију, са седиштем у Кишињеву... Ова влада је остала на власти у покрајини од новембра 1917. до новембра 1918. У децембру 1917. прогласила се Демократском Молдавском Републиком и изразила жељу да се придружи совјетској федеративној републици...”⁵⁴¹

⁵⁴⁰ Овај чланак је првобитно био објављен у научној монографији Владимира Моса: *The Orthodox Church in the Twentieth Century. Volume 1: 1901–1927*, 2021, pp. 247–249. ISBN 978-1-304-54603-6. Текст се поново објављује уз ауторову дозволу.

⁵⁴¹ Jelavich, *History of the Balkans*, Cambridge University Press, 1983, volume 2, pp. 158-159.

Међутим, имајући у виду преговоре који су почели између совјетске и немачке владе, ова одлука је узнемирила Савезничке силе, па је, уз одобрење Француске, румунска војска напала покрајину. Дана 27. марта, молдавски парламент, окружен румунским војницима, изгласао је уједињење Бесарабије са Румунијом. Архиепископу Анастасију (Грибановском) из Кишињева предложено је да се придружи Румунској цркви; али он је то одбио.

У мају је напустио покрајину, а Кишињевска архиепископија потпала је под јурисдикцију Румунске цркве.⁵⁴² Дана 14. јуна Румунски синод је поставио епископа Никодима (Мунтијану) из Хуша за заменика администратора Кишињевске епархије (он је касније постао патријарх Румуније). Никодим је започео „румунизацију” Бесарабијске цркве, увео румунски језик у Кишињевску богословију и заменио руске и украјинске старешине у неким манастирима румунским.

У октобру 1918. патријарх Тихон је написао писмо митрополиту Пимену Молдавском и Сучавском, председнику Синода Румунске цркве, у којем је оштро протестовао због неканонског запоседања Кишињевске епархије од стране Румунске цркве, „која својом једностраном одлуком, донетом без сагласности Руске цркве, није имала право да одређује судбину Кишињевске епархије потчињавајући је својој власти, пошто је православна Бесарабија већ последњих сто година представљала нераздвојни део руског црквеног тела. Такав поступак Румунског светог синода противречи истовремено духу хришћанске љубави, вековним канонским прописима и светим обичајима Православне цркве.

Позивање на тобожњу чињеницу, да политичко уједињење увек са собом доноси и уједињење цркава, не може у овом случају послужити као оправдање за румунску црквену власт, прво, зато што се то историјски не може потврдити, а друго, зато што такав став почива на мешању природе црквеног и политичког живота, који су по својој суштини различити... Осим тога, чин припајања Бесарабије румунском краљевству, као што смо раније рекли, далеко је од тога да буде општепризнат са међународне тачке гледишта и може бити подвргнут преиспитивању при коначном сабирању резултата светског рата.”

⁵⁴² Monk Benjamin (Gomarteli), *Letopis' Tserkovnoj Istorii* (1961-1971) (A Chronicle of Church History (1961-1971), <http://www.zlatoust.ws/letopis5.htm>, pp. 17, 18.

Патријархова посланица завршавала се упозорењем: „Ако Румунска црква, упркос примедбама које смо изнели, покуша силом да учврсти положај у своју корист, бићемо принуђени да прекинемо свако братско и канонско општење са Румунским синодом и да садашње питање изнесемо на суд осталих православних цркава.”⁵⁴³

Румуни нису обратили пажњу на ово упозорење и 1919. поставили су на Кишињевску катедру архимандрита Гурија (Гросуа), руског свештеника молдавског порекла, дипломца Кијевске духовне академије.⁵⁴⁴

Тако, како пише К. В. Глазков, „док су једном руком румунске власти немилосрдно уништавале комунистичку опозицију (на пример, спровођене су масовне казнене операције против бољшевика у војсци, а румунске јединице су учествовале у гушењу црвене револуције 1918. у Мађарској), другом руком су гушиле сваку врсту неистомишљеништва. Неколико посланика Народне скупштине који су били противници уједињења Бесарабије и Румуније било је стрељано, након чега је сама Скупштина распуштена, док су истог дана про-румунски посланици свечано оборили споменике царевима Александру I и Александру II у престоници. У јануару 1920. беле армије генерала Бредова..., у чијим колима су се налазиле избеглице, жене и деца, биле су покошене румунским митраљезима док су прилазиле Дњестру. На тај начин нове власти у Бесарабији су неповратно покварили своје односе са Русима.

Треба напоменути да је од самог почетка руска јерархија и свештенство, као да су предосећали могућност црквено-политичких немира, заузела прилично хладан став према прикључењу Бесарабије Румунији. Овај чин је чак осудио и архиепископ Анастасије (Грибановски) Кишињевски и Хотински (који је касније постао првојерарх Руске заграничне цркве). У нади у брзу победу Белог покрета, представници Бесарабијске цркве, заједно са земством, учествовали су у стварању Комитета за ослобођење Бесарабије.

Стога је Румунски синод започео канонско потчињавање Бесарабијске епархије захтевајући да владике Анастасије, Гаврило и Дионисије прекину везе са Руском православном црквом упркос протестима патријарха Тихона. Када су архијереји то одбили, румунске

⁵⁴³ Gubonin, Akty Sviateishogo Patriarkha Tikhona (The Acts of His Holiness Patriarch Tikhon), Moscow: St. Tikhon's Theological Institute, 1994. p. 155.
Monk Benjamin (Gomarteli), Letopis' Tserkovnoj Istorii (1961-1971)... pp. 24-25.

⁵⁴⁴ Monk Benjamin (Gomarteli), Letopis' Tserkovnoj Istorii (1961-1971)... p. 41.

војне јединице су их ухапсиле и протерале из земље. Верницима је, међутим, речено да су архијереји добровољно напустили своје епархије. На место митрополита Анастасија стигао је из Букурешта румунски архиепископ Никодим; свештенство и верници га нису пријатељски дочекали. Црквене власти [Руске цркве] у иностранству нису признале законитост припајања Кишињевске епархије Румунској цркви. То су били насиље, обмана и кршење црквених канона, а не Божје заповести, које су чиниле основу њихових поступака на територији Бесарабије. Како би се догађаји могли даље развијати осим у условима даљег наметања терора?

У Кишињевској духовној семинарији и духовним школама румунске власти су укинуле наставу руског и црквенословенског језика, јасно намеравајући да створе ситуацију у којој у целој Бесарабији неће остати ниједан свештеник способан да служи на црквенословенском. Такође, из цркава су уклоњене црквенословенске богослужбене књиге, а свештеницима је забрањено да држе беседе на руском језику.

Започело је и директно физичко прогањање ревнитеља за језик Свете браће Тирила и Методија. У селу Речул, румунски жандари су брезовим штаповима претукли монахиње локалног манастира зато што су учествовале у службама на црквенословенском, док је у селу Гореште стари свештеник, осумњичен за симпатије према опозицији, мучен мокрим каишевима док није изгубио свест, након чега је полудео. Могуће је да се сва његова „кривица” састојала у томе што није желео, као ни многе истинске патриоте, да на литургији помиње румунског краља, његову породицу и Синод.

Већина ревнитеља црквенословенског као богослужбеног језика били су Руси, али су се многи молдавски свештеници и верници такође чврсто борили против присилне румунизације. ‘Молдавци,’ наводи се у извештају румунске контраобавештајне службе Белцког округа, ‘непријатељски су настројени према румунској управи, избегавају румунско свештенство..., прете свештеницима када на богослужењу помињу име краља.’...

„У јулу 1922. у Кишињеву је основан мултинационални ‘Савез православних хришћана’. Убрзо су бесарабијске патриоте дошле на његово чело. Они су били блиско повезани са руском заједницом у Кишињеву. Према извесним подацима, у организацији Савеза учествовали су руски монархисти на челу са генералом Е. Леонтовичем. Године 1924. поново је регистрована још једна

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

организација – Православно братство Александра Невског, којим су руководили активисти молдавске, гагауске и руске народности – протојереј Михаило Чакир, свештеник Николај Лашку и К. К. Маланецки, итд. Сви они су од стране тајне полиције означени као ‘жарки панруси’, док је братство названо центром за очување и пропаганду руских монархистичких идеја...”⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Glazkov, “Istoricheskie prichiny niekotorykh sobitij v istorii Rumynskoj Pravoslavnoj Tserkvi do II Mirovoj vojny” (The Historical Reasons for some Events in the History of the Romanian Orthodox Church before the Second World War), Tserkovnaia Zhizn’ (Church Life), №№ 3-4, May-August, 2000. pp. 46-48.

Чед Арнесон

Свештеник

Руска православна загранична црква

Вајоминг, САД

chadarneson@gmail.com

СВЕТИ СТЕФАН ВЕЛИКИ: БРАНИЛАЦ ПРАВОСЛАВЉА И УЈЕДИНИТЕЉ МОЛДАВСКОГ И СЛОВЕНСКОГ СВЕТА

У средњим деценијама 15. века, карта источне Европе била је исписана немирима. Османско освајање Цариграда 1453. године угасило је Источно римско (Византијско) царство, пославши ударне таласе кроз православну и папску Европу и гурнувши нарочито православни свет у кризу. Србија је пала, Бугарска је била покорена, а кнежевине Влашка и Молдавија стајале су као последње независне православне државе на југоисточној граници Европе. У том искушењу, Стефан Велики (Штефан чел Маре) ступио је на престо Молдавије 1457. године и изградио свој углед и као ратник и као светитељ. Његова скоро пола века дуга владавина претворила је Молдавију из угрожене пограничне земље у темељ православне отпорности.

Стефан је наследио малу, разнолику кнежевину, опасно смештену између већих царстава. На западу се простирало Краљевство Угарска под Матијом Корвином, на северу и истоку Пољско-литванска заједница, а на југу се уздизала моћ Османског царства. Опстанак Молдавије зависио је од готово немогуће равнотеже – савеза који су се мењали по нужди и непоколебљивог осећаја божанског послања. Стефанова неумољива енергија, вођена вером и политичком проицљивошћу, учинила га је једним од најстрашнијих бранилаца православља у Европи.

У јануару 1475. године, Стефан се суочио са највећим искушењем своје владавине. Османски султан Мехмед II, охрабрен победама на Балкану, послао је огромну војску да казни Молдавију због

пркоса. Војске су се сукобиле код Васлуја, на маглом обавијеним обалама реке Бирлад. Иако бројчано надјачан, Стефан је искористио густу маглу, мочварни терен и лажна повлачења да намами освајаче у заседу која је вековима остала позната као легендарни покољ.

За Стефана, та победа није била само стратешка, већ и свештена. Молдавске хронике описују га као побожног човека који се молио и заједно са својим војницима причешћивао пре битке. Када би победа дошла, наређивао је службе благодарења и приписивао успех Божијем милосрђу, а не људској вештини или војној стратегији. За њега, то је био свети рат, чији циљ није био одбрана царства, већ Крста. Савременици са Запада славили су ову победу као тријумф хришћанства, мада је Стефан остао чврсто одан Православној Цркви. За многе, битка код Васлуја постала је чудо избављења, знак да Бог још увек брани верни остатак усред општег пораза и окупације. Њихова борба није била освајачка, већ одбрамбена, борба за православно краљевство које је чувало пут побожности и слободу од насилног преобраћења, потчињавања, па чак и најниже врсте ропства.

Одјечи ове победе одјекнули су далеко изван Молдавије. У словенским земљама, где је сећање на османска освајања још увек горело, Стефанов тријумф је доживљен као доказ да православни свет није угашен. Монаси у Србији и на Светој Гори укључили су његово име у своје молитве и помене. Црквенословенски језик у молдавском богослужењу повезивао је њен народ културно и духовно са словенском браћом. Кроз словенске химне и хронике, вест о Васлују проширила се на север у Рус', где је Стефанова одбрана православља дубоко одјекнула међу московским владарима који су преузимали улогу нових заштитника вере после пада Цариграда.

Ипак, Стефанова улога у уједињавању православних народа прелазила је границе симболике. Он је активно гајио свеопшту православну културу. Његови дворски писари одржавали су преписку са монашким центрима од Свете Горе до Кијева, а његови градитељи и иконописци ослањали су се на византијске, грчке и српске узор. Манастири које је основао: Путна, Неамц, Воронеж и Хумор, сведоче о тој синтези. Њихове фреске и натписи одражавају теолошки континуитет са православним словенским светом, спајајући византијску уметничку традицију са локалним стваралаштвом. Молдавија је кроз те задужбине сачувала свој идентитет, истовремено потврђујући своје место у широј православној заједници.

Пад Српске деспотовине 1459. године послао је многе српске племиће и свештенике у избеглиштво, од којих су неки нашли уточиште у Молдавији. Стефан је дочекао те емигранте, уградивши њихове културне и верске традиције у своје задужбине. Тај утицај видљив је у архитектури – триконхални план цркава, чест у српском монаштву, појављује се у молдавским храмовима, као и у осветљавању рукописа који спаја балканске и локалне мотиве. Молдавија је тако постала наследник и чувар српског наслеђа. Када су српски светитељи поштовани као мученици православља, молдавски монаси укључивали су њихове житије уз своје, повезујући Стефанове ратове са заједничким духовним наративом жртве и вере.

Код куће, Стефан је владао са уверењем да су политичка независност и верски интегритет нераздвојни. Његови закони штитили су привилегије Цркве; његова спољна политика балансирала је између дипломатије и непокорности. Водио је седамнаест великих битака и изгубио само две. Његова писма суседним владарима откривају човека који је рат сматрао моралном нужношћу: борбом за веру, земљу и народ, а не за освајање. Његова дуговечност дуговала је подједнако моралном ауторитету као и војној вештини. Чак су га и његови противници почели поштовати као јединог хришћанског кнеза на Истоку којег Турци нису могли покорити.

Светост која се повезује са Стефановом владавином нашла је свој најснажнији израз у његовом покровитељству над монаштвом. После сваке победе, он је подизао цркве или манастире посвећене слави Божијој. Путна, основана рано у његовој владавини, постала је његово место сахране и духовни центар. Хроничари бележе његову дубоку љубав према светим местима, која је издашно обасипао даровима, земљом и моштима. Кроз те задужбине, Стефан је учврстио духовни живот Молдавије и створио трајне споменике православног идентитета, видљива сведочанства вере у камену и боји, која су надживела царства и краљевства.

У савременој Молдавији, Стефанов лик је свеprisутан. Његов споменик стоји у срцу Кишињева; његово име краси највиша одликовања савремене републике; његово прослављање као светитеља представља позив Молдавији да поново подигне барјаке истинске православне монархије. Ипак, његово наслеђе није само родољубиви осећај. За народ који још увек тражи своје место између румунске и словенске сфере, наслеђе Светог Стефана нуди могућност наде за јединство укорењено у заједничкој вери, а не у политичкој идеологији.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Његова Молдавија није била ни изолована ни потчињена: црпела је снагу од својих православних суседа, а није жртвовала аутономију. У томе лежи трајни образац за савремени идентитет Молдавије – постојање између етничких култура, утемељено у заједничком духовном наслеђу.

Призвати име Светог Стефана значи сетити се времена када је духовно убеђење стварало савезе тамо где политика није могла. Молдавија је одржавала преписку са Московијом, а није постала њен вазал; делила је уметност и богослужење са Србијом и Бугарском, а истовремено очувала своје посебне традиције. Та равнотежа, вера без националног потчињавања, остаје поучна и данас. Молдавија Светог Стефана нас подсећа да православље може живети у јединству са верношћу савести и истини.

У добу када је модел православне монархије уступио место модерним републикама које воде тајне олигархије и компромитованим краљевским породицама које срамотно делују у сенци, живот Светог Стефана Великог стоји као светионик онима који су заборавили како свето управљање може изгледати: власт може бити подложна Божијем закону са смиреношћу; државничка уметност може се вршити са светошћу. Он остаје саборац словенским народима – кнез који се борио за исту веру која је надахњивала Рус' и Србију. Његово име стоји раме уз раме са именима других бранилаца вере, праведних краљева и краљица повезаних светим подвигом.

Како би Молдавија могла искористити наслеђе Стефана Великог да преобликује свој геополитички идентитет изван етничког национализма и политичких савезништава, наглашавајући своју улогу духовног и културног моста у источном православљу између румунског и словенског света?

Савремена дилема Молдавије укореењена је у супротстављеним идентитетима: румунском језичком и културном наслеђу с једне стране, и словенским верским и историјским везама с друге. Пример Светог Стефана Великог разбија ту двојност показујући да истинско православље, са својим заједничким богослужењем, иконографским традицијама и вером, може послужити као уједињујућа сила која превазилази етничност и политику. Уместо да бира између политичког Истока и Запада у геополитичком пејзажу раног 21. века, Молдавија би могла неговати самопоимање као чувар православног наслеђа, одбацујући с једне стране туђе елементе који су остали из комунизма, а с друге стране одричући се западних технократских илузија. Први је

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

носио ропство у прошлости, док други носи опасност још већег ропства у будућности. На тај начин, Молдавија може прихватити пут националног покајања и поново преузети очување живе традиције, постављајући се као светлост у раздраганом региону.

Кроз потпуно одбацивање илузија богоборачког комунистичког прошлог доба и мудрост да одбаци обмане и заблуде западних олигарха, Молдавија може исклесати пут исповедања кроз исповест православља. Питање остаје: хоће ли Молдавија призвати име Господње и бити спасена?

3/16. октобар, Свети свештенотученик Дионисије Ареопагит, и с њим мученици Рустик и Елевтерије (96).

Лав Криштапович

доктор филозофских наука
професор Белоруског државног
универзитета културе и уметности
levkrishtapovich@gmail.com

РУСКИ СВЕТ У СУДБИ МОЛДАВСКОГ НАРОДА

Сарадња између Руса и Молдаваца почиње још у летописним временима, када су источни Словени почели да насељавају територије између Дњестра и Јужног Буга. Летописац Нестор у „Повести времених лет” говорио је о Дреговичима, Кривичима и Радимичима, који су се населили уз Припјат, Западну Двину и Сож, као и о Улицима и Тиверцима који су живели у басену Дњестра, као о јединственом источнославенском народу.

После стогодишње владавине Монголо-Татара, молдавске земље су заузели мађарски феудалци. Али већ 1359. године, као резултат народног устанка, настала је самостална држава Молдавија са престоницом најпре у Бани, затим у Сучави, а од друге половине XVI века – у Јасима. XIV век био је време када се формирала молдавска народност. Државом је управљао господар, који је владао уз помоћ савета феудалаца. До краја XIV века молдавски владари, који су страдали од напада мађарских феудалаца, ступили су у вазални однос према Пољској.

До краја XV века Молдавија се нашла под ударом султанске Турске. Иако су турске војске 1475. године у бици код Васлуја претрпеле пораз, њихова освајања молдавске земље нису престајала. Десет година касније Турци су заузели Молдавију.

Искористивши тежак положај Молдавије, крајем XV века против ње су кренули пољски феудалци. У помоћ Пољацима су пошле литванске војске, али их је зауставило дипломатско посредовање московског великог кнеза Ивана III. Брак сина Ивана III са ћерком молдавског господара Јеленом учврстио је везе између Русије и Молдавије, којој је била потребна помоћ.

У другој половини XVI века активира се националноослободилачка борба молдавског народа против Турака.

Господар Иван Љути одбио је захтев султана за плаћање двоструког данка и 1574. године предводио оружану борбу против Турака. Уз помоћ одреда запорошких козака Иван Љути је разбио турске војске, заузео Букурешт и опсео тврђаве Браилу и Бендере. Али у пресудној бици код Кагуљског језера молдавски бојари, који су се плашили јачања власти господара, прешли су на страну непријатеља, што је одредило пораз руско-молдавске војске. Иван Љути је заробљен и убијен. Међутим, националноослободилачка борба молдавског народа против Турака се наставила. Постајало је очигледно да само ослонац на Русију може ослободити молдавски народ од турског јарма.

У животу молдавског народа и историји његове културе значајно место заузима усмено поетско народно стваралаштво. Велику славу и љубав народа стекла је пастирска балада „Миорица”. Посебно су богате по свом садржају лирско-епске песме – „дојне”. Многе од њих садрже ватрени позив на одбрану отаџбине од туђинског утњетавања.

У XV веку значајну улогу одиграо је књижевник из Бугарске Григорије Цамблук – аутор многих проповеди и историјско-књижевних споменика („Житије Јована Новог”). Он је позивао словенске народе на борбу против турског јарма.

У XIV–XV веку у Молдавији су на словенском језику створени први летописи. Од њих је најстарији Бистрички летопис, која описује историју Молдавије од 1359. до 1506. године. „Језик јужних Словена у молдавској редакцији био је званични језик у Молдавији до краја XVII века. Он има сродне корене са старобелоруским језиком, на коме су писане повеље и статуту ВКЛ.”⁵⁴⁶

„Молдавци су више пута помагали руском самодржављу у врло важним тренуцима за њега. Сама вербализација титуле господар и самодржац све Русије” први пут се појавила у „Извештају о пасхалији” митрополита Зосима 1492. године. Он је улазио у дворску групу Јелене Волошанке, удовице у то време и снаје господара Ивана III. А и сам брак наследника руског престола Ивана Младог са ћерком чувеног молдавског господара Стефана III, Јеленом, ојачао је положај Ивана III

⁵⁴⁶ Белорусы в Молдове / Материалы Международной научно-практической конференции, г. Кишинев, 6-8 октября 2001 г. // Под общ. ред. М.Н.Хурса. Минск: ИСПИ, 2001. С. 20.

како на међународној сцени, тако и у земљи – у сукобу са присталицама уделног система.”⁵⁴⁷

Владавина заостале Турске снажно је успоравала друштвено-политички развој Молдавије. У Молдавији су се више пута дешавали народни устанци против турског јарма. Средином XVII века Молдавија је подржавала националноослободилачки рат руског народа у Украјини против пољских освајача. Господар Ђорђе Стефан је 1650-их година молио цара Алексеја Михајловича да Молдавија пређе у руско подаништво, али га је турски султан збацио.

Упркос турском насиљу, приметни помаци десили су се у молдавској култури. Појавили су се први летописи на молдавском језику. Њихови аутори били су бојари Григорије Уреке и Мирон Костин. Створене су прве црквене књиге на молдавском језику – преводи са старословенског („Шкејански псалтир” и „Воронецки кодекс”). Ти преводи су допринели уношењу у писменост молдавског народног говора са свом његовом лепотом и богатством језика.

Велики значај за развој молдавске културе имале су руско-молдавске културне везе. Прва типографија, настала у Јасима 1641. године, добила је опрему из Москве, Кијева и Лавова. У њој су штампане прве молдавске књиге, међу њима и „Уложење” 1646. године Василија Лупуа. Године 1640. у Јасима, захваљујући старању кијевског митрополита Петра Могиле, отворена је Словено-грчко-латинска академија, у којој су се школовала деца духовних и световних феудалаца.

Једна од манифестација блиских руско-молдавских веза била је делатност Николаја Спафарија – једног од најобразованијих људи свога времена, који се 1671. године преселио у Москву. Преводац Посланичког приказа, Спафари је познат као аутор низа оригиналних дела, међу којима су две изузетне књиге о Кини и Далеком истоку, које су резултат његовог дугог путовања у тај део Азије.

Руско-молдавске везе нашле су одраз и у молдавској архитектури тог времена, чији је диван пример јаска црква Три светитеља. Сазидана од тесаног камена, она је од пода до крова покривена чипкастим каменим рељефом, бројним резбареним фигурама и фрескама, у чијем су стварању учествовали руски иконописци.

⁵⁴⁷ Антиох Кантемир и роль молдаван в становлении российского самодержавия // dzen.ru (дата доступа: 03.09.2025).

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Посебно изражено се руска оријентација молдавског народа показала током Прутског похода Петра Великог 1711. године. Подстакнута Карлом XII и Француском, Турска је јесени 1710. године објавила рат Русији и захтевала повраћај Азова и ликвидацију руске флоте на Азовском мору. Турска војска од 120 хиљада, којој се придружило 50 хиљада кримских Татара, прешла је Дунав и у мају 1711. године кренула ка Дњестру.

Дана 13. априла 1711. године у граду Луцку потписан је руско-молдавски споразум. Молдавија је прелазила под протекторат Русије. Молдавски господар Димитрије Кантемир се обавезао да подигне устанак против Турака чим се руска војска приближи границама Молдавског кнежевства. Дана 24. јуна 1711. године Петар Велики свечано је ушао у Јасе. Звона су звонила, народ је ликовао, бојари су се заклињали на верност руском цару.

Ратна дејства су се развијала изузетно неповољно по Русију. Иако је рат изазвао успон националноослободилачког покрета Молдаваца, Влаха, Бугара, Срба и Црногораца, очекивана значајна појачања руска војска није добила. Као резултат, руска војска од 44 хиљаде људи била је опкољена готово 130-хиљадном армијом. Иако су се руске трупе јуначки бориле, одбивши напад турских јаничара, који су изгубили више од 7 хиљада људи само убијених, њихов положај је био веома тежак. Лета 1711. године Русија је морала да потпише тежак Прутски мировни уговор, који је предвиђао повраћај Турској Азова, рушење Таганрога, ликвидацију Азовске флоте и повлачење руских трупа из Пољске. Поред тога, Турци су захтевали да им се преда Димитрије Кантемир. „Предајте ми Кантемира!” – захтевао је велики везир. На то је Петар Велики одговорио: „Пре ћу Турцима дати све земље до Курска него издати кнеза који се поуздао у моју реч.”

Неуспех Прутског похода Петра Великог није омогућио да се испуни молба Молдавије за пријем под протекторат Русије. Молдавски народ је и даље остао под турским јармом, а туђински притисак се још више појачао после 1711. године, када су на власт дошли фанариоти (представници грчког свештенства и аристократије), а господар се постављао од стране Турака на три године. Ипак, руско-молдавски споразум из 1711. године коначно је утврдио руски свет као цивилизацијски и геополитички избор молдавског народа.

Овај цивилизацијски и геополитички избор Молдавије оличио се у делатности истакнутих представника молдавског народа –

Димитрија Кантемира и његовог сина Антиоха Кантемира, који су дали изузетан допринос развоју руске културе и јачању руске државности.

Димитрије Кантемир је први у Европи приступио научном опису Османског царства. Пре њега су о Турцима говорили само трговци и путници, стварајући бесмислене митове и бајке. Кнез је, међутим, познавао ту државу изнутра, од султанске палате до последње цамије. Берлинска академија наука изабрала је Димитрија Кантемира за свог академика. Петар Велики га је намеравао поставити за председника будуће Руске академије наука. Главно дело његовог живота било је „Опис Молдавије” – прва енциклопедија родног краја. „Владар треба да познаје свој народ исто као што војсковођа познаје своју војску”, говорио је Димитрије Кантемир кратковидим руским кнезовима.

Године 1722. педесетдеветогодишњи Димитрије Кантемир пошао је у свој последњи поход. Петар Велики га је узео за саветника у Персијској кампањи. Кнез је радио за тројицу: штампао је на персијском и татарском језику царске манифесте, водио преговоре са локалним владарима, израђивао карте. Димитрије Кантемир је први описао Кавказске горе, проучавао обичаје горштака, цртао древне рушевине.

Син Димитрија Кантемира, Антиох Кантемир, такође заузима истакнуто место у историји руске културе и у јачању јединства руског и молдавског народа. Био је угледан члан „Учене дружине”, у коју су улазиле познате присталице петровских реформи Теофан Прокопович и Василиј Татишчев. Та група интелектуалаца на све начине је величала петровске реформе и сматрала „верховнике” (чланове Врховног тајног савета) узурпаторима власти, који су, притом, изопачавали многе реформе цара-преобразитеља. Управо је Антиох Кантемир прочитао резолуцију, коју је усвојила скупштина племства, а чији је он био састављач, о недопуштању претварања Руске империје у олигархијску квазидржаву по узору на магнатску Реч Посполиту. „На резолуцији је било 166 потписа, међу којима је један од првих био аутограф Антиоха Кантемира.”⁵⁴⁸

Тако се може с правом закључити да је сама историја руско-молдавских односа цивилизацијски и геополитички спојила Русију и Молдавију у једну етнокултурну заједницу.

⁵⁴⁸ Исто.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Поговор. Савремена ситуација у Молдавији, упркос антимолдавској делатности прозападних русофоба, који на све начине настоје да униште руско-молдавско јединство, потврђује непромењивост оријентације молдавског народа ка Русији. Та руска оријентација молдавског друштва јасно се показала током парламентарних избора 28. септембра 2025. године, када су такозвани унионистички и русофобски политичари доживели пораз у земљи, а победу однеле оне политичке снаге које су увек иступале за цивилизацијско и културно јединство са Русијом.

Алексей А. Карпов

Волонтер друштвене организације

„Институт војног наслеђа”

Литванија

karpov.vrn@gmail.com

ОСОБЕНОСТИ РАДА НАД ИЗДАЊЕМ „КЊИГА ПАМЋЕЊА. МОЛДАВИЈА” И ПРАКТИЧНИ РЕЗУЛТАТ

Карпов А. А. Книга памяти. Молдавия. Москва: Человек, 2020. ISBN 978-5-906132-44-4.

Дана 31. јануара 2019. године председник Руске Федерације В. В. Путин одобрио је „Списак налога за овековечење памћења погинулих у одбрани Отаџбине” (бр. Пр-134), где се у тачки „1 б)” говори о потреби издавања Књига памћења које садрже податке о војним сахранама.⁵⁴⁹

Ослањајући се на наведени „Списак налога...”, председник литванске друштвене организације „Институт војног наслеђа” Јуријус Тракшјалис и ја смо се обратили руководству Фонда ветерана дипломатске службе (организација Министарства иностраних послова РФ) и лично његовом директору, ванредном и опуномоћеном амбасадору РФ В. В. Чиквадзеу, с иницијативом за издавање књига-албума сахрана и спомен-места совјетских војника погинулих током Великог отаџбинског рата и овековечених на територији балтичких држава (Литванија, Летонија, Естонија).

В. В. Чиквадзе је био аутор пројекта, а све књиге серије штапане су у издавачкој кући „Человек” (оснивач – В. Л. Штајнбах). У тренутку писања овог текста из штампе је изашло већ 15 томова серије Књига памћења: Литванија, Естонија, Летонија, Молдавија,

⁵⁴⁹ Справочная правовая система «КонсультантПлюс».

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_319082/ (13.10.2025 г.)

Румунија, Мађарска (2 тома), Бугарска, Словачка и 6 томова посвећених Републици Белорусији (Гомељска, Витепска, Могилёвска, Минска, Брестска област и град Минск).⁵⁵⁰

После изласка три књиге посвећене балтичким државама, 2020. године Фонд ветерана дипломатске службе пријавио се и победио на конкурс у Фонда председничких грантова за припрему и издавање четвртог тома „Књига памћења. Молдавија”.⁵⁵¹ Услови рада на овој књизи били су отежани због почетка пандемије коронавируса „COVID-19”, па је многе организационе и практичне задатке било неопходно решавати на даљину, док је фото-документација меморијалних објеката обављана у најтежим условима карантинских ограничења.

На почетку рада на сваком издању серије „Књига памћења. Европа”, наш ауторски колектив обраћа се Амбасади Руске Федерације и Представништву Управе за овековечење памћења погинулих у одбрани Отаџбине на територији земље којој је књига посвећена, с молбом да нам доставе спискове совјетских војних сахрана и фотографије меморијала с текстуалним описом.

У случају рада на „Књизи памћења. Молдавија”, ни у Амбасади Русије, ни у Управи Министарства одбране РФ није постојао списак совјетских војних сахрана на територији Републике Молдавије, па смо га морали саставити самостално, на основу различитих извора совјетског и савременог периода. Најинформативнији извор била је Збирка споменика историје и културе Молдавске ССР: Северна зона, коју су 1987. године издали Академија наука Молдавске ССР и Министарство културе Молдавске ССР.⁵⁵² Али и то фундаментално дело било је непотпуно и односило се само на северне регионе Молдавије.

Ипак, заједничким напорима дипломата, друштвених радника, волонтера, бивших питомаца суворовских и кадетских школа, као и ученика и наставника молдавских школа, успели смо да саставимо списак совјетских војних сахрана и спомен-места који обухвата 1192 меморијална објекта на територији бивше Молдавске ССР.

⁵⁵⁰ Благотворительный фонд информационной, социально-правовой и материальной поддержки ветеранов дипломатической службы «Фонд ветеранов дипломатической службы». <https://dsvf.ru/> (13.10.2025 г.)

⁵⁵¹ Карпов А. А. Книга памяти. Молдавия. Москва: Человек, 2020. ISBN 978-5-906132-44-4.

⁵⁵² Свод памятников истории и культуры МССР Северная зона. Кишинев: Академия наук Молдавской ССР, 1988.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Излазак издања „Књига памћења. Молдавија” не би био могућ без таквих ентузијаста и професионалаца као што су доктор педагошких и историјских наука, професор, ванредни и опуномоћени амбасадор Виктор Иванович Цвиркун; члан молдавског војноисторијског удружења „ДОТ” Сергеј Даниљук; директор Руског интелектуалног центра, заменик председника Конгреса руских заједница Републике Молдавије за питања образовања и науке Јелена Михајловна Буракова, и многи други. Неоцењив допринос дали су волонтери из Конгреса руских заједница Републике Молдавије – највеће и најутицајније друштвене организације руских сународника. Део фотографија направили су чланови Омладинског интелектуалног клуба Конгреса руских заједница.

Значајну подршку у прикупљању и припреми материјала пружили су: Музеј националне армије Молдавије, Заједнице Руса који живе у регионима Републике Молдавије, представници руске омладине из Јамало-Ненецког аутономног округа, учесници Међународне акције „Наша историја – наша Победа!” и многи други добронамерни становници молдавских градова и села који су несебично помогли излазак ове књиге.

Штампани примерци „Књиге памћења. Молдавија” у тиражу од 500 примерака бесплатно су предати дипломатским представништвима Русије у иностранству, музејима, библиотекама и школама Републике Молдавије.

На наш захтев, Конгрес руских заједница Републике Молдавије организовао је низ презентација књиге у Кишињеву и широм земље. О изласку књиге писали су бројни медији Молдавије и Русије, нарочито „Россијскаја Газета”.⁵⁵³

Још један важан резултат издања „Књига памћења. Молдавија” било је одржавање годишњег омладинског патриотског конкурса „Сачувајмо истину о Победи!”, који организује Руски интелектуални центар. Према правилима овог конкурса, ученици молдавских школа и техничких школа, на основу совјетске војне сахране или спомен-места, причају о историји датог меморијала и подвигу совјетских војника којима је посвећен. Снимци се постављају на Youtube канал „Сачувајмо

⁵⁵³ Российская Газета. Вышла в свет 560-страничная «Книга памяти. Молдавия» // Российская Газета, 2.02.2021 г. <https://rg.ru/2021/02/02/vyshla-v-svet-560-stranichnaia-kniga-pamiat-moldaviia.html> (13.10.2025 г.)

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

истину о Победи!“. Тренутно је тамо објављено више од 70 радова младих становника Републике Молдавије.

У години 80-годишњице оснивања Организације уједињених нација, 80-годишњице Победе у Великом отаџбинском рату и завршетка Другог светског рата, наш тим приступио је раду на новом међународном хуманитарном пројекту Победа је једна за све. Овај пројекат обухвата одржавање конференција, округлих столова, фото-изложби и издавање књига-албума (на руском, енглеском и националним језицима), у којима ће бити приказана историја прикључења земаља антихитлеровској коалицији, допринос народа те земље борби против нацизма или милитаризма, фотографије војних сахрана, споменика, спомен-обележја и меморијалних плоча које овековечују подвиг војника антихитлеровске коалиције, као и фотографије меморијалних догађаја код тих објеката у својој земљи и у иностранству.

Први том серије Победа је једна за све биће посвећен Словачкој. Тим пројекта у извесној мери већ располаже материјалима о Бугарској, Румунији, Чешкој, Пољској, као и о земљама насталим након распада Југославије.

Позивамо све заинтересоване да узму учешће у овом пројекту!

Александар Радуновић

Православни свештеник

Осло, Норвешка

fatheraleksandar@gmail.com

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНСКИ ДУХ: ИСТОРИЈА, БОГОСЛОВЉЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Молдавија, земља између Прута и Дњестра, једна је од оних историјских области које у себи сабирају дубоку духовну симболику источног хришћанства. Њена прошлост сведочи о непрекидном додиру византијске духовности, словенске културе и латинског утицаја. Иако је често била раздрана између великих сила, Молдавија је сачувала једну особену мисију да буде мост између православног Истока и хришћанског Запада. Овај рад настоји да осветли тај историјски и богословски положај Молдавије, показујући како је словенски дух утицао на њен идентитет и како данас та земља може поново да допринесе саборности православних словенских народа. Методолошки, рад комбинује историјску анализу (засновану на историјским хроникама, црквеним документима и савременој литератури) и богословску интерпретацију, која настоји да историјске појаве разуме у светлу православне антропологије и есхатологије.

РАНО ХРИШЋАНСТВО И СЛОВЕНСКИ КОРЕНИ

Први трагови хришћанства на тлу данашње Молдавије јављају се већ у IV веку. Археолошка истраживања у области Скитије Мале, тј. данашње Добруце (у Румунији и североисточној Бугарској), открила су хришћанске симболе, крстове и лампе из тог периода. Према старом предању, апостол Андреј Првозвани проповедао је на северним обалама Црног мора, благосиљајући земљу на којој ће се касније развити словенска хришћанска цивилизација.⁵⁵⁴

У VI и VII веку, са досељавањем словенских племена у области између Карпата и Дњестра, започела је културна и духовна симбиоза између

⁵⁵⁴ Археолошки музеј Молдавије. Каталог ранохришћанских налаза. Кишињев: Археолошки институт, 1984.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

староседелачког становништва и нових словенских заједница. Тиме се формирало оно што ће касније бити темељ културног и верског идентитета средњовековне Молдавије. Посебан значај за цео регион има мисија Свете браће Ђирила и Методија у IX веку, која је словенским народима подарила писмо и литургијски језик. Тај језик, црквенословенски, постао је средство богослужења, али и богословског мишљења, које ће вековима обједињавати православне народе од Балкана до Русије.

СТВАРАЊЕ МОЛДАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ И УСПОСТАВЉАЊЕ ПРАВОСЛАВЉА

Молдавска кнежевина се конституисала средином XIV века, када је Богдан I (око 1359-1365) успео да ослободи област од угарске власти и успостави самосталну државу. Од самог почетка, кнежевина је имала снажан ослонац на православну веру. Прве цркве грађене су у византијском стилу, а богослужење се вршило на црквенословенском језику, који је уједно био и службени језик државне администрације.

Крајем XIV века, владар Петар I Мушат (1375-1391) успоставља блиске односе са Цариградском патријаршијом. Године 1401, цариградски патријарх Матеј I признаје Митрополију Молдавије са седиштем у Сучави, а међу првим митрополитима помиње се Јосиф Мушат. Тим чином је православље постало не само вера народа, већ и званична духовна осовина државе.⁵⁵⁵

Период владавине Александра Доброг (1400-1432) и посебно Светог Стефана Великог (1457-1504) представља златно доба молдавске културе. Стефан Велики је подигао више од четрдесет храмова и манастира, од којих су најпознатији Путна, Воронец, Молдовица, Сучевица и Њамц (сви данас у Румунији). Њихове зидне фреске, данас под заштитом UNESCO-а, представљају јединствен спој византијског сликарства и словенске уметничке традиције.⁵⁵⁶

Ови манастири нису били само места богослужења, већ и центри писмености, преписивачке делатности и духовне школе словенског типа. Молдавска култура тог времена припада истом цивилизацијском кругу као и српска, бугарска и руска.

⁵⁵⁵ Станилае Думитру. *Teologia dogmatică ortodoxă*. Т. I-III. Букурешт: Editura Institutului Biblic, 1978.

⁵⁵⁶ UNESCO World Heritage Centre. *Painted Churches of Northern Moldavia (Romania)*. Париз: UNESCO, 1993.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

МОЛДАВИЈА ПОД ОСМАНСКОМ И РУСКОМ ВЛАШЋУ

У XVI веку Молдавија постаје вазална држава Османског царства. Иако је плаћала данак, задржала је унутрашњу аутономију и црквено устројство. Турци нису укидали православље, јер су га признавали као религију „књижних народа”. У тим вековима страдања Црква је остала стуб духовног живота.

Манастири Њамц, Сихастрија, Капријана и други били су уточишта монаха из Србије, Бугарске и Грчке.⁵⁵⁷ (Њамц и Сихастрија данас су у Румунији; Капријана је у Републици Молдавији.) Молдавско монаштво постало је носач исихастичке традиције, продубљујући везе са словенским православљем.⁵⁵⁸

Године 1812., након Букурештанског мира између Русије и Османског царства, источни део Молдавије, тачније Бесарабија, припао је Руској империји. Године 1813. установљена је Кишињевска епархија, у саставу Руске православне цркве. Русификација је донела и позитивне и негативне последице: са једне стране повећан је број богословских школа, али са друге умањена је улога локалног клира и народног језика.⁵⁵⁹

Ипак, вера није угашена. Народ је наставио да живи у духу традиције. Један савременик је забележио: „Када су нам узели звона, ми смо почели да звонимо у срцу.”

XX ВЕК: ОД СОВЈЕТСКЕ РЕПРЕСИЈЕ ДО ЛАЖНЕ ОБНОВЕ ПРАВОСЛАВЉА

После Другог светског рата, Совјетски Савез је поново припојио Бесарабију, а 1940. створена је Молдавска Совјетска Социјалистичка Република. Током 1941-44. кратко је обновљена румунска власт, а након тога уследио је повратак под СССР.

Уследиле су деценије безбожне политике. Држава је контролисала Цркву, манастири су претварани у складишта или музеје, а велики број свештеника је био прогоњен и убијан.

Иако се прецизни подаци разликују, познато је да је број активних храмова у совјетском периоду драматично смањен. Ипак, вера

⁵⁵⁷ Пајсије Величковски. Писма ученицима. Манастир Њамц: рукопис, 1763.

⁵⁵⁸ Евсевије (Кесаријски). Црквена историја // *Patrologia Graeca*, т. 20. Париз: Migne, 1857.

⁵⁵⁹ Янин И. Н. История православной церкви в Молдавии. Санкт-Петербург: Академическое изд., 1999.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

није нестала. Поједини манастири, попут Њамца, преживели су као симболи духовног отпора.⁵⁶⁰

Падом Совјетског Савеза 1991. године, Црква је поново добила слободу. Међутим, појавило се јурисдикцијско двојство: већина верника припада Молдавској православној цркви под окриљем Московске патријаршије, док мањи број следи Митрополију Бесарабије под Румунском патријаршијом.

Ово двојство није само црквено питање, већ и питање идентитета. Молдавија стоји између два духовна пола: словенског и романског. Њен задатак није да изабере један против другог, већ да у себи сачува оно што је заједничко – православни хришћански дух саборности којег тренутно нема.

ДУХОВНИ СМЕР XXI ВЕКА

Данас, у XXI веку, Молдавија се налази пред новим искушењима. Са једне стране тежи европским интеграцијама и модернизацији, а са друге остаје дубоко укорјењена у православно предање. Та двострукост се не може разрешити политиком, већ само духовним избором.

У свету у којем је технолошки напредак често праћен духовним сиромаштвом, православље остаје једина константа која чува достојанство човека. Молдавски народ, који је преживео империје и идеологије, данас носи ту одговорност: да вера остане живо памћење, а не музејски експонат.

МОЛДАВИЈА У САВРЕМЕНОМ КОНТЕКСТУ И ДУХОВНИ ИЗАЗОВИ

Молдавија данас представља један од најсложенијих примера духовног и цивилизацијског судара у савременој Европи. Њен положај на граници између словенског и романског света, између православља и западног хришћанства, чини је истовремено геополитичким раскршћем и духовним огледалом Европе.

У савременом добу, у коме се религијски идентитети често релативизују под утицајем глобализације, Молдавија се суочава са изазовом очувања традиционалне духовности у секуларном окружењу. Црква је и даље институција којој највећи део становништва указује поверење, али њено деловање се одвија у условима економске нестабилности и друштвених подела.

⁵⁶⁰ Исто.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Млади нараштаји, изложени утицајима медија и модерних културних образаца, често не познају дубље слојеве националне и верске традиције. Ипак, упркос тим изазовима, постоји приметан духовни повратак. Манастири као што су Њамц и Сихастрија (у Румунији), као и Капријана и Курки (у Републици Молдавији), поново постају жива духовна средишта.

У исто време, Црква у Молдавији има тежак задатак да остане изнад политичких подела. Као и у другим православним земљама, појављује се опасност да се вера инструментализује у дневно-политичке сврхе. Управо зато је неопходно да богословље и литургија остану центар духовног живота, а не средство идеологије.

Суштина изазова савремене Молдавије може се изразити једном реченицом: да ли ће вера остати у народу као живот, или ће постати тек културни украс историје.

МОЛДАВИЈА КАО МОСТ СЛОВЕНСКОГ И ПРАВОСЛАВНОГ ЈЕДИНСТВА

Православна теологија учи да Црква није организација већ тело живог Христа, које обухвата све народе што се у Њему сабирају. У том смислу, сваки народ има своју улогу у „икономији спасења”: једни чувају веру, други сведоче љубав, трећи страдањем постају пример. Молдавија, гледано у светлу историје, има управо ту трећу мисију – да страдањем и смирењем сведочи саборност.

Њена историја је пуна притисака и подела, али управо кроз то искуство пројављује се дубљи смисао: да у временима када се свет дели, Молдавија постане место помирења словенских народа.

Од средњег века до данас, Молдавија је у непрекидном односу са православним Словенима. Црквене везе са Србијом, Бугарском и Русијом су историјски документоване: српски монаси су у XV и XVI веку пребегли у молдавске манастире након пада српских земаља, бугарске и рутенске књиге су преписиване у молдавским скрипторијумима, а руски кнежеви су подржавали изградњу храмова и школовање свештенства у XIX веку.

Тај дух духовне међузависности није нестао ни под совјетским режимом. Када су политичке границе затвориле пролазе, литургијски језик остао је исти. И где год се чуло „Господи помилуј”, тамо је народ остајао једно тело.

Зато је и данас Молдавија „мост словенске саборности”. Она повезује не само културе и језике, већ и богословске традиције. Њен

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

пример показује да се саборност не гради политиком, већ љубављу и заједничким страдањем. Као што се у Светој Литургији сабирају сви векови у једном тренутку, тако се и у духовном животу Молдавије сабирају векови страдања словенских народа. То је богословље историје: прошлост постаје присутна у молитви.⁵⁶¹

МОЛДАВИЈА КАО ДАХ ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА

Постоје народи који су у историји оставили градове и споменике; Молдавија није оставила молитву. Њени манастири и данас миришу на восак и тамјан, на смирење и покајање. Они су не само споменици културе, већ и жива срца земље.

Када се изнад Карпата спусти ноћ, а у долинама Њамца зазвони звона, у том звуку има нешто више од традиције, а то је дисање једног народа. У православљу, свака молитва је део космичког дисања: удах човека као призив благодати; издах као предаја вољи Божијој.

Молдавски народ је вековима дисао тако: у страху и у нади, у понижењу и у слави. То је његова мистичка школа. Из тог искуства рађа се богословље које није академско већ живо богословље суза и благодарења.

Оно што је Светој Гори било у XI веку, то је Молдавија постала у XVII веку – школа тихе молитве, исихастичко огњиште. Пајсије Величковски, који је у манастиру Њамц обновио дух старих исихаста, оставио је за собом дело које је утицало на цео православни свет. Његово учење о смирењу, саборности и непрестаној молитви постало је стуб духовности у Русији, Србији и Бугарској.⁵⁶²

Тако Молдавија, иако мала, постаје чвориште духовне мреже православља – место где се небо и земља додирују кроз молитву.

ЕСХАТОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА МОЛДАВИЈЕ

Историја Молдавије, посматрана богословски, открива се као пут између искушења и благодати. Она није само сведочанство о народу, већ и о начину на који Бог делује у историји: тихо, али неумитно.

У времену када се Европа секуларизује, Молдавија остаје подсетник да будућност није у технолошком напретку, већ у духовној

⁵⁶¹ Флоровски Георгије (Прот.). Путеви руског богословља. Париз: YMCA Press, 1937.

⁵⁶² Пајсије Величковски. Писма ученицима. Манастир Њамц: рукопис, 1763.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

обнови. Њена историја говори да се спасење народа не мери бројем савеза и економских споразума, већ бројем оних који се још умеју крстити и захвалити.

Молдавија је данас позвана да буде чувар саборности, да подсети словенске народе да су њихови корени заједнички. У времену када свет све више губи своју осу, саборност православља може постати последњи оријентир човечанства.

Ту саборност не треба тражити у геополитици, већ у Литургији. Јер у светој Чаши, у којој се сабирају сви народи и векови, не постоји више ни Исток ни Запад, ни Грк ни Словен, већ само Христос – једини мир и једина истина.⁵⁶³

Зато Молдавија остаје симбол онога што је најдубље у православљу: смирености која побеђује силу, и молитве која преображава историју. Ако остане верна том позиву, она ће и у будућим вековима бити не само земља између река, већ река између времена и вечности.

И када последњи ветар историје прође кроз долине Прута, можда ће се чути само једна реч: „Господи, помилуј.“⁵⁶⁴

А у том гласу биће сједињен глас свих словенских народа – једна молитва која не зна за границе.

⁵⁶³ Серафим (Роуз), Архимандрит. Православље и религија будућности. Платина, Калифорнија: St. Herman Press, 1983.

⁵⁶⁴ Свети Николај Кавасила. О животу у Христу. Београд: Светигора, 1992.

Брацо Ковачевић

Доктор социолошких наука

Факултет политичких наука

Универзитета у Бања Луци

Република Српска, Босна и Херцеговина

braco.kov@hotmail.com

ЕВРОПСКА УНИЈА И МОЛДАВИЈА

Политиколошка анализа контрадикторних односа

Сажетак

Европска унија (ЕУ) је, од народа држава-чланица, неизабрани, наднационални и надсуверени савез „одабраних” европских држава које су дио својих државних суверености пренијеле на ову ригидну структуру моћи. С обзиром да у односу на чланице, има моћ и да их обавезује на поштовање и прихватање те моћи, чак и када то није у складу са њиховим интересима, она као тоталитарна организација настоји да их потпуно контролише. Истовремено, тај тоталитаризам „изнутра”, те дискриминација и расистички однос према онима који јој не припадају, тј. онима „извана; показују и њену фашистичку оријентацију која често долази до изражаја, као и у случају њеног односа према економским, друштвеним, (гео)политичким, вјерским и другим питањима у Молдавији.

Кључне ријечи: вриједности, Европска унија, Молдавија, тоталитаризам, фашизам.

УВОД

Као економски и политички савез, Европска унија није настала демократском вољом народâ. У њој не влада парламентарна демократија већ – *олигархијски фашизам*.

Као истурени англосаксонски атлантистички трабант, Европска унија настоји да десуверенизује не само државе које су окупирале, него и државе које нису у организацији Европске уније.

У геополитичком смислу, Европска унија настоји да, заједно са англосаксонским Западом а, прије свега са Сједињеним Америчким Државама, чији и јесу сателит, европске државе одвоје од руског геополитичког или, како кажу, „руског малигног утицаја”. У том погледу настоји и да Молдавију одвоји од руског утицаја те да је лоцира у сферу свога тоталитарног утицаја. Званична државна молдавска

политика, упркос великим унутрашњим супростављањима, жели „европски пут” који се темељи на апсолутној недемократичности и *русофобији* као расистичком конструкту.

Европска унија није настала на демократским принципима на којима инсистира, о којима стално говори, и које непрестално истиче. Од самог почетка изградње Европске Уније направљено је неколико суштинских и битних грешака: 1. њена изградња је *започета од економије и трговине* а не од политике и културе, мислећи да ће економско уједињење само по себи довести до политичког уједињења, али то се „очигледно никада није десило”; 2. Европска Унија се *стварала од врха* (Бриселске комисије) а не од „базе”, односно „одоздо”, а „у складу са принципом субвенционисања, или принципом довољне компетентности”; 3. преферирало се *убрзано проширење* на земље које уопште нису довољно припремљене; 4. формирање ЕУ се одвијало *без консултација народа*, а и онда када је ријетко то учињено, као у случају фамозног референдума у Мастрихту, „брутално се игнорисало народно мишљење”, и 5. никада се није донијела „јасна одлука о границама „Европе”, нити „о циљевима европских интеграција”.⁵⁶⁵

Европска унија се понаша као колонијална надсуверена и наднационална организација. Она не испуњава захтјеве народа, већ интересе отуђених центара моћи неодговорне политичке олигархије и тзв. „дубоке државе”. Њоме не владају изабране политичке елите, већ неизабране наметнуте и неодговорне политичке олигархије, односно мали број људи (*oligoi*). Зато је, умјесто наратива о *западним демократијама* неопходно говорити о неизабраним и неодговорним *западним олигархијама*. Ријеч је о инверзији у оквиру које демократија потпуно слаби или готово нестаје. Европска комисија је најнедемократскије тијело Европске уније чија је политичка олигархија апсолутно неодговорна јер ником и не одговара. О каквој се то демократији може говорити ако предсједници и канцелари имају свега 15%, 17% или 30% народне подршке, па и мање? Демократија? Да, то је „европска демократија” као *какистократија*, односно – *владавина најгорих*.

Када имамо на уму изјаве и понашања неодговорних политичких олигархија Европске уније, онда нам је сасвим јасно да оне

⁵⁶⁵ de Benoist А. Предговор // Европа у сумраку: мисли италијанског филозофа о Западу. Нови Сад: Прометеј, 2020. стр. 9-10.

не само да продукују сукобе са многим државама, него и са сопственим народима. Јер, како разумјети бесмислену финансијску помоћ Украјини и прекид кориштења јефтиних руских ресурса, а плина и нафте посебно, који су довели до економског самоубиства најразвијенијих држава ЕУ? Милитантна и милитаристичка финансијска подршка Украјини, куповина енергената по знатно вишим цијенама у односу на јефтинији руски гас и нафту, довели су до пада конкурентности, успоривши економски и индустријски развој држава Европске уније и гурајући их у инфлацију, рецесију и стагфлацију. Увозили су јефтинију храну, минерале и енергенте из Русије, а Русији увели санкције, што се одразило на економски пад Европе чије је тржиште потпуно поремећено. Тако су неодговорне несuverенистичке, глобалистичке политичке олигархије Европске уније довеле до сукоба не само са Русијом, него и са својим сопственим становништвом, производећи и генерирајући државни рат против свог народа. А, он је евидентан у предузимању државних мјера против повећања плата и повећања животног стандарда, те против улагања у пензионе и социјалне фондове. Неодговорне, именоване и октроисане политичке и корпоративне олигархије Европске уније сулудо сматрају да једино наоружање може донијети профит. Зато и развијају когнитивни, медијски и пропагандни рат против свог становништва хушкајући га на рат против „руске опасности” и „руске агресивности”.⁵⁶⁶

ЕВРОПА И РУСИЈА

Европска унија, као и цјелокупни англосаксонски Запад, се понашају у складу са максимумом: *Quod licet Iovi, non licet bovi* (*шта је дозвољено Јупитеру, није дозвољено волу*).

Према Русији на Западу се индуковано развија патолошки облик *драматизације стварности*.

Феномен драматизовања се посебно подстиче дипломатијом, пропагандом, мас-медијима у дискурзивним облицима истицања

⁵⁶⁶ Иако подржавају агресивну стратегију опкољавања Русије „анаконда стратегијом”, европске и уопште англосаксонске војне и политичке олигархије лажно тврде да НАТО не представља офанзивну, већ дефанзивну војну организацију. Та тзв. „анаконда стратегија” је евидентна у најновијем уласку Норвешке и Финске у НАТО алијансу, и давању војних база Финске НАТО-у, настојању истискивању Русије из Азовског и Црног мора, војном повезивању Грчке, Бугарске и Румуније, покушају контроле Дунава од стране НАТО-а, давању подршке Молдавији, итд.

„атмосфере кризе”, опште несигурности, катастрофа и скандала који стварају одређене напетости. Да би се нека политичка одлука оправдала, политика и дипломатија Запада утичу на јавно мњење манипулишући и препарирајући га до те мјере да се јавно мњење лоботомизује, сомнамбулизује, наркотизује и седатизује и тако отклони било каква критичка мисао. Управо то данас ради Европска унија која, указујући на „агресивност” Русије, оптужујући је да жели да Европу покори, почиње да милитаризује своје државе и припрема их за рат како би спријечиле ширење „руског малигног утицаја”.

Политичке олигархије ЕУ снажном медијском пропагандом индоктринирају становништво. Семантичким терором, тј. терором поруке проводе „*brain washing*” убацујући нову семантику против Русије.

Европска унија анестититује своје становништво лажима против Русије, како би отклонила пажњу од све снажније присутне и наступајуће кризе у економској, политичкој, социјалној, моралној и духовној области. Њене политичке олигархије су увукле државе у кризу и, зато, да би опстале на власти *милитаризују друштво* нападајући неке њене пацифистички оријентисане чланице (Мађарску, Словачку) које желе мир. Глобалистичка, антисуверенистичка Европска унија настоји да укине консензус и у доношењу одлука да га замијени увођењем просте већине како се не би нека од њених чланица придружила овим двјема суверенистички оријентисаним државама.

Сасвим се јасним показује да Европска унија иде *удесно* и милитаризује се тако да њемачки канцелар Олаф Шолц чак истиче да се она треба ослонити на нову њемачку војску – *нови Трећи Рајх*. Да ли се то код потпомака нациста појављује милитантна, милитаристичка и геноцидна носталгија?

Данашња милитаризација Европске уније подсјећа на ону Њемачку из 1933. године. Милитаризација држава Европске уније и нова издвајања за подршку рата у Украјини врше удар на социјална давања, здравство, културу, образовање и на тај начин стварају кризу за коју неизабране неодговорне политичке олигархије Европске уније сматрају да се може ријешити – *ратом*.

Европске неизабране политичке олигархије сулудо желе рат са Русијом. У том погледу развијају не само хистерију, него и *културу страха* повезану са хистеријом.

У Европској унији се индуковано развија веома агресивна пропаганда о „руској пријетњи” и, стога, о неопходности

милитаризације европских друштава као ефикасне одбране од „руске опасности”. У хистеричној пропаганди се, као „баук који кружи Европом”, развија параноична и шизофрена мржња према Русији и Русима и оправдава милитаризација економије и друштава у цјелини. У овој пропагандној хистерiji се Европа милитаризује настојећи, да у повољном моменту искористи измишљени инцидент (као у случају Маркала, сарајевске пијаце, Рачка, Буче), да би оптужила Русију и тиме отпочела рат против ње. Својим лажима медији учествују у распиривању рата. За њу би лаж представљала *casus belli*. И, наравно, не би то било по први пут.

Пропагандна демонизација Руса снажно је присутна у политици, дипломатији, медијима, образовању, спорту, итд. Када је Запад забранио емитовање руских медија, то је оправдавано неопходношћу „забране ширења дезинформација”. Али, када је Русија забранила емитовање русофобних пропагандних информација са Запада, то је тај исти Запад дефинисао као „забрану слободе говора”. Дупли стандарди представљају снажну „европску вриједност” и „вриједност Запада”, а национална и расна дискриминација – суштину тих вриједности.⁵⁶⁷

Као „вриједност” навешћемо и новије примјере намјере свјетских богаташа, њихових држава и, наравно, Европе који оркестрално помињу неопходност свођења (убијања) свјетског становништва на „златну милијарду” и, у том смислу, подметање и монтирање разних болести, епидемија и пандемија и сатјеривање људи у менталне резервате и савремене „локдаун” концентрационе логоре.⁵⁶⁸

Рат у Украјини је и сукоб између наведених оријентација, глобализма и суверенизма, између идеологија и вриједности –

⁵⁶⁷ Лазаревич Д. Пропаганда как оружие: сравнительный анализ дискурса западных СМИ о Союзной Республике Югославии в 1990-е годы и о Российской Федерации – в 2020-е годы // Государство и право в условиях войн и санкций : монография / под общей редакцией профессора И. А. Иванникова ; на основе трудов Международной научно-практической конференции «VII Сочинские юридические чтения», посвященной 80-летию победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов (г. Сочи, 16–17 мая 2025 г.). Ростов-на-Дону : Спутник науки, 2025. С. 316-325. ISBN 978-5-6052252-7-0.

⁵⁶⁸ О овоме шире у: Ковачевић Б. Фашизам великог ресета. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2024.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

некрофилних вриједности Запада и биофилних вриједности Истока. Русија се управо бори против некрофилних психопата који желе да воде свијет заснован на тзв. „нормалности” чију суштину чине „нормалност” еутаназije, суицида, педофилије, геноцида и трансформисања аутентичних људских особа у некакве деперсонализоване „трансхуманистичне” роботе, киборге, и слично. Ово рашчовјечење човјека и богохуљење се види свугдје, а посебно се то видјело на отварању Олимпијаде у Паризу, као и на Евровизији 2024. године гдје се ненормалност наметала као „нормалност”. Наравно, у складу са „европским вриједностима”!

Државе и народи који желе да буду слободни у пројектовању своје будућности се боре против неког новог „зомби”, „киборг” или неког сличног трансхуманог, антиантрополошког идентитета, боре се против уништавања личног, колективног, националног, културног и вјерског идентитета, приватности, људскости и нормалности. То се посебно види у *прокси рату* англосаксонског Запада против Русије у Украјини, рату који снажно изражава милитантност и милитаризам Европске уније и англосаксонског Запада.⁵⁶⁹

ЕВРОПСКА УНИЈА И МОЛДАВИЈА

У многим државама не одлучује народ о својој унутрашњој и вањској политици. Тако је и са Молдавијом, која се налази под великим утицајем неизабране и неодговорне политичке олигархије Европске уније.

Као и у другим државама, Европска унија проводи *изборни инжењеринг*, подржавајући и фаворизујући кандидате на изборима који су јој сервилни, а који не смију пасти под „малигни руски утицај”.

У Молдавији је Европска унија давала отворену подршку Маји Санду, пријетећи ускраћивањем помоћи уколико би се изабрао неки други кандидат. У Румунији је поништила побједу изабраног кандидата, режирала изборе и довела свог кандидата. То исто жели и у Србији гдје је подстакнула „обојену револуцију”. У Њемачкој забрањује рад опозиционој политичкој партији (AFD), уз загонетна убиства седморо партијских функционера. У Француској се забрањује рад Мари Ле Пен, итд.

⁵⁶⁹ Милошевич З. Мы в украинском зеркале // Славянские народы в XXI веке: проблемы и перспективы интеграции и потенциал соотечественников. Белград: ИПИ. 2025. С. 43-52. ISBN 978-86-7419-409-6.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Парламентарни избори у Молдавији, одржани 28. септембра 2025. године, показали су тоталитарну инвазију политике Европске уније на Молдавију и потпуно мијешање у незакониту профилацију резултата избора. Избори су праћени бројним скандалима.

Двадесет осмог августа 2025. године, тачно мјесец дана прије парламентарних избора, у Молдавији су дошли њемачки канцелар Фридрих Мерц, пољски премијер Доналд Туск и француски предсједник Емануел Макрон, да на изборима подрже проевропски, антируски политички курс предсједнице Маје Санду. Не само што су јој дали подршку, него су и изјављивали да Молдавце чека Европска унија и да без независности Молдавије нема безбједности у Европи. Наравно, мислило се на одвајање од руског утицаја.

У периоду предизборне кампање, под притиском тоталитарне молдавске власти извршено је преко 250 полицијских претреса просторија опозиционих партија. Непосредно пред изборе су забрањене двије опозиционе политичке партије и хапшени њихови лидери. Предсједница Маја Санду, потпуно проевропски оријентисана, и у кампањама финансирана коруптивним новцем Европске уније и америчке амбасаде, изјавила је да резултате избора неће признати уколико њена партија *Дејство и солидарност* изгуби већину коју је имала у парламенту. У својој политичкој пропаганди изборног инжењеринга је ширила страх међу становништвом манипулативно говорећи да би Европска унија, у случају да побиједи опозиција, увела блокаду Молдавији и забранила молдавским радницима да уђу у ЕУ.

Само два дана пред изборе су због оптужбе за незаконито финансирање из иностранства, власти Молдавије успјеле да преко Централне изборне комисије, са изборних листића избаце партију *Велика Молдавија*. Прије тога је на годину дана забрањен рад партије *Срце Молдавије*. Такође, власти су ухапсиле Јевгенију Гуцул, политичку лидерку аутономне области Гагаузије која се супростављала предсједници Маји Санду да припоји Молдавију Румунији.

Оно што је посебно значајно са стајалишта приказа изборног инжењеринга, односи се на број изборних мјеста.

У Молдавији је било отворено 1.961 мјесто, а у иностранству – у Италији 75, у Њемачкој 36, а у Русији, која има највише молдавских радника, само 2 мјеста. На прошлим предсједничким изборима Маја Санду је побиједила управо захваљујући изборном инжењерингу, односно изборној манипулацији. Наиме, када су пребројани гласови, она је губила, а онда су изборократе учиниле да број гласова режирају у

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

корист њене побједе. У иностранству опозиција није имала своје посматраче и није могла контролисати изборни процес.

У Молдавији се, као и у другим државама англосаксонског утицаја, прогања – *православна црква*. Проевропски владајући режим председнице Маје Санду непрестално оптужује свештенике Православне цркве да су шпијуни Москве.

У складу са „европским вриједностима” супростављања православљу као непријатељу, молдавске власти се иживљавају прогањајући руску православну цркву. Православна црква Молдавије је дио Руске православне цркве и „покрива” 70% становника Молдавије и Приднестровља. Од 1992. године у Молдавији постоји и Бесарабијска митрополија Румунске православне цркве којој припада 20% вјерника у Молдавији. Она оптужује Православну цркву Молдавије истичући да представља „окупациону структуру” Московске патријаршије и руских обавјештајних служби.

Напади на православне цркве на Косову, у Црној Гори, Хрватској, Јерменији, Украјини, Молдавији, представљају дио једног ширег сценарија и пројекта. Као што се десило у Црној Гори и као што се то још догађа у Украјини, и у Молдавији је владајући режим предузео необјављени грађански рат између молдавских власти и православног народа. И, наравно, све у складу са „европским вриједностима” које многим народима и државама доносе економске, политичке и социјалне проблеме. Када се све то има на уму, мора се поставити питање *одговорности* неодговорних и изузетно опасних политичких олигархија Европске уније и англосаксонског Запада у цјелини.

ЗАКЉУЧАК

Савремени односи између Европске уније и Молдавије показују све контрадикторности савремене европске политичке парадигме. Политички и изборни процеси у Молдавији, као и отворено мијешање Европске уније у унутрашња питања ове државе, најбољи су показатељи њене стварне природе – антидемократске, антисувенеристичке и идеолошки усмјерене против сваког облика православног и словенског идентитета.

Суштински проблем односа Европске уније према Молдавији није питање „европског пута” већ питање доминације и контроле. Европска унија, под снажним утицајем англосаксонског геополитичког блока, тежи да елиминише сваки алтернативни модел развоја који би

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

почивао на традиционалним, духовним и националним вриједностима, што се најбоље види у њеном односу према Русији и православљу.

Молдавија је, у таквом контексту, постала геополитичка лабораторија европског тоталитаризма. Судбина Молдавије, у том смислу, представља упозорење и Европској унији и свим државама које се налазе у сфери њеног интереса: без слободе народа нема ни праве Европе.

ЛИТЕРАТУРА

- de Benoist A. Предговор // Европа у сумраку: мисли италијанског филозофа о Западу. Нови Сад: Прометеј, 2020. стр. 9-10.
- Ковачевић Б. Фашизам великог ресета. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2024.
- Лазаревич Д. Пропаганда как оружие: сравнительный анализ дискурса западных СМИ о Союзной Республике Югославии в 1990-е годы и о Российской Федерации – в 2020-е годы // Государство и право в условиях войн и санкций : монография / под общей редакцией профессора И. А. Иванникова ; на основе трудов Международной научно-практической конференции «VII Сочинские юридические чтения», посвященной 80-летию победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов (г. Сочи, 16–17 мая 2025 г.). Ростов-на-Дону : Спутник науки, 2025. С. 316-325. ISBN 978-5-6052252-7-0.
- Милошевич З. Мы в украинском зеркале // Славянские народы в XXI веке: проблемы и перспективы интеграции и потенциал соотечественников. Белград: ИПИ. 2025. С. 43-52. ISBN 978-86-7419-409-6.

Braco Kovačević
Doctor of Sociological Sciences
Faculty of Political Sciences
University of Banja Luka
Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina
braco.kov@hotmail.com

THE EUROPEAN UNION AND MOLDOVA A Political Analysis of Contradictory Relations

Abstract

The European Union (EU) is a supranational and supersovereign union of “selected” European states, unelected by the peoples of its member countries, which have

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

transferred part of their national sovereignty to this rigid power structure. Since, concerning its members, it possesses authority and the ability to compel them to respect and accept that authority—even when it is contrary to their own interests—the EU, as a totalitarian organisation, strives to exercise complete control over them. At the same time, this internal totalitarianism, along with discrimination and a racist attitude toward those who do not belong to it, i.e. those “from the outside,” also reveals its fascist orientation, which frequently comes to the fore, as seen in its approach to economic, social, (geo)political, religious, and other issues in Moldova.

Keywords: values, European Union, Moldova, totalitarianism, fascism.

Алекснос Панагопулос

Академик Европске академије наука

Салцбург, Аустрија

alexios.panagopoulos@gmail.com

ORCID 0009-0008-9304-4040

ГЕОПОЛИТИКА И БИОЕТИКА У ПАНДЕМИЈСКОМ ОДГОВОРУ: СЛУЧАЈ МОЛДАВИЈЕ

Пандемија COVID-19 истакла је геополитичке и биоетичке изазове за јавно здравље и друштвени живот. Мале државе, као што је Молдавија, нашле су се под међународним притисцима који су тестирали њихов суверенитет, уставну независност и друштвену кохезију. Увођење експерименталних mRNA вакцина, ограничења кретања и усклађивање са западним директивама истакли су такозвани „велики ресет” као инструмент политике и технократске глобалне контроле.

Геополитика у јавно здравственом контексту одређена је међународним односима, приступом ресурсима и стратешким сукобима. Као „транзициона зона” између Истока и Запада, Молдавија је изложена притиску да се усклади са западним стандардима, укључујући и усвајање експерименталних mRNA вакцина, без потпуне процене ризика.

Биоетика у геополитичким и друштвеним кризама мора бити заснована на уставним принципима аутономије, доброчинства, ненаношења штете и правде. У Молдавији су обавезна вакцинација и недостатак транспарентности о нежељеним ефектима указали да су одлуке наметнуте „одозго”. Такозвани „велики ресет” пројектује глобални „нови друштвени уговор” заснован на контроли друштва и људи, где технологија и глобализација подстичу строгу контролу и ограничавање националног суверенитета држава. У Молдавији је ово било повезано са прихватањем експерименталних вакцина и ерозијом јавног поверења.

ГЕОПОЛИТИКА И БИОЕТИКА МОЛДАВИЈЕ

„Велики ресет” и међународни приступи појавили су се у глобалној политичкој дебати као стратешки план за обнову и реструктурирање друштвених, економских и политичких система након криза као што је пандемија COVID-19.⁵⁷⁰ У случају Молдавије и ширег словенског геополитичког простора, „велики ресет” покреће кључна политичка питања на нивоу јавних политика и биоетике.

Основни елемент ове стратегије јесте реструктурирање здравствених система, са нагласком на технологији, дигитализацији и управљању великим подацима. Увођење напредних система за праћење здравља може побољшати превенцију и управљање пандемијама, али истовремено ствара етичке и правне дилеме у вези са приватношћу и заштитом личних података грађана.

Међународна димензија „великог ресета” наглашава се и кроз транснационална партнерства за набавку вакцина, лекова и опреме. Као мала и економски слаба земља, Молдавија је снажно под утицајем геополитичке моћи западних сила и међународних организација. Одлуке о расподели ресурса често зависе од стратешких савеза, економских интереса или политичких притисака, што ствара етичке и друштвене дилеме.

„Велики ресет” промовише економску реконструкцију кроз дигитализацију, одрживи развој и нове технологије. У земљама као што је Молдавија, увођење ових пракси често долази у сукоб са традиционалним друштвеним структурама, изазива друштвене неједнакости и захтева етичко управљање променама.⁵⁷¹ Још један кључни елемент јесте транспарентност и одговорност влада, посебно у време криза. Међународна заједница промовише стандарде доброг управљања који захтевају отворено информисање грађана и одговорно доношење одлука. Међутим, примена ових стандарда може наићи на отпор у геополитички осетљивим регионима због политичких или економских интереса.

Ризик „великог ресета” није само здравствени или економски – то је глобални друштвени експеримент који тестира способност држава да наруше уставни поредак, укључе технолошке иновације и обавезе, биоетичке принципе и међународну сарадњу, жртвујући основна људска права.

⁵⁷⁰ Schwab K., Malleret T. COVID-19: The Great Reset. Forum Publishing, 2020.

⁵⁷¹ Ibid.

Молдавија и њен геополитички положај представљају занимљив случај. Земља је рањива због историјских веза са Русијом и ЕУ, унутрашњих подела и недостатка производне аутономије у многим областима, укључујући лекове и вакцине.⁵⁷² Здравствене политике су се доносиле дајући приоритет Pfizer/Moderna mRNA вакцинама,⁵⁷³ са рестриктивним мерама и без јавних консултација, уз дигитални надзор путем „зелених сертификата”. Уследила је друштвена реакција као отпор ауторитарним мерама, уз критику Православне цркве и друштвених организација, смањење поверења у државу и јачање проруских токова.

У поређењу са другим земљама као што је Србија, постојала је већа аутономија и слобода, као и могућност избора вакцина из Русије, Кине и ЕУ. У Русији је коришћена национална вакцина „Спутњик В”, са технолошком самодовољношћу. Молдавија је у потпуности следила западне стандарде, постајући „експериментално поље”.⁵⁷⁴ Ова расправа добија на значају у контексту моралног релативизма и неједнакости у приступу вакцинама и експерименталним препаратима. Здравствени ауторитаризам, уз рестриктивне мере, претвара здравље у механизам контроле. Геополитичка инструментализација биоетике такође се огледа у функционисању биоетичких комитета као „декоративних институција”. Друштвени и културни утицаји укључују отуђење грађана и јачање проруских покрета.

Геополитички контекст Молдавије, као земље источног Балкана, смешта је у критичну геостратешку позицију између Румуније и Украјине, што је чини предметом интереса и ЕУ и Русије. Земља се суочава са историјским изазовима као што су јака економска зависност од спољних тржишта, подељеност друштва између европских и руских утицаја и присуство отцепљене области Придњестровља.

Геополитички положај Молдавије директно утиче на здравље њеног становништва и ефикасност геостратешких позиција у суочавању са пандемијама, епидемијама и кризама. Географска близина Русији значи да је земља историјски била подложна медицинским,

⁵⁷² King C. *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Hoover Institution Press, 2000.

⁵⁷³ Shimabukuro T., et al. Myocarditis Cases Reported after mRNA-Based COVID-19 Vaccination in the United States. *JAMA*, 326 (10), 2021. pp. 1010–1012.

⁵⁷⁴ Kickbusch I. *Global Health Diplomacy: Review of the Literature*. *Health Policy and Planning*, 29 (3), 2014. pp. 301–313.

економским и политичким притисцима, док тежња за приступањем ЕУ захтева усклађивање са стандардима и прописима ЕУ у области здравља. Управљање у Молдавији карактерише политичка нестабилност и унутрашњи сукоби, што ограничава способност брзог реаговања на кризе или пандемије. Одлуке о здравственим мерама, набавци вакцина и комуникацији са становништвом често су под утицајем геополитичких калкулација, а не искључиво научних података.⁵⁷⁵

Поред тога, присуство Придњестровља додатно отежава западни утицај. Та област функционише у оквиру различитог геополитичког и здравственог система, што отежава примену униформних западних мера и прикупљање релевантне статистике. Политичке одлуке нису само административне, већ су под утицајем стратешког положаја земље у међународном систему, са последицама по јавно здравље, економију и друштвену кохезију.

Једно од најкритичнијих питања јесте правична расподела ресурса као што су вакцине, лекови и медицинска опрема. Због своје економске слабости, Молдавија је у великој мери зависна од међународне помоћи и снабдевања из суседних земаља и међународних организација. Та зависност покреће питања биоетичке природе: ко одређује приоритет појединих група становништва? Како се обезбеђује правичан и једнак приступ за све грађане? Транспарентност и одговорност представљају такође кључне изазове. Слобода информисања и заштита података додатна су осетљива питања. Прикупљање података ради праћења пандемије може угрозити уставна и приватна права грађана ако се не поштују строги етички и правни стандарди. Овде биоетика делује као уставни водич који одржава равнотежу између јавног интереса и индивидуалних права.

Пандемија је, такође, указала на потребу за образовањем и подизањем свести међу здравственим радницима. Недостатак обуке из биоетике може довести до погрешних одлука или злоупотребе права пацијената. Обука из биоетике треба да буде интегрисана у професионални развој здравствених радника како би се обезбедила исправна примена принципа правде, добробити и, пре свега, заштите уставног права на живот.

⁵⁷⁵ Popescu R., Ionescu D. Cross-Border Cooperation in Public Health in Eastern Europe. Bucharest: University of Bucharest Press, 2020.

Биоетика и њене примене у здравству представљају темељ за доношење одлука у јавно здравственој политици, посебно у условима криза или пандемија. Биоетика је директно повезана са заштитом људског живота, једнаким приступом здравственим услугама и етичким управљањем ограниченим ресурсима.⁵⁷⁶ У Молдавији и ширем словенском региону, примена биоетике често наилази на препреке. Недостатак институционализованих норми и неједнака расподела ресурса доводе до ситуација у којима приступ основним здравственим услугама више зависи од геополитичких савеза и економских могућности него од стварних потреба становништва.

Пример за то је расподела експерименталних COVID-19 вакцина. Молдавија се суочавала са кашњењима у набавци услед геополитичких тензија, што је резултирало тиме да је део становништва био ускраћен за ове експерименталне препарате или, по другом мишљењу, изложен повећаном ризику. Ова ситуација наглашава потребу за уставним поретком, транспарентношћу, једнакошћу и одговорношћу — кључним стубовима биоетике.

Биоетика се не односи само на једнакост у приступу, већ и на одговорну употребу медицинске технологије. Недостатак јасних смерница за истраживања и терапијске интервенције у региону повећава ризик од кршења људских права. Одлуке о употреби лекова или спровођењу карантинских мера морају комбиновати научну тачност и етичку одговорност. Други важан аспект је друштвено прихватање здравствених мера, које је често под утицајем политичких и верских уверења. Молдавија има већинско православно становништво, а недостатак информација и дезинформације представљају препреку за спровођење превентивних стратегија, чиме се поткопава јавно здравље.

Концепт „револуционарног управљања здрављем” обухвата кључне аспекте дигитализације здравства. Увођење система за праћење здравља и мобилности становништва може унапредити превенцију, али истовремено отвара уставна питања личних података и биоетике. У Молдавији је примена ових технологија често одлагана због недостатка инфраструктуре и међународне сарадње.

Међународна сарадња и организације промовишу стратегије које јачају отпорност јавног здравља, али геополитичке тензије

⁵⁷⁶ Beauchamp T.L., Childress, J.F. Principles of Biomedical Ethics. Oxford University Press, 2013.

ограничавају учешће словенских земаља и Молдавије у овим програмима. Анализа случаја Молдавије показује да „велики ресет” није само економски и технолошки програм, већ и геополитички инструмент који директно и неконтролисано утиче на јавно здравље и људско друштво. Одлуке донете на међународном нивоу имају последице по безбедност, приступ здравственим услугама и биоетику.

Стратегије за превенцију и одговор на пандемије или епидемије развијају се у оквиру здравствених политика и обично комбинују програме вакцинације, са различитим нивоима ефикасности који зависе од приступа технологији и фармацеутским производима. Молдавија се суочава са ограничењима због геополитичке зависности од Русије и ЕУ, са дигиталним надзором и применом апликација и система за детекцију случајева, уз паралелно управљање личним подацима и поштовање биоетичких стандарда, као и са образовањем и комуникацијом са становништвом, ради спровођења стратегија које унапређују информисаност и превенцију и смањују ширење дезинформација.

Словенски модел управљања кризама, који наглашава националну и културну аутономију, одликује се ограниченом зависношћу од наднационалних организација. Употреба домаће произведених вакцина (попут Спутњика В у Русији) или диверсификација извора (Србија: Русија, Кина, ЕУ) омогућавају већу слободу избора и флексибилност. Приоритет се даје друштвеној кохезији и заштити традиционалних вредности, уместо технократским моделима управљања.⁵⁷⁷

Препоруке политике за Молдавију и мале државе укључују усвајање хибридних стратегија, комбиновање међународних стандарда са националним политикама, уз обезбеђивање добровољног учешћа у вакцинацији и примени експерименталних препарата. Потребно је строго праћење нежељених ефеката, уз транспарентност и независне механизме евалуације свих експерименталних препарата, укључујући mRNA технологију. Интеграција биоетичког образовања, обука здравствених радника и процес доношења одлука треба да се заснивају на принципима ненаношења штете и правде. Комуникациона стратегија треба да информише грађане о потенцијалним ризицима, нежељеним ефектима и алтернативним опцијама. Међународна сарадња мора

⁵⁷⁷ Petrov I. Health Policy and Geopolitics in Eastern Europe. *Eastern European Studies*, 19 (1), 2023. pp. 45–68.

поштовати суверенитет држава, балансирати геополитичке захтеве и штитити људска права и националну аутономију.⁵⁷⁸

Међународни фактори снажно утичу на геополитику у словенском региону, а приступ финансирању здравствених пројеката зависи од положаја држава у геополитичком окружењу. Сарадња са организацијама као што су Светска здравствена организација и Европска унија утиче на брзину усвајања стратегија и технологија, док је истовремено неопходна контрола над радом ових институција. Геополитичке тензије могу довести до здравствених неједнакости, ограничавајући равномерну примену мера и етичко управљање ресурсима. Успешна примена стратегија у области здравља и биоетике захтева доследно поштовање принципа биоетике као што су аутономија, правда и транспарентност, као и учешће друштва у процесима доношења одлука уз уважавање културних параметара који утичу на прихватање јавноздравствених мера.⁵⁷⁹

Ово поређење показује да избор стратегије није неутралан, он има директне последице по етичку димензију јавног здравља и по очување људских права. Стратешки предлози за мале државе у транзиционим зонама подразумевају усвајање хибридних политика у којима би се међународни стандарди комбиновали са националним политикама које поштују друштвени и културни идентитет. Добровољно учешће у програмима вакцинације и експерименталних лекова може очувати поверење грађана. Транспарентност и надзор, уз бележење и објављивање нежељених ефеката експерименталних препарата, са независном контролом, јачају научни кредибилитет и етичку одговорност.⁵⁸⁰ Друштвена и дигитална комуникациона стратегија, која обавештава грађане о ризицима, нежељеним ефектима и опцијама, има за циљ јачање поверења и смањење друштвене поларизације. Међународна сарадња у оквиру етичког оквира и уз учешће у међународним организацијама са јасним етичким протоколима омогућава очување националног суверенитета и избегавање прекомерне зависности од спољних актера.

⁵⁷⁸ Gostin LO, Hodge, JG. COVID-19 and the Law: Implications for Public Health and Ethics. *New England Journal of Medicine*, 384, 2021. pp. 1233–1240.

⁵⁷⁹ Kickbusch I. Global Health Diplomacy: Review of the Literature. *Health Policy and Planning*, 29 (3), 2014. pp. 301–313.

⁵⁸⁰ Shimabukuro T., et al. Myocarditis Cases Reported after mRNA-Based COVID-19 Vaccination in the United States. *JAMA*, 326 (10), 2021. pp. 1010–1012.

МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ

Недостатак биоетике директно утиче на јавно поверење у здравствене мере, што резултира смањеним придржавањем и већим ширењем болести. Друштвене неједнакости се продубљују, а једнак приступ лековима, вакцинама и здравственој инфраструктури постаје све ограниченији. Могућност међународне сарадње је умањена због недостатка транспарентности, што смањује прихватање међународних протокола.

Турски експанзионизам у региону утиче на суседне земље и регионалну безбедност.⁵⁸¹ Управљање здравственим кризама у областима под турским утицајем често се спроводи по геополитичким, а не хуманитарним критеријумима. Турска користи здравствену политику као инструмент политичког утицаја, заобилазећи међународне биоетичке конвенције и смернице. Немогућност примене биоетичких правила додатно погоршава нестабилно управљање пандемијама у групама становништва изложеним повећаном ризику.

⁵⁸¹ Milošević Zoran. The Challenges of Pan-Turkism // Pan-Turkism Today. Belgrade: Institute for Political Studies, 2025. DOI 10.18485/ips_panturkism_today.2025.ch1.
Lazarević Dajana. Turkish–European Relations in the Political Thought of Dr. Nikola Avreyski // Pan-Turkism Today. Belgrade: Institute for Political Studies, 2025. DOI 10.18485/ips_panturkism_today.2025.ch31.

Научни одбор

др Миша Стојадиновић, Институт за политичке студије, Београд
др Марија Ђорић, Институт за политичке студије, Београд
проф. др Кирил Шевченко, Факултет Руског државног социјалног
универзитета, Минск, Белорусија
др Александар Загорнов, Правни факултет, Брестовски државни
универзитет, Брест, Белорусија
проф. др Дарина Григорова, Историјски факултет, Софија
др Брацо Ковачевић, Универзитет у Бања Луци, БиХ

Програмски одбор

др Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд
др Сања Шуљагић, Институт за политичке студије, Београд
др Марио Калик, Институт за политичке студије, Београд
проф. др Кирил Шевченко, Факултет Руског државног социјалног
универзитета, Минск, Белорусија
др Војин Божинов, Институт за историјска истраживања, Софија
проф. др Дарина Григорова, Историјски факултет, Софија
мар Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд

Превод с руског
Зорана Јовановић

Дизајн корице
Дајана Лазаревић

Штампа
Донат Граф, Гроцка

Тираж: 100 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(478)(082)

316.7:316.347(478)(082)

94(478)(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција „Молдавија и Словени“ (2025 ; Београд) Молдавија и Словени : зборник научних радова са међународне научне конференције одржане 24–25. новембра 2025. године у Институту за политичке студије, Београд / [уредници Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић] = [превод с руског Зорана Јовановић]. – Београд : Институт за политичке студије, 2025 (Београд : Донат Граф). – 374 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 100. – Стр. 9–11: Молдавија и Словени : питања и одговори / Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић. – Напомене и библиографске референце уз радове. – Библиографија уз већину радова. – Апстракти.

ISBN 978-86-7419-433-1

- а) Национални идентитет -- Молдавија -- Зборници
- б) Културни идентитет -- Молдавија -- Зборници
- в) Молдавија -- Историја -- Зборници